

Lapsi- ja
perhepalveluiden
muutosohjelma

HALLITUKSEN
KÄRKIHANKE

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 8/2018

Olli-Pekka Heinonen, Anna-Kaisa Ikonen, Matti Kaivosoja
& Timo Reina

YHDYSPINNAT YHTEISEKSI MAHDOLLISUUDEKSI

Selvitys lapsi-, nuoriso- ja perhepalveluiden
toteuttamiseen liittyvistä yhdyspinnoista
muuttuvassa toimintaympäristössä

Helsinki 2018

UUDISTAMME LASTEN JA PERHEIDEN PALVELUT OSANA SOTE- JA MAAKUNTAUUDISTUSTA

Verkkosivut:
stm.fi/lape

Twitter:
[@STM_Uutiset](https://twitter.com/STM_Uutiset)
[@THLLapemuutos](https://twitter.com/THLLapemuutos)

#lapemuutos
#kärkihanke

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

Sosiaali- ja terveysministeriön raporteja ja muistioita 8/2018

Yhdyspinnat yhteiseksi mahdollisuudeksi

Selvitys lapsi-, nuoriso- ja perhepalveluiden
toteuttamiseen liittyvistä yhdyspinnoista
muuttuvassa toimintaympäristössä

Sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN: 978-952-00-3904-2

Helsinki 2018

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	07.02.2018	
Tekijät	Olli-Pekka Heinonen, Anna-Kaisa Ikonen, Matti Kaivosoja, Timo Reina		
Julkaisun nimi	Yhdyspinnat yhteiseksi mahdollisuudeksi - Selvitys lapsi- ja nuoriso- ja perhepalveluiden toteuttamiseen liittyvistä yhdyspinnoista muuttuvassa toimintaympäristössä		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 8/2018		
Diaari/hankenumero	STM/2284/2017 STM066:00/2017	Teema	Lapset, nuoret, perheet
ISBN PDF	978-952-00-3904-2	ISSN PDF	2242-0037
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3904-2		
Sivumäärä	179	Kieli	Suomi
Asiasanat	yhdyspinnat, lapset, nuoret, perheet, kunta, maakunta, palvelukokonaisuus, ohjaus, johtaminen, tieto, osaaminen, kasvupalvelut, sivistys- ja opetustoimi, sosiaali- ja terveyspalvelut, maakunta- ja sote-uudistus, toimintakulttuuri		
Tiivistelmä	<p>Sosiaali- ja terveysministeriö ja opetus- ja kulttuuriministeriö asettivat 6.6.2017 (Dnro STM/2284/2017 Olli-Pekka Heinosen (puheenjohtaja), Anna-Kaisa Ikonen, Matti Kaivosojan ja Timo Reinan selvityshenkilöiksi. Tehtävänä oli kartoittaa Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaan liittyvän sivistys- ja opetustoimen ja sote-palveluiden yhdyspintoja ja verkostojohtamisen malleja sekä tehdä ehdotuksia ohjauksesta ja toimintakulttuurin uudistamisesta, joilla lapsi- ja perhelähtöisyys palveluissa varmistetaan uudessa toimintaympäristössä.</p> <p>Selvitystyössä tarkasteltiin maakunta- ja sote-uudistuksen myötä syntyviä lasten, nuorten ja perheiden yhdyspintoja palveluihin ja palveluiden välisiä yhdyspintoja. Tarkasteltiin myös lasten palveluihin liittyviä kunnan ja maakunnan, maakunnan ja valtioneuvoston/ministeriöiden välisiä sekä ministeriöiden keskinäisiä yhdyspintoja. Ehdotusten taustaksi selvityshenkilöt kuuluivat selvitystyölle nimettyä taustaryhmää, maakuntien ja sote-muutosjohtajia, kuntien sivistysjohtajien verkostoa, ohjaamoiden projektipäälliköitä, valtiovarainministeriön ja verkostojohtamisen asiantuntijoita, lapsiasiavaltuutettua, järjestöjä sekä lapsia ja vanhempia. Tehtiin myös kysely sekä maakunta- ja sote-muutosjohtajille että LAPE-päiville osallistuneille.</p> <p>Selvityshenkilöt kuvasivat ensin toimintaympäristön ja keskeiset lähtökohdat. Esitykset koottiin viideksi kokonaisuudeksi. 1) Johtamisen rakenteita ja ohjausta koskevat esitykset liittyvät yhteisen kansallisen tahtotilan saamiseen, kuntien ja maakuntien yhteistyöhön sekä rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmään. 2) Tieto ja innovaatiot -kokonaisuus sisältää esitykset tiedolla johtamisen vahvistamiseen ja yhdys-pintainnovaatioiden edistämiseen. 3) Osaamista koskevat esitykset liittyvät uudistuvien osaamistarpeisiin vastaamiseen ja yhdyspintoosaamisen vahvistamiseen kunta- ja maakuntatasolla. 4) Palvelujen kehittämistä koskevat esitykset käsittelevät integroitujen joustavien palvelujen saamista, vaativan ja erityisen tuen, lastensuojelun, mielenterveyspalvelujen ja harvinaisten sairauksien hoitoa sekä ohjaamon kehittämiseen. 5) Lisäksi on esitys selvitysmiesten esitysten jalkauttamisesta. Esitysten lopuksi koottiin toimivia esimerkkejä yhdyspinnoilta.</p>		
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet	07.02.2018
Författare	Olli-Pekka Heinonen, Anna-Kaisa Ikonen, Matti Kaivosoja, Timo Reina	
Publikationens titel	Kontaktytor – en gemensam möjlighet Utredning om kontaktytor vid genomförande av barn-, ungdoms- och familjetjänster i en föränderlig verksamhetsmiljö	
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 8/2018	
Diarie-/projektnummer	STM/2284/2017 STM066:00/2017	Tema Barn, ungdomar, familjer
ISBN PDF	978-952-00-3904-2	ISSN PDF 2242-0037
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3904-2	
Sidantal	179	Språk Finska
Nyckelord	kontaktytor, barn, unga, familjer, kommun, landskap, servicehelhet, handledning, styrning, information, kompetens, fostringstjänster, bildnings- och undervisningsväsendet, social- och hälsovårdstjänster, landskapsreformen och social- och hälsovårdsreformen, verksamhetskultur	
Referat	<p>Social- och hälsovårdsministeriet och undervisnings- och kulturministeriet utsåg den 6 juni 2017 Olli-Pekka Heinonen (ordförande), Anna-Kaisa Ikonen, Matti Kaivosoja och Timo Reina till utredningspersoner. Deras uppgift var att kartlägga kontaktytorna mellan bildnings- och undervisningsväsendet och social- och hälsovårdstjänsterna och modeller för nätverksledning inom ramen för programmet för utveckling av barn- och familjetjänster samt ge förslag till styrning och förnyande av verksamhetskulturen för att säkerställa att tjänsterna i den nya verksamhetsmiljön utgår från barnen och familjerna.</p> <p>I utredningen granskades barns, ungas och familjers kontaktytor till tjänster samt inbördes kontaktytor mellan tjänsterna. Dessutom granskades kontaktytor gällande barn- och ungdomstjänster mellan kommunen och landskapet, landskapet och statsrådet/ministerierna samt ministeriernas inbördes kontaktytor. Som bakgrund till förslagen hörde utredningspersonerna en bakgrundsgrupp som tillsatts utredningsarbetet, ledare för landskapen och social- och hälsovården, nätverket för kommunernas bildningsdirektörer, navigatorens projektchefer, sakkunniga vid finansministeriet och sakkunniga på nätverkande, barnombudsmannen, organisationer samt barn och föräldrar. Det gjordes även en enkät som riktades till såväl ledare för landskapen och social- och hälsovården som ändringschefer och projektchefer inom programmet för barn- och familjetjänster.</p> <p>Utredningspersonerna beskrev först verksamhetsmiljön och de viktigaste utgångspunkterna. Förslagen samlades i fem helheter. 1) Förslag till ledningsstruktur och styrning gäller uppnåendet av de gemensamma nationella strategiska avsikterna, samarbetet mellan kommunerna och landskapen samt finansierings- och statsandelssystemet. 2) Helheten för information och innovation omfattar förslag till stärkande av ledning med hjälp av information och främjande av innovativa kontaktytor. 3) Kompetensförslagen gäller att svara på återkommande kompetensbehov och att stärka kompetensen gällande kontaktytor på kommunal och landskapsnivå. 4) Tjänsternas utvecklingsförslag gäller tillgången till integrerade flexibla tjänster, krävande och särskilt stöd, barnskyddet, mentalvårdstjänster och behandling av sällsynta sjukdomar samt utveckling av navigatör. 5) Dessutom finns det ett förslag till genomförande av utredningsmännens förslag. Till slut samlades fungerande exempel på kontaktytor.</p>	
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet	
Beställningar/distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi	

Sisältö

Esipuhe	8
OSA I	10
1 Toimintaympäristön kuvaus	11
2 Johtopäätökset ja esitykset	14
2.1 Keskeiset lähtökohdat	14
2.2 Johtamisen rakenteet ja ohjaus	16
2.2.1 Yhteinen kansallinen tahtotila.....	16
2.2.2 Kuntien ja maakunnan yhteistyö	18
2.2.3 Rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmän kehittäminen	21
2.3 Tieto ja innovaatiot.....	22
2.3.1 Tiedolla johtaminen	22
2.3.2 Yhdyspintainnovaatioiden edistäminen	26
2.4 Osaaminen.....	27
2.4.1 Uudistuviin osaamistarpeisiin vastaaminen.....	27
2.4.2 Yhdyspintaosaamisen vahvistaminen kunta- ja maakuntatasolla	29
2.5 Palvelujen kehittäminen	30
2.5.1 Integroidut joustavat palvelut kaikille.....	30
2.5.2 Vaativa erityinen tuki	32
2.5.3 Lastensuojelu	33
2.5.4 Mielenterveys	34
2.5.5 Harvinaiset sairaudet ja muut erityistilanteet	37
2.5.6 Ohjaamot.....	37
2.6 Selvityshenkilöiden esitysten ”jalkauttamisesta”	38
2.7 Toimivat esimerkit yhdyspinnoilta	39
2.7.1 Lasten, nuorten ja perheiden palvelut kokonaisuudeksi.....	39
2.7.2 Tuki saatavilla helposti läheltä tai verkosta	45

OSA II	51
3 Tausta ja toimeksianto	52
3.1 Johdanto	52
3.2 Selvitystyön tavoitteet ja toimeksianto	53
3.2.1 Selvitystyön tavoite ja tehtävät	53
3.2.2 Selvityshenkilöt, työn tuki ja aikataulu	54
3.2.3 Selvitystyön toteutus	54
4 Lasten ja nuorten palvelut sekä toimintaympäristön ja -kulttuurin muutos	56
4.1 Lasten, nuorten ja perheiden palvelut	56
4.1.1 Palvelujen moninaisuus	56
4.1.2 Lasten ja nuorten palveluiden käyttö ja kustannukset	57
4.2 Maakunta- ja sote-uudistuksen myötä muuttuva toimintaympäristö	61
4.2.1 Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristön muutos	61
4.2.2 Kasvupalvelu-uudistuksen myötä muuttuva toimintaympäristö	64
4.3 Toimintakulttuurin uudistuminen maakunnassa, kunnassa ja palveluissa	65
4.3.1 Toimintakulttuurin muutos lasten, nuorten ja perheiden palveluissa	66
4.3.2 Toimintakulttuurin muutos varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisen asteen koulutuksessa	68
4.3.3 Kasvupalvelu-uudistuksen myötä muuttuva toimintakulttuuri – Yhdyspintojen tarkastelu ohjaamotoiminnan näkökulmasta	70
5 Yhdyspinnat ja haasteet lasten ja nuorten kehitysympäristöissä sekä palveluissa ja niitä koskevassa päätöksenteossa	71
5.1 Näkökulmat yhdyspintojen tarkastelussa	71
5.2 Lapsi ja nuori kehitysympäristössä ja yhdyspinnat palveluihin	72
5.3 Yhdyspinnat ja haasteet lasten ja nuorten palveluissa	79
5.3.1 Perhekeskus-palvelukokonaisuudessa verkostoidaan hajanaiset palvelut	80
5.3.2 Perusopetukseen ja toisen asteen koulutukseen liittyvät hyvinvointipalvelut	85
5.3.3 Erytystason ja vaativat palvelut	90
5.3.4 Maahanmuuttajien tuki osana lasten, nuorten ja perheiden palveluita	94
5.3.5 Vammaiset lapset	95
5.3.6 Koulutuksesta työelämään siirtymisen yhdyspinnat	96
5.4 Yhdyspinnat ja haasteet kunnan, maakunnan ja kansallisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa	99
5.4.1 Kunnan ja maakunnan yhteistoiminta	100
5.4.2 Maakunnan ja valtioneuvoston yhteistoiminta	106
5.4.3 Yhteistoiminta valtioneuvostossa ja ministeriöissä sekä kansallisessa ohjauksessa	109

6	Tietoon perustuva ohjaus sekä toiminnan ja osaamisen johtaminen	113
6.1	Tietotuotanto ja tiedon hyödyntämisen kehittäminen	113
6.2	Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen johtaminen.....	120
6.3	Osaamisen johtaminen	123
	Lähteet	127
	Liitetaulukot.....	133
	Liitteet	140

ESIPUHE

Perhe- ja peruspalveluministeriltä sekä opetus- ja kulttuuriministeriltä saamamme, hallituksen LAPE-kärkihankkeeseen kytkeytyvä, toimeksianto selvittää lasten, nuorten ja perheiden palveluiden yhdyspintoja uudistuvassa toimintaympäristössä osoittautui samaan aikaan työlääksi ja innostavaksi matkaksi. (Liite 1.)

Työläys liittyi ennen kaikkea siihen, että lasten ja nuorten kehityskaaren eri vaiheista sekä perheiden ja elämäntilanteiden erilaisuudesta johtuen lapsi- ja perhepalveluiden yhdyspintojen määrä on moninainen ja kompleksinen. Se on sitä jo nykyisen, kuntaperusteisen järjestelmän vallitessa, mutta maakuntien muotoutuminen itsehallinnollisina toimijoina muuttaa tilannetta olennaisesti. Tällä muutoksella osaltaan on laajoja heijastusvaikutuksia muun muassa kansalliseen ohjaukseen, mitä myös selvityksessä käsittelemme.

Selvityksen kuluessa innostuksemme kasvoi. Huomasimme, että yhdyspintahaasteisiin vastaamisessa muhii samalla merkittävä muutoksen mahdollisuus kohti aidosti lapsi-, nuori ja perhelähtöistä ajattelu- ja toimintatapaa. Kun kaikki toimijat joutuvat asemoimaan itsensä uudelleen, helpottaa tämä ratkaisevasti näkökulman kääntämistä totunnaisista hallinnonaloista ja -rajoista asiakaslähtöiseen ja verkostoimaiseen suuntaan. Se ei kuitenkaan tapahdu automaattisesti.

Olemme jakaneet selvityksen kahteen osaan. Ensimmäiseen osaan olemme koonneet kaiken selvitystyön aikana esille tulleen ja käymiemme keskustelujen perusteella yhteisen arviomme toimintaympäristöstä ja niistä keskeisistä lähtökohdista, joille perustamme johtopäätöksemme ja konkreettiset esityksemme.

Olennaisin huomiomme on se, ettei ole olemassa mitään yksittäistä hallinnointi- tai säädöstapaa taklata yhdyspintahaasteita ja kääntää niitä mahdollisuuksiksi. Sen sijaan tarvitaan syvällistä toimintakulttuurin muutosta ja sitä uskomme esitystemme toteutuessaan vauhdittavan ja varmistavan. Lisäksi olemme toimeksiannon mukaisesti koonneet myös joitakin hyvä esimerkkejä muun muassa verkostojohtamisen mal-leista rohkaisuksi muutoksen tekemiseen.

Toisessa osassa on kuvattu kattavasti selvityksemme kohteena olevia lukuisia yhdyspintoja haasteineen eri kanteilta. Samoin on käyty läpi meneillään olevia, toimeksiannon kannalta olennaisia uudistushankkeita. Työmme tueksi asetetulla sihteeristöllä on ollut keskeinen rooli tämän osan kokoamisessa, mistä haluamme lausua lämpimät kiitoksemme. Selvityksen lopputuloksesta tulkintoineen vastaamme luonnollisesti kokonaisuudessaan itse.

Haluamme kiittää erityisesti pääsihteeriamme Marja-Leena Perälää, selvitystyömme taustaryhmää ja kaikkia, jotka kuulemisten, kyselyihin vastaamisen, keskustelujen tai muissa muodoissa ovat tukeneet työtämme ja mahdollistaneet sen valmistumisen.

Helsingissä 31.12.2017

Olli-Pekka Heinonen

Anna-Kaisa Ikonen

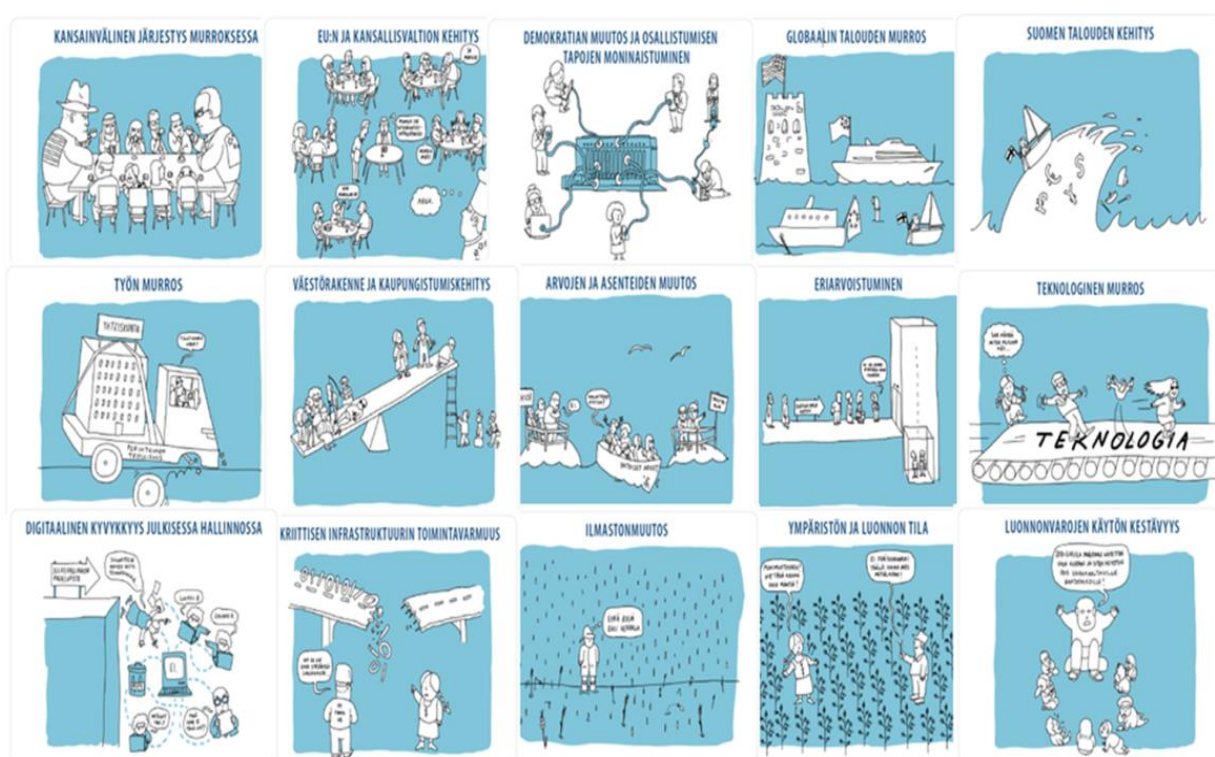
Matti Kaivosoja

Timo Reina

OSA I

1 Toimintaympäristön kuvaus

Toimintaympäristön tämänkin selvityksen kannalta olennaiset muutosvoimat on hyvin kuvattu oheisessa Valtioneuvoston yhteisten muutosvoimien/ -ilmiöiden kartassa.

<http://valtioneuvosto.fi/julkaisut/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-287-458-0>

Kuvio 1. Valtioneuvoston yhteiset muutosvoimat / -ilmiöt (lokakuu 2017).

Erityisesti arvojen ja asenteiden muutos, eriarvoistuminen, työn murros sekä demokratian muutos ja osallistumisen tapojen moninaistuminen talouden ohella värittävätkä vahvasti selvityksen kohteena olevia kysymyksiä.

Tämän selvityksen kannalta toimintaympäristön muutoksen ymmärrys on keskeinen lähtökohta. Julkisen palvelun perusrakenteet, organisaatiot, johtamismallit ja toimintakulttuuri on rakennettu Suomeen aikana, jolloin tämän päivän näkökulmasta tarkasteltuna muutostekijöitä yhteiskunnassa oli rajallinen määrä ja muutoksen vauhti hitaampi. Lineaarisuus ja jatkuvuus olivat järjestelmän ominaisuuksia, jolloin muutosten ennakointi ja etukäteen suunnittelu oli mahdollista.

Tällaisessa tilanteessa tehtäväkohtaiseen organisointiin, vastuun, vallan ja resurssien jakoon sekä sisäisen organisaatiotehokkuuden rakentamiseen perustuva malli toimii kansalaisten näkökulmasta hyvin. Kansallisesti voitiin suunnitella palveluiden ja etuuksien toteutus ja taso, ja jalkauttaa suunnitelmat toimeenpantaviksi samalla tavalla eri puolille maata.

Hyvinvointivaltion rakentaminen oli pitkälti paitsi palvelu- ja etuusjärjestelmien rakentamista, myös fyysisen hallinto- ja palveluverkoston rakentamista. Olemassa olevia ja syntyneitä uusia tarpeita ratkaistiin perustamalla uusia instituutioita ja professioita vastaamaan kustakin tarpeesta. Ennakoitavuus palveluiden kysynnässä mahdollisti suunnitelmallisuuden ja tarkkaan rooli-, vastuu- ja toimivaltajakoon perustuvan mallin toimivuuden. Tällaisessa toimintaympäristössä johtaminen tarkoitti kunkin hallinnonalan ja organisaation palvelutarjonnan tehokkuuden johtamista hierarkkiseen yksikkö- ja professiojakoon perustuen.

Kasvava kansainvälinen vuorovaikutus, talouden, teknologian ja ihmisten verkottuminen sekä sitä kautta tapahtunut muutosvauhdin kiihtyminen, kansalaisten palvelutarpeiden moninaistuminen ja ennakoitavuuden heikkeneminen ovat kyseenalaistaneet aikaisemmin hyvin toimineet julkisen palvelun toimintamallit. Työnjakoon perustuva viranomais- ja professiomalli on näyttäytynyt heikosti kansalaisten elämäntilanteita ja kokonaistarpeita palvelevana.

Uusien organisaatioiden ja professioiden perustaminen on lisännyt järjestelmän monimutkaisuutta. Pyrkimys organisaatiotehokkuuteen on käänntynyt osaoptimoinniksi, missä kokonaisuuden kannalta julkiset voimavarat eivät kohdennu optimaalisesti. Sama ongelma kertautuu, kun mukaan otetaan laaja järjestö- ja yksityisen sektorin toimijoiden kenttä.

Julkisen päätöksenteon muuntuminen laadukkaaksi toimeenpanoksi on myös hankaloitunut. Päätökset eivät ole muuttuneet muutoksiksi toivotulla tavalla. Samalla julkisen talouden kestävyys asettaa rajoituksia palvelujen toteuttamiselle, ja säästöjen kohdentaminen hallinnonala- ja organisaatiokohtaisesti synnyttää vaikutelman, että kaikkialta julkisten palvelujen laatua heikennetään, vaikka Suomi on vauraampi maa kuin koskaan.

Julkisten palveluiden kysyntä monilta osin näyttää kasvavan. Osittain kyse voi olla myös palveluorganisaatioiden tarjontalähtöisestä tavasta tarkastella omaa toimintaansa, kansalaisten palveluiden kysynnän moninaistumisen luonnetta ymmärtämättä.

Kansalaisten alati muuttuvat tarpeet eivät enää ratkea etukäteen suunnitelluilla työkaluilla ja määritellyllä työnjaolla. Tarpeiden ja ongelmien keskinäinen kytkeytyneisyys ja siitä johtuva pirullinen luonne vaativat niiden käsittelyä yhdessä kansalaisen ja moniammatillisen ja organisaatio- ja hallinnonalarajat ylittävän verkoston kanssa. Asiakasrajapinnan on mahdollistettava suurempi mukautuneisuus, ja myös tarjonnan on moninaistuttava kysynnän moninaistuessa. Lasten, nuorten ja perheiden tarpeita tarkasteltaessa on tärkeää ymmärtää myös muiden kuin maakunta- ja sote-uudistusten vaikutukset.

Tämä tarkoittaa painopisteen siirtymistä organisaation operatiivisen tehokkuuden johtamisesta verkostomaiseen asiakasymmärrykseen perustuvaan johtamiseen ja ohjaukseen. Silloin olennaista on kokonaisuuden ymmärrys ja yhtenäiset tavoitteet, luottamus verkostoa koossapitävänä voimana sekä innovatiivisuus ja systeemin oppimiskyky. Kansalaisen mahdollisuus olla itse mukana kehittämässä palveluja ja omaan elämänsä liittyviä ratkaisuja on olennainen osa julkisen palvelun lisäarvoa. Päätöksenteko ja toimeenpano kytkeytyvät aikaisempaan vahvemmin toisiinsa. Tavasta toteuttaa palveluja onkin tulossa keskeinen strateginen valinta.

Maakunta- ja sote-uudistuksista käydyssä keskustelussa uudistukset näyttäytyvät isoina muutoksina, jotka päätöksenteon lopulta tapahduttua ja uusien säädösten voimaan tultua olisivat toteutettuja ja palattaisiin rauhalliseen muutoksen jälkeiseen aikaan. Vaikka tavoitteena varmasti on saada kansalaisen kannalta palvelut toimimaan paremmin, muutokset eivät tule siihen päättymään.

Systemisessä muutoksessa organisaatioista tulee pysyvän organisoinnin prosesseja. Vuorovaikutus ja yhden hallinnon tason tai tahon osalta tehtävät ratkaisut vaikuttavat systeemin kaikkiin osiin. Sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistaminen sekä maakuntahallinnon luominen toimivat tästä hyvänä esimerkkinä (näiden uudistusten olennainen sisältö on kuvattu raportin osassa 2). Maakuntaitsehallinnon luominen synnyttää tarpeen tarkastella kunnallista itsehallintoa, ja siitä juontaa juurensa myös tämä selvityshenkilötyö. Vaikka keskushallinto on nyt tehtävien uudistusten ulkopuolella, maakuntahallinto heijastuu myös valtiotasolle tarpeena määrittää, miten uudessa tilanteessa valtion yhtenäinen ohjaus toteutetaan, miten valvonta-tehtävät hoidetaan, mikä on ministeriöiden ja keskusvirastojen keskinäinen suhde uudessa tilanteessa. Emme siis ole tekemässä yhtä organisaatiomuutosta, vaan isoa systeemin toimivuuteen perustuvaa kulttuurimuutosta.

Digitaalisuuteen liittyvät uudet mahdollisuudet värittävät hallinto- ja palvelurakenteen uusin värein. Fyysisen etäisyyden merkitys vähenee, kansalaisten elämäntapahtumien ennakointi tulee mahdolliseksi, kansalaisen hyvinvointitietoa voidaan helposti yhdistää käyttökelpoiseen muotoon ja rutiinitöitä voidaan automatisoida ja toteuttaa laadukkaammin tekoälyn ja robotiikan keinoin. Olennaisemmaksi tulevat arvovalinnat ja eettiset lähtökohdat, joiden varaan teknologian hyödyntäminen julkisissa palveluissa rakentuu. Digitalisaatio on ennen kaikkea asiakaslähtöistä toimintatapojen uudistamista uusia teknologioita hyödyntäen.

Paitsi digitaalista nopeasti muuttuva ja keskinäisriippuvuuksien verkostoon perustuva toimintaympäristö haastaa myös fyysisen ympäristön ratkaisuja. Palveluratkaisujen muunneltavuus ja asiakaslähtöisyys ovat entistä tärkeämpää myös fyysisistä palveluverkkoa rakennettaessa.

2 Johtopäätökset ja esitykset

2.1 Keskeiset lähtökohdat

Lasten, nuorten ja perheiden palveluihin liittyviä hallinnollisia yhdyspintoja on käytännössä mahdotonta käsitellä hallinnon näkökulmasta. Maakunta- ja sote-uudistukset muuttavat organisaatioiden vastuita ja tehtäviä, mutta syntyvät uudet yhdyspinnat eivät sinällään paranna tai heikennä kansalaisille syntyvän julkisen palvelun lisäarvoa. Kuntaorganisaatioiden todellisuudesta tiedämme, että saman toimijan sisälläkin johtamisen ja tiedonkulun vastuut voivat siiloutua tavalla, mikä estää helposti saavutettavien ja vaikuttavien palvelujen toteutumisen.

Olennaista onkin ymmärtää, että lasten, nuorten ja perheiden palvelut syntyvät moninaisten toimijoiden verkostossa, joka on luonteeltaan systeeminen. Systeemin eri osat ja toimijat ovat toisistaan riippuvaisia, ja yhdessä kohtaa tehtävät muutokset heijastuvat koko systeemin toimintaan.

Siksi on tärkeää kiinnittää huomiota niihin tekijöihin, jotka tekevät verkoston yhdensuuntaisen ja johdonmukaisen toiminnan mahdolliseksi. Selvitystyön aikana tuli selväksi, että sekä kansallisella että alue/kuntatasolla yhteinen tilannekuva, osallisuus ja yhdessä rakentaminen ei ole vielä riittävää yhteisen tahtotilan ja omistajuuden syntymiselle. Kokonaiskuva hahmottuu silloin, kun löytyy yhdessä jaettu ja sisäistetty tavoite verkoston kaikkien toimijoiden kaikelle toiminnalle.

Kansallinen tahtotila lasten, nuorten ja perheiden toivottavalle tulevaisuuskuvalle tarvitaan. Se on synnyttävä niin, että se ottaa huomioon ja ymmärtää lapsen, nuoren ja perheiden elämäntilanteiden ja hyvinvoinnin eri ulottuvuuksien kokonaisuuden. Kun lapsen ja nuoren elämäntilanne on keskiössä, siiloutumisen vaaraa ei ole. Palvelujen on rakennettava elämäntilanteiden ja tarpeiden ympärille, eikä päinvastoin.

Kaikkien yhdyspintojen yhteisen punaisen langan muodostavat siis kansallinen lasten, nuorten ja perheiden tahtotila sekä aidosti lapsen, nuoren ja perheen todellisuudesta, tarpeista ja hyvinvoinnista lähtevä palveluiden rakentuminen. Palvelumuotoilu, käyttäytymistieteellistä näkemystä hyödyntävät mallit sekä kokeilemalla toimivien ratkaisujen etsiminen synnyttävät ymmärrystä palvelutarpeesta ja yhteistä kieltä kansalaisten ja hallinnon välille.

Tärkeimpiä ovat toimet ja kannusteet, jotka rakentavat eri toimijoiden keskinäistä sekä kansalaisten ja hallinnon välistä luottamusta. Nykyisellään esimerkiksi tulostavoitteet ja budjettiratkaisut ja niistä syntyvät hyödyt ja haitat rikkovat luottamusta, ja ajavat eri toimijat osaoptimointiin ja keskinäiseen kilpailuun.

Systeemisen kulttuurimuutoksen synnyttäminen vaatii uusia työkaluja, rooleja, foorumeja, kannusteita sekä budjetointiin ja tavoitteenasetantaan liittyviä ratkaisuja (JOHTAMISEN RAKENTEET JA OHJAUS kohta 2.2). Ennen kaikkea muutos edellyttää aikaa ja kärsivällisyyttä. Kuitenkin muutoksen toteuttamiseen on lähdettävä liikkeelle heti, jotta perille päästäisiin kohtuullisessa ajassa. Syntyviä tukielementtejä tarvitaan alkuvaiheessa erityisen paljon, ja niitä voidaan purkaa ja muuttaa kokemuksen karttuessa ja systeemin oppimiskyvyn ja älykkyyden lisääntyessä.

Lapsen, nuoren ja perheen hyvinvointitieto, sekä yksilön tasolla että yhteisöllisenä tutkimus- tai rekisteritietona päätöksenteon tukena, antaa mahdollisuuden kokonaisuuden näkyväksi tekemiseen (TIETO JA INNOVAATIOT kohta 2.3). Keskittyminen vain eri hallinnontasojen tai -sektoreiden välisiin yhdyspintoihin ei synnytä toimivia ratkaisuja.

Datan käsittely ja tekoäly yhdessä mahdollistavat universaalipalveluiden räätälöinnin tavalla, joka ei aikaisemmin ole ollut kustannussyistä kestävä. Lasten, nuorten ja perheiden palveluissa tulee pyrkiä siihen, että tulevia palvelutarpeita kyetään ennakoimaan, tuomaan ne helposti tarvitsijoiden ulottuville ja siten kohdistamaan resursseja paremmin tarpeiden mukaan.

Yhdyspintoja olennaisempia ovat lapsen ja nuoren elämäntilanteessa tapahtuvat muutokset, siirtymät ja epäjatkuvuudet. Eri professioiden syvälinen osaaminen antaa mahdollisuuden tuoda erityistä tukea lapsen ja nuoren tarpeisiin. Samalla erityisosaamiseen liittyy vaara siitä, että yhden perspektiivin taakse piiloon jää lapsen ja nuoren elämäntilanteen kokonaisuus ja siellä olevat lapsen ja nuoren hyvinvoinnille kaikkein olennaisimmat tarpeet. Kyky kohdata, olla vuorovaikutuksessa, avoin ja dialoginen kuuleminen sekä eri professioiden kyky hyödyntää ja ymmärtää toinen toistensa näkökulmia korostuvat (OSAAMINEN kohta 2.4).

Tarvitsemme toimintakulttuurin syvällistä muutosta, joka mahdollistaa eri professioiden, viranomaisten ja hallinnontasojen lapsen ja nuoren parhaaksi tekemän verkostomaisen yhteistyön. Sen syntyminen edellyttää lukuisia erilaisia toimia. Yhtä ratkaisua yhdyspintahaasteeseen ei ole olemassa.

Vaikka pyrkimyksenä on siirtää painopistettä ennakointiin ja ennaltaehkäisyyn, muutostilanteen eri vaiheissa on tärkeää turvata jo syntyneiden ongelmien tai sairauksien laadukas hoito. Maakunta- ja sote-uudistusten synnyttämässä uusissa yhdyspinnoissa on kyettävä sopimaan vastuut, tiedonkulun ja johtamisen mallit erityistä tukea tarvitsevien lasten, nuorten ja perheiden osalta (PALVELUJEN KEHITTÄMINEN kohta 2.5).

Muutoksen toteuttaminen ei edellytä laajoja toimivaltuuksien muutoksia tai organisatorisia ratkaisuja. Nykyisessä uudistusten vaiheessa ne olisivat itse luottamukseen perustuvan verkostojohtamisen synnyttämiseksi turmiollisia. Nykyisiä pirstaleisia ja fyysiseen virastoerillisyyteen liittyviä palveluita voidaan koota yhteen esimerkiksi tuomalla neuvolapalveluja varhaiskasvatuksen yhteyteen, kokoamalla perheisiin liittyviä palveluita perhekeskuksiin tai koordinoimalla nuorten palveluita ohjaamoissa. Nämäkään ratkaisut eivät edellytä organisatorisia tai toimivaltamuutoksia, vaan yhteiseen tavoitteeseen tähtäävää verkostomaista toimintakulttuuria.

Samalla tavalla digitaalisessa maailmassa kansalaiselle ei ole merkitystä, mitä eri palveluja tuottavien kunnan, maakunnan tai valtion viranomaisten virastotalojen ulko-ovessa lukee, vaan olennaista on helppokäyttöiset, esteettömät ja turvalliset palvelut. Usein se voi tarkoittaa palveluiden tuomista sinne, missä lapset ja nuoret muutenkin arkeaan viettävät. Tekemistä lasten, nuorten ja perheiden tarpeiden laadukkaassa palvelumisessa kaikille toimijoille riittää yllin kyllin.

Tiedemaailmasta ja työorganisaatioista tiedämme, että uudet innovaatiot syntyvät tällä hetkellä herkimmin juuri eri tarkastelukulmien ja vastuiden rajapinnoilla. Tämä mahdollisuus sisältyy myös nyt tarkastelun kohteena oleviin yhdyspintoihin. Tällaisia sosiaalisia innovaatioita onkin jo runsaasti kentällä syntymässä (TOIMIVAT ESIMERKIT YHDYSPINNOILTA kohta 2.7). Kun onnistumme rakentamaan verkostoihin luotamuksen ilmapiirin ja annamme tilaa paikallisille ja alueellisille uusien toimintamallien kehkeytymiselle, edessä olevaan tilanteeseen sisältyy suuria mahdollisuuksia. Niidenkin realisoituminen edellyttää sitä, että saamme katseen nostettua omaa hallintovastuuta edemmäksi, lapsen ja nuoren hyvän arjen rakentamiseen.

Hallituksen lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) tavoittelee lapsi- ja perhepalveluiden uudistamista vuosina 2016–2018 siten, että ne vastaavat nykyistä paremmin lasten, nuorten ja perheiden tarpeita. Tämän selvityksen pääviestit ovat hyvin yhdensuuntaisia muutosohjelman kanssa. LAPE-käsite on alkanut vakiintua eri puolilla kuvaamaan tehtävää toimintakulttuurin muutosta. Siitä syystä käytämme tässä selvityksessä samaa LAPE-termiä kuvaamaan tarkastelumme kohteena oleva toimintaa ja siihen ehdotettavia ratkaisuja. Samalla haluamme korostaa, että tekemämme ehdotukset ulottuvat sekä ajallisesti että sisällöllisesti laajemmalle kuin hallituksen muutosohjelman toimet.

2.2 Johtamisen rakenteet ja ohjaus

2.2.1 Yhteinen kansallinen tahtotila

Toimintakulttuurin systeminen muutos kohti aitoa LAPE-lähtöisyyttä edellyttää vahvaa ja yhtenäistä kansallista tahtotilaa. Ytimessä on oltava lapsen, nuoren ja perheen hyvinvointi ja arjen toimivuus. Eri hallinnonalojen ja -tasojen tulee kyetä asennoitumaan ja toimimaan aiempaa selvemmin ja yhtenäisemmin tästä näkökulmasta.

Selvitystyön kuluessa on vahvistunut käsitys siitä, että meiltä pitkälti puuttuvat kansallisen tahtotilan muodostamisen ja toimeenpanon lapsi- ja perhelähtöisyyttä edistävät rakenteet. Niitä tarvitaan, jotta voidaan pitkävaikutteisesti ja tehokkaasti nivoa yhteen eri hallinnonalojen vastuulle kuuluvia, mutta viime kädessä yhteisten asiakkaiden hyväksi koituvia, tehtävä- ja palvelukokonaisuuksia. YK:n lapsen oikeuksien komitea on myös kiinnittänyt huomiota siihen, että lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpano edellyttäisi Suomessa rajat ylittävää koordinaatiota ja suositellut tätä koskevan toimintasuunnitelman laatimista.

Uudistuksen myötä muodostuu tilanne, jossa sosiaali- ja terveystalvet ja niiden ohjaus ovat korostetusti jatkossa sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla kohdistuen pääosin maakuntaan. Vastaavasti kuntien hoitamien sivistystoimien tehtävät kuuluvat opetus- ja kulttuuriministeriön toimialalle. Muutos on huomionarvoinen, sillä tähän asti molempien hallinnonalojen keskeinen alue- ja paikallistason kumppani on ollut kunta-sektori. Myös työ- ja elinkeinoministeriö on lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kannalta keskeinen toimija vastatessaan valtioneuvoston työnjaossa erityisesti kasvupalveluista ja osana tätä kokonaisuutta muun muassa työllisyys- ja kotouttamisasiosta.

Kansallisen tason ohjausinstrumentit ovat LAPE-asioiden näkökulmasta olleet pitkälti ministeriökohtaisesti siiloutuneita. Maakunta- ja sote-uudistuksen myötä syntymässä olevat rakenteet eivät tilannetta näyttäisi korjaavan.

Esimerkiksi maakunta- ja sote-uudistukseen liittyvän, sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan, lakiesityksen mukaan valtioneuvosto vahvistaisi joka neljäs vuosi valtakunnalliset lainsäädäntöä täydentävät strategiset tavoitteet sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseksi. Tähän ei kuitenkaan suoranaisesti nivoudu LAPE-näkökulman kannalta keskeisiä muita tehtäväkokonaisuuksia. Työ- ja elinkeinoministeriön vastuulla puolestaan olisi alueiden kehittämisestä ja kasvupalveluista laaditun lakiluonnoksen mukaan koordinoita alueiden kehittämisen keskusteluja, jotka taas perustuvat valtioneuvoston aluekehittämispäätökseen ja aluekehityksen ajankohtaiseen tilannekuvaan. Tämäkään prosessi tuskin nostaa LAPE-näkökulmaa ja yhdyspintahaasteita juuri esille.

Edellä todettu on omiaan korostamaan entisestään yhteisen tahtotilan ja yhdessä tekemisen tarvetta myös valtioneuvoston piirissä. Tälle tarvitaan myös pysyviä rakenteita. Samalle ne vakiinnuttavat muun muassa LAPE-kärkihankkeessa tällä vaalikaudella tehtyä työtä.

Esitys 1:

Laaditaan vaalikausittain maan hallituksen toimesta kansallinen Lapsi- ja perhestrategia (LAPE-strategia). Se toimisi myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanon sekä lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikan koordinaation välineenä. Lapsi- ja perhestrategia tulisi myös saattaa sopivaksi katsottavalla tavalla eduskunnan käsiteltäväksi.

Samalla selvitetään, mitä mahdollisia olemassa olevia valtionhallinnon suunnitteluasiakirjoja tähän voitaisiin yhdistää.

LAPE-strategia huomioidaan kansallisessa ohjauksessa, maakuntien ja kuntien strategiatyössä sekä erityisesti näiden yhdyspinnan rakentumisessa.

Esitys 2:

Maan hallitus käsittelee lapsiin, nuoriin ja perheisiin liittyviä asiakokonaisuuksia LAPE-strategiaistunnoissaan vähintään kaksi kertaa vuodessa.

Keskeisinä asioina LAPE-strategiaistunnoissa ovat edellä esitetyn kansallisen Lapsi- ja perhestrategian valmistelu ja toimeenpanon seuranta. Tähän liittyen niissä arvioidaan lasten, nuorten ja perheiden palveluiden ja hyvinvoinnin kehityksestä saatuja tietoja sekä tehdään toiminnallisia ja resurssilinjauksia tämän pohjalta. Strategisen yhteensovittamisen tarve korostuu tilanteissa, joissa voimavaroista on niukkuutta.

Istuntojen valmistelemiseksi ja asioiden edistämiseksi muutoin nimitetään osana hallituksen organisoitumista tarvittava ministerityöryhmä.

Esitys 3:

Käynnistetään käytäntö, jossa opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön (sekä työ- ja elinkeinoministeriön) johtoryhmät käsittelevät LAPE-kokonaisuutta säännöllisesti yhdessä vähintään kaksi kertaa vuodessa. Kokousten puheenjohtajuus ja valmisteluvastuu voisivat vuorotella kokouksittain ministeriöiden kesken.

Tämä yhteistyö kytkeytyy keskeisesti myös edellä esitettyjen hallituksen LAPE-strategiaistuntojen valmisteluun. Samoin se osaltaan mahdollistaa maakuntien ohjauksen ja kuntien vastuulla olevien palvelu- ja tehtäväkokonaisuuksien yhteensovittamisen valtion keskushallinnon tasolla.

Ministeriöiden kansliapäälliköt vastaavat yhteistyö käynnistämisestä ja johtamisesta.

Johtoryhmien toimeksiannosta organisoidaan tarkemmin näiden asioiden yhteinen valmistelu.

2.2.2 Kuntien ja maakunnan yhteistyö

Maakunta- ja sote-uudistus synnyttää lasten, nuorten ja perheiden palveluihin useita uusia yhdyspintoja. Merkittävin ero nykyiseen tilanteeseen ei kuitenkaan ole yhdyspintojen lisääntyminen sinänsä vaan se, että LAPE-palveluiden kokonaisuudesta vastaa jatkossa kaksi itsehallinnollista rinnakkaista toimijaa. Eduskunnalle annetun maakuntalakiesityksen 15 §:ssä säädetäänkin yleisellä tasolla maakuntien ja kuntien välisestä neuvottelumenettelystä, jossa on sovittava tehtävien hoitamiseen liittyvästä yhteistyöstä, tavoitteista ja työnjaosta. Tarve tälle korostuu LAPE-tehtävissä.

Ylintä päätösvaltaa sekä kunnassa että maakunnassa käyttää suorilla vaaleilla valittu valtuusto. Myös kuntien ja maakuntien rahoitusjärjestelmät ovat erillisiä. Samoin muun muassa ohjaus- ja tietojärjestelmät poikkeavat lähtökohtaisesti toisistaan.

Tämä tarkoittaa, että kuntien sisäisessä ja kuntien keskinäisessä yhteistyössä sekä kuntien ja kuntayhtymien suhteessa tuttuja toimintaperiaatteita ei sellaisinaan voida soveltaa, mutta niistä voidaan kyllä oppia ja hyviä käytäntöjä hyödyntää.

Toisaalta lasten, nuorten ja perheiden näkökulmasta vastuu hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä sekä kulloisessakin elämänvaiheessa tarvittavista palveluista jakautuu kunnan ja maakunnan kesken tasaisemmin kuin millään muulla uudistuksen piirissä olevalla tehtäväalueella. Siten myös vastuu lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista on korostetusti yhteinen kunnilla ja maakunnilla. Näitä haasteita on jo tunnistettu osana LAPE-kärkihanketta ja muun muassa luotu laajoja verkostoja ja yhteistyöfoorumeita, joiden jatkaminen sopivalla tavalla myös kärkihankkeen päätyttyä on tärkeää.

Elämänkaarijattelu on kunnissa osoittautunut välineeksi, jolla lasten ja nuorten palveluja on onnistuttu saattamaan yhteen. Vaikka maakuntauudistus vie pohjan kuntien nykyisenlaisilta elämänkaariorganisaatioilta, tulee elämänkaarijattelua hyödyntää soveltuvin osin myös uusissa kuntien ja maakuntien rakenteissa. Tästä hyötyvät lasten ja nuorten lisäksi myös ikäihmiset.

Tämän selvityksen tavoitteena olevan toimintakulttuurin muutoksen näkökulmasta maakuntien ja kuntien saumattoman yhdyspinnan rakentuminen on ratkaisevan tärkeää. Palveluketjujen ja -prosessien sujuvan jatkuvuuden haaste korostuu uudistusta toimeenpantaessa ja sen käynnistysvaiheessa. Tässä onnistumiseksi tarvitaan yhteistä tavoitetilaa maakuntien ja kuntien kesken. Konkreettisemmin kysymys on muun muassa LAPE-palvelujen saumattomasta suunnittelusta, integraation ja ennaltaehkäisevän otteen vahvistamista ja budjettiprosessien tarkoituksenmukaisesta yhteensovittamisesta.

Toimintakulttuurin muutoksessa johtamisen merkitys korostuu. Myös johtamisosaamiselta ja -otteelta edellytetään uudenlaista kykyä yhdyspintoja ylittävään, verkostomaiseen toimintamalliin. Oman organisaation tuntemisen ja sen johtamisvalmiuksien rinnalla entistä olennaisempaa on tunnistaa lasten, nuorten ja perheiden asiakaslähtöisten palvelupolkujen kokonaisuus. Moniammatillinen lähestymistapa edellyttää johtajilta tukea, ja tähän puolestaan tarvitaan johtajien oman orientaation laajentamista.

Maakunta- ja sote-uudistus merkitsee myös erittäin suurta toimitilauudistusta. Keskeinen osa kuntien ja maakuntien yhteistyötä sekä saumattomien lapsi-, nuoriso- ja perhelähtöisten palvelujen toteuttamista samoin kuin kustannusten optimointia on myös toimitiloja koskeva yhteistyö. Muun muassa sairaanhoitopiirien toimitilat siirtyvät maakuntien yhteiselle tilakeskukselle. Muutoksessa on tunnistettava myös palvelulogiikan muutos, jossa pyritään muovaamaan sosiaali- ja terveystalouden tarjoamista asiakkaiden tarpeiden näkökulmasta ja irti tuottajalähtöisistä kiinteistöratkaisusta. Palvelujen digitalisoituminen, maakuntien päätökset palveluverkoista sekä kiinteistöjärjestelyjenkin kytkeminen taloudellisuustavoitteisiin merkitsevät muutoksia etenkin maakuntien vastuulle siirtyvien hajautettujen toimipisteiden määrään ja saavutettavuuteen.

Muutos voidaan nähdä myös mahdollisuutena. Lasten, nuorten ja lapsiperheiden kannalta on olennaista, että varhaiskasvatuksen ja opetuksen tilat, kirjastot ja muut nuoriso- ja kulttuuritoimen tilat sekä liikuntatilat ovat edelleen pääosin kuntien hallussa. Kunnilla on siten käytettävissään keinoja edistää sivistys- sekä sote-tehtävien integraatiota myös kehittämällä uusia maakuntien kanssa yhteisiä tilaratkaisuja. Luontevimpia näistä ovat neuvolatoiminnan tuominen varhaiskasvatuksen yhteyteen, perhekeskusten toiminnan toteuttaminen koulujen, päiväkotien, kirjastojen tai vastaavien tiloissa. Uusia tiloja rakennettaessa ja vanhoja peruskorjattaessa kouluja ja päiväkoteja tulisi suunnitella niin, että niissä on joustavia, turvallisia asiointitiloja, joita voisivat käyttää sosiaali- ja terveydenhuollon lähipalvelut sekä opiskeluhoito. Joustavasti muunnettavia asiointitiloja voivat käyttää useat eri toimijat. Yhteisten tilojen käyttäminen, yhteistilojen saneeraus nykyisiin sekä uusien yhteistilojen suunnittelu ovat osa toimintakulttuurin muutosta, jolla siirrytään toimija-keskeisyydestä lapsi- ja perhekeskeisyyteen.

Olosuhteet eri maakunnissa ja kunnissa poikkeavat merkittävästi toisistaan muun muassa koon, väestökennän, palvelutarpeiden, etäisyyksien tai lähtötilanteessa vallitsevan yhteistyötradition suhteen. Myös kunnan ja maakunnan yhteistyö- ja sopimusmuotojen yhdyspintahaasteisiin vastaamiseksi tulee olla luontevia, luottamusta lisääviä ja omaksi koettuja.

Selvityshenkilötyön kuluessa tehtiin kyselyihin ja selvityshenkilöiden käymiin keskusteluihin ja kuulemisiin perustuen on kuitenkin selvää, että maakunnan ja kunnan yhdyspintojen ylittäminen LAPE-lähtöisyyttä vahvistaen edellyttää myös yhtenäisten toimintamuotojen hyödyntämistä.

Esitys 4:

Jokaiseen maakuntaan muodostetaan maakunnan ja kuntien yhteinen LAPE-yhteistyöryhmä viimeistään vuoden 2019 aikana osana maakuntalakiesityksen mukaista maakuntien ja kuntien neuvottelumenettelyä.

Yhteistyöryhmän kokoonpanon rungon voisivat muodostaa maakuntakonsernin ja kuntien LAPE-asioista vastaavat keskeiset, johtavat viranhaltijat. Yhteistyöryhmän puheenjohtajuus voi vuorotella esim. vuosittain maakunnan ja kuntien kesken.

Yhteistyöryhmän keskeisimpiä tehtäviä olisivat:

- valmistella ja yhteen sovittaa maakuntien ja kuntien yhdyspintaan liittyviä asioita lasten, nuorten ja perheiden näkökulmasta;
- tukea palvelujen integraatiota sekä resurssien optimointia (lapsibudjetointi);
- edistää kattavaa lapsivaikutusten arviointia;
- käsitellä keskeiset LAPE-asioita koskevat asiakirjat ja esitykset ennen niiden etenemistä maakunnan ja kuntien päätöksentekoon. Näitä olisivat ainakin kunta- ja maakuntastrategiat, palvelustrategiat sekä talousarvioesitykset;
- seurata ja arvioida lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tilaa ja palvelukysyntää sekä siihen vastaamista muun muassa sähköisten hyvinvointikertomuksien avulla.

LAPE-yhteistyöryhmän tehtävänä olisi myös organisoida tarvittava maakuntatasoinen yhteistyö järjestökentän kanssa.

Esitys 5:

Valtuustokausien alussa laadittaviin lakisääteisiin kuntien ja maakunnan strategioihin valmistellaan sisällytettäväksi yhteinen palvelu- ja hyvinvointilupaus, joka muodostaa valtuustojen tahdon ohjata ja kehittää lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia ja arjen sujuvuutta maakunnan alueella.

Esitys 6:

Maakunnan ja jokaisen kunnan on suositeltavaa tehdä yhteinen LAPE-sopimus, jossa käydään konkreettisesti läpi maakunnan ja kunkin kunnan väliset keskeisimmät yhteistyö-, työnjako- ja resurssikysymykset. Sopimus voi olla myös maakunnan ja useamman kunnan yhteinen, mikäli tähän päädytään esimerkiksi kuntien välisen tiiviin yhteistyön vuoksi.

LAPE-sopimukset olisi syytä valmistella ensimmäisen kerran vuonna 2020. Niiden toteutumista ja muutostarpeita arvioidaan vuosittain.

Sopimukseen on mahdollista kytkeä myös LAPE-palvelujen ja hyvinvoinnin edistämisen kannalta keskeisiä järjestöjä, oppilaitoksia, seurakuntia ja muita toimijoita.

Esitys 7:

Kuntien ja maakuntien tulee yhteistyönä kartoittaa maakunta- ja sote-uudistukseen liittyvät tilatarpeiden muutokset ja luoda yhteinen tilastrategia, joka tukee LAPE-muutosta ja avaa kuntien erityisesti sivistystoimen kiinteistöjä sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden käyttöön joustavan asoiminnin helpottamiseksi. Muun muassa maakunnan ja kuntien palveluverkkosuunnitelmia sekä toimitiloja koskevia investointisuunnitelmia on tarpeen käsitellä edellä esitettyjä toimintamalleja soveltaen yhteistyössä kuntien ja maakuntien kesken.

Esitys 8:

Kuntaliitto ja opetus- ja kulttuuriministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö keräävät hyviä kokemuksia uusista neuvola-, päiväkotij- ja koulu kirjastokonsepteista, joita voitaisiin hyödyntää tulevaisuuden kiinteistöjen suunnittelussa.

2.2.3 Rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmän kehittäminen

Kuntien ja maakuntien rahoitustilanteen tiukkuus tulee osaltaan heijastumaan myös yhteistyöhön. Vaikeassa tilanteessa on olemassa riski, että toiminnassa keskitytään omien lakisääteisten tehtävien hoitamiseen eikä esimerkiksi kunnissa synny kannustinta investoida vaikuttavuutta tavoittelevaan toimintaan (kuten Icehearts), jonka taloudelliset hyödyt valuvat maakunnalle. Ennen kaikkea tulevissa rahoitusratkaisuissa tulee huolehtia siitä, että kunnille ja maakunnille syntyy riittävät insenttiivit hyvinvointia edistävän toiminnan ja ennaltaehkäisyn yhteiseen järjestämiseen.

Selvitystyön kuluessa on käyty läpi myös kuntien ja maakuntien lähtökohtaisesti erillisiä rahoitusjärjestelmiä mukaan lukien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen HYTE-kertoimet. Esille on noussut kysymys siitä, kannustavatko ne kaavailussa muodossa riittävästi kuntia ja maakuntia panostamaan yhteisesti lasten, nuorten ja perheiden palveluihin ja muun muassa ennalta ehkäisyyn ja varhaiseen hyvinvoinnin tukeen.

Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen järjestämistä kunta-maakunta -yhdyspinnat ylittävänä kokonaisuutena voidaan periaatteessa tukea kuntien valtionosuus- ja maakuntien rahoitusjärjestelmään lisättävien uusien rahoituksen määräytymisperusteiden avulla.

Uudet kriteerit voivat esimerkiksi ottaa huomioon nykyistä yksityiskohtaisemmin kohderyhmälle suunnattujen varhaiskasvatus-, koulu- ja sosiaalipalvelujen vaikuttavuuden tai kannustaa kuntia ja maakuntia panostamaan lasten ja nuorten hyvinvointia ja vanhemmuutta tukeviin, ongelmia ennalta ehkäiseviin ja varhaisen tuen palveluihin.

Kuntien ja maakuntien rahoituksessa huomioon otettavat uudet tekijät voidaan lähtökohtaisesti sisällyttää rahoitusjärjestelmään joko osaksi yleiskatteista valtionosuus-/maakuntien rahoitusjärjestelmää tai vaihtoehtoisesti erillisen valtionavustusmäärärahan myöntöperusteiksi. Mekanismit eroavat muun muassa ohjausvaikutuksiltaan.

Määräytymisperusteista arvioitaessa on erityisen tärkeää ottaa huomioon kannustaminen kuntien ja maakuntien yhteistyöhön ja -rahoitukseen lasten, nuorten ja perheiden palvelukokonaisuuden järjestämisessä.

Yksityiskohtaisten määräytymisperusteiden heikkoutena on kuitenkin osaoptimoinnin uhka verrattuna laskennalliseen rahoitusjärjestelmään. Näin käy, jos rahoituksen saaja ei optimoi palvelujen kokonaisuutta asiakaslähtöisesti tai kokonaiskustannusten kannalta, vaan pyrkii keskittymään vain rahoitusta varten mitattavien asioiden parantamiseen.

Kaiken kaikkiaan valtionosuus- ja rahoitusjärjestelmän määräytymisperusteiden mahdollisessa laajemmassa uudistamisessa on syytä edetä asteittain ja hankkia kokemuksia nyt valmistellun järjestelmän toimivuudesta. HYTE-kertoimien osalta kriteereitä on mahdollista uudistaa nopeamminkin, mutta niiden vaikuttavuus on pienempi.

Esitys 9:

Kuntien valtionosuusjärjestelmän ja maakuntien rahoitusjärjestelmän tulevassa uudistamisessa selvitetään saatujen kokemusten pohjalta, onko tarpeen ja millä tavalla kannustaa kuntia ja maakuntia myös tätä kautta yhdyspinnat ylittävään toimintaan lasten, nuorten ja perheiden palvelujen rahoittamisessa, budjetoinnissa ja ennaltaehkäisevässä työssä.

2.3 Tieto ja innovaatiot

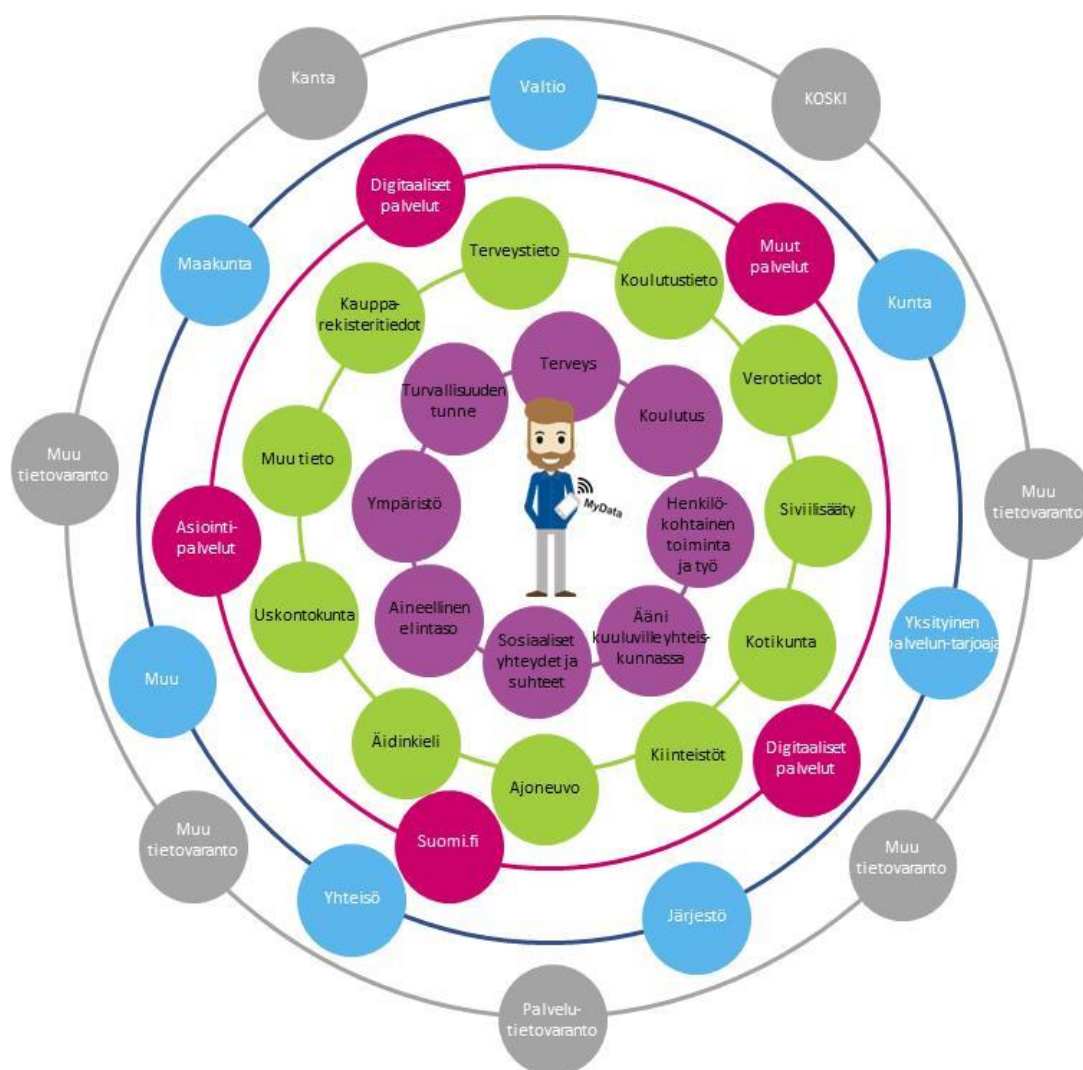
2.3.1 Tiedolla johtaminen

Eräs kaikkein keskeisimmistä, ellei jopa keskeisin yhdyspintojen saumattoman toiminnan mahdollistaja tai este on tiedon kulku ja tiedolla johtaminen. Parhaimmillaan tiedolla johtaminen on kollektiivinen, vuorovai-
kutteinen prosessi. Relevantti tieto on onnistuttava tunnistamaan, kokoamaan ja hyödyntämään yhdessä. Hyvinvointitieto on nykyisin kuitenkin riittämättömästi hyödynnettyä.

Arjessa tiedolla johtamisen haasteena näyttäytyy usein tiedon valtava määrä ja olennaisen tiedon tunnistaminen, tiedon siiloutuminen hallinnonaloittain, tietojärjestelmien yhteentoimimattomuus ja se, että kertyvää tilastotietoa ei saada riittävästi palvelemaan toiminnan tavoitteiden saavuttamista. Eri rekistereitä ja toistuvia tutkimuksia varten kerättävää tietoa ei analysoida riittävästi.

Tiedolla johtamisen käytäntöjä ja menetelmiä kehitettäessä on tunnistettava eri tasot, joilla tietoa hyödynnetään. Ongelmia on tiedon kulkemisessa asiakkaan mukana, tiedon välittymisessä organisaatioiden välillä ja tietojen kumuloitumisessa yhtenäiseksi tietovarannoksi. Kehittämisessä onkin huomioitava niin asiakkaan, organisaation kuin laajemman palvelujärjestelmän näkökulmat.

Asiakkaan rooli suhteessa tietoon ei vain sen kohteena vaan myös tiedon tuottajana ja hyödyntäjänä kasvaa. Asiakkaan kokemustieto tulee saada kytkettyä palveluihin ja niiden kehittämiseen vahvistamalla käyttäjädemokratiaa ja osallisuutta. Lapsilla, nuorilla ja perheillä on usein paras tietämys arjestaan ja näkemyksiä palveluista. On tärkeää, että tämä tieto saadaan mukaan palveluihin ja päätöksentekoon. Tällä on paitsi tiedollinen merkitys myös osallisuutta kasvattava vaikutus. Lapsen ja nuoren hyvinvoinnin yksi ulottuvuus on kehittyvä kyky itseohjautuvuuteen ja tunne siitä, että voi itse rakentaa omaa polkuaan ja olla vaikuttamassa itseä koskeviin asioihin. Osallisuutta vahvistamalla edistetään hyvinvointia.

Sinun elämänlaatusi – Hyvinvointisi elementit

Tietoa elämänlaadustasi – Mitattu hyvinvointitieto sinusta

Sinulle tarjottava palvelu – Hyvinvointitieto palvelun osana

Palvelun tarjoajat – Hyvinvointitieto palvelun laadun edellytykset

Hyvinvointitiedon varannot – Eri osapuolten käytössä

Kuvio 2. Tiedot lapsesta, nuoresta ja perheestä mahdollistavat ihmiskeskeisen yhteiskunnan. (Lähde: Stiglitz ym. 2009/Kopponen 2017.)

Digitalisoituminen tuottaa yhä enemmän mahdollisuuksia lähellä arkea olevan tiedon keräämiseen ja hyödyntämiseen. Lapset ja nuoret ovat kasvaneet maailmaan, jossa digitaalisuus ja virtuaalinen ympäristö ovat luonteva osa arkea ja he omaksuvat nopeasti uusia järjestelmiä. Samoin perheet suhtautuvat myönteisesti uusiin sähköisiin perheiden tuen muotoihin. Tämä edesauttaa myös asiakassegmentoinnissa, jonka myötä palveluja voidaan kehittää joustaviksi erilaisiin tarpeisiin. Digitaaliset valmiudet tulevat näkymään yhä voimakkaammin palveluodotuksissa. Toisaalta muutos tuo uudenlaista haasteita palveluille, kun nuori ei tulekaan vastaanotolle ammattilaisen analysoitavaksi, vaan omadatan pohjalta hänellä on jo laaja tieto (ja mahdollinen itse muodostettu käsitys) tilastaan. Kääntöpuolena on kuitenkin samalla huomioitava myös ei-

diginatiivit ja e-syrjäytymisriski. Digitalisaation mahdollisuudet on pyrittävä hyödyntämään nämä näkökulmat huomioiden.

Oikealla tiedon hyödyntämisellä myös asiantuntijalta toiselle lähettämistä ja samojen asioiden uudelleen tutkimista voidaan vähentää ja edetä nopeammin oikean tuen, hoidon, ohjauksen ja kuntoutuksen keinoihin. Tiedolla johtamista ja tiedon vaihtoa vaikeuttaa tällä hetkellä kuitenkin se, että tietojen luovutus ja tiedon-saanti viranomaisten kesken on juridisesti epäselvää. Rekisterien ja tietojärjestelmien erillisuus sekä salasapidon kysymykset vaikeuttavat sekä perheiden asiointia että eri ammattilaisten välistä yhteistyötä ja tiedon kulkua. Usein ongelma ei ole siinä, että tultaisiin paljastaneeksi salaisuuksia, vaan sellainen tieto, jonka lapsi, nuori tai perhe voi olettaa liikkuvan toimijoiden välillä, ei erillisissä rekistereissä välity. Tämä johtaa myös päällekkäisten tutkimusten pyytämiseen tarpeettomasti.

Maakuntien ja kuntien on myös palvelujen järjestäjinä välttämätöntä kehittää hyvinvointitiedon hyödyntämistä yhdessä. Niiden suunnittelun on perustuttava yhteiseen tietoon ja siinä on huomioitava kuntien välisiä eroja. Maakunnan ja kunnan suunnitelmien tulee tunnustaa hyvinvointitiedon pohjalta keskeiset yhdyspintojen haasteet paikallisesti ja maakunnallisesti. Varsinkin hyvinvointisuunnitelmilla ja -kertomuksilla on tärkeä tietoa kokoava rooli ja sähköisten hyvinvointikertomusten kehittämistyö tarjoaa juuri nyt hyvän mahdollisuuden yhteiselle tietopohjan ja tietojohdamisen vahvistamiselle. Maakunnat tarvitsevat käynnistyessään myös sitä kokemusta, jota kunnilla, erityisesti suurilla kaupungeilla on monialaisesta hyvinvointijohtamisesta.

Jotta tietoa saadaan nykyistä paremmin vaihdettua ja hyödynnettyä, on saavutettava yhteinen vahva tahtotila. Tiedolla johtamisen mahdollistamiseksi LAPE-palveluissa tulee kyetä rakentamaan sekä selkeä juridinen pohja, tekniset järjestelmät että toimintakulttuuri, joka tukee sitä, että kukin viranomainen voi tehtäväsidoonaisesti hyödyntää lapsen ja nuoren parhaaksi tähtäävää tietoa eri lähteistä tietosuojasta huolehtien. Selvitystyön kuluessa on korostunut myös se, että relevantin tiedon tulee kumuloitua edelleen suunnittelua ja päätöksentekoa tukevaksi tietovarannoksi niin yksittäisissä palveluissa (tuottaminen), kunnissa ja maakunnissa (järjestäminen) kuin valtakunnankin tasolla (ohjaus).

Esitys 10:

Saumaton tiedonvaihto ja yhtenäinen LAPE-tieto tulee saada yhteiseksi valtakunnalliseksi tahtotilaksi. Uudelleen muotoutuvan Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö (ITLA:n) toimintaa tulisi harkita suunnattavaksi osaltaan tukemaan yhteisen valtakunnallisen tietopohjan rakentumista. Myös lainsäädäntöä tulee kyetä uudistamaan tukemaan LAPE-palveluiden yhteistä tiedonhallintaa.

Esitys 11:

Maakunnilla ja kunnilla tulisi olla käytössään tietojärjestelmä tai tietojärjestelmiä integroiva alusta, joka mahdollistaisi lapsen yksilöllisen opetus suunnitelman, koulussa annettavan psykososiaalisen tuen, terveydenhuollon kuntoutus-suunnitelman ja/tai lastensuojelun näihin liittyvien interventioiden koordinoinnin. Tavoitteena ei olisi kaiken opetukseen, hoitoon, kuntoutukseen tai suojeluun liittyvän tiedon välittyminen, vaan mahdollisuus näiden toimien taustalla olevien tavoitteiden ja sovittujen toimenpiteiden synkronointiin. http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tyoryhma-lapsi-ja-perhepalveluiden-asiakastiedoille-yhteinen-sahkoinen-tietojarjestelma

Esitys 12:

Eri ammattilaisten välisen tiedon kulun, salassapidon sekä yhteistyövelvoitteiden sisältöjä tulee selvittää, lyhyellä aikavälillä tuottamalla eri ammattiryhmille suunnattuja koulutuksia ja verkkokursseja aiheesta ja pidemmällä aikavälillä uudistamalla lainsäädäntöä yksiselitteisemmäksi.

Esitys 13:

Kuntien ja maakuntien eri toimijoiden tulee hyödyntää ja kehittää yhteistä tietopohjaa. LAPE-palveluiden tiedolla johtamiselle onkin kunkin maakunnan alueella luotava hyvät edellytykset yhteisellä tietopohjalla, jotka tulee rakentaa niin, että se mahdollistaa valtakunnallisen vertailtavuuden ja kokonaiskuvan muodostamisen. Tähän kuuluvat mm. seuraavat osa-alueet:

- yleinen ja asiakaskohtainen hyvinvointitiedon seuranta, puuttumisen ja suunnittelun kannalta olennaisten indikaattorien tunnistaminen
- tietojärjestelmien yhteentoimivuus ja tiedon saatavuus yli rajapintojen asiakastyössä
- asiakkaan omaa aktiivista roolia ja omahoitoa tukevan tiedon saatavuus ja käytettävyys
- tiedon kytkeytyminen osaksi johdon tietojärjestelmää
- analyysikyky ja toiminnan säännöllinen arviointi
- tuloksellisuusdialogin käyttöönotto
- tiedon hyödyntäminen.

Näiden näkökulmien varmistaminen tulee sisällyttää maakuntien valmisteluun ja niihin tulee tarvittaessa tarjota valtakunnallista muutostukea.

Esitys 14:

LAPE-palveluiden kokonaisuuden kustannusten seuraamiseksi alueilla tulee kerätä lasten ja nuorten kustannukset yhteen sekä sote- että sivistyspalveluista ja näitä tulee seurata yhdessä kunta- ja maakunta -mallissa (lapsibudjetointi ja kokonaisuudet / lapsi -seuranta). Näin kertyvä tieto tulee koota yhteen valtakunnallisesti niin, että ministeriöiden tasolla voidaan seurata lasten ja nuorten palvelujen kustannuksia kokonaisuutena (sote, varhaiskasvatus, koulut, kulttuuri) alueittain.

Esitys 15:

LAPE-näkökulma tulee sisällyttää toiminnanohjauksen ja päätöksenteon tieto- ja seuranta-aineistoihin, joihin nojaten toimintaa suunnataan. Olennaista on varmistaa vähintään seuraavien kolmen elementin toteutuminen:

- Maakunnan tulee tehdä yhteinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma.
- Maakunnan on sisällytettävä hyvinvointikertomukseen lasten ja nuorten osuus.
- Lapsivaikutusten arvioinnin tulee olla kattavaa.

Parhailtaan kehitettävien kuntien ja maakuntien sähköisten hyvinvointikertomusten ja niiden sisältämien hyvinvointisuunnitelman ja vaikutusten ennakoarvioinnin elementtien valmistelu tarjoaa kehitystyölle hyvän alustan. Siinä tulee varmistaa eri hallinnontasojen yhteinen tietopohja ja vahvistaa tietojohtamista etenkin laajan hyvinvoinnin johtamisen osalta. Lasten, nuorten ja perheiden osalta

on olennaista, että tietopohja on yhteinen ja että eri toimijoiden tekemä työ vie samaan suuntaan ja perustuu yhteiseen tietoon ja ymmärrykseen hyvinvointia tukevista toimista ja menettelytavoista.

Esitys 16:

Asiakkaalla olevan tiedon paremmaksi hyödyntämiseksi palveluissa ja päätöksenteossa tulee edistää muun muassa erilaisia suoran vaikuttamisen ja yhteiskehittämisen muotoja. Uusia hallinnon rakenteita luotaessa tulee myös maakunnissa varmistaa selkeät roolit lasten parlamenteille, nuorisovaltuustoille ja muille osallisuuden muodoille, jotka varmistavat, että lasten ääni tulee kuuluviin.

Esitys 17:

LAPE-palveluiden kehittämisessä on otettava huomioon myös asiakkaan muuttuva rooli, ihmisten oman vastuun kasvattaminen ja järjestelmien tuominen asiakkaiden ulottuville. Tämä edellyttää, että asiakkaan vuorovaikutteista pääsyä ja päivitysmahdollisuutta omiin tietoihinsa edistetään (omadata). Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma -työn edistäminen on ensiarvoisen tärkeää lapsi- ja perhelähtöisyyden, yhteistoimijuuden ja lapsen, nuoren ja perheen tiedollisen itsemääräämisoikeuden edistämiseksi. http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tyoryhman-lapsi-ja-perhepalveluiden-asiakastiedoille-yhteinen-sahkoinen-tietojarjestelma

Esitys 18:

Uusimman tutkimustiedon hyödyntämistä käytännön työssä ja päätöksenteossa on edistettävä. Tiedon hyödyntämisen ja tiedolla johtamisen tueksi tarvitaan myös lisää tutkimustietoa. Muun muassa ymmärrys monien ongelmien juurisyistä ja palveluiden vaikuttavuudesta on vajavaista ja siitä tarvittaisiin lisää tutkittua tietoa toiminnan tueksi. Vastuussa tästä ovat yhdessä yliopistojen ja tutkimuslaitosten kanssa niin kunnat, maakunnat kuin yliopistolliset sairaalat (vrt. viiden yliopistollisen sairaalan erityisvastuu lasten, nuorten ja perheiden vaativimpien palveluiden osaamiskeskuksista terveydenhuollon osalta sekä psykoterapeuttisten ja psykososiaalisten menetelmien arvioinnista ja niiden osaamisen ylläpidosta).

Esitys 19:

Kiinnitämme huomiota myös siihen, että tulevaisuudessa tekoäly voi tarjota uusia mahdollisuuksia tiedon välitykseen ja hyödyntämiseen muun muassa ehdottavien palveluiden kehittämisessä. Tekoälyä ja robotiikkaa on perusteltua kokeilla pilottimuotoisesti LAPE-palveluissa. Jatkoselvityksellä voitaisiin tunnistaa palvelut, joissa kokeilusta olisi suurin hyöty.

2.3.2 Yhdyspintainnovaatioiden edistäminen

Luovat ideat, innovaatiot ja nopeasti muuttuvaan toimintaympäristöön parhaiten istuvat toimintamallit syntyvät usein erilaisten osaamisten, professioiden ja myös organisaatioiden rajapinnoilla ja yhteistyön hedelmänä. Raja- ja yhdyspinnat ikään kuin luonnostaan ohjaavat pois totutuista, kaavamaisista ajattelu- ja toimintatavoista.

Tähän yleisesti tunnettuun ilmiöön liittyy myös tässä selvitystyössä tarkoitettujen yhdyspintojen suuri mahdollisuus. Se on uudistuksen myötä sekä kuntien että maakuntien toimijoiden hyödynnettävissä lasten, nuorten ja perheiden palvelujen ja hyvinvoinnin parhaaksi.

Samalla kun kannustetaan yhdyspintainnovaatioiden syntyä ja tähän liittyvää kokeilukulttuuria, on tärkeää, että parhaita käytäntöjä myös tehokkaasti levitetään. Tämä näkökulma on tärkeää huomioida myös laajasti muun muassa yliopistojen ja tutkimuslaitosten tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan (T&K&I-toiminnan) suuntaamisessa.

Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö (ITLA) tukee jo nyt taloudellisesti lapsiin, nuoriin ja lastensuojeluun kohdistuvia tieteellisiä tutkimus-, kokeilu- ja kehittämishankkeita. Eduskunnan Suomen 100-vuotisjuhlapäätöksellä säätiön asemaa vahvistettiin ja sitä pääomitetaan merkittävästi. Tämä avaa uusia mahdollisuuksia myös yhdyspintainnovaatioiden näkökulmasta.

Esitys 20:

Yhdyspintainnovaatiot ja vaikuttavien käytäntöjen levittäminen olisi hyvä huomioida jatkossa ITLA:n tutkimus-, kokeilu- ja kehittämishankkeissa sekä muutoinkin kansallisessa T&K&I-toiminnassa.

2.4 Osaaminen

2.4.1 Uudistuviin osaamistarpeisiin vastaaminen

Yhdyspinnoilla ja muuttuvassa toimintaympäristössä toimiminen edellyttää henkilöstöltä asenteiden muutoksen ja toimintamallien uudistamisen lisäksi uudenlaista osaamista. Selvitystoimeksiannossa ei viitattu koulutukseen, mutta koska osaamisen rooli on muutoksessa niin keskeinen, sen kehittämistä ei voida raportissa myöskään ohittaa.

Lasten, nuorten ja perheiden palveluissa työskentelee lähes kaksisataatuhatta ammattilaista varhaiskasvatuksen, opetuksen, sosiaalihuollon ja terveydenhuollon tehtävissä. Heidän osaamisensa luo pohjan vaikuttaville palveluille. Perinteiset ammattirajat ylittävä LAPE-näkökulma ja hallinnonuudistus uusine yhdyspintoinen merkitsevät niin suurta muutosta palveluissa, että se muuttaa koulutusten, tutkintojen ja ammattien muotoja ja sisältöjä. Koska muutoksesta on tullut jossain määrin jatkuvaa, on suositusten yhteydessä hyvä korostaa sitä, että henkilöstöä ei tule uudistusten yhteydessä perehdyttää uuteen staattiseen malliin vaan muutosvalmiuteen ja ajatukseen jatkuvasti kehittyvästä toiminnasta.

Eri alojen erityisosaamista ja asiantuntijoita tarvitaan jatkossakin. Kuitenkin jotta asiakas palvelutarpeineen voidaan todella kohdata yhdyspinnoilla, koko henkilöstön osaamistarpeessa painottuu jatkossa omaan toimienkuvaan liittyvän syväosaamisen ohella laajempi palvelujen tuntemus ja ymmärrys muista lapsen saamista palveluista yli yhdyspintojen. Tarvitaan kykyä tukea lasta, nuorta ja perhettä yksi kompleksisemmissä tilanteissa. Suomi on monella mittarilla mitattuna hyvä maa lapsille ja nuorille. Oppimistulokset ovat hyviä ja lasten estettävissä oleva kuolleisuus on matala. Huolta herättävät edellisiin verrattuna sellaiset monimutkaisemmat ilmiöt, kuten esimerkiksi koulussa viihtyminen ja itsensä onnelliseksi kokeminen. Kovissa tilastoissa nämä näkyvät mielenterveyspalveluja käyttävien sekä lastensuojelun piirissä olevien lasten ja nuorten

kasvavina määrinä. Siten osaamisen kehittämisen painopisteen tulee muutosvaiheessa olla niissä taidoissa, joilla eri alojen ammattilaiset pystyvät paremmin hyödyntämään toistensa osaamista etenkin monimutkaisissa yhteistyösuhteissa ja käyttämään saatavilla olevia tietolähteitä nykyistä ennakoivammin.

Sekä tässä selvityksessä ja sen taustalla olevassa LAPE-ohjelmassa että opetus- ja kulttuuriministeriön Osaamisella soteen -hankkeessa tunnistetut osaamistarpeet ovat hyvin samansuuntaisia. Vahvistettavia osaamisalueita ovat muun muassa kokonaisvaltainen asiakkuusajattelu (esim. elämänkaariajattelua hyödyntäen ja asiakkaan omaa aktiivista roolia tukien), vuorovaikutus-, kohtaamis- ja dialogiosaaminen, osallisuuden vahvistaminen, monialainen työskentely, digitaalisuus, kyky käyttää tietojärjestelmiä ja hyödyntää niihin kertyvää tietoa sekä talousosaaminen. Tietoperustan ohella osaamisessa tulee korostumaan yhä voimakkaammin prosessien hallinta.

Vastaavasti johtajuusosaamista on vahvistettava. Johtajiin kohdistuu uudenlaisia osaamisvaatimuksia tilanteessa, jossa johdettavana on monialainen, kompleksinen ja uudistuva kokonaisuus. Johtajuus- ja esimieskoulutuksessa on luotava valmiuksia sekä linja- että verkostojohtamiseen, muutosjohtamiseen, tiedolla johtamiseen sekä asiakasorientoituneeseen osaamista ja toimijoita yhteensovittavaan johtamiseen niin, että asiakas saa tarvitsemansa avun sujuvasti ja eheänä palvelukokonaisuutena.

Esitys 21:

Kuntien ja maakuntien yhdyspinnoilla toimivien henkilöiden valmiuksia toimia lapsen, nuoren ja perheen kokonaistarve, palvelukokonaisuus ja palveluissa eteneminen huomioiden on vahvistettava laajasti. Yleisessä sosiaali- ja terveydenhuollon ja sivistyspalveluiden henkilöstön koulutuksessa tulee vahvistaa erityisesti LAPE-kokonaisuuden tuntemusta, uusien toiminta- ja palvelumuotojen osaamista, taitoa perheen kohtaamiseen sekä kykyä tunnistaa tuen tarve. Toteutus voi osin tapahtua esimerkiksi täydennyskoulutuksena.

Esitys 22:

On tunnistettava yhdyspinnoilla ja useita eri palveluja käyttävien lapsiperheiden kanssa toimivat kriittiset ammattiryhmät, kuten palveluohjaajat, joita on koulutettava riittävä määrä kullekin alueelle. Toteutusmuodoksi voisi sopia korkeakoulujen tarjoama erikoistumiskoulutus joustavina moduuleina. Näiden ammattiryhmien koulutuksessa painottuu erityisesti moniammatillinen työskentely ja varsinkin alkuvaiheessa uusien toimintamallien kehittämisosaaminen.

Kriittisen toimijaryhmän muodostavat myös si-so-te-yhdyspinnoilla toimivien henkilöiden esimiehet ja johto. Johdon valmiuksia verkostojohtamiseen, moniammatilliseen monitoimijuuteen, palvelumuotoiluun sekä LAPE-näkökulman holistiseen ymmärtämiseen tulee vahvistaa.

Esitys 23:

Perustutkintoja on kehitettävä huomioimaan uudet osaamistarpeet (ks. edellä). Opintoihin on sisällytettävä eri ammattiryhmien yhteisiä LAPE-moduuleja esimerkiksi ilmiöperusteisesti toteuttaen. Moniammatillisen työskentelyn oppimiselle jo perustutkintovaiheessa tulee luoda nykyistä paremmat edellytykset uudistamalla oppimisympäristöjä ja työssä oppimista. Tulee myös arvioida, edellyttääkö tavoiteltu toimintamalli jopa kokonaan uusia ammatteja tai vähintään uusia koulutusmoduuleja olemassa oleviin tutkintoihin.

2.4.2 Yhdyspintaosaamisen vahvistaminen kunta- ja maakuntatasolla

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin edistäminen ja tähän tarvittavien palvelujen saumaton saavutettavuus edellyttää edellä todetulla tavalla syvällistä toimintakulttuurin muutosta. Kysymys tässä on myös merkittävästä oppimisprosessista kohti aidosti lapsilähtöistä ajattelu- ja toimintatapaa. Tämä koskee lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskenteleviä eri professioiden ammattilaisia sekä näiden tehtävien virkamiesjohtoa kunnissa ja maakunnissa.

Eryteisesti muutosvaiheessa tulee panostaa organisaatioiden rajamäärittelyjen sijasta yhdyspinnoilla työskentelyn osaamiseen ja palveluiden suunnittelun, johtamisen sekä toteutuksen lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyyteen. Muotoutumassa olevat uudet lapsi- ja perhepalvelut edellyttävät maakuntien ja kuntien yhteistä eri professioiden kouluttamista dialogisiin ja verkostomaisiin työtapoihin sekä uusien yhdessä toteutettujen palvelujen tarjoamiseen. Näistä esimerkkeinä ovat maakunnallinen monialainen päivystystoiminta, neuvolatoiminnan tuominen varhaiskasvatukseen sisälle sekä lasten ja nuorten kasvatukseen ja psykososiaalisiin ongelmiin liittyvän perheohjauksen toteuttaminen osittain koulu yhteisöissä.

Yhteinen ymmärrys systeemisestä toimintakulttuurin muutoksen tarpeesta ja tähän vastaaminen riittävän vaikuttavilla toimilla muun muassa strategisessa johtamisessa ja resurssien kohdentamisessa edellyttää, että myös kuntien ja maakuntien ylin virkamiesjohto ja luottamushenkilöt ovat muutokseen sekä LAPE-lähtöiseen ajattelutapaan sitoutuneita. Mukaan on syytä kytkeä myös muun muassa järjestöjen ja seurakuntien parissa toimivia lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kannalta keskeisiä ammattilaisia. Tämä on tärkeää myös siksi, että perhekeskustyyppisten toimintamallien soveltuvuuteen kullekin alueelle voidaan samalla tutustua ja niiden käyttöönottoa edistää.

Tarvitaan aivan uudenlaista yhdyspintaosaamista, joka ulottuu sekä yhdyspintojen strategiseen ja operatiiviseen johtamiseen että konkreettisissa palvelutilanteissa ja palvelujen yhteensovittamisessa esille tulevien haasteiden ratkaisemiseen. Toisaalta yhdyspintaosaamista on mahdollista kartuttaa myös hyvä käytäntöjä vertailukelpoisista tilanteista (mm. kuntien sisällä tai kuntien ja nykyisten kuntayhtymien kesken) ja verkostojohtamisen yleisempiä malleja hyödyntämällä.

Yhdyspintaosaamisen lisäämisen merkitys korostuu uudistuksen valmistelu- ja käynnistysvaiheessa. Sillä voidaan tukea merkittävästi asenteellisia ja rakenteellisia valmiuksia uudessa tilanteessa onnistumiselle sekä lisätä luottamusta eri toimijoiden välille. Muutosvaiheen koulutus tulee toteuttaa kuntien ja maakuntien yhteisellä tasapainoisella vastuulla. Koulutuksen suunnittelussa tulee hyödyntää muun muassa LAPE-kehittämistyössä muodostettuja asiakasraateja ja muita lapsia, nuoria ja perheitä osallistavia tapoja.

Koulutusten pääpainon tulee olla kokonaisuuksien ymmärtämisessä. Eryteisesti psykososiaalisiin ongelmiin liittyviä toimintatapoja uudistettaessa opetuksen ja varhaiskasvatuksen tai toisaalta sosiaali- ja terveydenhuollon erillään tekemien ratkaisujen sijasta tarvitaan työpajoja, joissa uudistetaan yhdessä toimimista siten, että lapsen, nuoren ja perheen arjen sujuvuus tulee keskeiseksi. Kohtaamistaidot, dialogisuus ja kulloistenkin tarpeiden ymmärtäminen edellyttävät myös ammattilaiselta kuuntelevuutta, epävarmuuden sietämistä ja vuorovaikutuksessa oppimista. Hoidon, kuntoutuksen sekä ohjauksen tuominen lähelle arkea merkitsee usein erityistyöntekijöiden jalkautumista ja toisaalta heidän työskentelyolosuhteidensa kehittämistä varhaiskasvatukseen, koulun sekä perhekeskusten tiloissa ja toiminnan sisällä. Tätä muutos- ja koulutusprosessia voidaan kutsua maakunnalliseksi "LAPE-akatemiaksi".

LAPE-Akatemiat eivät syrjäytä vaativan erityisen osaamisen ja asiantuntijoiden tarvetta. Ne täydentävät sitä ja kehittävät kuntien, maakuntien ja muiden toimijoiden yhteistä systeemistä kokonaisuutta, jossa olennaisinta on systeemisen asiantuntijuuden kehittäminen ja uudistaminen.

Esitys 24:

Toteutetaan 18 maakunnassa ”LAPE-Akatemiat” vuosien 2018–2020 aikana. Vastuu niiden kokoomisesta soveltuu luontevimmin maakuntien esivalmistelu- ja väliaikaishallinnon organisaatiolle, jossa on kattava edustus sekä kunnista että maakuntien järjestämisvastuulle siirtävistä muista LAPE-palvelujen kannalta keskeisistä organisaatioista.

Maakunnalliset ”LAPE-Akatemiat” voisivat koostua esimerkiksi neljästä päivän mittaisesta koulutusosiossa, joissa käsiteltäisiin yhdyspintaosaamiseen liittyvä haasteita ja ratkaisumalleja osittain yhteisissä, osittain käytännön ammattilaisille, virkamiesjohdolle ja luottamushenkilöille kohdennetuissa työpajoissa.

Esitys 25:

”LAPE-Akatemioiden” sisällön suunnittelun tueksi olisi syytä koota ao. ministeriöiden ja muiden valtakunnallisten tahojen tukiryhmä sekä valmistella tarvittavaa aineistoa. ”LAPE-Akatemioiden” toteuttaminen ajoittuisi järjestämisvastuun siirtoa edeltävään vuoteen 2019 ja sitä seuraavaan vuoteen 2020.

Esitys 26:

Jo käynnissä olevassa valtakunnallisessa Muutosjohdon akatemiassa on myös tarpeen käsitellä lasten, nuorten ja perheiden palveluihin ja yhdyspintaosaamisen vahvistamiseen liittyviä teemoja.

2.5 Palvelujen kehittäminen

2.5.1 Integroidut joustavat palvelut kaikille

Suurin osa lapsista ja perheistä ei tarvitse monimutkaista palvelukokonaisuutta. Kokonaiset ikäluokat kohdataan ensin äitiysneuvoloissa, sitten lastenneuvoloissa ja perusopetuksessa. Yhä suurempi osuus alle kouluikäisistä on myös varhaiskasvatuksen piirissä. Sekä neuvolatoiminta että varhaiskasvatus edistävät laaja-alaisesti hyvinvointia ja tarjoavat monipuolista ennaltaehkäisevää tukea lasten varhaiseen kehitykseen.

Lasten, nuorten ja perheiden kannalta olennaisinta ja näkyvintä on se, miten kuntien ja maakunnan yhdyspintajohtaminen näkyy sivistystoimen ja sosiaali- ja terveystalouden arjessa. Tätä voidaan tarkastella sekä yleisesti lapsia, nuoria ja heidän perheitään koskevien palvelujen mahdollisimman sujuvana yhteistyönä että erilaisiin erityistilanteisiin ja haasteellisempiin tilanteisiin ulottuvana palvelujen uudelleen muotoiluna. Kun yleiset, universaalit palvelut ovat helposti saavutettavia, joustavia ja niiden sisään on paketoitu kohdennettuja tukia, erityisiin palveluihin valikoituminen vähenee. Valitettavasti viime vuosien kehitys on ollut

päinvastaista, erityisten palvelujen asiakkuudet ovat kasvaneet, huolimatta siitä, että opetuksen järjestäminen, sosiaalipalvelut ja terveyspalvelut ovat olleet saman toimijan, kuntien vastuulla. Kun erityiset palvelut toteutetaan niissä ympäristöissä, joissa tuen tarvekin on havaittu, palvelujen saavutettavuus, käytettävyys ja vaikuttavuus paranevat.

Kuntien ja maakuntien yhteisessä johtamisessa tulee suunnitella sekä universaalien palvelujen uudelleen muotoilu että niiden lasten ja nuorten palvelut, joilla on vamman, sairauden, kasvuolosuhteiden tai muiden seikkojen vuoksi erityisen tuen ja erityispalvelujen tarpeita. Pitkäaikaissairaus on kymmenellä prosentilla lapsista, jokin huomiota vaativa mielenterveyden häiriö joka viidennellä. Erilaiset oppimisen vaikeudet ja kehitysongelmat voivat tulla esille, vaikka lapsella ei olisikaan diagnosoitua sairautta. Selvityshenkilöt perehtyivät palveluja ja niiden yhteistyötä koskeviin tuoreisiin selvityksiin. Eräs keskeinen selvitys oli opetus- ja kulttuuriministeriön kehittämissyöryhmän loppuraportti ”Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa” syyskuulta 2017.

Selvitystyössä toistuvasti esille noussut kiista siitä, tulisiko koulupsykologien tehdä yhteisöllistä vai yksilökohtaista työtä ja tulisiko tämän johdosta koulupsykologien kuulua kunnan/opetustoimen henkilöstöön vai maakunnan/terveydenhuollon henkilöstöön, on yhtä mielekäs kuin kiista siitä, tekeekö pituus vai leveys pellostaan suuren. Molempia näkökulmia tarvitaan, mutta ei ole tarkoituksenmukaista päättää valtakunnallisesti ja dogmaattisesti yhtä hallintomallia. Olennaista on joustava kokonaisuus, jossa osaamista käytetään oikea-aikaisesti. Maakunnan on kuitenkin kuntien kanssa päätettävä selkeä toimintarakente ja vastuut. Opiskelu- ja nuoruuspalvelujen eri ammattiryhmien työskentelyn tuleekin muodostaa sellainen kokonaisuus, joka varmistaa palvelujen saamisen lapsen, nuoren ja perheen kannalta tarkoituksenmukaisimmin.

Kouluterveydenhuollon tulisi yhtä lailla kuin opiskelijaterveydenhuollon voida paitsi ehkäistä ja tunnistaa, myös hoitaa niitä ongelmia, jotka joko liittyvät kouluyhteisössä toimimiseen, tai jotka muutoin on soveltuvin laapsen ja nuoren kannalta hoitaa kouluterveydenhuollossa soveltuvin lyhyin interventioin.

Esitys 27:

Sote- ja maakuntauudistusta koskevan lainsäädännön jatkovalmistelussa tulisi vielä arvioida voitaisiinko kuntien ja maakuntien yhteisillä päätöksillä sopia opiskelu- ja nuoruuspalveluissa alueelle toimiva malli, ja jossa opiskelu- ja nuoruuspalvelu integroidun moniammatillisen työskentelyn turvaamiseksi ja kehittämiseksi kunnat voisivat tuottaa palveluja maakunnalle ja vastaavasti maakunta kunnille. Maakuntien järjestämisvastuu sosiaali- ja terveydenhuollosta ja kuntien järjestämisvastuu opetuksesta säilyisi ennallaan, mutta ne voisivat siis toimia ammatillisten palvelujen tuottajina toisilleen. Maakunnan alueella voitaisiin soveltaa eri tuottamistapaa suurten ja pienten kuntien osalta, mikäli kunnat ja maakunta siitä yhteisesti sopivat. Neuvolatoiminnan osalta tulisi harkinta samantyyppistä mahdollisuutta.

Esitys 28:

Esitetään harkittavaksi, että muutettaisiin valtioneuvoston asetusta neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) siten, että myös kouluterveydenhuollossa olisi kirjattu nykyistä selkeämmin myös ongelmien hoitamisen mahdollisuus samoin kuin asetuksen 4 luvussa opiskeluterveydenhuollossa.

2.5.2 Vaativa erityinen tuki

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama vaativan erityisen tuen kehittämisryhmä (Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämisryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34) katsoi, että kansainvälisten sopimusten, perustuslain ja yhdenvertaisuuslain perusteilla jokaisella oppilaalla on oikeus saada perusopetusta jokaisena esiopetus- ja koulupäivänään, aina kun se oppilaan terveydentila huomioon ottaen on mahdollista. Oikeus saada perusopetusta on perus- ja ihmisoikeuksiin perustuva oikeus, joka vaatii julkiselta vallalta aktiivisia toimia toteutuakseen yhdenvertaisesti. Kehittämisryhmä kiinnitti huomiota maakunta- sekä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä siihen, että sosiaali- ja terveydenhuollon muuttuva palvelukokonaisuus sekä kuntien opetustoimen palveluiden ja toimintojen yhteensovittaminen vaatii hallinnon eri tasojen ja viranomaisten keskinäistä yhteistyötä. Tässä viitattiin sekä sairaalaopetukseen että ns. laitosopetukseen (Elmeri-koulut). Edelleen opiskeluhoollon järjestäminen sekä lastensuojelun ja opetustoimen yhteistyö edellyttävät yhteistyömuotoja. Uudistuksen myötä toiminnalta edellytetään joustavaa monialaista yhteistyötä oppilaan perusopetuslain mukaisten tukipalveluiden järjestämiseksi sekä oppilaan tarvitsemien, oikea-aikaisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden mahdollistamiseksi ja lähikouluperiaatteen toteutumiseksi. On varmistettava lapsen ja nuoren palvelutarpeen arviointi sekä hänen ja hänen perheensä osallisuus. Lisäksi on huolehdittava palvelujen integraatiosta ja palveluketjun jatkuvuudesta.

Oikeus saada perusopetus silloin, kun se ”oppilaan terveydentila huomioon ottaen on mahdollista” on yksiselitteisempää fyysisten sairauksien kohdalla. Sairaalaopetus liittyy kuitenkin suurelta osin sairaaloiden lastenpsykiatriseen ja nuorisopsykiatriseen toimintaan. Kysymys ns. ”koulukuntoisuudesta” ja ”oikeudesta perusopetukseen” edellyttävät terveydenhuollon ja opetuksen järjestäjiltä koordinaatiota ja yhteisiä käsitteitä, niin suunnittelun kuin arjen toiminnankin tasolla. Edellä mainittu työryhmä kiinnitti huomiota moniin yksityiskohtiin opetuksen järjestämisen nivelkohdissa, joita jo nykyisin on muun muassa lastensuojelun sijoittajakuntien ja sijoituskuntien sekä sairaalakoulujen sijaintikuntien kohdalla. Oli myös ilmennyt, että esimerkiksi lapset, jotka olivat jopa useita kuukausia lukuvuoden aikana tutkimus- ja kuntoutusjaksoilla kehitysvammapsykiatrisen yksiköissä, eivät saaneet koko aikana opetusta, vaan heille on kirjoitettu sairausloma.

Useat kehittämisryhmän ehdotuksista liittyvät nyt tehtävään yhdyspintaselvitykseen. Kehittämisryhmä esitti sivistys-, sosiaali- ja terveystoimen yhteistyökäytäntöjen kehittämistä tukea tarvitsevien oppilaiden osalta. Ryhmän näkemyksen mukaan oppilaan koulunkäyntikyvyn arviointi tulee tehdä opetuksen järjestäjän toimesta monialaisesti. Tarvitavat jatkotoimenpiteet tulee suunnitella ja vastuuttaa moniammatillisesti. Raportti linjaa jatkossa tapahtuvaa kehittämistyötä yhteistyöhön LAPE-kehittämistyön kanssa ja ehdotti vaativan erityisen tuen kehittämisverkoston ja LAPEn OT-keskusten toiminnan koordinoitua. Edelleen ryhmä suositti vaativan erityisen tuen toteuttamisen, laadun ja vaikuttavuuden kansallista arviointia. Kehittämisryhmä kiinnitti huomiota myös vaativan erityisen tuen piirissä olevien oppilaiden toisen asteen nivelvaiheen tukeen, mikä edellyttää kuntien opetustoimen ja maakuntien kasvupalvelujen yhteistyötä.

Vaativan erityisen tuen kehittämisryhmä piti olennaisena, ”että vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen liittyvää osaamista, lapsen tuen tarpeen tunnistamiseen, toteuttamiseen ja arviointiin liittyvää osaamista sekä muuta erityispedagogista osaamista vahvistetaan varhaiskasvatuksen henkilöstön, opettajien, erityisopettajien, opinto-ohjaajien ja muiden oppilaan kanssa työskentelevien ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutuksessa.”

Selvityshenkilöt yhtyvät edelle esitettyyn näkemykseen osana sitä toimintakulttuurin muutosta, jossa tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä tuki mahdollisimman pitkälle integroidaan

varhaiskasvatuksen ja opetuksen arkeen. Tältä osin yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon vuorovaikutustyöhön koulutettujen ammattilaisten kanssa on olennaista. Tuen tarpeen ideologisista määrittelykilpailuista pedagogiikan, hoidon, kasvatuksen ja kuntoutuksen välillä tulee päästä lapsikeskeiseen monialaiseen työskentelyyn.

Esitys 29:

Selvityshenkilöt pitävät perusteltuina vaativan erityisen tuen kehittämissuunnitelman (opetus- ja kulttuuriministeriö 34/2017) ehdotusten toteuttamista ja esittävät, että tätä edistämään

- perustetaan opetus- ja kulttuuriministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön ja Kuntaliiton yhteinen valtakunnallinen ohjaus- ja seurantaryhmä
- ohjaus- ja seurantaryhmällä tulee olla käytössään kehittämisrahoituskanava, jolla se voi vaikuttaa sekä valtakunnalliseen kehittämissuunnitelmaan että kannustaa kuntien ja maakuntien yhteisiä kehittämistoimia
- vaativan erityisen tuen ja sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä ohjaamoiden koordinaatiota varten maakuntien ja kuntien tulee tehdä yhteistyösuunnitelma (kohdan 2.2.2 mukaisissa yhteistyömuodoissa).

2.5.3 Lastensuojelu

Yksi keskeinen yhteisen suunnittelun yhdyspinta-alue on lastensuojelu. Lastensuojelu on laissa määritelty kuntien tehtäväksi. Tähän asti nimenomaan kunnan toiminnan monialaisuus on ollut lastensuojelun mahdollisuus. Noin vuosikymmen sitten päivähoiton siirtyessä kunnissa sivistystoimen vastuulle kannettiin sosiaalihuollon puolella huolta päivähoiton roolista niin lastensuojelun tarpeen tunnistamisessa, ennaltaehkäisevässä lastensuojelussa kuin lastensuojeluperheiden tukemisessa. Varhaiskasvatuksen suunnittelukieli onkin painottunut aiempaa pedagogisemmin. Lastensuojelun onnistumisen edellytys kuitenkin on, että ongelmat tunnistetaan varhain ja etteivät muut ammattilaiset vetäydy tukemasta lasta, nuorta tai perhettä, kun lastensuojelu astuu kuvaan.

Muutosvaiheessa tulee turvata, että lastensuojelu edelleen nähdään laajana yhteiskunnallisena tehtävänä, jossa kunnilla on edelleen keskeinen rooli muun muassa asuntopolitiikkaan, alueiden suunnittelun ja ennen kaikkea perheiden ja sivistyssektorin laajan kontaktipinnan kautta. Lastensuojelun tarpeen tunnistaminen ja puheeksi ottaminen edellyttää aina työntekijältä rohkeutta ja avoimuutta. On tärkeää, että kuntien työntekijät eivät sote-uudistuksen myötä vetäydy lastensuojeluvastuustaan ja että heillä on esimiesten ja johdon tuki lastensuojelun yhteistyöhön osallistumisessa ja oman lastensuojelullisen roolinsa sisäistämisessä. Tältä osin sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain (7 §) lisäksi myös lastensuojelulaissa tulisi jatkossakin olla kuntia koskevat velvoitteet.

Lastensuojelun tarpeen tunnistaminen ja erityisesti lapsiin kohdistuvan väkivallan riskin tunnistaminen ja riskejä vähentävät tehtävät edellyttävät varhaiskasvatuksen ja opetuksen sekä opiskeluhoitojen laajaa sitoutumista lasten suojeluun. Tunnistamiseen tarvitaan myös välineitä ja koulutusta. Varhaisen tuen, tunnistamisen sekä riskien vähentämisen osalta maakuntien ja kuntien yhdyspinnan johtamisen tulee olla ennakkoivaa ja nopeasti reagoivaa.

Lastensuojelun uusi systeminen toimintamalli (ns. Hackneyn malli) ja uudet interventiot (esim. MDFT, multidimensionaalinen perheterapia) onnistuvat silloin, kun lastensuojelun henkilöstö toimii yhteistyössä perheen sekä lapsen arkiympäristöjen kanssa. Lastensuojelun uudistuminen ja muun muassa lasten huostaottojen vähentäminen edellyttää, että varhaiskasvatus, opetus ja terveydenhuolto sitoutuvat joustavaan, moniammatilliseen ja omia perinteisiä tehtävärajoja muuttavaan yhteistyöhön.

Esitys 30:

Turvataan lastensuojelun laaja-alaisuus lainsäädännössä jatkossakin siten, että siihen liittyvät velvoitteet koskevat tarvittavilta osin sekä maakuntia että kuntia. Tämä tulee huomioida valmisteltaessa muutoksia sote- ja maakuntauudistuksen edellyttämään sisältölainsäädäntöön, kuten lastensuojelu-, sosiaalihuolto- ja varhaiskasvatustakiin.

Esitys 31:

Varmistetaan johdon ja esimiestason koulutuksin varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen esimiesten tuki lastensuojeluun liittyvään yhteistyöhön ja henkilöstön sitoutuminen ja riittävä osaaminen. Salassapidon ja yhteistyövelvoitteiden osalta tarvitaan jatkuvaa osaamisen päivittämistä (esim. Luottamusta -koulutus) valmiuksien ylläpitämiseksi.

Esitys 32:

Kunnat ja maakunta suunnittelevat yhteistyössä uusien menetelmien käyttöönottoa. Uusia moniammatillisia psykososiaalisia työmuotoja levitetään OT-keskusten ja yliopistosairaaloita ylläpitävien maakuntien koordinoimana (esim. Lapsiin kohdistuvan väkivallan tunnistamisen työvälineet).

2.5.4 Mielensterveys

Lasten ja nuorten mielensterveystongelmiin liittyvät yhdyspinnat ovat moninaisia johtuen mielensterveyden ongelmien yleisyydestä, erilaisuudesta sekä siitä, että pääosa niistä on yhteydessä lapsen tai nuoren ja hänen perheensä hyvinvointiin ja psykososiaaliseen kokonaistilanteeseen. Useissa viimeisen vuosikymmenen kansallisissa ohjelmissa on pyritty lasten ja nuorten terveyden edistämiseen, ongelmien ehkäisyyn ja varhaiseen tukeen. Siitä huolimatta lasten ja nuorten erikoissairaanhoidon palveluihin ohjautuminen on edelleen viime vuosina lisääntynyt niin lapsilla kuin nuorillakin.

Toisaalta suomalaisten epidemiologisten tutkimusten mukaan lasten ja nuorten mielensterveyden häiriöt eivät ole lisääntyneet. Vastikään julkaistussa lasten mielensterveyspalvelujen selvityksessä (Huikko ym. 2017) onkin arvioitu, että palvelujen käytön lisäys heijastanee aiempaa parempaa ongelmien tunnistamista, aiempaa aktiivisempaa lähettämistä erikoissairaanhoidon sekä perheiden matalampaa kynnystä hakeutua palvelujen piiriin. Samassa selvityksessä on kartoitettu mitkä asiat toimivat 7–12-vuotiaiden mielensterveyspalveluissa ja mitkä asiat erityisesti vaativat kehittämistyötä.

Selvityksen mukaan lasten mielenterveyspalvelut eivät ole yhtenäiset koko maassa, palveluiden saatavuudessa on suuria eroja, eri terapiamuotojen saatavuudessa on eroja ja muun muassa perheneuvoloiden rooli poikkeaa toisistaan eri alueilla. Lastensuojelun piirissä olevien lasten, maahanmuuttajaperheiden ja lasten, joilla on kehitysvamma, nähtiin selvityksessä helposti jäävän palveluiden ulkopuolelle. Myönteisiä asioita olivat alueellisesti toimivat hoitoketjut ja alueittain tehty kehittämistyö, mutta yleisesti toivottiin kansallisia yhtenäisiä linjauksia sekä monitoimijaisia ratkaisuja. Ongelmana nähtiin myös niiden lasten tilanne, jotka eivät kykene psyykkisten ongelmiansa vuoksi käymään koulua. Lisäksi ryhmämuotoisten hoitojen järjestämisessä oli useilla alueilla vaikeuksia.

Kuvatussa selvitystyössä kiinnitettiin huomiota lasten perusterveydenhuollon mielenterveyspalvelujen puutteeseen. Toisaalta kunnissa, joissa oli lasten ja nuorten asioihin perehtynyt työryhmä, oli mahdollista hoitaa aktiivisesti myös lasten mielenterveysongelmia. Lisäksi todettiin, että viime vuosina on lisäksi kehitetty vaikuttavia hoito-ohjelmia, mutta niiden käyttöön ottaminen leviää hitaasti. Aiemmassa nuorten mielenterveyspalveluja koskevassa selvityksessä on kiinnitetty huomiota samalla tavoin peruspalvelujen toimintamallien ja resurssien puutteeseen työskennellä nuorten kanssa.

Sivistystoimen ja mielenterveyspalvelujen yhdyspinta voi koskea sekä lieviä että vaikeampia lasten ja nuorten mielenterveyden ongelmia. Lasten koskevat tutkimukset käynnistyvät usein siitä, että lapsen tai nuoren toimintakyky näkyy erilaisena koulussa kuin kotona. Maakunta- ja sote-uudistus näyttäisi vievän oppilashuollon psykologit ja kuraattorit erilleen muusta sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstöstä. Tämä on merkittävä haaste ongelmien tutkimiselle ja hoidon järjestämiselle lähellä lapsen ja nuoren arkea. Koulussa esiin tulevista lasten ja nuorten tavallisista psyykkisistä häiriöistä yleisiä ovat tarkkaavaisuushäiriöt ja käytöshäiriöt. Psyykkisiä häiriöitä voi olla vaikea erottaa oppimisvaikeuksista ja lisäksi on riski, että häiriönä pidetään esimerkiksi loppuvuodesta syntyneiden lasten ikään liittyvää kypsymättömyyttä. Psykiatrinen diagnosointi edellyttää usein lapsen toiminnan arviointia kodin lisäksi päiväkodissa tai koulussa. Tavallisten häiriöiden, kuten tarkkaavuuden ja käytöksen häiriöiden vaikuttavimpia hoitokeinoja on vanhempien ohjaus. Vanhempien ohjaus on sekä pedagoginen että hoidollinen haaste, jota voitaisiin toteuttaa nykyistä enemmän varhaiskasvatuksen/opetuksen ja terveydenhuollon yhteistyönä. Myös hoidon vaikuttavuutta olisi hyvä seurata kodin ja päiväkodin/koulun yhteistyönä.

Lastensuojelun ja mielenterveyspalvelujen yhdyspinta on ongelmallinen. Usein se koskee perheitä, joilla on varsin laaja-alaisia ja pitkäkestoisia ongelmia. Edellä viitatussa selvityksessä kuvataan, että lastensuojelussa ja lastenpsykiatrian palveluissa käsitykset ja odotukset toisen osapuolen mahdollisuudesta vaikuttaa lapsen ja perheen tilanteeseen voivat olla hyvin erilaiset. Psykiatrian puolelta voidaan jopa edellyttää lastensuojelulta huostaanottoa ennen hoidon järjestämistä. Toisaalta selvityksen mukaan eri puolilla maata tehdään kehittämistyötä tämän yhdyspinnan osalta. Nuorisopsykiatrian ja lastensuojelun yhdyspinnalla on samantyyppisiä ongelmia. Vaikeat käytöshäiriöt nähdään usein niin haastavina, että terveydenhuolto päätyy suosittamaan lapsen tai nuoren sijoitusta. Viime aikoina on kuitenkin saatu hyviä tuloksia monialaisista interventioista, joita toteutetaan koti- ja kouluympäristössä tai joissa avohoidossa tai avohuollossa vähintään pidetään erittäin tiivistä yhteyttä kouluun. Kun pitkäkestoinen sijoitus on erittäin kallis interventio, on kunnan ja maakunnan yhdyspintajohtamisessa huolehdittava siitä, että talousohjaus ei johda osaoptimointiin tai vakavimmissa ongelmissa olevien syrjäytymiseen.

Nuoruusiän tyypillisiä mielenterveyden ongelmia ovat masennus- ja ahdistuneisuushäiriöt. Myös niiden osalta on vastikään toteutettu merkittävää kehittämistä. Lievän masennuksen strukturoitu lyhytkestoinen hoito onnistui hyvin kouluissa toteutettuna. Helsingissä ja Espoossa tehty nuorten masennuksen IPC-hoito-

ohjelma (interpersonaalinen psykoterapia) toteutettiin osana koulujen oppilashuoltoa ja tukeutui erikoissairaanhoidon antamaan konsultaatiotukeen.

Esimerkit toisaalta yleisimpien ja toisaalta hankalimpien mielenterveysongelmien osalta osoittavat, että nykyisiä toimintamalleja tulee kehittää. Kehittäminen edellyttää samanaikaisia, yhteistä päämäärää toteutavia osaratkaisuja kunnissa kuin maakunnan palveluissa. Ratkaisuja ei ole mielekästä yrittää määrittää tarkkoina hallintokuntien – eikä ammattiryhmienkään – rajamäärittelyinä, vaan kunnilla ja maakunnilla tulee olla riittävä toimintavapaus sekä keskenään erilaisiin että paikallisista olosuhteista johtuen maakuntien sisälläkin toteutettuihin hallinnollisiin ratkaisuihin. Olennaista on, että palvelut toteutetaan kokonaisuutena, lasten, nuorten ja perheiden tarpeet tunnistaen ja siten, että tasa-arvo oikea-aikaisen avun saamisen suhteen turvataan.

Siirtyä erikoissairaanhoidon (ja usein myös lastensuojelun) raskaista palveluista ongelmien varhaiseen tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn edellyttää tieteellistä tutkimustietoa päätöksenteon tueksi. Useat vaikuttavat ehkäisevät menetelmät liittyvät vanhemmuustaitoihin. Myös kiusaamiseen ja ryhmästä syrjäytymisen ehkäisemiseen on kehitetty vaikuttavia interventioita. Näiden toteutusta tulisi jatkossa kehittää yhdyspinta-johtamisena. Tietoja vaikuttavista interventioista on koottu mm. Suomen mielenterveysseuran ja ITLAn sivustolle www.kasvuntuki.fi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on julkaissut tuoreen raportin ”Mielenterveys- ja päihdetyö opiskeluterveydenhuollossa: Palvelut, menetelmät ja yhteistyö” vuonna 2016. Turun yliopiston koordinoima usean yliopiston yhteinen ja Suomen Akatemian rahoittama APEX-konsortio tutkii ja kehittää lasten ja perheiden mielenterveyteen liittyviä uusia menetelmiä, jotka ovat saavutettavissa muun muassa asuinpaikasta riippumatta. Näitä ovat esimerkiksi synnytyksenjälkeisen masennuksen, lasten käytösoireilun ja koululaisten ahdistuneisuuden matalan kynnyksen etähoito-ohjelmat, joita yhdistävät käyttäjälähtöisyys ja digitaalisten palvelujen käyttö. Uusia menetelmiä on siten sekä saatavilla että syntymässä. Haasteellista onkin menetelmiä käyttöönoton hitaus ja alueellinen epätasaisuus.

Esitys 33:

Varmistetaan sosiaali- ja terveysministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön yhteisellä ohjauksella opiskeluhuollon kehittämistä lasten ja nuorten mielenterveysongelmien kanssa työskentelyssä. Vahvistetaan moniammatillista työskentelyä muun muassa vanhemmuustaitojen vahvistamisessa ja kehitetään lyhyitä hoitointerventioita osana opiskeluhuolto.

Esitys 34:

Varmistetaan valtakunnallisella ohjauksella lastensuojelun sekä lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian koordinoitua kehittämistä maakuntien sosiaali- ja terveystalouksissa yhteistyössä myös kuntien sivistystoimen kanssa.

Esitys 35:

Edistetään ja varmistetaan valtakunnallisesti laadukkaiden psykososiaalisten interventioiden käyttöönottoa kaikissa maakunnissa sekä sosiaali- ja terveydenhuollossa että opiskeluhuollossa yhteistyössä ITLAn ja muiden toimijoiden kanssa.

2.5.5 Harvinaiset sairaudet ja muut erityistilanteet

Pitkäaikaissairauksiin, harvinaisiin sairauksiin ja vammaisuuteen liittyy myös tilanteita, joissa lapsi tai nuori tarvitsee keskitettäviä palveluja, joita koordinoidaan viidestä osaamisen tukikeskuksesta (OT-keskuksesta). Niiden kehittämisessä tulee edelleen rakentaa mekanismit, joilla vaativimmat palvelut rakentuvat jatkumoksi kuntien ja maakuntien palveluille ja joissa – silloin kun se on tarpeellista – asiantuntemus jalkautuu lapsen ja nuoren ympäristöön. Myös vaativia erityispalveluja tarvitsevilla lapsilla on arkensa ja usein heidän arkiympäristöllään on tiedon tarvetta, mutta myös valmiutta toteuttaa kuntoutusta osana arkea.

OT-keskusten kehittämisessä tulee huolehtia myös vaativan erityisen tuen kehittämistyö ja muun muassa Valteri-koulujen integroituminen kokonaisuuteen. Edellä mainittu opetus- ja kulttuuriministeriön asettama vaativan erityisen tuen kehittämisryhmä (opetus- ja kulttuuriministeriö 34/2017) ehdotti: *”Sairaalaopetusyksiköt, Elmeri-koulut, valtion koulukotikoulut, kunnalliset erityiskoulut, oppimis- ja ohjauskeskus Valteri sekä yliopistolliset ja muut erityispedagogiikan tutkimus- ja koulutusyksiköt luovat alueelliset yhteistyöverkostot, jotka nimetään VIP-verkostoiksi. Verkosto muodostuu sote-uudistusta mukaillen viidestä yhteistyöalueesta. Näistä verkostoista kehitetään vaativan erityisen tuen ohjaus- ja palveluverkostoja.”*

Esitys 36:

Viidellä OT-keskuksella ja niiden alueella toimivien maakuntien ja kuntien yhteisellä (kohdan 2.2.2) yhteistyöryhmillä ja alueellisilla vaativan erityisen tuen verkostoilla tulee olla koordinaatiosuunnitelma, jolla varmistetaan harvinaisiin sairauksiin, vammaisuuteen, sairaalaopetukseen, ja valtion tai kuntien erityiskouluihin liittyvä koordinaatio niin, että varmistetaan opetuksen, vaativan tuen sekä vaativien erityispalveluiden saatavuus alueellisesti, kielellisesti ja aiheuttamatta toimintojen koordinoimattomuudella kasvuikäisten tarpeetonta irrottamista perheidensä arjesta.

2.5.6 Ohjaamot

Selvitystyön yhteydessä ohjaamo-toiminta on näyttäytynyt kiinnostavana käyttäjälähtöisenä kehittämistyönä, joka on lisännyt nuorille tarjottavien palvelujen moniammatillisuutta, joustavuutta ja kykyä reagoida juuri nuoren kannalta olennaisimpaan kysymykseen. Ohjaamot ovat vasta kehitysvaiheessa, eikä malli ole maan kattavasti yhtenäinen. Etuna onkin ollut paikallisten olosuhteiden tuntemus, mahdollisuuksien hyödyntäminen ja toimintaa leimaava kehittämisaktiivisuus.

Ohjaamotoiminnan kehittämisen edellytyksiä ovat eri toimijoiden fyysinen yhteys, monipuolinen henkilöstörakenne että toiminnan systemisen luonteen ymmärtävä johtaminen. Viranomaistoimijoina tulee huomioida kuntien ja maakunnan lisäksi myös KELA.

Esitys 37:

Selvityshenkilöt pitävät ohjaamotoiminnan jatkon turvaamista tärkeänä. Olennaisinta ei ole ohjaamoiden vakiinnuttaminen institutionaalisenä uutena rakenteena, vaan viranomaisten verkostomainen käyttäjälähtöinen toiminnan organisoiminen, jossa ovat mukana maakunta, kunnat ja KELA.

Esitys 38:

Ohjaamo-toiminta tulee suunnitella maakuntien ja kuntien sekä KELAn yhteistyönä maakuntien valmistelutyössä. Onnistunut Ohjaamo-toiminta tarvitsee kuntien ja maakuntien yhteistä tahtotilaa, jotta toiminnalle löytyy sekä eri viranomaisten yhteistoimintaa edistävät toimitilat että maakunnan alueella riittävän hyvin saavutettavissa olevat fyysiset asioimispisteet.

2.6 Selvityshenkilöiden esitysten ”jalkauttamisesta”

Tässä selvityshenkilöraportissa tehdyt ehdotukset liittyvät keskeisesti toimintakulttuuriin systemiseen ja syvälliseen muutokseen kohti kokonaisvaltaista lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyyttä.

Ehdotusten toimeenpano saattaa edellyttää myös lainsäädännön muutoksia varsinkin, mikäli ehdotettuja rakenteita ja toimintamalleja ei muutoin saada aikaan. Selvityshenkilöiden toimeksianto ja aikataulu huomio- oiden säädösmuutoksia koskevia ehdotuksia ei ole tähän raporttiin sisällytetty kuin poikkeustapauksissa, joten ne on arvioitava tarkemmin jatkovalmistelussa.

Esitys 39:

Tällöin yksi vaihtoehto olisi valmistella puitelaki lasten, nuorten ja perheiden palvelu- ja tehtäväko- konaisuuksien yhteensovittamisesta valtakunnallisella tasolla sekä maakuntien ja kuntien kesken.

Pääosin ehdotusten toimeenpanoa on mahdollista tukea kuntien ja maakuntien yhteistyötä koskevassa uudistuksen yleisessä valmistelussa ja ohjauksessa. Tämän vuoksi LAPE-asioiden yhteen kokoavaa näkö- kulmaa on tärkeää pitää esillä muun muassa uudistuksen kansallista valmistelua koskevassa viestinnässä, muutosjohtajien tapaamisissa sekä ministeriöiden ja Kuntaliiton toteuttamassa muutostuessa.

Uusia maakuntia valmistellaan tällä hetkellä kiivaasti. Eduskunnan oletetaan hyväksyvän uudistusta koske- van keskeisen lainsäädännön loppukeväästä 2018.

Selvityshenkilöt pitävät välttämättömänä, että jokaisessa maakunnassa on organisoituna ja vastuutettuna jo uudistuksen esivalmisteluvaiheessa kuntien ja maakuntien yhteinen Lape-asioiden valmistelun koko- naisuus. Tässä valmistelussa on oltava mukana keskeisesti myös kuntien, erityisesti sivistystoimen johdon, edustajat. Selvitystyön kuluessa on käynyt ilmeiseksi, että erityisesti kuntien sivistystoimen asema uudis- tuksen valmistelussa on jäänyt liiaksi sivuosaan.

Samalla on tarpeen, että LAPE-palvelujen yhdyspintakysymyksiä käsitellään säännönmukaisesti myös ylimmässä maakuntien esivalmisteluelimessä. Selvityshenkilöiden tekemän kyselyn ja käymien keskustelu- jen perusteella maakunnat ovat tässä hyvin eritahtisesti liikkeellä ja parantamisen varaa on kaikilla.

On myös tärkeää, että yleistä tietoisuutta yhdyspintahaasteista ja niihin vastaamisesta lisätään. Toimivia tapoja tähän olisivat muun muassa selvityshenkilöraportin pohjalta keväällä 2018 järjestettävät valtakunnal- liset tilaisuudet, joita voisi olla eri osissa maata.

Myös ensimmäiset maakuntavaalit tulisi tässä ”jalkauttamisessa” kyetä hyödyntämään tavalla, jossa lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kokonaisuus ja yhdyspintahaasteisiin vastaaminen olisivat riittävästi esillä. Tätä olisi syytä valmistella tarkemmin esimerkiksi LAPE-kärkihankkeen piirissä yhteistyössä maakunta- ja sote-uudistuksen viestintäverkoston kanssa.

2.7 Toimivat esimerkit yhdyspinnoilta

2.7.1 Lasten, nuorten ja perheiden palvelut kokonaisuudeksi

Esimerkki 1. Perhepalveluiden kokonaisuus

Riitta Hakomaa, perhepalveluiden johtaja, Eksote

Eksoten visio on Toimintakykyisenä kotona. Asiakkaamme huolehtivat omatoimisesti toimintakyvystään ja hyvinvoinnistaan. Hoito- ja palvelumallimme ovat kustannustehokkaita, kevyitä, kuntouttavia ja kotilähtöisiä. Ohjaamme asiakkaat oikeaan paikkaan, oikeaan aikaan ja asiointi on helppoa sähköisiä ja matalan kynnyksen palveluja käyttäen. Kiireellinen apu ja hoito elämän kriisitilanteissa ovat helposti saatavilla.

Lasten, nuorten ja perheiden palvelut ovat perhepalveluiden tulosalueella, yksi neljästä perhe- ja sosiaalipalvelujen vastualueesta. Perhepalveluiden tulosalue vastaa lasten ja nuorten ehkäisevistä palveluista, lasten ja nuorten tutkimuksellisista ja hoidollisista palveluista ja lastensuojelusta. Perhepalveluissa ovat sosiaalipalvelut, perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoito. Budjetoidut nettotoimintamenot vuonna 2016 oli 42,2 M€. Painopistettä on siirretty ehkäisevään toimintaan ja varhaiseen tukeen.

Lasten ja nuorten talot ovat matalan kynnyksen paikkoja. Lappeenrannan Lasten ja nuorten taloon ja talleihin on koottu pääosin Lappeenrannan alueelta noin 180 lasten ja nuorten parissa työtä tekevää ammattilaista 11 eri osoitteesta. Imatran Lasten ja nuorten talo on Mansikkalan hyvinvointiasemalla (50 ammattilaista). Tarjolla on kaikki lasten ja nuorten psykososiaaliset palvelut. Saatavilla on erilaista asiantuntemusta: sosiaalityöntekijöitä, lasten- ja nuorisopsykiatreja, lastenlääkäri, psykologeja, perhetyöntekijöitä, sairaanhoitajia, puhe- ja toimintaterapeutteja, fysioterapeutteja, toimistotyöntekijöitä. Uudessa Lappeenrannan Tallissa on lastenpsykiatrian nuorisopsykiatrian viikko-osasto ja sairaalakoulu.

Kunnissa on hyvinvointiasemia, jotka toimivat samoin periaattein kuin lasten talot. Lastentalot Lappeenrannasta ja Imatralta tuovat asiantuntemuksen käyttöön tarvittaessa. Palveluja viedään kasvu- ja kehitysympäristöihin ja yhteistyötä on varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kanssa. Psykososiaalinen oppilashuolto on Eksotessa. Kotiin suuntautuvia palveluja ovat muun muassa perhetyö, psykiatrinen avohuolto, ennalta ehkäisevät kotikäynnit raskauden aikana. Eksotella on kuntien/opetushenkilöstön kanssa verkostomainen ohjausryhmä, jossa on kaikkien kuntien edustajat. Yhteistyöryhmä sopii yhteisistä periaatteista maakunnan alueella. Lisäksi yhteistyötä tehdään kuntakohtaisesti muun muassa koulujen kanssa paikalliset tarpeet huomioiden.

Lasten ja nuorten talon toiminnallisia tavoitteita

- Yksi ovi, yksi numero, sähköinen yhteydenottopyyntö, palvelutarpeen arvio ja palveluun pääsy viiveettä
- Lyhytkestoinen hoidollinen arviointi/interventio (1-5 x) kaikille, ellei ole indikaatiota niin sanotulle ohituskaistalle suoraan (esim. lastensuojeluilmoitus). Vastuutyöntekijä koordinoi perheen, lapsen tai nuoren asiaa.
- Kehitysympäristössä tehtävä työ ja verkostotyö ovat keskeisiä työmenetelmiä
- Hoidon kannalta riittävä tiedonvaihto, koska yleensä talon palveluissa oleva lapsi on myös peruspalvelujen piirissä
- Koko perheen tilanteen huomioiminen, ei vain asiakkaan/potilaan huomiointi
- Räättälöidyt ja strukturoidut tutkimus- ja hoitosuunnitelmat, pois turhasta porrasteisuudesta ja jonotuksista, näyttöön perustuva hoito
- Palvelun vaikuttavuuden arviointi strukturoidusti ja aiempaa tiheämmin
- Sähköisten palvelujen mahdollisuuksien hyödyntäminen

Toimintaperiaatteena on saada lapsen, nuoren ja perheen kannalta yksi, ymmärrettävä ja ennakoitavissa oleva palvelukokonaisuus. Vahvistetaan näyttöön perustuvaa toimintaa ja vaikuttavuuden arviointia. Vahvistetaan lasten ja nuorten osallisuutta. Perheitä tuetaan siten, että lapsi ja nuori voi elää ikäkautensa mukaisesti elämää kotonaan, käydä lähikoulua tai päiväkotia. Tuki ja hoito räätälöidään yhdessä perheen kanssa yksilöllisten tarpeiden mukaan yli toimintayksikkörajojen; tulijan tai lähettäjän ei tarvitse tietää mitä tukea tarvitaan, huoli riittää. Varmistetaan tuen oikea-aikaisuus. Asiakasta ei pompotella: jos työntekijä ei voi itse auttaa, ei lähetetä muualle, vaan otetaan verkosto mukaan. Toimitaan verkostona (yhteinen työ, mm. varhaiskasvatus, koulut) ja vastuutyöntekijämallin mukaan. Yhteyden palveluun voi ottaa eri tavoin: tulla paikalle, soittaa tai asioida sähköisesti.

Systeeminen uudistuminen edellyttää yhteistä strategista johtamista: yhteinen visio, tavoitteet ja arvot, koulutusta, rakenteiden radikaalia uudistamista, luottamusta. Tietojärjestelmät, vahvojen ammattikuntien perinteet, hierarkiat ja toimintakulttuurit ja osin myös lainsäädäntö hidastavat systeemistä uudistumista.

Esimerkki 2. Elämänkaarinen palvelujen järjestämisen malli Hämeenlinnassa 2009–2017

Markku Rimpelä, strategiajohtaja, Konsernipalvelut / Strategia- ja kehittämisspalvelut, Hämeenlinna

Elämänkaarimallin tavoitteena oli asukkaiden hyvinvoinnin turvaaminen aiempaa asiakaslähtöisemmällä, tuottavammilla ja kustannustietoisemmilla sekä teknologiaa paremmin hyödyntävillä toimintamalleilla, joissa olisi myös mahdollisuus vertailuun tai kilpailuun ulkoisten palveluntuottajien kanssa. Asiakaslähtöisyydellä tarkoitettiin 1) asiakkaiden osallisuutta ja tarpeita huomioivia palveluprosesseja, 2) positiivisia asiakaskokemuksia synnyttäviä asiakastilanteita sekä 3) palvelujen sujuvaa kokonaisuutta yli palvelualueiden, kuten asiakkaan näkökulmasta rakennettuja palveluprosesseja lasten ja nuorten palveluissa. Tavoitteena oli luoda yhden lautakunnan alaisuudessa yhteinen ymmärrys lasten ja nuorten palvelujen kokonaisuudesta ja saada näin aikaan asiakkaan näkökulmasta toimivat palvelukokonaisuudet palvelutarpeen mukaisesti.

Elämänkaarimallilla tarkoitetaan kunnan palveluita, jotka kootaan tiettyjen asiakasryhmien mukaisesti yhdelle järjestäjälle. Lasten ja nuorten palveluiden järjestämisessä halutaan korostaa lapsen ja nuoren oikeuksia ikäkautensa mukaiseen toimintaan ja toimintamahdollisuuksiin kaikissa tilanteissa. Palveluiden järjestämistä tarkastellaan lapsen ja nuoren elämänsä kehitysvaiheiden ja siinä tapahtuvien keskeisten siirtymien ja muutosten näkökulmasta. Lapsi ja nuori ovat eri kehitysyhteisöjen jäsenenä elämänkaarensa aikana. Elämänkaari on palvelujen kirjon osalta kaikilla ihmisillä perustaltaan yhtenevä, mutta yksilön kautta tarkastel-

taessa se on ainutlaatuinen. Jokaisella on siis oma elämänsä, johon tarvitaan yksilöllisiä ratkaisuja. Elämänkaarimallissa ratkaisut palveluista tehdään kokonaisvaltaiseen palvelutarpeeseen perustuen eikä yhden palvelun näkökulmasta, kuten perinteinen toimialakohtainen hallinnointi on johtanut tekemään. Elämänkaarimalli haastaa palvelujen järjestämisen ja totuttamisen asiakaslähtöisyydellään, kun usean eri palvelun tarpeita tarkastellaan yhden järjestäjän näkökulmasta tietyllä väestöryhmällä.

Hämeenlinnan kokemuksen mukaan elämänkaarisessa palvelujen järjestämisen mallilla saavutettiin yhden asiakkuuden ymmärrys. Lapsesta ja hänen perheestään tulee raskauden havaitsemisen jälkeen tai kaupunkiin muuttamisen jälkeen aina universaalien, kaikille yhteisten palvelujen asiakas. Tämä universaalien palvelujen palveluketju muodostuu neuvola-, varhaiskasvatus-, opetus-, kouluterveydenhuolto-, nuoriso-, liikunta- ja kulttuuripalveluista. Lapsen ja hänen perheensä pärjäämistä vahvistetaan tarvittaessa tehostetulla ja erityisellä tuella. Tuki annetaan aina kun mahdollista lapsen silloiseen ympäristöön (koti, päiväkotiki tai koulu). Hämeenlinnassa myös kasvu- ja oppimisympäristöjen rakentaminen tehdään elämänkaarisesti niin, että lapsen ja hänen perheensä palvelut olisivat mahdollisimman pitkälle saatavissa asumisen alueelta. Esimerkiksi neuvola, päiväkotiki, koulu, terveydenhuolto, kirjasto, liikunta ja kulttuuri muodostavat kokonaisuuden, joiden tarpeisiin on rakennettu ja rakennetaan yhteisiä ympäristöjä. Näihin ympäristöihin mahdollistetaan myös kaiken ikäisten ihmisten palveluja. Elämänkaarisuus ymmärretään niin lapsen kasvun ja kehityksen mukaisena palvelujen järjestämisenä kuin eri-ikäisten ihmisten kohtaamisena palveluissa.

Esimerkki 3. Oulun lapsibudjetoinnin malli

Elina Välikangas, kehittämis- ja laatupäällikkö, Oulun kaupungin hyvinvointipalvelut

Kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on kuntien ja maakunnan toimijoiden yhteistä tehtäväkenttää. Se vaatii maakunnan ja kuntien toimijoilta yhteistyötä, ja yhteistyö puolestaan edellyttää yhteistä tietoa johtamisen tueksi. Jotta lapsiperheiden palveluiden kokonaisuutta voidaan johtaa, tulee koko kunnan ja myöhemmin myös maakunnan sote-toiminnan yhteiset tavoitteet, europanostus ja sen kohdentuminen olla selvillä, samoin kuin kuntalaisten hyvinvoinnin tila, sen vahvuudet ja vajeet.

Lapsibudjetoinnin malli perustuu alle 18-vuotiaita lapsia ja nuoria koskeviin aineistoihin. Näitä olivat euro- ja kontaktitiedot Oulun kaupungin perustason sosiaali- ja terveystarpeista sekä sivistys- ja kulttuuripalveluista ja erityistason palveluista Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiiriin aineistoja. Taustalla on Oulun kaupungissa useamman vuoden ajan käytössä ollut sosiaali- ja terveystarpeiden ja sivistys- ja kulttuuripalveluiden yhdessä määrittelemä elämänkaaren mukainen liikennevalomalli, jolla kuvataan palvelujen vaatavuutta kuntalaisen palvelutarpeiden näkökulmasta. Vihreä väri kuvaa kuntalaisen saamaa ennaltaehkäisevää ja varhaisen tuen palvelua, keltainen tilapäistä tai usein toistuvaa palvelua ja punainen on vaativaa, useimmiten ympärivuorokautista palvelua. Malli auttaa kaikkia toimijoita ja päätöksentekijöitä hahmottamaan palvelujen vaatavuutta ja niiden painopisteen muutoksia suhteessa yhteisiin tavoitteisiin.

Lapsibudjetointimallia varten myös sivistys- ja kulttuuripalvelut "paketoitiin" ja määriteltiin vastaavaan tapaan kuin sosiaali- ja terveystarpeille tehtiin Sote-tietopakettihankkeessa. Yhteisen näyn löytämiseksi "yhteismitallistettiin" eri organisaatioiden palvelut Sote-tietopakettimallin logiikan mukaisesti organisaatioriippumattomuus säilyttäen. Sivistys- ja kulttuuripalveluiden kaikki toiminta ja siitä syntyneet kustannukset avattiin kustannuspaikkahierarkian alhaisimmalle tasolle saakka. Sen jälkeen toiminnot ja niiden kustannuspaikat ryhmiteltiin "paketoitiin" uudelleen organisaatioriippumattomaan geneeriseen muotoon. Määrittelyissä huomioitiin lait ja asetukset, jotta päästäisiin tarvittaessa myös kansallisen tason vertailussa mahdollisim-

man geneeriseen lopputulokseen (esim. nuorisolaissa kunnan vastuut). Näin päästiin eri organisaatioiden kesken samantasoiseen tarkasteluun sekä eurojen että toiminnan parametrien osalta.

Testauksessa saatiin selville lapsiin ja nuoriin kohdentuva kokonaiseurosumma. Samaan aikaan voitiin tarkastella tavoitteiden toteutumista. Euromäärästä pystyttiin osoittamaan vuositasolla asukaskohtaiset kustannukset ja suurelta osin myös asiakaskohtaisia kustannustietoja. Tulokset osoittivat, että lapsiin ja nuoriin kohdentuvista kustannuksista vihreisiin, ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen tuen palveluihin kuluu 72,8, keltaisiin palveluihin 15,4 ja punaisiin eli ”raskaisiin” palveluihin 11,8 prosenttia kaikista euroista. Sivistys- ja kulttuuripalveluista valtaosa on vihreää ja toimialojen luonteiden mukaisesti sosiaali- ja terveyspalveluissa painotus puolestaan on keltaisissa ja punaisissa palveluissa. Mallin mukaisesti seuranta voidaan toteuttaa myös kuukausitasolla.

Lapsibudjetoinnin malli auttaa hahmottamaan toiminnan ja eurojen kohdentumisen muutoksia eri tason palveluihin pidemmällä aikavälillä. Se voi toimia resurssien allokoinnin pohjana ja välineenä yhteisten strategisten linjausten suunnittelulle sekä niiden toteutumisen seurannassa (mm. palvelurakenteen muutosten seurannassa). Lisäksi tarvitaan saman määrittelyn mukaisesti, yhteisesti sovittuja tarkemman tason mittareita osoittamaan lyhyemmän aikavälin muutoksia (esim. lastensuojelun sijoitusten määrä, koulupoissaolot, erityisen tuen päätökset, psykiatrisen hoidon kontaktien tai hoitopäivien määrät). Toisaalta olisi hyvä löytää myös positiivisia, muutosta kuvaavia mittareita (esim. oppilaiden ja vanhempien kanssa käydyt kehitys- ja arviointikeskustelut, erilaiset opintomenestystä kuvaavat mittarit, ennalta-ehkäisevän työn toteutuminen lastenneuvolassa sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa jne.)

Jos laki sallisi eri rekisterien alaisen yksilötiedon yhdistämisen anonymisoinnin jälkeen, kuten se oli sote-tietopakettihankkeessa mahdollista, päästäisiin tarkastelemaan myös yksilötasolla palvelukäyttöä ja siten osoittamaan näkyä henkilökohtaiseen budjettiin ja sen seurantaan väestötason seurannan lisäksi. Toisaalta edellä mainitulla tiedolla voitaisiin selvittää ammattilaisten yhteistyön toteutumista ja ratkaisujen loogisuutta suhteessa palvelutarpeisiin ja lapsen, nuoren ja perheen kanssa yhteisesti asetettuihin tavoitteisiin. Siten mallia voitaisiin hyödyntää myös integraatiota varmistavassa palvelukehitystyössä.

Toiminnan sisällön ja tarkempaan eurojen jakautumisen analyysiin päästään, kun taustalla on henkilötunnuksiin yhdistettävää tietoa. Pystytään esimerkiksi erottamaan erityistä tukea saaneiden oppilaiden määrät koko massasta. Kun taustalla on väestötieto, voidaan kyseinen tieto kytkeä alueisiin ja tarkastella sosio-ekonomisilta ja maantieteellisiltä ominaisuuksiltaan sekä väestön palvelutarpeiltaan poikkeavien hyvinvointialueiden toimenpiteiden ja eri toimijoiden yhteistyön riittävyttä. Toisaalta pystytään tarkastelemaan eri organisaatioiden resurssien allokoinnin muutosten vaikutuksia toisiinsa. Esimerkiksi opetustoimen erityisen tuen vähentämisen vaikutus sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttöön tai toisinpäin perhetyön resurssien muutoksen vaikutusten näkyminen vaikkapa oppilaiden poissaoloissa tai erityisen tuen tarpeessa.

Esimerkki 4. Soiten Uusi Lasten päivystys – monitoimijainen matalan kynnyksen lasten ja nuorten päivystyspalvelu

Andreas Blanco Sequeiros, Yliääkäri, Keski-Pohjanmaan Lapen projektipäällikkö, Perheiden palveluiden vs. toimialuejohtaja, Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveysterveyspalvelukuntayhtymä Soite

Lasten ja perheiden sosiaali- ja terveysterveyspalvelut ovat yksi 1.1.2017 toimintansa aloittaneen Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveysterveyspalvelukuntayhtymän Soiten ydinprosesseista. Lähes kaikki lasten, nuorten ja lapsiperheiden sosiaali- ja terveysterveyspalvelut on koottu yhteen Soite päätoimialueesta (Perheiden palvelut). LAPE-muutosohjelman mukainen integroitu palvelurakenne tukee hyvää lapsuutta lapsen luonnollisissa kehitysyhteisöissä ja niiden keskeisissä kasvatuskumppanuuksissa. Lapset, nuoret ja perheet kohdataan kokonaisvaltaisesti ja palveluita johdetaan kokonaisuutena. Vanhempien vastuu lapsista, osallisuus ja kumppanuus ovat palvelujärjestelmän lähtökohdat. Lapsiperheiden osalta moniammatillisen yhteistyön tarve korostuu arjessa ja lähi-/peruspalveluiden tasolla, johon erityispalvelut on kytkettävä tukemaan kokonaisuutta. Palvelutasojen syvä integraatio lisää ennaltaehkäisevän työn vaikuttavuutta ja siirtää painopistettä korjaavasta ennaltaehkäisevään. Kaikille yhteisiä peruspalveluja kehitettäessä otetaan huomioon, että perustason palveluissa on käytössä tarpeellinen määrä tehostettua tukea ja erityistason konsultaatorakenteita vaarantamatta erityistason palveluiden saatavuutta.

Lasten ja perheiden hyvinvointipalveluissa yhteistyö ja varhainen tuki edellyttävät, että lasten arkeen tuodaan erityistason palveluita soveltuvilta osin jalkauttamalla. Korjaavassa palvelukokonaisuudessa ammattilaisten osaaminen ja laatu ovat vaikuttavuuden kannalta erityisen tärkeässä asemassa. Erityistason palveluiden oikeanlainen kohdentuminen ja voimavarojen taloudellinen käyttö edellyttävät elämänkaareen pohjautuvaa asiakassegmentointia ja palveluohjausta. Keskeistä on toimiva kokonaisuus erityis- ja perustason sote-palveluissa sekä kolmannen sektorin tuottamien erityispalveluiden kanssa. Toimiva yhteistyö kuntien järjestämien toimintojen kuten varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, toisen asteen koulutuksen, liikunta- ja nuorisotoimen ja muiden palveluiden kanssa on tärkeää.

Keski-Pohjanmaan LAPE-muutos sisältää lasten ja nuorten päivystyksellisten sosiaali- ja terveysterveyspalveluiden järjestäminen tavalla, joka turvaa sosiaalityön, somaattisen sekä psykiatrisen päivystyksellisen osaamisen yhdestä keskuksista. Monitoimijainen lasten ja nuorten päivystys on eriytetty tilojen ja henkilöstöressurssin osalta muusta yhteispäivystyksestä, kuten yliopistosairaaloiden Lasten päivystyksissä. Soite on kansallisesti etulinjassa integroimassa lasten ja nuorten päivystykselliset palvelut lasten sairaanhoidon työvoimaintensiivisempään palveluun eli lasten ja nuorten osastohoitoon. Toiminnassa huomioidaan tiivis yhteistyö lasten ja nuorten terveydenhuollon palveluihin (neuvola, kouluterveydenhuolto ja opiskelijaterveydenhuolto) sekä järjestetään kiireettömät, jalkautuvat ja konsultatiiviset lasten ja nuorten sote-palvelut mahdollistaen yhteisen lasten ja nuorten sosiaali- ja terveysterveyspalveluiden henkilöstöressurssin kustannustehokkaan käytön.

- Toiminnassa huomioidaan LAPE muutostyön tavoitteita ja keinoja seuraavilta osa-alueilta:
- Monitoimijainen arviointi
- Erityisosaamisen liittäminen osaksi perustason palveluja, uudet jalkautuvan työn toimintamallit vertikaalisen integraation mahdollistamiseksi
- Monitoimijainen yhteistyö ja osaamisen yhdistäminen, uudet toimintamallit horisontaalisen integraation mahdollistamiseksi
- Erityistason palveluiden ja vaativimman tason palveluiden uudistaminen

Esimerkki 5: Lasten ja nuorten palvelujen verkostojohtaminen Kouvolan kaupungissa

Liisa Korppi, asiakkuuspäällikkö, lapset ja lapsiperheet. Kouvola

Lasten ja nuorten monialainen ohjausryhmä toimii strategisen johtamisen verkostona. Ryhmä perustettiin vuonna 2010 koordinoimaan Kouvolan kaupungin eri organisaatioiden alla toimivien lasten ja nuorten palvelujen yhteisiä asioita. Ryhmä on vastannut lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisesta ja seurannasta sekä kaupungin hyvinvointiohjelman ja hyvinvointikertomuksen lasten ja nuorten osuudesta. Sen tehtävänä on myös seurata lasten, nuorten ja perheiden valtakunnallisia linjauksia ja politiikkaohjelmia ja niiden toteutumista. Vakinaisten jäsenten lisäksi kokouksiin voidaan kutsua asiantuntijoita käsiteltävien asioiden mukaan. Kolmannen sektorin edustajat ovat tulleet vakinaisiksi jäseniksi ryhmään. Perinteisen kokousmuodon rinnalle on tuotu keskustelevampia menetelmiä, jotta ryhmän jäsenten osaaminen ja tieto tulisi paremmin hyödynnettyä. Ryhmä on kokoontunut neljä kertaa vuodessa. (Kuvio 3.)

Monialaisella ohjausryhmällä on hyvä mahdollisuus jatkaa toimintaansa myös uudessa toimintaympäristössä sote-palvelujen järjestämistä vastuun siirtyessä pois kunnalta. Ryhmässä ovat edustettuina sivistys- ja sote-palvelut, kaupungin elinympäristön kehittämisen edustajat ja kolmas sektori. Ryhmä on vakiintunut ja siinä on mahdollista käsitellä uuden tilanteen mukanaan tuomia haasteita tuttujen kumppanien kanssa.

Toiminnallinen ohjausryhmä on kaupunkitasoinen verkosto, jossa ohjataan toimintaa eri palveluissa yhteisen tavoitteen mukaisesti ja mahdollistetaan strategisten linjausten toteutuminen. Toiminnallisen ohjausryhmän jäseninä ovat palvelupäälliköt ja asiakkuuspäälliköt. Alueverkostojen toiminnasta saatujen kokemusten myötä toiminnallisen ohjausryhmän kokoonpanoa ja roolia verkostorakenteessa vielä arvioidaan.

Lasten ja nuorten monialainen ohjausryhmä:

- Strateginen työskentely
- Yhteisen tavoitteen ja vision määrittely (lasten ja nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin edistäminen)
- Vastuu johtamisen tason yhteistyön ja tiedonkulun sujuvuudesta
- Mukana lasten ja nuorten palvelujen johto ja keskeisten yhteistyökumppanien edustajat (ml. 3. sektori)
- Ryhmää johtaa lasten ja nuorten palvelujen johtaja
- Ryhmä on toiminut jo useita vuosia ja sen on tarkoitus jatkaa myös 2019 jälkeen

Kuntatasoinen toiminnallinen ohjausryhmä:

- Yhteisen tavoitteen mukaisen työskentelyn ohjaaminen
- Vastuu toiminnan tason yhteistyön ja tiedonkulun sujuvuudesta
- Mukana palvelutuotannosta vastaavat päälliköt ja asiakkuuspäälliköt

Alueverkostot = 5 perhekeskusalueen verkostot:

- Ohjausryhmän asioiden seulonta, eteenpäinvienti
- Toteuttamiskelpoisuuden arviointi; työntekijätasolle jalkauttaminen
- Alhaalta ylös – tiedonkulku; tuoda esille kehittämiskohteita, -ideoita, esityksiä ohjausryhmälle
- Caset: miten palvelut toimivat yhteen
- Asukkaiden ja asiakkaiden osallistaminen
- Mukana alueen lasten kanssa toimivien yksiköiden ja tahojen edustajat
- Verkoston sisältä koollekutsuja ja valmisteleva ydinryhmä

Kuvio 3. Verkostojohtaminen lasten ja nuorten palveluissa.

Alueverkostot on muodostettu perhekeskusalueittain. Niiden tarkoituksena on alueen ilmiöiden tunnistaminen, niiden moniammatillinen käsittely ja ratkaisujen etsintä. Alueverkostoilla on myös tiedonvälityksen tehtävä muihin verkostoihin. Alueverkostoihin kuuluu lasten ja nuorten kanssa toimijoita eri palveluista ja palveluyksiköistä. Verkostoissa on koulujen rehtoreita, päiväkodin johtajia, neuvolan terveydenhoitajia, oppilashuollon ja nuorisopalvelujen henkilöstöä ja kolmannen sektorin toimijoita. Sellaiset lasten palvelut, joilla ei ole alueellisia toimipisteitä tai aluevastuulla toimivia työntekijöitä, esim. lastensuojelu, nimeävät alueverkostoihin edustajansa. Alueverkostot ovat parhaillaan organisoitumassa ja aloittamassa toimintaansa.

sa. Johtamista kokeillaan siten, että verkosto nimeää keskuudestaan koollekutsujan ja lisäksi edustajan jokaisesta palvelusta. Näin muodostuva ydinryhmä vastaa koko alueverkoston kokoontumisesta ja toiminnasta.

Alueverkostot toimivat lähellä asiakasta. Yhdessä monialaisen ohjausryhmän kanssa ne voivat turvata asiakkaille yhtenäisen palvelukokonaisuuden, vaikka palvelujen järjestäjätahot eriytyvät. Edellä kuvattujen verkostojen kesken toimii monensuuntainen tiedonvaihto. Alueverkostot viestivät myös keskenään. Verkostorakenteen toimivuudelle on olennaista, että verkoston jäsenet kehittävät sitä.

Esimerkki 6: Ohjaamo – malli miten edetä maakuntahallinnossa

Janne Savolainen, erityisasiantuntija, työ- ja elinkeinoministeriö

Uusi maakunta ja kunta voivat saumattomalla yhteistyöllä luoda ja koota nuorten koulutus-, sosiaali-, terveys-, työvoima- ja ohjauspalvelut yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Näiden kokonaisuuksien tulee myös kyetä valmentamaan nuoria muuttuvan työelämän epävarmuuksiin. Ohjaamon ytimessä on paitsi edesauttaa nuorta löytämään kulloinkin tarvitsemansa palvelu, mutta myös kyky tarkastella nuoren tilannetta kokonaisuutena. Ohjaamo toimii eräänlaisena käyttöliittymänä palvelujärjestelmään. Tällöin on olennaista, että nuoren ei tarvitse tietää, minkä viranomaisen tai palveluntuottajan puoleen hänen tulisi kääntyä.

Ohjaamomaisesta toimintatavasta on tullut esimerkki uudeltaisesta verkostojohtamisesta, jossa palvelujen tuottajat voivat hyödyntää toistensa osaamista asiakkaan parhaaksi yli hallinto- ja sektorirajojen. Yhteistyön muodot ja toimintatavat korvaavat organisaatiokeskeiseen ajatteluun perustuvia ratkaisuja ja edistävät asiakaslähtöisyyttä. Ohjaamo-verkosto rakentaa yhteyden kunnan, maakunnan, koulutusorganisaatioiden, elinkeinoelämän ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Palveluiden integrointi Ohjaamo-alustalle on tehnyt yhdessä tekemisen aiempaa yhteistyötä konkreettisemmaksi.

Saarelainen, Tarja & Minkkinen, Joni & Mäensivu, Sanna (2017) Nuorten Ohjaamo – ekosysteemi Rovaniemellä. Teoksessa: Määttä, Mirja (toim.) Uutta auringon alla? - Ohjaamot 2014 - 2017. Kohtaamo-hanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus. 89 - 99. <http://kohtaamo.info/documents/21827/43290/Uutta+auringon+alla/fa73327a-d588-4d4e-9b33-898446d2e89c>.

2.7.2 Tuki saatavilla helposti läheltä tai verkosta

Esimerkki 7: Monialalainen Triangeli-malli varhaiskasvatuksessa

Espoon kaupunki

Triangeli-malli tarkoittaa varhaiskasvatuksen, perhe- ja sosiaalipalvelujen sekä terveyspalvelujen yhteistyömallia, jonka ytimessä on varhaiskasvatus. Malli sisältää hallinnolliset ja toiminnalliset yhteistyörakenteet, sovittuja yhteisiä säännöllisiä tapaamisia eri tahojen kesken sekä henkilökunnan kouluttamisen ja vanhempien mukaan ottamisen. Varhaiskasvatus järjestetään inklusio-periaatteen mukaisesti eli siten, että yhä useampi lapsi saa tarvitsemansa tuen lähipäiväkodissa.

Koulutuksia on järjestetty varhaiskasvatuksen henkilökunnalle kuntoutuspalvelujen kanssa (kuntoutuspalvelujen psykologi ja kiertävä lastentarhanopettaja). Lastentarhanopettajat saavat lisäkoulutusta, jos ryhmissä on maahanmuuttajataustaisia lapsia yli 40 prosenttia.

Vanhemmat osallistuvat toimintaan. Esimerkiksi kuntoutuspalveluiden, perheneuvolan tai lastenpsykiatrian avohoitoyksikön henkilökunta voi tulla kokoukseen, jossa käsitellään lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa tai esiopetuksen opetussuunnitelmaa, kertomaan vanhemmille, miten he voivat olla mukana lapsen asioissa (ei tarkoita vielä asiakkuutta).

Varhaiskasvatuksesta voidaan tehdä palvelupyynnöitä ja saatteita

- Varhaiskasvatuksen henkilökunta voi yhdessä vanhempien kanssa tehdä palvelupyynnön neuvolan perhetyöhön.
- Eväspussia eli yhdessä kehitettyä arviointimenetelmää lapsen äidinkielen arvioimiseen (jos äidinkieli muu kuin suomi, ruotsi tai saame) käytetään ohjattaessa lapsi esim. kuntoutuspalveluihin.
- Varhaiskasvatuksen erityisopettajat voivat kirjoittaa saatteen kuntoutuspalveluihin tai lasten avohoitoyksikköön. Aikaisemmin saatteet ovat menneet neuvolan kautta. Uusi tapa voi säästää aikaa jopa kuukausia.
- Sosiaaliohjaaja tulee neuvolaan tapaamaan vanhempia, jos näiden äidinkieli muu kuin suomi tai ruotsi

Tuetaan kouluun lähtijöitä, joilla mahdollisesti on erityisen tuen tarvetta tai aloittavat koulun myöhemmin

- koulun aloittamista tuetaan erilaisin toimintatavoin: hyödynnetään lasten tutkimushistoriaa, yhteisiä arviointeja, pedagogisia selvityksiä sekä yhteiskonsultaatioita, joissa vanhemmat mukana
- Uuden käytännön myötä lasten tutkimukset ovat vähentyneet.

Esimerkki 8: Neuvolan palvelut varhaiskasvatuksessa

<https://www.hel.fi/helsinki/fi/kasvatus-ja-koulutus/paivahoito/paivakotihoito/neuvola-pkssa>

Helsingissä Neuvola päiväkodissa -palvelussa tarjotaan lapsen neuvolan 3-vuotistarkastus päiväkodissa. Malliin kuuluu lapsen etukäteishavainnointi päiväkodissa ja neuvolapäivänä terveydenhoitajan suorittama terveystarkastus sekä hammashoitajan tekemä suun terveyden tarkastus. Palveluun kuuluu myös keskustelu, jossa ovat mukana vanhemmat, päiväkodin työntekijä, terveydenhoitaja ja hammashoitaja. Keskustelun aiheet valikoituvat vanhempien toiveista. Aiheena voi olla esimerkiksi lapsen uhma, perheen yhteinen aika tai muu vanhempien oma toive. Perheet voivat itse valita haluavatko osallistua terveys- ja hyvinvointitarkastukseen päiväkodissa vai käyvätkö he entiseen tapaan neuvolassa 3-vuotistarkastuksessa.

Arvioinnissa Neuvola päiväkodissa -pilotointi koettiin yleisesti hyvänä toimintamallina. Positiivisena koettiin moniammatillisen yhteistyön tekeminen ja eri alojen ammattilaisten tapaaminen ja tätä kautta oman ammatillisen osaamisen kasvaminen. Työntekijät työskentelivät tiiminä, joka motivoi toimimaan yhdessä. Tarvitaan useampia tapaamiskertoja, jotta saadaan aikaiseksi toimiva moniammatillinen yhteistyömalli sekä selkeää vastuun-, päätöksenteon- ja työnjakamista sekä toiminnan arvioinnin järjestämistä.

Esimerkki 9: Opiskeluhuollon yhteinen asiakastyö

Anna-Leena Terrihauta, vastaava kuraattori, Porvoon kaupunki

Oppilas voi tavata miltei samaan aikaan samasta asiasta eri yksilöllisen opiskeluhuollon työntekijöitä (kuraattori, psykologi, terveydenhoitaja, lääkäri). Tämä voi olla oppilaalle kuormittavaa, johtaa hajanaisiin palveluihin ja syntyy päällekkäistä työtä. Oppilashuollon vastaavat työntekijät sopivat kokeilusta (lukuvuotena 2017-2018), joka toteutetaan peruskoulusta toiselle asteelle. Kokeilusta vastaa moniammatillinen tiimi (vastaavat kuraattorit, palvelupäällikkö ja koulu- ja opiskeluterveydenhuollon vastaava lääkäri).

Tavoitetila

- Palveluohjaus on onnistunut, kun oppilas/opiskelija on löytänyt oikean tuen oikeaan aikaan
- Oppilaan/opiskelijan tilannetta on (tarpeen niin vaatiessa) pohdittu moniammatillisesti hänen kanssaan
- Moniammatillisessa työskentelyssä työntekijöillä on omat tehtävät ja yhteisesti sovitut palvelupolut
- Hoitosuunnitelmaa tehdään yhdessä oppilaan/opiskelijan, ja tarpeen mukaan huoltajien kanssa
- Oppilaan jatkohoitoprosessi ja sitoutuminen on parantunut.

Toimenpiteet

- Kahdesti lukuvuodessa koulun/oppilaitoksen oppilashuollon työntekijät terveydenhoitaja, kuraattori, psykologi (ja lääkäri jos mahdollista) suunnittelevat koulun/oppilaitoksen oppilashuoltoa. Tarkastellaan yhteistyöhaasteita ja sovitaan yhteistyökäytännöistä, rooleista ja vastuista (koko prosessi)
- Oppilaan luvalla kerrotaan säännöllisestä asiakkuudesta laajojen terveystarkastusten yhteydessä (1., 5. ja 8. lk) ja toisen asteen määräaikaistarkastusten yhteydessä. Koskee kaikkia oppilaita jotka kuraattori tai psykologi tapaa, ei tarvitse olla erityistä huolta. Oppilaalta/perheeltä pyydetään lupa, mitä asioita saa käsitellä kenen kanssa ja vastaus kirjataan asiakastietoihin.
- Yhteisvastaanottoja järjestetään silloin, kun oppilas tai perhe ei suostu ottamaan erikoissairaanhoidon palveluita vastaan, vaikka työntekijällä on suuri huoli tai, kun ESH lähete on käännytetty tai hoitosuhde loppunut. Mukana yleensä on oppilas, vanhempi, terveydenhoitaja ja lääkäri sekä kuraattori tai psykologi, joskus erityisopettaja. Yhteistyössä suunnitellaan miten koulussa järjestetään nuorelle mahdollisimman hyvä tuki ja miten jatkossa arvioidaan tuen riittävyys. Tarvittaessa ryhmää laajennetaan monialaiseksi yksilökohtaiseksi asiantuntijaryhmäksi.
- Käytäntöä ja oppilaan/perheen kokemusta palvelun laadusta ja sujuvuudesta (asiakaspalaute) seurataan: muun muassa oppilaiden päällekkäiset käynnit eri toimijoilla, erikoissairaanhoidon läheteiden määrä ja niiden hyväksyminen, mahdollisen jatko-ohjauksen toteutuminen ja siihen sitoutuminen, opintojen edistyminen ja päätökseen saaminen, toteutunut moniammatillisen asiakastyön määrä ja prosessin toimivuus, työntekijöiden kokemukset ja jatkoehdotukset

Kokemukset. Toimintatapa on käytössä eniten yläkouluissa ja toisella asteella. Työ koetaan mielekkäämmäksi; saadaan tukea toisilta työntekijöistä eikä jäädä yksin huolen kanssa, on matalampi kynnyks yhteistyöhön ja konsultaatioihin. Koulussa annettu tuki on myös kattavampi ja paremmin tiedossa laajoissa tarkastuksissa. Myös lähetteet jatkohoitoon ovat parempia tai usein niitä ei tarvita. Yhteisvastaanotto kestää 45–60min + kirjaamis aika.

Tarkoitus on laajentaa toiminta kaikkiin kouluihin. Pienissä kouluissa toteutus on haastavampaa, koska työntekijät ovat paikalla harvoin ja eri päivinä. Vanhemmille tarvittaisiin matalan kynnyksen tukea. Yhteistyötä tulisi parantaa lastensuojelun ja perheneuvolan kanssa ja nuoriso- ja aikuispsykiatrian kanssa.

Esimerkki 10: Lasten talo - erikoissairaanhoidon verkkopalvelu

Terveyskylä.fi

Terveyskylä on asiantuntijoiden yhdessä potilaiden kanssa kehittämä erikoissairaanhoidon verkkopalvelu, joka tarjoaa tietoa ja tukea kansalaisille, hoitoa potilaille ja työkaluja ammattilaisille. Palvelun sisällä toimii virtuaalitaloja eri elämäntilanteisiin ja oireisiin. Lista taloista löytyy sivun yläosan "Valitse talo" -valikosta.

Terveyskylän palvelut sopivat erityisen hyvin elämänlaadun, oireiden ja elintapojen seuraamiseen sekä pitkäaikaisen sairauden kanssa elämiseen. Palvelut täydentävät perinteistä sairaalahoitoa. Niiden myötä ennakoivan hoidon merkitys kasvaa ja ihmisten mahdollisuudet oman terveyden ylläpitämiseen lisääntyvät. Terveyskylän talojen tietosisältö on veloituksetta kaikkien käytössä. Potilaille tarkoitettuihin digitaalisiin hoitopolkuihin vaaditaan lääkärin lähete. Terveyskylä on aina avoinna, ja sinne pääsee mistä tahansa, kunhan käytössä on verkkoyhteys ja tietokone, tabletti tai älypuhelin.

Lastentalo. Lastentalo.fi on erikoissairaanhoidon palvelu, jossa on tietoa lasten sairauksista, hoidosta ja hoitoon valmistautumisesta. Tietoa sivustolla on vanhemmille ja kasvattajille, lapsille ja ammattilaisille. Lapsen voi kurkistaa, keitä sairaalassa on töissä. Lapsille on tietoa sairaalasta mm. videoita siitä, mitä tekee lastenlääkäri, lastensairaanhoitaja, fysioterapeutti ja lastentarhanopettaja sekä klovni tekevät sairaalassa.

Perheille ja kasvattajille tietoa lapsen sairastumisen vaikutukset perheeseen ja parisuhteeseen, lapsen oikeudet sairaalassa, miten valmistaa lasta ja nuorta sairaalahoitoon, perheen tukimuodot., sairaalan leikki- ja nuorisotoiminta, sairaalakoulu, päivystyksen oirenavigaattori.

Nuortentalo. Nuortentalosta löytää tukea omahoitoon, vertaistukea ja tietoa sairauden kanssa elävän nuoren elämästä ja nuorille suunnatuista palveluista sekä tietoa hoidon siirtymisestä aikuispuolelle. Nuortentalo on suunnattu pitkäaikaissairaille nuorille ja nuorille aikuisille, joiden hoito on siirtymässä tai siirtynyt aikuispuolelle. Joskus sairauden hoito lastenpuolella on ollut hyvin intensiivistä ja tuttuja lastenlääkäreitä ja -sairaanhoitajia on tavannut useita kertoja vuosien aikana. Aikuisten puolella hoitohenkilökunta vaihtuu ja hoitokäytännötkin voivat muuttua. - Nuoret ovat itse osallistuneet sisällön tuottamiseen.

Terveyskylä on sairaanhoidon huippuasiantuntijoiden kehittämä ja ylläpitämä palvelu. Terveyskylää rakennetaan osana Virtuaalisairaala 2.0 -kehittämishanketta. Se on HUS:n koordinoima ja Suomen kaikkien yliopistollisten sairaanhoitopiirien yhteinen projektikonkaisuus, johon on saatu rahoitusta sosiaali- ja terveysministeriöltä. Se on tiukasti kytköksissä yliopistolliseen tutkimukseen, mikä takaa hoidon ja tiedon luotettavuuden. Palveluiden rakentamisessa tehdään yhteistyötä myös kansallisia eTerveyspalveluita kehittävien hankkeiden, potilaiden ja potilasjärjestöjen sekä eri korkeakoulujen kanssa. Terveyskylässä on rakenteilla yli 30 taloa.

Esimerkki 11: Perheen voinnin, erityisesti riskiolojen arviointi (BriefCAP)

Eija Paavilainen, professori, TtT & Tutkimusryhmä, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Terveystieteet

Tavoite: Löytää lapsi- ja perhepalveluissa asioivien perheiden joukosta ne, joilla on arjessaan pulmia, joiden olemassaolo ja jatkuminen aiemman tutkimustiedon mukaan johtavat kasautuessaan yhä vaikeampaan ja mahdollisesti kriisiytyvään tilanteeseen.

Tausta/millaista tietoa tuottaa: Kansainvälisesti validoitu Child Abuse Potential (CAP) –lomake on kehitetty eri ikäisten, myös raskaana olevien, perheen riskiolojen, erityisesti kuritusväkivallan tai sen riskin tunnistamiseen (Milner 1986, Milner & Crouch 2012). Lomakkeen väittämät ovat sisällöllisesti vastaavia niihin riskioihin, joita kuvataan kansallisessa hoitosuosituksessa (Paavilainen & Flinck 2015). Lomakkeesta on kehitetty 25 väittämää sisältävä, validoitu lyhyt versio BriefCAP (Ondersma ym. 2005). Lomake on validoitu myös Suomessa (Ellonen ym. 2017, Lepistö ym. 2017), vuosina 2012–2015, ja tuen tarpeessa olevat perheet löytyvät sen avulla. Tällä hetkellä BriefCAPin kliininen käyttö on meneillään STM:n rahoittamassa hankkeessa, 2016–2018 (TE201610044/Eija Paavilainen) sekä perus- että erityispalveluissa. Kokemukset käytöstä ovat hyviä, tällä hetkellä noin 330 perhettä on täyttänyt lomakkeen. Vastaavaa, tieteellisesti päteväksi todettua lomaketta ei ole käytössä Suomessa lapsiperhepalveluissa, vaikka hyvin monia erilaisia lomakkeita käytetäänkin eri paikoissa ja eri tarkoituksiin. BriefCAP kartoittaa monipuolisesti ne riskiolot, jotka johtavat kasautuessaan perheessä moniin vaikeuksiin. Lomakkeen kysymykset kartoittavat esimerkiksi vanhemman yksinäisyyttä, joustamattomia kasvatuskäytäntöjä, ahdistusta, resurssien puutetta ja perheen riitaisuutta (kyllä/ei -vaihtoehdot).

Käyttö: Lomake täytetään joko vastaanotolla tai kotona etukäteen. Lomakkeen pohjalta keskustellaan vastaanotolla tai kotikäynnillä. Lomakkeessa olevat asiat toimivat keskustelun ja puheeksi ottamisen avaajina. Keskustelussa selvitetään jatkokysymyksiin konkretisoimalla perheen tilannetta ja tuen tarvetta. Perhe voidaan myös ohjata tarpeenmukaisen moniammatillisen tuen piiriin. Lomake on hyödyllinen työkalu esimerkiksi perhekeskuksessa tai erikoissairaanhoidossa ja se sopii myös lastensuojelukäyttöön, jossa perheen tilannetta selvitetään. Lomake on lyhyt ja helppokäyttöinen eikä vaadi erityisiä resursseja. Lomakkeessa olevat asiat ovat niitä, joista tulisi lapsiperheiden kanssa keskustella paikoissa, joissa heitä kohdetaan. Koasioiden puheeksi ottaminen on kuitenkin osoittautunut ammattilaisille vaikeaksi eikä perheen arjesta tai sen sisältämistä psykososiaalisista pulmista usein puhuta tai osata kysyä. Hankkeessamme tehdään ja testataan (2017–2018) myös lyhyt helppokäyttöinen ohje ("Policy Brief") sekä lomakkeen käyttöön että siihen miten asiat otetaan puheeksi, riippuen vanhemman vastauksesta. Työntekijät ovat kokeneet ohjeen hyödylliseksi lomakkeen käytössä ja puheeksi ottamisessa.

Tietoa:

http://www.uta.fi/hes/en/research/Research_groups/NursingScience/preventing_child_maltreatment.html

Esimerkki 12: Nuoren masennuksen lyhythoito-ohjelma (IPC) koulussa

Klaus Ranta, linjajohtaja, dosentti, HYKS nuorisopsykiatria

Nuorten IPC-hanke on osa valtion vuosille 2016–17 rahoittamaa VNK -hanketta Nuorten masennus, mielenterveyden hoitokejuttu ja näyttöön perustuvan hoidon integroitu implementaatio perustasolle.

Tavoitteena Espoossa ja Helsingissä toteutetussa kehittämishankkeessa oli:

- kehittää erikoissairaanhoidon (esh) ja perustason palvelujen (opiskeluhoitojen palvelujen) konkreettista yhteistyötä vaikuttavan, varhaisen nuorten mielenterveyden hoidon tuottamiseksi - vertikaalinen integraatio / esh ja lähipalvelut
- kehittää opiskeluhoitojen palvelujen keskinäistä yhteistyötä varhaisten hoitojen mahdollistamiseksi yläkouluissa – horisontaalinen integraatio / lähipalvelut
- kehittää varhaisten, näyttöön perustuvien hoitojen saatavuutta / koko ikäryhmän palvelukokonaisuus

- toteuttaa kehittämishankkeen yhteydessä tutkimus siitä, onko hoitomalli vaikuttava myös suomalaisessa toimintaympäristössä; (LAPEn tavoitteena on, että esh/OT-keskukset tutkivat ja kehittävät psykoterapeuttisia ja psykososiaalisia interventioita ja ohjaavat niiden käyttöön ottamista).

Tausta ja menetelmä: Hankkeen taustalla oli havainto varhaisen, vaikuttavan hoidon saatavuuden puutteesta nuorilla. Nuorista 20 prosenttia kärsii tunnistettavasta mielenterveyden häiriöstä. Hoidon puutteen taustalla on hoitoketjun toiminnallisia/organisatorisia (koordinaation puute) ja rakenteellisia ongelmia (perustason ammattiryhmien pirstaleisuus ja erillishallinnointi, sosiaali- ja terveystalouden eriytynyt toiminta). Kohteeksi valikoitui nuorten masennus (lievä, enintään keskivaikea). Toteuttajiksi tulivat kaikki keskeiset kouluterveydenhuollon ja oppilashuollon ammattiryhmät (psykologit, kuraattorit, terveydenhoitajat). Espoossa hankkeeseen sitoutui jo hakemusvaiheessa kaupungin terveydenhuollon ja sosiaalihuollon ylin johto, projektiryhmään tuli kouluterveydenhuollon ja oppilashuollon johto HUS -partnerien kanssa.

Implementoitava hoito valittiin aiempien suomalaisten kehittämishankkeiden kokemusten ja projektiryhmän neuvottelujen perusteella. Päädyttiin lyhyeen, kuuden käynnin yksilömuotoiseen, laajasti eri ammattiryhmille koulutettavissa ja omaksuttavissa olevaan interventioon, interpersoonallinen ohjanta (IPC). Koulutus- ja tutkimusprojektin organisoinnista vastasi HUS / Hyks nuorisopsykiatria yhteistyössä Isossa-Britanniassa lasten ja nuorten psykososiaalisia menetelmiä terveydenhuollossa levittävän CYP-IAPT-organisaation kanssa (Roslyn Law). HUS valmisti koulutus- ja menetelmäaeriat ja koulutussuunnitelun yhdessä Helsingin yliopiston kanssa. HUS tuotti Espoon koulutettaville IPC-ohjaajille menetelmätyön-ohjauksen erikoissairaanhoidon työntekijöiden tekemänä. IPC-hoitoja toteutettiin kaikissa Espoon yläkouluissa ja perustason Nupoli-poliklinikalla. Vaikuttavuustutkimuksessa yläkoulut satunnaistettiin antamaan joko IPC:tä tai samanpituista (6 krt), suunniteltua, oireita mittaroivaa tavanomaiseen työotteeseen perustuva hoitoa (TTO). Kaikki työntekijät koulutettiin arvioimaan systemaattisesti nuorten masennusoireiden vakavuutta.

Tulokset: Yhteensä 66 Espoon työntekijää kaikista ammattiryhmistä koulutettiin menetelmään kahdessa koulutusaallossa 2016–2017. Kaikilla arvioiduilla 13–16 -vuotiailla nuorilla oli joko lievä- tai keskivaikea masennusoireisto. Käyttäjät kokivat sekä IPC:n että mittaroidun TTO:n hyödyllisiksi ja soveltuviksi kouluun. Jo työntekijöiden ensimmäiset IPC-hoidot tuottivat nuorille kliinisesti merkittävän vähennyksen sekä työntekijöiden strukturoidusti arvioimissa masennusoireissa että nuorten itsearvioissa ja vaikutus tehostui 3 ja 6 kuukauden seurannassa. Myös TTO-ryhmän tuottama hyöty oli samansuuntaista, ryhmät eivät tilastollisesti eronneet. IPC-ryhmässä masennuksen taso oli jonkin verran vaikeampi ja nuorilla ahdistuneisuusoireita enemmän. Vain kahdeksan prosenttia kaikista ohjattiin seurannassa erikoissairaanhoidon. Havaittiin että hoitoihin ohjaamisen ja niiden toteutuksen edellytys on, että kouluille on käytössä mielenterveysoireiden arviointia, hoidettavuutta ja lähestymistapaa (yksilö/ympäristö) auttava mittari. Tällainen mittari kehitettiin hankkeen loppuvaiheessa kokemusten pohjalta.

Johtopäätökset: Kouluilla voidaan hoitaa nuorten masennusta. Implementaatio voidaan rakentaa esh:n (OT-keskus) koordinoimana. Hoidon toteutumiseksi tarvitaan instrumentit ja perustason sovittu yhteistyö.

OSA II

3 Tausta ja toimeksianto

3.1 Johdanto

Yhdyspinnat yhteiseksi mahdollisuudeksi -selvityksessä tarkasteltiin keskeisiä yhdyspintoja, joita muodostuu maakunnan ja sosiaali- terveydenhuollon (sote) uudistuksen myötä kunnan ja maakunnan lasten, nuorten ja perheiden palveluihin. *Tässä työssä ”yhdyspintoja ovat sellaiset toiminnat ja tehtäväkokonaisuudet, jotka kuuluvat kunnan tai maakunnan (myös valtion) järjestämisvastuulle, mutta joiden asukas- ja asiakaslähtöinen toteuttaminen edellyttävät yhteisiä tavoitteita ja yhteistoimintaa”.*

Selvityksessä tehtiin ehdotuksia, millaista kansallista ohjausta ja tukea tarvitaan maakuntien ja kuntien yhteistyötä varten, jotta lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kokonaisuuden lapsi- ja perhelähtöisyys ja toimivuus voidaan varmistaa. Lisäksi koottiin tietoa erilaisista toimivista verkostoivan ja yhteen sovittavan johtamisen malleista lapsi-, nuoriso- ja perhepalveluissa.

Selvityksen taustalla on maakunta- ja sote-uudistuksen myötä muuttuva toimintaympäristö sekä lasten, nuorten ja perheiden kokemus palvelujen hajanaisuudesta. Palvelut on tuotettu sektorikohtaisesti ja ne ovat painottuneet korjaaviin palveluihin. Myös niiden saatavuudessa ja laadussa on ollut alueellista ja lapsikoh- taista vaihtelua. Monien pulmien on katsottu johtuvan palvelujen antajien, tuottajien ja järjestäjien tiedon välittämisen, yhteistoiminnan ja palvelujen yhteensovittamisen puutteista palvelujärjestelmän eri tasoilla.

Selvitystyö liittyy Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) painopisteeseen, jossa tarkastellaan yhdyspintoja sote-integraatio, maakunta – uusi kunta -kehitystyössä vuosina 2016–2018 sekä valtioneuvos- tossa vuosina 2018–2019. Selvitystyön lähtökohtana on muutosohjelmassa tehty kehittämistyö ja sen han- kesuunnitelman toimeenpano. Muutosohjelman tavoitteena on sovittaa lasten, nuorten ja perheiden palve- lut (käytetään myös lyhennettä LAPE-palvelut) *lapsi-, nuori- ja perhelähtöiseksi (asiakaslähtöiseksi)* palvelu- jen kokonaisuudeksi. (STM 2016:29.) Asiakaslähtöisyys edellyttää palvelujärjestelmältä kykyä tarkastella itseään asiakkaan näkökulmasta, ymmärtää asiakkaan tarpeita ja organisoida työ ja sitä tukevat rakenteet niin, että ne palvelevat parhaalla mahdollisella tavalla asiakasta. Jotta asiakaslähtöisyys voi ohjata toimin- taa työntekijöiden arjessa, asiakaslähtöisyys tulee integroida työhön, palvelujen järjestämiseen, johtami- seen ja asiakastyöhön.

LAPE-palvelujen kokonaisuus käsittää kaikkien erilaisten palveluntuottajien tuottamat lasten, nuorten ja perheiden palvelut. Siihen kuuluvat tulevaisuudessa maakuntien vastuulle kuuluvat sote-palvelut sekä kun-

tien eri toimialojen palvelut kuten sivistystoimi (ml. varhaiskasvatus, liikunta, taide ja kulttuuri, nuorisotyö) ja yhdyskuntasuunnittelu, valtion palvelut (mm. työ- ja elinkeinotoimi) sekä järjestöjen ja seurakuntien palvelut.

Muutosohjelman kehittämistyössä palveluita kootaan yhteen kokonaisuuksiksi. Tällaisia kokonaisuuksia, siltoja yli tulevan maakunnan ja kunnan yhdyspinnan muodostavat matalan kynnyksen palveluita yhteen kokoava perhekeskus-palvelukokonaisuus, perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen ympärille rakentuvat lapsen ja nuoren hyvinvointia edistävät palvelut ja tuki sekä yhteen kootut ja verkostoituvat erityistason ja vaativat palvelut. Nuorten palveluissa Ohjaamot muodostavat vastaavanlaisen alle 30-vuotiaille nuorille tarkoitettuja TE-hallinnon, sosiaali- ja terveysalan, oppilaitosten, nuorisopalvelujen sekä kolmannen sektorin palveluita yhteen kokoavan siltarakenteen. – Tällä selvitystyöllä ei ole tarkoitus ottaa kantaa LAPE-ohjelmassa kehitettäväksi sovittuihin asioihin, kuten edellä mainittuihin palvelukokonaisuuksiin, vaan ne huomioidaan ennen kaikkea syntyvien yhdyspintojen kartoittamisen ja hahmottamisen apuvälineinä.

Maakunta- ja sote-uudistuksen myötä LAPE-palveluiden toimintaympäristö muuttuu. Sote-palveluiden sekä myös työvoima- ja esimerkiksi kotoutuspalveluiden järjestämisestä vastaa tulevaisuudessa valmistelussa olevan lain mukaan maakunta. Kunta järjestää keskeiset lasten, nuorten ja perheiden arkeen kuuluvat palvelut. Näitä ovat varhaiskasvatus, perusopetus ja lukiokoulutus, nuorisotyö ja kulttuuritoimi. Ammatillisen koulutuksen järjestäjiä ovat kunta ja kuntayhtymät (ylläpitäjiä), mutta ammatillisen koulutuksen järjestämis-lupa voidaan myöntää hakemuksesta myös rekisteröidylle yhteisölle tai säätiölle (laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017).

Monet hallituksen kärkihankkeet liittyvät tai sivuavat Yhdyspinnat yhteiseksi mahdollisuudeksi -selvitystyötä (liite 2). Selvitystyössä toimittiin vuorovaikutuksessa Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman maakunnallisten hankkeiden kanssa ja otettiin huomioon näissä hankkeissa sekä muilla hallinnonaloilla tehty työ.

3.2 Selvitystyön tavoitteet ja toimeksianto

3.2.1 Selvitystyön tavoite ja tehtävät

Selvityshenkilöiden tehtävänä oli selvittää sivistys- ja opetustoimen ja koulutuksen järjestäjien sekä sote-palveluiden yhdyspintoja tulevassa uudessa toimintaympäristössä lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyyden varmistamiseksi palveluiden kokonaisuudessa. Lisäksi tehtävänä on koota tietoa erilaisista toimivista verkostoivan ja yhteen sovittavan johtamisen malleista LAPE- palveluissa. Selvitystyön näkökulmana oli, miten turvataan oikea-aikainen ja tarpeenmukainen tuki lapselle, nuorelle ja perheelle ja varmistetaan lapsi- ja perhelähtöisyys palveluissa, johtamisessa ja ohjauksessa.

Selvityshenkilöiden tehtävänä oli:

1. Selvittää sivistys- ja opetustoimen ja koulutuksen järjestäjien sekä sote-palveluiden sekä tarpeellisilta osin työvoima- ja kotouttamispalveluiden yhdyspintoja uudessa toimintaympäristössä lasten, nuorten ja perheiden palveluissa (luvut 4, 5 ja 6).
2. Tehdä ehdotuksia, millaista maakuntien ja kuntien uuden toimintakulttuurin tukea yhdyspintojen osalta tarvitaan lapsi-, nuori- ja perhelähtöisen palvelun ja tuen varmistamiseksi (luku 2).
3. Tehdä ehdotuksia erilaisista verkostoivan ja yhteen sovittavan johtamisen malleista, joilla varmistetaan lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyys (luku 2).

4. Tehdä ehdotuksia mahdollisista muutostarpeista toimintakulttuurissa, joilla varmistetaan lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyys palveluiden kokonaisuudessa ohjaamisessa ja toimivuuden varmistamiseksi (luku 2).

3.2.2 Selvityshenkilöt, työn tuki ja aikataulu

Selvitystyötä varten sosiaali- ja terveysministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö nimesi selvityshenkilöiksi *Olli-Pekka Heinosen* (puheenjohtaja), *Anna-Kaisa Ikosen*, *Matti Kaivosojan* ja *Timo Reinan* (liite 1).

Selvityshenkilöiden työn edistämiseksi nimettiin taustaryhmä. Sen puheenjohtaja on hankejohtaja *Maria Kaisa Aula* (sosiaali- ja terveysministeriö) ja jäseninä kansliapäälliköt *Jari Gustafsson* (työ- ja elinkeinoministeriö), *Anita Lehikoinen* (opetus- ja kulttuuriministeriö), *Päivi Sillanaukee* (sosiaali- ja terveysministeriö) sekä johtaja *Terhi Päivärinta* Suomen Kuntaliitosta

Asettamispäätöksen mukaisesti selvityshenkilöt kutsuivat työnsä tueksi asiantuntijasihteeristön. Selvityshenkilöt kutsuivat sihteerikseen *Marja-Leena Perälän* (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, johtamisen asiantuntemus). Hän toimi myös asiantuntijasihteerien ryhmän puheenjohtajana. Asiantuntijasihteereitä olivat *Sari Haavisto* (työ- ja elinkeinoministeriö, maahanmuuttaja- ja kotoutuspalvelut), *Päivi Kaukonen* (LAPE, erityistason ja vaativat palvelut), *Jarkko Lahtinen* (Kuntaliitto, varhaiskasvatus), *Ulla Laine* (Opetushallitus, perusopetus), *Marjo Malja* (sosiaali- ja terveysministeriö, lastensuojelu), *Anne Mårtensson* (opetus- ja kulttuuriministeriö, ammatillinen koulutus), *Merja Niemi* (opetus- ja kulttuuriministeriö, aluekehittäminen), *Marjaana Pelkonen* (sosiaali- ja terveysministeriö, matalan kynnyksen lapsi- ja perhepalvelut, perhekeskus), *Janne Savolainen* (työ- ja elinkeinoministeriö, Nuorisotakuu). *Eeva Nykänen* (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, lainsäädäntö, reformiossaaminen) tuki ryhmän tarjoamalla oikeudellisella osaamista konsultaatioperiaatteella. – Asiantuntijasihteerit tukivat selvityshenkilöiden työtä kuvaamalla yhdyspinnat lasten, nuorten ja perheiden palveluissa eri näkökulmista sekä tuottamalla tarvittavat selvitykset (kyselyt, työpajat, fokusryhmät) ja niiden yhteenvedot (3.2.3).

Selvityshenkilöiden toimikausi oli 8.6.2017–31.12.2017. Väliraportti tuotettiin syyskuun 2017 loppuun mennessä. Väliraportti esiteltiin LAPE-ohjausryhmälle 12.10.2017. Väliraportissa kuvattiin palvelujen yhdyspintoja lasten, nuorten ja perheiden palveluissa. Loppuraportissa esitetään linjaukset yhdyspintatyön kehittämiseksi lasten, nuorten ja perheiden palveluissa. Loppuraportti selvitystyöstä luovutetaan sosiaali- ja terveysministeriölle ja opetus- ja kulttuuriministeriölle 31.12.2017 mennessä.

3.2.3 Selvitystyön toteutus

Ensiksi tarkasteltiin maakunta- ja sote-uudistusten myötä syntyviä yhdyspintoja ja niihin liittyviä haasteita LAPE-palveluissa (tehtävä 1). Yhdyspintoja tarkasteltiin eri näkökulmista (kuvio 4). Keskeisin niistä oli lasten, nuorten ja perheiden yhdyspinta palveluihin. Yhdyspintoja muodostuu myös palveluiden välille, kunnan ja maakunnan välille, maakunnan ja valtioneuvoston / ministeriöiden välille sekä valtioneuvostossa LAPE-palvelujen suunnittelussa ja päätöksenteossa. Lisäksi tarkasteltiin palvelujen johtamiseen, tietojohdamiseen ja osaamisen johtamiseen liittyviä yhdyspintoja.

Palautetta yhdyspintakuvauksiin haettiin LAPE-projektinjohtajien ja -muutosagenttien työpajoissa (13.9.2017) sekä projektihenkilöstöltä LAPE-päivillä (21.9.2017).

Toiseksi selvitystyössä tehtiin ehdotuksia siitä, millaisella ohjauksella lapsi- ja perhelähtöisyys palveluissa varmistetaan. Kerättiin myös verkostoivia ja yhteensovittavan johtamisen malleja palvelukokonaisuuden toimivuuden varmistamiseksi LAPE-palveluissa. Lisäksi tehtiin esitykset tarvittavista muutoksista toimintakulttuurissa ja tarvittavasta muutoksen tuesta. (Tehtävät 2,3 ja 4.)

Esitysten pohjaksi haettiin tietoa eri tavoin:

- Selvityshenkilöt kuuluivat useita tahoja. Näitä olivat selvityshenkilöiden taustaryhmä, maakuntien ja sote-muutosjohtajat, kuntien sivistysjohtajien verkosto, ohjaamoiden projektipäälliköt, valtiovarainministeriön asiantuntijat, verkostojohdantamisen asiantuntijat, lapsiasiavaltuutettu ja järjestöjen edustajat.
- Lasten näkemyksiä tuesta ja sen saatavuudesta kerättiin Lasten Parlamentin suurkokouksessa (Tampere) 3.–6. luokan oppilaita (9-12-vuotiaita) (n=74). Osaan kysymyksistä saatiin vastaus keskustellen ja osaan kirjoittamalla paperille (liite 3).
- Vanhempien näkemyksiä yhdyspinnoista saatiin Asiakasraadilta (Kokkola). Kysymykset annettiin etukäteen. Vanhemmat keskustelivat teemasta sähköpostitse ennen raadin tapaamista. Paikalle pääsi viisi vanhempaa (liite 4).
- LAPE-päiville osallistuneilta kysyttiin lapsi-, nuori- ja perhelähtöistä toimintakulttuuria edistävästä toimista ja verkostoivista /yhteen sovittavan johtamisen malleista (vastauksia 63) (liite 5).
- Maakuntien ja sote-muutosjohtajilta kysyttiin LAPE-palvelujen suunnittelusta, organisoinnista sekä maakunnan ja kunnan yhteistyöstä uudistuksessa. Kyselyyn vastasi 15 maakuntaa (liite 6).
- Kuntaliiton selvityksiä sote- ja maakuntien muutosjohtajille ja kuntien sivistysjohtajille hyödynnettiin: näkemykset LAPE-palvelujen valmistelusta maakunta- ja sote-uudistuksessa (Puustinen-Korhonen 2017; <https://www.kuntaliitto.fi>).

4 Lasten ja nuorten palvelut sekä toimintaympäristön ja –kulttuurin muutos

4.1 Lasten, nuorten ja perheiden palvelut

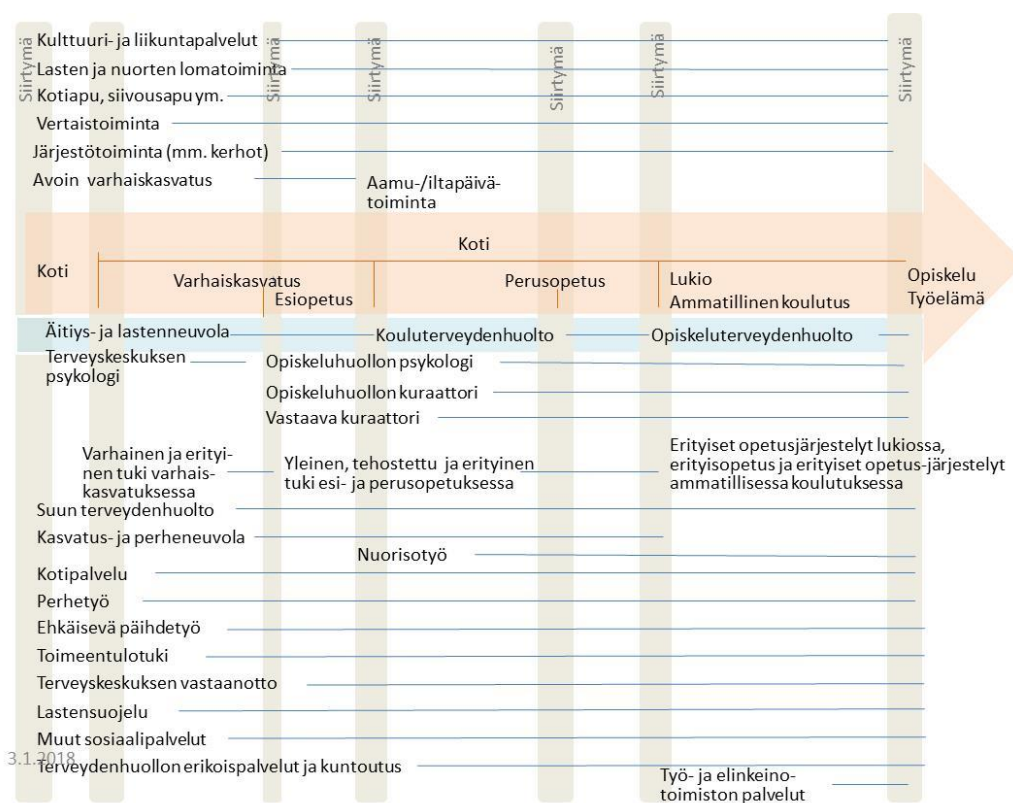
4.1.1 Palvelujen moninaisuus

Lasten, nuorten ja perheiden tilanteet vaihtelevat elämänkulun eri vaiheissa ja sen myötä myös tuen ja palvelujen tarpeet. Yhteiskunta luo edellytyksiä suotuisalle lasten kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle sekä tukee vanhemmuutta lasten ja nuorten kasvatuksessa.

Äitiys- ja lastenneuvolapalvelut sekä varhaiskasvatus ovat koko ikäryhmälle suunnattuja palveluja. Samoin esi- ja perusopetus, lukio- ja ammatillinen koulutus sekä näissä toteutettava opiskeluhoito on myös tarkoitettu kaikille lapsille ja nuorille. Osa lapsista ja nuorista tarvitsee tukea kasvuunsa, kehitykseensä sekä terveyteensä, hyvinvointiinsa ja oppimiseensa. Osa tarvitsee myös erityistason ja vaativia palveluja kuten erikoissairaanhoidoa, kuntoutusta, sosiaalipalveluja (mm. sosiaalityö, kotipalvelu, perhetyö, kasvatus- ja perheneuvonta ja päihdepalvelut) sekä lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. (Kuvio 4.) Suuri osa lapsista ja nuorista osallistuvat aktiivisesti muuhun toimintaan kuten aamu-, iltapäivä- ja kerhotoimintaan sekä kulttuuri- ja liikuntapalveluihin sekä muuhun vapaa-ajantoimintaan. Näitä palveluja järjestävät kunnat, järjestöt ja seurakunnat.

Osa palveluista muodostaa jatkumon, jolloin lapsen ja nuoren siirtyminen palvelusta toiseen muodostaa yhdyspinnan. Lapsen siirtyminen varhaiskasvatuksesta esiopetukseen, esiopetuksesta perusopetukseen sekä nuoren siirtyminen perusopetuksesta lukioon tai ammatilliseen koulutukseen, näistä jatko-opintoihin ja/tai työelämään muodostavat koulutuspalvelujen jatkumon. Samoin äitiys- ja lastenneuvolatoiminta sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuolto muodostavat äidin raskauden ajalta nuoren työelämän alkuun kestävän terveyspalvelujen jatkumon.

Lapsi, nuori ja perhe voi käyttää samanaikaisesti useita palveluja. Siirtymiä muodostuu myös silloin, kun lapsi tai nuori aloittaa varhaisen tai erityisen tuen tai palvelun piirissä, vaihtaa palvelusta toiseen tai lopettaa käytetyn tuen tai palvelun. (Perälä, Halme & Nykänen 2012.) Jokaisen lapsen ja nuoren yksilöllisen kasvun ja kehittymisen myötä elämänkulku ja myös tuen ja palvelujen tarve vaihtelevat.

Kuvio 4. Lasten ja nuorten palvelujen moninaisuus. (Lähde: Perälä, Halme & Nykänen 2012.)

Kaikissa palveluissa perheen oletetaan olevan keskeisesti mukana ja heitä kuullaan. Lapsen iän karttuessa myös lapsi on itsenäinen palvelunkäyttäjä. Mahdollisuus vaikuttaa, saada tietoja ja olla päätöksenteossa mukana vahvistaa lapsiperheen osallisuutta, niiden puute taas heikentää sitä (Vuorenmaa 2016). Riittävä tiedon saaminen palveluista, vanhempien osallisuus ja perheen palvelujen koordinointi ovat myös keskeisiä edellytyksiä riittävälle avun saamiselle (Kanste ym. 2013, Halme ym. 2014).

Tällä hetkellä lasten ja nuorten palvelut voivat olla kunnan, kuntien yhteenliittymän, yritysten, järjestöjen tai muiden yhteisöjen tuottamia. Kuntien järjestämistä ovat varhaiskasvatus-, perusopetus-, sosiaali- ja terveys-, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalvelut (kuntalaki 410/2015). Palvelujen järjestäminen muuttuu sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen osalta maakunta- ja sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä (HE 15/2017). Uudistuksen jälkeen sosiaali- ja terveyspalvelut järjestää maakunta lukuun ottamatta opiskeluhoollon kuraattori- ja psykologipalveluja, jotka siirtyvät kuntien järjestämistä vastuulle.

4.1.2 Lasten ja nuorten palveluiden käyttö ja kustannukset

Lasten ja nuorten asiat koskettavat huomattavaa osaa työikäisestä väestöstä. Vuonna 2015 lapsiperheisiin kuului 40 prosenttia väestöstä. Lapsiperheissä oli yhteensä 1 053 000 alaikäistä lasta. Vuonna 2015 oli 571 000 lapsiperhettä, joissa oli vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. (Suomen virallinen tilasto 2015.) Lapsiperheiden määrä on edellä mainittuja lukuja suurempi, kun otetaan huomioon myös yli 18-vuotiaat nuoret. Vuonna 2015 oli 1 570 000 alle 25-vuotiasta (SVT 2016). Lasten ikäluokat ovat pienentyneet vähitellen ja sen myötä myös lapsiperheiden määrä vähenee vähitellen. Perherakenne on viime vuosina monimuotois-

tunut. Myös työelämässä on tapahtunut perheiden arkeen heijastuvia muutoksia. – *Tässä työssä lapsilla ja nuorilla tarkoitetaan pääsääntöisesti alle 25-vuotiaita.*

Varhaiskasvatus ja koulutus

Vuonna 2016 Suomessa oli 0-6 -vuotiaita lapsia noin 400 000. Näistä varhaiskasvatuksessa oli 68 prosenttia 1–6 -vuotiaista lasta (Säkkinen & Kuoppala 2017). Noin 14 prosenttia varhaiskasvatuksessa olevista lapsista oli yksityisen toimijan toteuttamassa varhaiskasvatuksessa joko Kelan yksityisen hoidon tuella tai palvelusetelillä (Säkkinen & Kuoppala 2017). (Liite 7) Esiopetuksessa oli yhteensä 62 400 lasta, näistä 51 400 varhaiskasvatuksen ja 11 000 koulun esiopetuksessa (Tilastokeskus 2016). Suurin osa (69,7 %) kuusi-vuotiaista osallistui esiopetuksen lisäksi vielä varhaiskasvatukseen. Lisäksi kuntien järjestämään alle kouluikäisten lasten kerhotoimintaan osallistui 21 584 lasta vuonna 2016 (Indikaattoripankki Sotkanet, THL) ja seurakunnan kerhotoimintaan 37 923 lasta (Kirkkohallitus).

Peruskouluissa (perusopetuslaki 628/1998) oli 556 700 oppilasta vuonna 2017. Koululaisten aamu- ja ilta-päivätoimintaan osallistui 58 000 lasta. Perusopetuksen oppilaalla on mahdollisuus saada oppimisen ja koulunkäynnin tukea. Tuki määritellään sen keston ja laajuuden mukaan yleiseksi, tehostetuksi tai erityiseksi tueksi. Peruskoulun oppilaista 16,4 prosenttia sai tehostettua (9 %) tai erityistä (7,5 %) tukea syksyllä 2016. Tuen saajien määrä kasvoi edellisvuodesta hieman. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017:34, Tilastokeskus 2017, Tilastokeskuksen koulutustilasto 2016) (Liite 8.)

Ammatillisen koulutuksen tutkintoon johtavassa koulutuksessa (laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1989) opiskeli kalenterivuoden 2016 aikana 327 700 opiskelijaa. Oppilaitosmuotoisessa opetus-suunnitelmaperusteisessa ammatillisessa peruskoulutuksessa oli 161 100 opiskelijaa kalenterivuoden 2016 aikana. Oppilaitosmuotoisessa näyttötutkintoon valmistavassa ammatillisessa koulutuksessa opiskelijoita oli 115 800. Oppisopimuskoulutukseen osallistui 50 800 opiskelijaa. Erityisopetusta saaneiden osuus kaikista tutkintoon johtavan ammatillisen koulutuksen opiskelijoista oli 8,6 prosenttia vuonna 2015. (Tilastokeskuksen koulutusluokitus 2016.) (Liitetaulukko 1.) Tutkintotavoitteisessa lukiokoulutuksessa (lukiolaki 629/1998) oli vuonna 2016 yhteensä 103 600 opiskelijaa. Aikuisten opetussuunnitelman mukaan opiskeli 7 282 opiskelijaa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017.) Vuoden 2015 uusista ylioppilaista 32 prosenttia jatkoi välittömästi tutkintotavoitteista opiskelua. Vuonna 2015 lukion läpäisi tavoiteajassa 80,5 ja ammatillisen koulutuksen 67,7 prosenttia koulutuksen aloittaneista. (Tilastokeskus, opintojen kulku).

Sosiaali- terveydenhuollon palvelut

Universaaleina palveluina äitiys- ja lastenneuvolan sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluja tarjotaan kaikille palvelun ikäryhmään kuuluville (terveydenhuoltolaki 1326/2010, VNA 338/2011). Äitiys- ja lastenneuvolan sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon käyntejä on kuvattu taulukossa 1. Lähes kaikki raskaana olevat ja 0–6 -vuotiaiden lasten perheet käyttävät neuvolapalveluja (Hastrup ym. 2016). Syntymärekisterin mukaan 0,2–0,3 prosenttia raskaana olevista käyttää muita kuin julkisia äitiysneuvolapalveluja. Lasten terveystarkastuksessa lapsen ja perheen kanssa voidaan sopia tarvittaessa muusta tuesta, tutkimuksista tai hakeutumisesta muihin palveluihin (Hietämäki & Lammi-Taskula 2017.) (Liitetaulukko 2.)

Taulukko 1. Äitiys- ja lastenneuvolan, koulu- ja opiskeluterveydenhuollon käyntejä vuonna 2014 (lkm). (Lähde: Hastrup ym. 2016.)

Palvelu	Asiakkaiden määrä	Asiakaskäynnit terveydenhoitajalla	Asiakaskäynnit lääkärillä	Muiden ammattilaisten asiakaskäynnit	Kaikki asiakaskäynnit	Määräaikaiset terveystarkastukset	Laajat terveystarkastukset	Lisäkäynnit
Äitiysneuvola	127 093**	686 108	171 748	5 554	863 410	441 563	70 247	351 600
Lastenneuvola	464 887	1 150 236	298 484	19 492	1 468 212	666 823	262 979	538 410
Kouluterveydenhuolto	545 731	1 379 957	199 109	31 298	1 610 364	323 529	257 457	1 029 378
Opiskeluterveydenhuolto	201 551	405 788	79 093	8 467	493 348	97 134		396 214

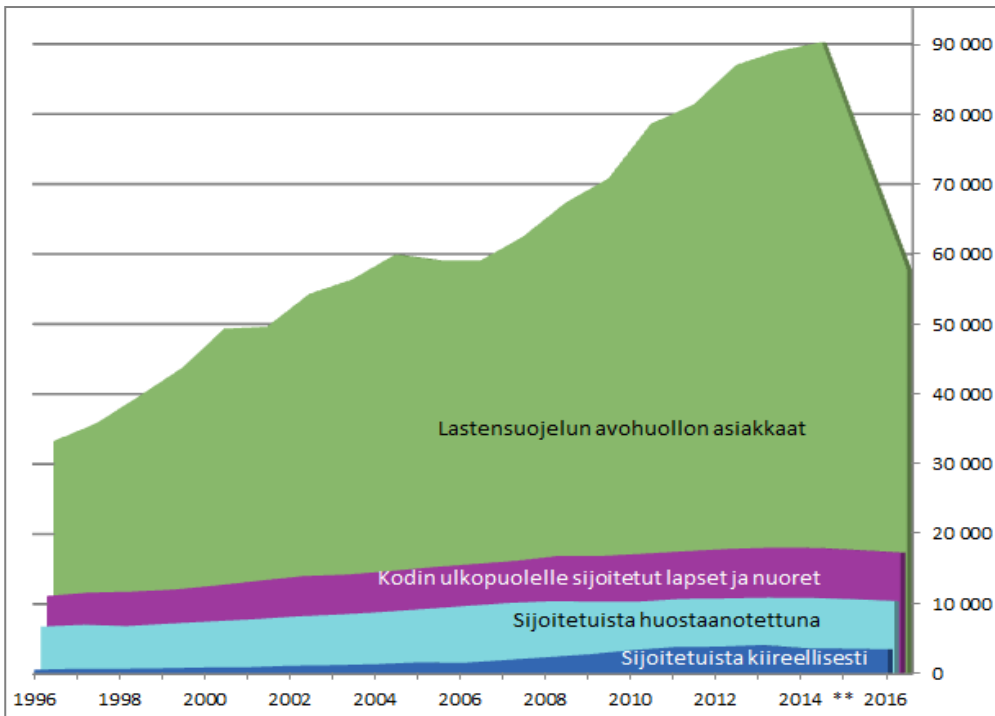
*Käynnit vastaanotoilla ja kotikäynneillä

**Luvussa mukana asiakkaat, jotka muuttaneet tai saaneet keskenmenon

Lähde: THL, Perusterveydenhuollon avohoidon ilmoitus (Avohilmo)

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon asiakkuudessa ovat terveystarkastusten kautta kaikki opiskelijat (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013). Kouluterveyskyselyn mukaan peruskoulun 8.–9.-luokkalaisista suurin osa (81–88 %) palveluja käyttäneistä koki opiskeluhuoltopalvelujen vastaanotoille pääsyn helpoksi (liite 9) (Wiss 2017). Nuori voi myös hakeutua kouluterveydenhoitajan ja kuraattorin vastaanotolle ilman ajanvarausta. Lääkärin tai psykologin vastaanottoajan oppilas saa usein suoraan toiselta ammattilaiselta. Kouluterveydenhuollon terveystarkastuksissa oppilaan ja perheen kanssa voidaan sopia muusta tuesta, tutkimuksista tai hakeutumisesta muihin palveluihin tilanteen mukaan (liite 10). – Lasten ja nuorten palveluiden tarpeesta ja käytöstä on koottu yksityiskohtaisempaa tietoa liitetaulukkoon 3.

Lastensuojelun (lastensuojelulaki 417/2007) avohuollon asiakkaina oli 57 784 lasta ja nuorta vuonna 2016 (kuvio 5). Määrä on 22 prosenttia edellisestä vuodesta pienempi. Asiakasmäärän laskun taustalla on 1.4.2015 voimaan tullut sosiaalihuoltolain (1301/2014) muutos, joka mukaan perheille tulee tarjota kunkin tilanteen mukaisia sosiaalihuoltolain palveluita tilanteissa, joissa ei ole tarvetta lastensuojelun asiakkuutta riittävän avun saamiseksi. Edelliseen vuoteen verrattuna lastensuojeluilmoitusten määrä kasvoi (69 203 lasta, kasvua 5,7 %), kun taas kodin ulkopuolelle sijoitettujen (17 330), kiireellisesti sijoitettujen (3 529 lasta) ja huostaan otettujen (10 424 lasta) lasten ja nuorten määrässä on vähennystä (2-2,6 %). (Tilastoraportti 43/2017.)

Kuvio 5. Lastensuojelun avohuollon asiakkaat sekä kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret vuosina 1996–2016. (Kuoppala ja Säkkinen, toim. 2016. Lastensuojelu 2017, THL.)

* Henkilötunnuksia sisältävän sijoitettujen lasten ja nuorten rekisteritietojen lisäksi kerätään tilastotietoa myös lastensuojelun avohuollon asiakkaista. Osa lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevista lapsista ja nuorista sisältyy kodin ulkopuolelle sijoitettuihin. Kuviossa esittelyjä lukumääriä ei voi laskea yhteen.

** Avohuollon asiakkuuden määritelmä muuttui 1.4.2015 voimaan astuneen sosiaalihuoltolain myötä. Lastensuojelun asiakkuus ei enää ala siitä, kun lastensuojeluasian vireille tulon johdosta ryhdytään selvittämään lastensuojelun tarvetta vaan, siitä kun palvelutarpeen arvion perusteella nähdään tarve lastensuojelulle ja lastensuojelun palveluille.

Lasten ja nuorten palvelujen kustannuksista

Lasten ja nuorten *sosiaali- ja terveyspalvelujen käytön kustannukset* on mahdollista selvittää tilastoista ja erilaisista raporteista, mutta ajantasaisia ja luotettavia ikäryhmittäisiä tietoja ei ole saatavilla kattavasti. Sosiaali- ja terveysministeriössä on koottu lasten ja nuorten sosiaali- ja terveyspalvelujen kustannuksista arviolaskelma alle 25-vuotiaiden osalta. Koko väestön sosiaali- ja terveyspalvelujen kustannukset olivat 24 miljardia euroa vuonna 2013. Tästä summasta lasten ja nuorten sosiaali- ja terveyspalvelujen osuus oli noin 3 miljardia euroa (= 12,5 %). (Liite 11).

Oulun kaupungissa tarkasteltiin kaikkia alle 18-vuotiaiden palvelujen kustannuksia ja niiden jakautumista vuonna 2016. Kustannuksista 23 prosenttia oli sosiaali- ja terveyspalvelujen ja 77 prosenttia sivistys- ja kulttuuripalvelujen kustannuksia. Viimeksi mainitut kustannukset muodostuivat pääasiassa perusopetuksen (49,7 %) ja varhaiskasvatuksen (34,7 %) ja toisen asteen koulutuksen (lukion, 7,3 prosenttia) kustannuksista. (Välikangas 2017.)

Työelämään siirtymisen tuki

Vuonna 2016 alkoi kaikkiaan 160 000 alle 25-vuotiaan nuoren työttömyysjaksoa, joista suuri osa oli muuttaman kuukauden mittaisia (liite 12). Vuoden 2017 tammi-kesäkuussa monialaista palvelua tarjoavat Ohjaamot kohtasivat noin 50 000 alle 30-vuotiasta nuorta. Työvoiman palvelukeskuksissa oli vuonna 2016 keskimäärin noin 5 300 alle 25-vuotiasta nuorta asiakkaina.

Nuorten tieto- ja neuvontapalveluja on nykyisin saatavilla jo yli 200 kunnan alueella. Palveluita tuottavien kuntien kattavuus on noin 70 prosenttia Manner-Suomen kunnista. Viisi kysytyintä aihealuetta kysyjien määrän mukaan vuonna 2016 olivat: 1) työ ja yrittäjyys, 2) koulutus ja opiskelu, 3) hyvinvointi ja terveys, 4) oma talous ja 5) omaan kotiin (liite 13). Nuorten tieto- ja neuvontapalveluita tuotetaan kynnyksettäminä palveluina, myös osana Ohjaamoiden palvelukokonaisuutta. Ohjaamotoiminta on vasta aluillaan ja niitä toimii Suomessa tällä hetkellä noin 40 kunnassa. Osalla paikkakunnista nuorten tieto- ja neuvontapalvelu toimii osana Ohjaamoja, osassa Ohjaamo on rakentunut nuorten tieto- ja neuvontapalvelun ympärille.

Vuonna 2016 etsivä nuorisotyö (nuorisolaki 72/2006) kohtasi 26 500 nuorta ja työskenteli pidempiaikaisesti 18 550 nuoren kanssa. Etsivän nuorisotyön yhteyden ottaminen nuoreen antaa viitteitä mahdollisesta tuen tarpeesta. Kokonaisvaltaisempaa tukea arjenhallintaan ja -taitoihin tarjotaan myös työpajojen kautta. Vuonna 2016 työpajoissa oli 25 770 asiakasta, joista 58 prosenttia oli alle 29-vuotiata (nuoria oli 14 867).

4.2 Maakunta- ja sote-uudistuksen myötä muuttuva toimintaympäristö

4.2.1 Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristön muutos

Maakunta- ja sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen tavoitteena on vähentää hyvinvointi- ja terveyseroja, parantaa palvelujen yhdenvertaisuutta ja saatavuutta sekä hillitä kustannusten kasvua. Uudistuksessa perustetaan 18 maakuntaa, joille osoitetaan vastuu sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä sekä useita muita tehtäviä, kuten vastuu pelastustoimesta ja alueellisista kehittämistehtävistä ja elinkeinojen edistämisen tehtävistä.

Maakunnassa ylintä päätäntävaltaa käyttää maakuntavaltuusto, joka päättää maakunnan toiminnasta, taloudesta ja hallinnosta. Maakuntien rahoituksesta vastaa pääosin valtio eikä maakunnilla ole verotusoikeutta. Maakunnassa palvelujen järjestäminen ja tuottaminen erotetaan toisistaan. Palvelujen tuottamista varten maakunnalla on yksi tai useampi liikelaitos. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen tuottamisessa edistetään monituottajuutta siten, että julkisesti rahoitettujen palvelujen tuotannossa hyödynnetään laajalti myös yksityistä tuotantoa. Tavoitteena on palvelujen käyttäjien valinnanvapauden lisääminen siten, että asiakkaan oikeus valita palveluntuottaja on nykyistä laajempi. Järjestämisvastuun on määrä siirtyä maakunnille 1.1.2020.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annettavan lain (nk. järjestämislaki, hallituksen esitys 15/2017 eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen

antamiseksi) mukaan maakunnan tulee suunnitella ja toteuttaa sosiaali- ja terveydenhuolto sisällöltään, laajuudeltaan ja laadultaan sellaisena kuin asiakkaiden tarve maakunnassa edellyttää. Palvelut on toteutettava yhteen sovitettuina palvelukokonaisuuksina sekä maakunnan väestön tarpeet huomioon ottaen lähellä asiakkaita. *Lähipalvelulla* tarkoitetaan usein käytettyjä palveluja, joita useimmat ihmiset tarvitsevat elämänsä aikana. Sosiaali- ja terveydenhuollon lähipalvelut tarjotaan asiakkaan arjessa, ja ne ovat kohtuullisen helposti saavutettavissa.

Järjestämislain mukaan palveluja kootaan suurempiin kokonaisuuksiin silloin kun palvelujen saatavuus ja laadun turvaaminen edellyttävät erityisosaamista tai kalliita investointeja tai kun palvelujen tarkoituksenmukainen, kustannusvaikuttava ja tehokas toteuttaminen edellyttää sitä. Osa sosiaalihuoltoon ja terveydenhuoltoon kuuluvista palveluista ja tehtävistä voidaan koota suurempiin kokonaisuuksiin yhdelle tai useammalle maakunnalle, jos se on välttämätöntä palvelujen saatavuuden ja laadun sekä asiakkaiden oikeuksien varmistamiseksi tehtävän vaativuuden, harvinaisuuden tai niistä johtuvien suurten kustannusten perusteella. Siitä, mitkä palvelut kootaan kokonaisuuksiksi ja siitä, mihin maakuntiin ne kootaan, säädetään valtioneuvoston asetuksella. Sosiaali- ja terveydenhuollon laajan ympärivuorokautisen päivystyksen palveluista vastaavat laissa nimetyt 12 maakuntaa.

Valinnanvapaus. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan valinnanvapautta koskevan lainsäädännön valmistelu on tätä kirjoitettaessa vielä kesken. Valinnanvapautta on tarkoitus laajentaa siten, että asiakas voisi valita maakunnan liikelaitosmuotoisen julkisen sosiaali- ja terveyskeskuksen (sote-keskus) taikka yksityisen, yhtiömuotoisen sote-keskuksen ja suun hoidon yksikön. Sote-keskuksesta saisi perustason terveydenhuollon ja eräitä erikoissairaanhoidon palveluja sekä sosiaalihuollon ohjausta ja neuvontaa. Maakunnan liikelaitos tuottaisi neuvolapalvelut ja kaikki sosiaalipalvelut mukaan lukien lastensuojelun. Maakunnan liikelaitoksen tuottamia palveluja jalkautettaisiin sote-keskuksiin ja liikelaitos toteuttaa sote-keskuksissa sosiaalipalvelujen tarpeen arviointia. Tavoitteena on myös liikkuvien palvelujen ja digitaalisten palvelujen lisääminen.

Toinen keino laajentaa asiakkaiden valinnanvapautta on maakunnan liikelaitoksen myöntämä asiakasseteli. Asiakasseteliä käytetään laissa säädetyissä ja maakunnan tarkemmin määrittelemässä liikelaitoksen tuottamisvastuulle kuuluvissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa, kuten esimerkiksi asumispalveluissa. Palveluntarpeen perusteella myönnettävällä asiakassetelillä asiakas saa tarvitsemansa palvelun valitsemaltaan palveluntuottajalta. - läikkäiden ja vammaisten palveluissa otetaan käyttöön henkilökohtainen budjetti, jolla budjetin saanut henkilö voi valita palvelunsa ja niiden tuottajan.

Maakunta hyväksyy suoran valinnan palvelujen ja asiakassetelipalvelujen tuottajat. Maakunta myös vastaa tuottajien korvausten määrittämisestä ja suorittamisesta. Monituottajamallissa maakunnan velvollisuutena on huolehtia laaja-alaisesti yhteen sovitettuja palveluja tarvitsevien asiakasryhmien ja asiakkaiden tunnistamisesta, palveluketjujen ja palvelukokonaisuuksien määrittelemisestä sekä asiakasta koskevan tiedon hyödyntämisestä eri tuottajien välillä. Maakunta myös ohjaa tuottajia muun muassa palvelustrategiansa noudattamisessa.

Muut sote-palvelujen tuottajat. Maakunnan liikelaitos voi kilpailuttaa ja ostaa yksityisiltä toimijoilta, järjestöltä tai muilta maakunnilta niitä sosiaali- ja terveystalv palveluja, jotka eivät kuulu suoran valinnan palvelujen piiriin.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Kunnat vastaavat tulevaisuudessakin asukkaidensa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä myös jatkossa ja laativat hyvinvointikertomuksen. Maakuntien tehtävänä on järjes-

tämislain mukaan tukea kuntia ja tarjota niille asiantuntemusta hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työn tueksi. Maakunnat vastaavat myös siitä, että edistävät ja ehkäisevät palvelut toteutuvat. Maakunnan velvollisuutena on arvioida ennakkoon ja ottaa huomioon päätöksensä vaikutukset eri väestöryhmien hyvinvointiin ja terveyteen. Sen on myös asetettava suunnittelussaan tavoitteet, joilla sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäminen ja tuottaminen edistää hyvinvointia ja terveyttä. Lisäksi maakunnan on määriteltävä tavoitteita tukevat toimenpiteet ja vastuutahot. Maakunnan on valmisteltava omalta osaltaan valtuustolle valtuustokausittain alueellinen hyvinvointikertomus väestön hyvinvoinnista, terveydestä ja niihin vaikuttavista tekijöistä sekä toteutetuista toimenpiteistä. Kertomus laaditaan yhteistyössä alueen kuntien kanssa. Hyvinvointikertomus on julkaistava julkisessa tietoverkossa. Hallinnonalojen rajat ylittävät yhteistyörakenteet helpottavat sosiaali- ja terveystalvelujen ja kuntien palvelujen yhteensovittamista ja yhteistyötä.

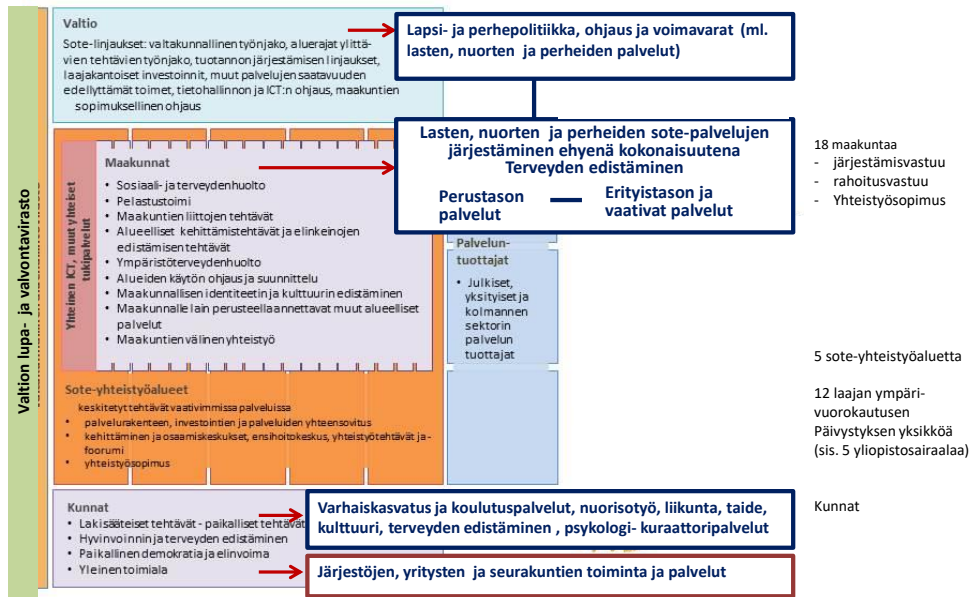
Kunta ratkaisee monet asukkaiden hyvinvointiin vaikuttavat asiat. Kunnat päättävät monista tehtävistä ja toimista, joilla on ratkaiseva merkitys asukkaiden hyvinvointiin, osallisuuteen, työllistymiseen ja toimintakykyyn. Ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen vaikuttavia asioita ovat muun muassa varhaiskasvatus ja koulu- tus, liikuntamahdollisuudet, ruoka- ja kulttuuripalvelut, kaavoitus ja liikennejärjestelyt. Näiden ja monien muiden asioiden hoidosta on vastuussa kunta. Kunta voi edistää alueen elinvoimaa sekä hillitä sosiaali- ja terveydenhuollon menojen kasvua edistämällä kuntalaisten hyvinvointia suunnitelmallisesti ja aktiivisesti. Tässä työssä järjestöt ovat julkishallinnon tärkeitä kumppaneita. Esimerkkejä hyvistä toimintatavoista on paljon. Maankäytöstä vastaavat viranomaiset voivat yhdessä kuntalaisten kanssa suunnitella lähiympäristö- ja terveyden ylläpitoon innostaviksi. Kunnan nuoriso- tai liikuntatoimi voi monipuolistaa harrastustoimintaa yhteistyössä järjestöjen kanssa. Kunta voi myös päättää, että sen tarjoamat ja tukemat ateriat ovat ravitsemussuosittelun mukaisia.

Digitalisten palveluiden kehittäminen. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen tavoitteena on toiminnan muutos, jonka avulla parannetaan palvelujen saatavuutta ja yhdenvertaisuutta. Muutoksen tärkeä väline on digitalisaatio. Jatkossa tietojärjestelmät ja uudet sähköiset palvelut tukevat asiakkaita ja sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia mahdollisimman hyvin. Digitalisaation avulla palveluita voidaan tuottaa täysin uusilla tavoilla ja tehostaa prosesseja. ICT-ratkaisut ja digitalisaatio ovat välineitä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden paremmalle palvelulle sekä hyvinvoinnin ja toimintakyvyn ylläpitämiselle ja kehittämiselle.

Sähköisillä palveluilla voidaan myös tukea kansalaisten mahdollisuuksia itse ylläpitää toimintakykyään ja terveyttään. http://alueuudistus.fi/documents/1477425/3223876/Ajankohtaistilanne_digimuutos-ohjelma_syyskuu+2017.pdf/5b130008-eafd-4008-8bbb-8b4e0003eebf

Maakunta- ja sote-uudistuksen myötä tulee lasten, nuorten ja perheiden palveluihin selkeästi kaksi järjestäjää, kun sote-palveluiden järjestäminen on jatkossa maakunnalla (kuvio 6). Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen yhteensovittamiseksi tarvitaan toimivia yhteistyömalleja ja palvelujen järjestäjien, kunnan ja maakunnan sitoutumista yhteistyöhön.

Mukailtu /<http://alueuudistus.fi/uudistuksen-yleisesittely>

Kuvio 6. Lasten, nuorten ja perheiden palvelut uudistuvassa maakunta- ja sote-rakenteessa.

4.2.2 Kasvupalvelu-uudistuksen myötä muuttuva toimintaympäristö

Maakuntauudistus muuttaa laajasti hallintoa, toimintatapoja ja osin toimijoiden rooleja. Uudistuksen myötä maakuntien liittojen tehtävät, pääosa ELY-keskusten tehtävistä sekä TE-palveluiden tehtävät siirtyvät vuoden 2020 alusta uusien maakuntien järjestämisvastuulle. Uudet, itsehallinnolliset maakunnat muodostavat jatkossa uuden hallinnon tason. Maakuntauudistuksen yhteydessä toteutetaan myös kasvupalvelu-uudistus, mikä tarkoittaa nykyisten työ- ja elinkeinopalveluiden ja yrityspalveluiden yhdistämistä kasvupalveluksi. Uudistuksen myötä palveluiden tuotantoa avataan aiempaa laajemmin markkinalähtöisesti kilpailuksi. Maakunnat vastaavat jatkossa kasvupalveluiden ohella myös aluekehittämisestä.

Kasvupalvelujen eli työnhakijoiden ja yritysten palvelumarkkinoilla on Suomessa tällä hetkellä yli 10 000 yritystä. Yritysten määrä on ollut viime vuosina kasvussa. Erityisesti työllistämistoiminta on selvästi kasvusuuntainen toimiala. Kaikissa tulevissa maakunnissa on jo valmiina palveluyrityksiä, kun kasvupalvelujen tuotantoa siirtyy markkinoille maakuntauudistuksen yhteydessä 2020 lähtien. Kasvupalvelujen kilpailutus voi uudistaa ja monipuolistaa palvelumarkkinoita sekä laajentaa palveluntuottajien tarjontaa. Valmistauduttaessa kasvupalveluihin työ- ja elinkeinoministeriö tukee markkinoiden rakentumista useiden pilottien ja kokeilujen kautta.

Kasvupalvelu-uudistus selkeyttää palveluita ja lisää muun muassa kilpailun kautta niiden asiakaslähtöisyyttä. Kasvupalvelulla tuetaan työnhakijoita työuran eri vaiheissa, oli kysymys sitten uuden työn, uran tai yrittäjyysvaihtoehdon hakemisesta. Yhdyspintapalveluita tarkasteltaessa on huomioitava laajempaa ja syvempää työllistymisen tukea tarvitsevat ryhmät, joille on rakennettava uudenlaisia palveluketjuja erityisesti kasvupalvelun ja sote-palvelun yhteistyönä. Palvelut uudistetaan maakuntauudistuksen yhteydessä siten, että ne

vastaavat entistä paremmin talouden ja työmarkkinoiden nopeaan muutosrytmiin. Keskeisin toimintatapojen uudistamisen ja innovaatioiden lähde ovat digitalisaatio ja uudet teknologiat. Digitalisaation tuomien mahdollisuuksien painottaminen mahdollistaa kasvupalveluiden vastaamisen työmarkkinoiden muutosrytmiin.

Työnvälitystoiminnan kenttä muuttuu. Jatkossa maakunta vastaa julkisen työnvälityksen järjestämisestä, ja sen palvelut tuottavat yritykset ja yhtiöt. Näiden lisäksi toimijoina on markkinaehtoisesti toimivia yrityksiä ja omien intressiryhmiensä etuja ajavia yhteisöjä kuten tähänkin asti. Työn hakijoita ja tarjoajia palvellaan verkostomaisella yhteistyömallilla eri toimijoiden vahvuuksia ja asiantuntemuksia yhdistämällä ja kohdistamalla asiakastarpeisiin.

Tehokas työnvälitys edellyttää, että käytettävissä on mahdollisimman laaja avoimien tehtävien ja tekijöiden tietovaranto, kansallisesti ja kansainvälisesti. Työvoimahallinnolla on omassa tietovarannossaan noin 300 000 työnhakijan ja 15 000 avoimen työpaikan tiedot. Julkishallinnon lisäksi työmahdollisuuksien tietoja on muiden työmarkkinatoimijoiden kuten henkilöstöpalvelualan yritysten tietovarannoissa sekä piilotyöpaikkoina. Eri toimijoiden yhteisen verkoston avulla voidaan saavuttaa työnvälityksen tehostamisessa tarvittava osaamis- ja tarveprofiilien kriittinen volyyymi. Verkostoon liittyminen - sovittavilla pelisäännöllä - on siis tehtävä toimijoille niin houkuttelevaksi, että siitä ei ole taloudellisesti ja/tai imagoasolla järkevää jäädä pois.

Työ- ja elinkeinohallinnolla valmistelussa oleva työnvälityksen digitaalinen ratkaisu, Työmarkkinatori, yhdistää eri työmarkkinatoimijat edistämään työmarkkinoiden toimivuutta. Työmarkkinatorilla työn hakija ja työn tarjoaja ovat aktiivisia toimijoita ja palvelun tuottajia siinä missä toimijayritykset ja yhteisötkin. Työmarkkinatoimijoiden tukemiseksi rakennetaan kaikille yhteinen ja avoin digitaalinen työmarkkinatori, eli tietojärjestelmä, joka tarjoaa loogisen tietovarannon (joka voi koostua useista eri työmarkkinatoimijoiden hallinnoimista tietovarannoista ja kattaa kaikenlaiset työmahdollisuudet ja työn hakijat), semanttisen hakukoneen ja tekoälyn sekä palvelut toimijoiden käyttöön. Työmarkkinatorista muodostetaan valtion ja maakuntien ylläpitämä työmarkkinatoimijoille suunnattu alustojen alusta.

Maakuntien mahdollisuus kannustimiin antaisi mahdollisuuden jatkuvasti kehittää ja seurata palveluketjujen vaikuttavuutta sekä käyttöönottaa uusia, tehokkaampia ja vaikuttavampia sekä palvelujen laatua parantavia innovaatioita. Erityisen tärkeää tämä on teknologisten ja digitaalisten innovaatioiden saamiseksi käyttöön. Innovatiivisilla hankintamenettelyillä voidaan huomattavassa määrin vaikuttaa siihen, miten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita tullaan jatkossa tuottamaan. Maakuntien hankintaosaaminen on tässä keskeistä. Hankinnoissa tulisi mahdollisuuksien mukaan hyödyntää vaikuttavuusinvestointimallia ja tulosperustaisuutta, joissa suoritteiden sijaan ostetaan ratkaisuja.

4.3 Toimintakulttuurin uudistuminen maakunnassa, kunnassa ja palveluissa

Toimintakulttuuriin sisältyvät työyhteisölle ominaiset arvot, käsitykset ja normit ohjaavat tiedostetusti ja tiedostamatta yhteisön tapaa ajatella ja toimia. Tämä näkyy myös työyhteisön suhtautumisessa toiminnan uudistamiseen. Innovatiivisessa toimintakulttuurissa työyhteisö on sitoutunut yhteiseen päämäärään, hakee palautetta ja kehittää toimintaansa itseohjautuvasti, kun taas uudistuksia vieroksuvassa toimintakulttuurissa työyhteisö ei kyseenalaista käytäntöjään. Näiden välissä on toimintakulttuuri, jossa työyhteisö tunnistaa

muutostarpeita, mutta ei kykene uudistamaan toimintaansa, kun ei ole yhteistä näkemystä tavoitteista ja päämäärästä (vrt. Nummenmaa et al. 2007; Karila 1997/Niinimäki 2016.)

Meneillään olevat hallituksen lapsiin, nuoriin ja perheisiin liittyvät kärkihankkeet pyrkivät osaltaan innovatiiviseen toimintakulttuurin muutokseen. Tavoitteena on lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyys kaikissa LAPE-palveluissa ja niihin liittyvässä päätöksenteossa kunnassa ja maakunnassa sekä kansallisessa ohjauksessa. Toimintakulttuurin uudistamista tavoitellaan Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman kaikilla hankkeilla, opetus- ja kulttuuriministeriön kärkihankkeilla varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa sekä kasvupalvelu-uudistuksella.

4.3.1 Toimintakulttuurin muutos lasten, nuorten ja perheiden palveluissa

Lapsi- perhepalveluiden muutosohjelman tavoitteena on luoda lapselle ja nuorelle suotuisa kasvuympäristö sekä tukea perheen hyvinvointia. Näitä edistävät lasta ja nuorta tukevat ihmissuhteet niin kodeissa kuin lähiyhteisöissäkin sekä vanhemmuuden ja monimuotoisten perheiden voimavarojen tukeminen. LAPE uudistaa sekä toimintakulttuuria että palveluita ja palvelurakenteita. LAPE-muutostyötä ohjaavat yhdessä sosiaali- ja terveysministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö. Muutostyöllä tavoitellaan siirtymistä hallinto- ja ammattikuntakeskeisyydestä lapsi- ja perhelähtöisyyteen kansallisesti sekä maakunnissa ja kunnissa. Muutostyö rakentaa siltoja valtion, tulevien maakuntien ja kuntien, eri hallinnonalojen, järjestöjen, seurakuntien ja yksityisten toimijoiden välille. Muutostyössä hyödynnetään tutkimustietoa. Lasten, nuorten ja heidän vanhempiansa osallisuus on keskeistä muutoksen toteuttamisessa. Kaikkien toimijoiden yhteistyön tavoitteena on varmistaa jokaiselle sopiva tuki oikeaan aikaan.

Muutosohjelmassa kehitetään menetelmiä, joilla voidaan seurata hyvinvointia ja palveluja ja niiden kustannuksia. Kun painopiste siirtyy korjaavista palveluista ehkäiseviin, kustannukset pysyvät aisoissa. Lapsille ja nuorille hyvä kunta, maakunta ja Suomi luovat myönteistä tulevaisuutta. Nykyistä yhdenvertaisemmat palvelut ja tuki vähentävät lasten eriarvoisuutta. Lapsi- ja perhelähtöisyys edellyttää hyvin toimivien palvelujen kokonaisuuksia ja palvelujen sektorirajat ylittävää yhteensovittamista. Lasta tuetaan lähtökohtaisesti hänen omassa kasvuympäristössään. Huomioidaan kaikkien perheenjäsenten, vanhempien ja sisarusten sekä isovanhempien ja muiden läheisten mukanaolo. Palveluissa lisätään koko perhettä tukevia ja kuntouttavia sekä vuorovaikutussuhteita vahvistavia toimintamalleja. Myös varhaiskasvatuksessa, koulussa ja nuorisotyössä huomioidaan perheen merkitys.

Lapsi- ja perhelähtöinen toiminta edellyttää lasten ja nuorten kanssa työskenteleviltä eri alojen ammattilaisilta yhteistä näkemystä lapsen ja nuoren hyvän kasvun tarpeista. Ammattilaisten ja vanhempien kesken tarvitaan vuoropuhelua ja sen tuloksena yhteistä näkemystä kasvatuskumppanuudesta. Lapsi- ja perhelähtöisyyden periaate uudistaa asiakastyötä, ammattilaisten yhteistyötä ja johtamista. LAPE luo lapsi- ja perhelähtöisiä sisältöjä ja palvelurakenteita maakunta- ja sote-uudistukseen. LAPE ohjaa, kouluttaa, verkostoi, innovoi ja juurruttaa toimintamallit uuden maakunnan ja kunnan toimintaympäristöön. Monialaista verkostojohtamista sekä sujuvia yhdyspintoja tarvitaan mahdollistamaan arjessa toimivat palvelukokonaisuudet. LAPE pyrkii vaikuttamaan muutostyön jatkumiseksi myös yli hallituskausien.

LAPE-muutosohjelma sisältää neljä kehittämiskokonaisuutta, joiden mukaisille maakunnan laajuisille hankkeille on myönnetty valtionavustusta vuosille 2016–2018. Kaikki maakunnat ovat mukana muutostyössä. Kehittämiskokonaisuuksista yksi keskittyy toimintakulttuurin uudistamiseen ja kolme lasten, nuorten ja perheiden palveluiden ja palvelurakenteiden uudistamiseen.

Toimintakulttuuri hallinnossa ja päätöksenteossa uudistuu lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvaksi teemalla ”yhdessä kohti lapsille ja nuorille hyvää kuntaa ja maakuntaa”. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Maakunnissa pilotoidaan UNICEFin tuella Lapsiystävällisen maakunnan toimintamallia, lisätään tietoisuutta lapsen oikeuksista, koulutetaan toimijoita päätösten lapsivaikutusten arviointiin, edistetään lapsilähtöistä julkisten menojen budjetointia sekä uudistetaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin, palvelujen ja kustannusten seurannan tietopohjaa. Toimintakulttuurin uudistumista lapsi- ja perhelähtöiseksi tuetaan myös Luo luottamusta – suojele lasta -verkkokoulutuksen ja oppaan avulla. Työn ja muun elämän yhteensovittamista tuetaan perheystävällisten työpaikkojen toimintamalleilla.

Kehittämiskokonaisuudet, joissa uudistetaan palveluja ja palvelurakenteita ovat matalan kynnyksen Perhekeskustoimintamalli (18 maakuntaa kehittää), Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena (11 maakuntaa) sekä Erityistason ja vaativien palveluiden uudistaminen (16 maakuntaa). LAPEn periaatteet uudistavat näiden palvelukokonaisuuksien toimintakulttuuria. Palvelukokonaisuuksia ja niihin muodostuvia yhdyspintoja kuvataan luvussa 5.

Hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa kokonaisuudesta Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena. Kehittämiskokonaisuudessa vahvistetaan yhteisöllisyyttä ja osallisuutta, tuetaan tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä kaverisuhteita, edistetään hyvinvointia tukevaa vapaa-ajan toimintaa ja mahdollisuuksia tasapuoliseen harrastamiseen sekä kehitetään koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa sekä psykologi- ja kuraattoripalveluja lapsi- ja nuorilähtöisesti. Tavoitteena on, että lapsille ja nuorille on tarjolla heidän tarvitsemaansa tukea helposti saatavilla varhaiskasvatukseen, kouluihin ja oppilaitoksiin.

Tarpeenmukainen tuki lähellä. Tulevaisuuden kunnan ja maakunnan toimintaympäristö huomioon ottaen tavoitteena on kehittää opiskeluhuollon uusia toimintamalleja. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon järjestää jatkossa maakunta ja muut opiskeluhuollon ammattilaiset ovat edelleen kunnissa. Tällöin on kehitettävä monitoimijaisen työskentelyn malleja, jotta lapset, nuoret ja perheet saavat edelleen tarvitsemansa palvelut, tuen, avun ja hoidon helposti ja oikea-aikaisesti lähiyhteisöissä, kuten varhaiskasvatuksessa, koulussa ja oppilaitoksissa.

Lasten ja nuorten lähiyhteisöillä on keskeinen merkitys kasvulle, hyvinvoinnille ja oppimiselle. Lapset ja nuoret viettävät suuren osan arjestaan varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa, perusopetuksessa sekä toisen asteen koulutuksessa. Kasvatuksen ja koulutuksen palveluilla on keskeinen merkitys lapsen ja nuoren kasvulle, kehitykselle, hyvinvoinnille ja oppimiselle. Kasvatuksen ja koulutuksen palvelut sekä toimintakulttuuri, pedagogiikka, oppimisympäristöt sekä osallisuus muodostavat tasapainoista kasvua, oppimista ja hyvinvointia tukevan kokonaisuuden. Muutosta tehtäessä keskiössä on pidettävä lapsi, nuori ja perhe. Lasten ja nuorten palvelut on järjestettävä asiakaslähtöisesti myös tulevaisuuden toimintaympäristössä ja lapsia, nuoria ja perheitä on tuettava kokonaisvaltaisesti heidän tarpeidensa mukaisesti.

Ammattilaisten osaamisen uudistaminen. Muutosta saadaan aikaan siten, että ammattilaiset oppivat tuntemaan toistensa työtä ja osaamista sekä tekemään yhdessä töitä lasten ja nuorten edun hyväksi. Yhdessä tekemällä on mahdollista saavuttaa tavoite edistää lasten ja nuorten oppimista, terveyttä, hyvinvointia ja osallisuutta.

LAPE-muutosohjelman tavoitteena on, että lasten, nuorten ja perheiden parissa työskentelevien ammattihenkilöiden osaamista ja työvälineitä on uudistettu muutosta tukeviksi. Ammattilaisten osaamista muun muassa lasten, nuorten ja vanhempien kohtaamiseen vahvistetaan täydennyskoulutuksella. Lisäksi vahvistetaan eri hallinnonalojen henkilöstön osaamista lapsen, nuoren ja perheen tuen tarpeiden tunnistamisessa ja luodaan toimintamalleja tuen toteuttamiseksi moniammatillisessa yhteistyössä. Muun muassa seuraavia osaamistarpeita on tunnistettu: vuorovaikutustaidot, asiakaslähtöisyys, osallisuuden vahvistaminen, monialainen työskentely ja siihen liittyvät tietosuojakysymykset, monikulttuurisuus, seksuaalinen monimuotoisuus ja sen tukeminen, kiusaamisen, väkivallan ja seksuaalisen häirinnän tutkimusperustaiset toimintamallit ja oppilas- ja opiskelijahuoltolain toteuttaminen käytännössä.

4.3.2 Toimintakulttuurin muutos varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisen asteen koulutuksessa

Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitokset ovat lapsille ja nuorille tärkeitä kehitysyhteisöjä ja keskeisiä lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen areenoita. Näissä yhteisöissä toiminnalla ja toimintakulttuurilla voidaan vaikuttaa lasten ja nuorten terveyteen ja hyvinvointiin sekä edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjäytymistä.

Varhaiskasvatuksen (Opetushallitus, määräykset ja ohjeet 2016:17), esi- (2016:1j) ja perusopetuksen (2014:96), lukiokoulutuksen (2015:48, 629/1998) ja ammatillisen koulutuksen (531/2017) opetussuunnitelmat ovat muuttaneet varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen sekä lukio- ja ammatillisen koulutuksen toimintaympäristöä. Koulut ja oppilaitokset ovat osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Tulevaisuuden osaaminen (mm. digiosaaminen) uudistaa myös yhteiskunnan toimintakulttuuria.

Toimintakulttuuri ja pedagogiikka ovat tavoitteellisen oppimisen, kasvun ja hyvinvoinnin perusedellytys. Koulun toimintakulttuuria, rakenteita ja käytäntöjä kehitetään edistämään lasten ja nuorten oppimista ja hyvinvointia. Vuorovaikutus, yhteistyö ja monipuolinen työskentely ovat tässä keskeisiä tekijöitä. Koulun toimintakulttuuri edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Yhdenvertainen kohtelu edellyttää sekä perusopetuksien ja osallistumisen mahdollisuuksien turvaamista kaikille että yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista.

Koulun käytännöt ovat joustavia ja mahdollistavat monipuolisen toiminnan. Opetuksessa käytetään eri kehitysvaiheisiin, ikäkausiin sekä erilaisiin oppimistilanteisiin soveltuvia monipuolisia työtapoja, joiden vaihtelu tukee ja ohjaa koko opetusryhmän sekä jokaisen oppilaan oppimista. Työtapojen valintaa ohjaavat opetukselle ja oppimiselle asetetut tavoitteet sekä oppilaiden tarpeet ja kiinnostuksen kohteet

Uudenlaiset työskentelytavat ja opetusmenetelmät edellyttävät oppilaitoksien fyysiseltä ympäristöltä ja tiloilta uudistumista. Huolehditaan lapsen ja nuoren fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta (ml. ympäristön terveellisyys). Turvallisuuskulttuurin kehittämällä luodaan perusta arkiturvallisuudelle.

Oppilaille ja opiskelijoille tarjotaan mahdollisuus saada kokemuksia yhteistyöstä ja demokraattisesta toiminnasta osana koulutyötään. Osallisuuteen perustuva toimintakulttuuri luo perustaa oppilaiden kasvulle aktiiviseksi kansalaisiksi. Oppilas on aktiivinen toimija. Häntä ohjataan ottamaan vastuuta opiskelustaan, asettamaan tavoitteita, ratkaisemaan ongelmia ja arvioimaan oppimistaan sekä itsenäisesti että yhdessä muiden kanssa. Oppilaiden yhteistoimintaa, vaikutusmahdollisuuksia ja osallistumista edistetään. Oppilaskunta sekä koulun ja kunnan muut osallisuutta tukevat rakenteet ja toimintatavat tarjoavat tilaisuuksia harjoitella demokratiataitoja käytännössä.

Huoltajien osallisuus sekä mahdollisuus olla mukana koulutyössä ovat keskeinen osa koulun toimintakulttuuria. Yhteistyön lähtökohtana on luottamuksen rakentaminen, tasavertaisuus ja keskinäinen kunnioitus. Yhteistyötä tekevät aikuiset toimivat esimerkkeinä kasvaville lapsille ja nuorille.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää jokaisen lapsen kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia, tukea lapsen oppimisen edellytyksiä sekä edistää koulutuksellisen tasa-arvon toteutumista. Varhaiskasvatuksen kannalta on tärkeää toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai huoltajaa.

Uusien peruskoulun opetussuunnitelmien tukena on peruskoulun uudistamiseen tähtäävä Uusi peruskoulu -ohjelma syksystä 2016 alkaen. Se tukee oppijälähtöistä avointa yhteisöllistä toimintakulttuuria sekä vahvistaa opettajien digipedagogista osaamista ('maailman parhaat opettajat'). Tavoitteita ovat oppimistulosten ja hyvinvoinnin parantaminen, tulevaisuuden osaamistarpeisiin vastaaminen, pedagogiikan uudistaminen kokeillen ja oppimisen tekeminen innostavaksi läpi elämän. Ohjelman avulla rakennetaan pitkän aikavälin suuntaa suomalaiselle peruskoululle.

Toimenpiteitä ovat peruskoulun uudistamisen tavoitteiden luominen yhdessä ja tutoropettajan saaminen jokaiseen kouluun. Peruskoulufoorumi on koonnut perusopetuksen toimijat ja yhteistyötahot yhteiseen visiointiin ja luomaan yhteiset tavoitteet peruskoulun uudistamiselle. Tutoropettaja tukee muita opettajia uusien opetussuunnitelmien käyttöönotossa sekä edistää koulussa opetuksen ja oppimisympäristöjen digitalisointia. Tutoropettajien toiminta ja mahdollisuus vertaistukeen vahvistavat koulujen yhteisöllisyyttä. Tutoropettajatoiminta käynnistyi keväällä 2017 ja mukana on jo yli 80 prosenttia kunnista. Toimintaa laajennetaan ja vahvistetaan edelleen lukuvuonna 2017–2018.

Ammatillisen koulutuksen reformi on yksi hallituksen kärkihankkeista. Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017) ja ammatillista koulutusta koskevat asetukset on vahvistettu ja ne tulevat voimaan 1.1.2018. Ammatillista koulutusta koskevassa laissa on uudistettu ammatillisen koulutuksen rahoitusta, ohjausta, toimintaprosesseja, tutkintojärjestelmää ja järjestäjärakenteita. Ammatillisen koulutuksen reformissa on uudistettu ammatillisen koulutuksen kokonaisuutta koskeva toimintalainsäädäntö yhdistämällä nykyiset lait ammatillisesta peruskoulutuksesta (630/1998) ja ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (631/1998) uudeksi laiksi. Lähtökohtana on osaamisperusteisuus ja asiakaslähtöisyys.

Uusi lukio – Uskalla kokeilla – kehittämisohjelman tavoitteena on kehittää lukiokoulutusta siten, että se kykenee vastaamaan myös tulevaisuudessa yhteiskunnallisen kehityksen, uusien tieto- ja taitovaatimusten sekä jatko-opiskelun ja työelämän muutosten asettamiin haasteisiin. Ohjelman tavoitteena on kehittää ja uudistaa lukioiden pedagogiikkaa, opiskelu ympäristöjä ja toimintakulttuuria. Luke -verkoston toiminnassa toimintakulttuuria kehitetään vahvistamalla opiskelijälähtöisyyttä ja pedagogista johtamista. Opiskelijat ovat aktiivisesti mukana kehittämistyössä ja toimintaympäristöjen suunnittelussa. Opiskelijat toimivat ohjaajina eri oppiaineiden opiskelussa. Alueellista kehittämistyötä vahvistetaan pitkäjänteisellä työskentelyllä, yhteisil-

lä koulutuksilla ja sähköisillä toimintaympäristöillä. Samalla tutkimusperustainen kehittämistyö tuo yhä enemmän syvällistä analyysiä erilaisten oppimisympäristöjen käyttömahdollisuuksista opetus- ja ohjaustilanteissa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017a).

Nuoriso-, liikunta ja kulttuuritoimi ovat kiinteä osa varhaiskasvatusta ja lapsen koulupäivää. Lapsen hyvinvoinnin ja osallisuuden vahvistaminen on useiden viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen yhteinen hallitusohjelman kärkihanke. Parannetaan taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta muuttamalla koulun toimintakulttuuria lisäten koululaisten mahdollisuuksia harrastaa taidetta ja kulttuuria koulussa sekä lisäten koululaisten kuulemistä. Uudessa toimintakulttuurissa koulun tilat ovat iltapäivisin koululaisten monipuolisessa harrastuskäytössä ja toiminnan sisältö määräytyy koululaisten kiinnostuksen mukaan.

4.3.3 Kasvupalvelu-uudistuksen myötä muuttuva toimintakulttuuri – Yhdyspintojen tarkastelu ohjaamotoiminnan näkökulmasta

Uusi maakunta ja kunta voivat hyvällä yhteistyöllä onnistua kokoamaan nuorten koulutus-, työvoima- ja ohjauspalvelut kokonaisuudeksi, joka valmentaa nuoria muuttuvaan työelämään. Ohjaamon ydintehtävä on nimensä mukaisesti edesauttaa nuorta löytämään kulloinkin tarvitsemansa palvelu. Ohjaamo toimii eräänlaisena ”käyttöliittymänä” koko palvelujärjestelmään, eikä nuoren tarvitse tietää, minkä viranomaisen tai palveluntuottajan puoleen hänen tulisi kääntyä. Ohjaamosta voi ensin aloittaa, kun tarvitsee tietoa, neuvontaa tai tukea itsenäistymiseen, koulutukseen tai työelämään liittyvissä kysymyksissä.

Ohjaamomaisesta toimintatavasta on tullut esimerkki uudeltaisesta verkostojohtamisesta, jossa palvelujen tuottajat voivat hyödyntää toistensa osaamista asiakkaan parhaaksi yli hallinto- ja sektorirajojen. Yhteistyön muodot ja toimintatavat korvaavat organisaatiokeskeiseen ajatteluun perustuvia ratkaisuja ja edistävät asiakaslähtöisyyttä. Ohjaamo-verkosto rakentaa yhteyden kunnan, maakunnan, koulutusorganisaatioiden, elinkeinoelämän ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Palveluiden integrointi Ohjaamo-alustalle on tehnyt yhdessä tekemisen aiempaa yhteistyötä konkreettisemmäksi.

Kokeilut yhdessä tekemisestä ovat opettaneet paljon eri toimijoiden työstä ja sen reunaehdoista, ja se on tuonut lisää ymmärrystä monialaiseen yhteistyöhön. Kokoamalla toimijat yhteen Ohjaamo on tehnyt näkyväksi nuorten palveluiden kokonaisuuden ja saanut työllistymistä edistävät toimijat ja nuoret uudella tavalla liikkeelle. Asiakkaat koetaan enemmän yhteiseksi, kun työskennellään samassa paikassa nuorten parhaaksi.

Prosessiajattelusta, jossa nuori sijoitetaan tiettyyn työllistymisvaiheen lokeroon, on siirrytty enemmänkin siihen, että verkoston palvelut tuodaan mukaan nuoren tilanteeseen, nuoren tarpeiden mukaisesti. Liikkeelle lähdetään nuoren vahvuuksista, joiden hyödyntämiseksi on tarjolla koko palveluverkoston osaaminen ja mahdollisuudet.

5 Yhdyspinnat ja haasteet lasten ja nuorten kehitysympäristöissä sekä palveluissa ja niitä koskevassa päätöksenteossa

5.1 Näkökulmat yhdyspintojen tarkastelussa

Lapsen ja nuoren keskeisin kehitysympäristö on koti syntymästä aikuisuuteen. He viettävät suuren osan ajastaan myös varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisen asteen koulutuksessa. Kasvun ja kehityksen myötä myös vapaa-ajan ympäristöillä ja kavereilla on lapselle ja nuorelle yhä suurempi merkitys.

Lapsi kohtaa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän kasvunsa ja kehityksensä kaikissa vaiheissa, jo äidin odotusajasta lähtien. Yhdyspintoja asiakastasolla muodostuu lapsen, nuoren ja perheen hakeutumisesta palveluihin ja vuorovaikutuksesta yhden tai useamman palvelunantajan kanssa. Palveluihin hakeutumiseen sekä avun ja palvelun saamiseen liittyviä yhdyspintoja kuvataan iän mukaisissa palvelukokonaisuuksissa.

Palvelujen järjestämistä ja tuottamista tarkastellaan kunnassa ja maakunnassa, joiden tehtävänä on luoda hyvät edellytykset yhteistoiminnalle ja palveluille. Lisäksi tarkastellaan yhteistoimintaa kunnan ja maakunnan, maakunnan ja valtioneuvoston välillä sekä kansallista ohjausta. Tiedolla johtaminen ja tiedon hyödyntäminen, palvelujen johtaminen ja osaamisen johtaminen tukevat toimintaa kaikilla tasoilla. (Kuvio 7.)

1. Lapsi ja nuori kehitysympäristöissä

- Koti
- Varhaiskasvatus, koulu, oppilaitos
- Vapaa-ajan ympäristöt

2. Lapsi ja nuori palveluiden käyttäjänä

- Perhekeskus-palvelukokonaisuus
- Perusopetukseen ja toisen asteen koulutukseen liittyvät hyvinvointipalvelut - Opiskeluhoito
- Nuorten palvelut
- Erytystason ja vaativat palvelut

3. Palvelujen järjestäminen ja tuottaminen

- Kunta
- Maakunta

4. Ohjaus

- Valtioneuvosto, ministeriöt ja niiden alaiset laitokset

5 Kaikilla tasoilla

- Tietotuotanto ja tiedon hyödyntäminen
- LAPE-palvelujen johtaminen
- Osaamisen johtaminen

Kuvio 7. Näkökulmat yhdyspintojen tarkastelussa.

5.2 Lapsi ja nuori kehitysympäristössä ja yhdyspinnat palveluihin

Lapsi kotona, varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa

Heti syntymänsä jälkeen lapsi hakeutuu vuorovaikutukseen ympäristönsä ja erityisesti vanhempiensa/hooltajiensa kanssa. Aluksi lapsi on täysin riippuvainen vanhempiensa/hooltajiensa huolenpidosta ja kyvystä luoda vastavuoroinen suhde vauvaan (vanhempien hyvinvointi ja taidot). Tätä edistää molempien vanhempien mahdollisuus *vanhempainvapaaseen*.

Lapsen maailma laajenee vähitellen hänen aistiensa ja motoriikkansa kehittymisen myötä. Hän tutustuu perheen lähipiiriin aikuisiin ja lapsiin sekä muihin uusiin ihmisiin lasten leikkipaikoilla, leikkipuistoissa, pienten lasten kerhoissa tai vastaavissa. Vanhempien ihmissuhteiden määrä ja laatu sekä heidän elämisen tapansa ja lähiympäristön lapsimyönteisyys vaikuttavat lapsen kehitykseen ja ystävyysuhteisiin. Vanhempien ja aikuisten tuki on sitä merkityksellisempää, mitä pienempi lapsi on. Heidän merkityksensä korostuu myös, kun haetaan ja valitaan tukea ja palveluja. Lapsen kasvun ja kehityksen sekä elämäntilanteiden myötä elämän ja tuen piiri muuttuu ja lähiympäristöön kuuluvien ihmisten määrä laajenee. Lapsi tulee vähitellen tietoisemmaksi omien valintojensa yhteyksistä hyvinvointiinsa ja mahdollisuuksistaan valita hyvinvointiaan tukevista asioista ja palveluista.

Lapsen syntyessä ja kasvaessa vanhemmilla on oikeus perhevapaisiin sekä erilaisiin *KELAn maksamiin etuuksiin*. Näitä voivat olla äitiysavustus, vanhempainpäivärahat, äitiyspäiväraha (äitiysvapaan ajalta, isyysraha isyysvapaan ajalta), lapsilisä ja lastenhoidon tuet (vanhempainvapaa, äitiysvapaan jälkeen, hoitovapaa, kotihoidontuki, yksityisen hoidon tuki, joustava hoitoraha, osittainen hoitoraha, joustava hoitoraha sekä osittainen hoitoraha). Saatavilla on myös muita perheen tilanteeseen liittyviä tukia. (Kela.fi.) Näillä tuetaan vanhempien hyvinvointia ja mahdollisuutta hyvän vuorovaikutussuhteen syntymiselle lapsen kanssa sekä hyvinvoinnin ja terveen kasvun edellytyksiä lapselle.

Lapsi ja hänen perheensä ovat erilaisten *hyvinvointipalvelujen* piirissä jo ennen syntymäänsä. Lapsen ensimmäinen kontakti palveluihin on lähes aina äitiys- ja lastenneuvolassa. Äitiys- ja lastenneuvolalla (VNA 338/2011) on mahdollisuus tukea ja edistää yhdenvertaisuutta ja tasoittaa perhetaustasta juontuvia hyvinvointieroja eri väestöryhmien välillä. Neuvolapalveluilla edistetään lapsen turvallista syntymistä ja äidin ja koko perheen hyvinvointia raskauden aikana ja lapsen syntymisen jälkeen aina koulun alkuun asti. Neuvolassa tuetaan vanhemmuutta ja parisuhdetta sekä perheen terveellisiä elintapoja. Lapsen säännöllisen terveysseurannan avulla tunnistetaan mahdollisia toimintakyvyn tai oppimisen esteitä (esim. aistit, puhe, psykomotorinen ja psykososiaalinen kehitys) ja ohjataan lapsi tarkempaan tutkimukseen ja hoitoon.

Laajoissa terveystarkastuksissa (4 kk, 1,5 v, 4 v) keskustellaan myös vanhempien hyvinvoinnista ja jaksamisesta sekä mahdollisista huolenaiheista, tarjotaan tukea ja ohjataan tarvittavan muun tuen, hoidon ja tutkimusten piiriin. Näihin tarkastuksiin pyydetään vanhempien suostumuksella varhaiskasvatuksen arvio lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista päivähoidossa. Äitiys- ja lastenneuvolasta tehdään kotikäyntejä ja järjestetään vanhempien ryhmiä yhteistyössä muiden ammattilaisten kanssa. Lapsi on neuvolan asiakkaana kouluun menoonsa saakka. Lapsen kasvaessa myös lapsen rooli lastenneuvolan asiakkaana muuttuu osallistuvammaksi.

Ennen kouluikää lapsella on oikeus saada *varhaiskasvatusta*, mikäli perhe niin haluaa (varhaiskasvatustalaki 36/1973). Varhaiskasvatuksen aloittaminen laajentaa edelleen lapsen elämänpiiriä, kun lapsi tutustuu muihin lapsiin ja varhaiskasvatuksessa olevien lasten vanhempiin. Perheellä on myös oikeus hoitaa lastaan kotona ja saada kotihoidon tukea siihen saakka, kunnes lapsi täyttää kolme vuotta.

Varhaiskasvatus on ensisijaisesti lapsen palvelu: jokaisella lapsella on subjektiivinen oikeus saada varhaiskasvatusta (vähintään 20 h/viikko) perheen niin halutessa. Varhaiskasvatuksessa lapsi saa tietoja ja taitoja, jotka vahvistavat osallisuutta ja toimijuutta yhteiskunnassa. Varhaiskasvatuksella edistetään jokaisen lapsen kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia, tuetaan lapsen oppimisen edellytyksiä ja koulutuksellisen tasa-arvon toteutumista. Varhaiskasvatus tukee myös huoltajia kasvatustyössä ja mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun (Opetushallitus 2016:17). Kunnallisen varhaiskasvatuksen (varhaiskasvatustalaki 36/1973) rinnalla on mahdollisuus myös vanhempien valinnan mukaan käyttää kotihoidon tai yksityisen hoidon tukea (laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta 1128/1996) tai valita palveluseteli (laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä 569/2009).

Vanhempien, lastenneuvolan ja varhaiskasvatuksen saumaton yhteistoiminta edistää lapsen hyvinvointia, tuen tarpeen varhaista tunnistamista ja tuen oikea-aikaista saatavuutta. Lapsi voi myös olla lastensuojelun, kehitysvammahuollon tai muiden erityistason palvelujen piirissä. Tällöin yhteistyön sujuminen vanhempien, varhaiskasvatuksen ja tukea/palveluja tarjoavien tahojen kanssa sekä tuen saaminen varhaiskasvatukseen tukee lasta kokonaisvaltaisesti.

Lapsella ja nuorella on oikeus saada maksutonta *perusopetusta*. Kuusivuotiaana lapsella on oikeus esiopetukseen (perusopetustalaki 628/1998). Oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuotena lapsella on velvoite osallistua esiopetukseen tai muuhun esiopetuksen tavoitteet saavuttavaan toimintaan. Esiopetuksen tavoitteena on osana varhaiskasvatusta parantaa lasten oppimisedellytyksiä.

Esiopetusvuoden aikana lapsi on edelleen neuvolan asiakkaana kouluun menoon asti. Kun lapsi aloittaa koulun, hänestä tulee kouluterveydenhuollon asiakas. Sen sijaan mahdollinen lastensuojelun, kehitysvammahuollon tai muiden erityistason palvelujen asiakkuus jatkuu ja yhteistyö koulun ja opiskeluhuollon toimijoiden kanssa alkaa. Sosiaali- ja terveystalvet edistävät lapsen ja nuoren fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista terveyttä ja hyvinvointia sekä tukevat oppimisen edellytyksiä. Lisäksi näissä palveluissa tunnistetaan ja vähennetään lapsen terveydelle ja hyvinvoinnille riskiä aiheuttavia tekijöitä, tarjotaan tukea ja hoitoa ja ohjataan tarvittaessa jatkotutkimuksiin.

Suomessa vakinaisesti asuvien lasten oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta (perusopetustalaki 628/1998). Perusopetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Perusopetuksen tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä oppilaiden edellytyksiä osallistua koulutukseen ja muutoin kehittää itseään elämänsä aikana. Opetuksen tavoitteena on lisäksi turvata riittävä yhdenvertaisuus koulutuksessa koko maan alueella. Opetus järjestetään oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti ja siten, että se edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä. Opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa.

Perusopetuksessa oppilaalla on oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta, oppilaanohjausta sekä riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Jokaisella oppilaalla on oikeus hyvään opetukseen ja onnistumiseen koulutyössä. Perusopetus luo edellytyksiä elinikäiselle oppimiselle, joka on erottamaton osa hyvän elämän rakentamista. Jokaisella perusopetusta antavalla koululla on ope-

tus- ja kasvatustehtävä. Tämä tarkoittaa oppilaiden oppimisen, kehityksen ja hyvinvoinnin tukemista yhteistyössä kotien kanssa. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, Opetushallitus 2014:96). Kouluissa yhteisöllisellä ja yksilökohtaisella opiskeluhoitotyöllä on mahdollista edistää peruskoululaisten terveitä elintapoja ja terveystottumuksia sekä psykososiaalista hyvinvointia ja toisaalta tarjota tukea riittävän varhain sitä tarvitseville. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.)

Koulun toimintaan liittyy erityisesti 1–2 luokilla myös *aamu- ja iltapäivätoiminta*. Sen järjestäminen ja toimintatavat ovat kuntakohtaisia. Aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestäminen ei ole kunnille velvoittavaa. Vapaa-ajan harrastustoiminta on aktiivista kouluikäisellä lapsella. Lapselle syntyy suhteita eri palveluissa olevien aikuisten kanssa ja myös eri palveluiden välisessä yhteistyössä.

Lapsen ja nuoren siirtyminen yläkouluun muuttaa toimintaympäristöä ja toimintatapaa. Ei ole enää yhtä tuttua opettajaa, vaan opetusta antavat useat opettajat. Lapsi saa koko ajan myös oppilashuollon palveluja. Yläkouluun jälkeen nuori on uudessa tilanteessa. Oppivelvollisuuden suorittamisen jälkeen on haettava jatko-opiskelupaikkaa. Jos nuori jatkaa opiskelua, hän on edelleen opiskeluterveydenhuollon piirissä. Yläkouluun oppilaanohjaustyön onnistuminen näkyy siirtymävaiheessa.

Nuori kotona, koulussa ja oppilaitoksessa

Nuori on tavallisesti 15–16-vuotias, kun hän päättää peruskoulun ja aloittaa toisen asteen koulutuksen (ammattillisen koulutuksen tai lukiokoulutuksen). Nuoruusikä tarkoittaa lapsuuden ja aikuisuuden väliin sijoituvaa kehitysvaihetta. Nuoruusikää kuvataan usein toisena yksilöitymisvaiheena, toisena mahdollisuutena. Nuoruus on psykologista sopeutumista sisäisiin ja ulkoisiin muutoksiin. Nuoruusiän kehitystehtävät ovat irrottautuminen lapsuuden vanhemmista, ikäoverisuhteiden merkityksen kasvaminen sekä oman minäkäsityksen ja ruumiinkuvan muuttuminen. Sosiaaliset suhteet muuntuvat ja nuorella alkaa syntyä yhä kiinteämpi suhde ikäovereihin, jolloin vanhempien merkitys vähenee. Nuori alkaa kokea tarpeelliseksi tehdä omia ja omaa elämäänsä koskevia valintoja ja päätöksiä. Ympäristön paine ja nuoreen kohdistuvat rooliodotukset vaativat oman identiteetin vakiinnuttamista. Nuorena aikuisena kehitystehtävät jatkuvat oman vastuunoton lisääntymisenä ja suuntautumisena vähitellen oman kodin ja perheen perustamiseen sekä työelämään.

Peruskoulusta ammatilliseen koulutukseen tai lukiokoulutukseen siirtyminen on yksi nivelvaihe ja yhdyspinta, joka edellyttää ohjausta ja tukea sekä yhteistyötä huoltajien ja eri ammattilaisten välillä. Nuori tekee päätökset koulutusvalinnoista ohjattuna ja yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on mahdollistaa koulutuspaikka ammatillisessa koulutuksessa tai lukiokoulutuksessa jokaiselle perusopetuksen päättäneelle nuorelle. Tätä tavoitetta tuetaan muun muassa ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishaun opiskelijavalinnalla.

Ammatillisen koulutuksen lain tavoitteena on edistää tutkintojen ja niiden osien suorittamista sekä opiskelijoiden työllistymistä ja jatko-opintoihin siirtymistä. Ammatillisessa koulutuksessa koulutuksen toimintaympäristöt ovat moninaisia. Suuri osa koulutuksesta toteutuu työpaikalla tapahtuvana oppimisena koulutusoppimuksella tai oppisopimuksena. Opiskelijoiden opiskelu voi siis toteutua maakunnan sisällä eri kunnissa tai ylittäen maakuntien rajoja. Samalla, kun nuori siirtyy perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen, muodostuu yhdyspinta opiskeluhoollon palveluissa ja vammaisten opiskelijoiden kohdalla. Osa vammaisista opiskelijoista tarvitsee ammatillisen koulutuksen mahdollistamiseksi muun muassa vammaispalvelulain mukaisia kuljetuspalveluja, henkilökohtaista apua, tukea opiskelun edellyttämien henkilökohtaisten välineiden, koneiden ja laitteiden kustannuksiin tai muita asumiseen ja vapaa-aikaan liittyviä palveluja. Myös nuo-

ret, jotka ovat sijoitettuina lastensuojelun tukitoimina eri paikkakunnille, tuovat haasteita yhdyspinnoilla ta-
pahtuvalle yhteistyölle ja palvelujen jatkuvuudelle.

Ammatillinen koulutus perustuu jatkossa jokaiselle koulutuksen aloittavalle opiskelijalle laadittavaan henki-
lökohtaiseen osaamisen kehittämissuunnitelmaan. Henkilökohtaisessa osaamisen kehittämissuunnitelmas-
sa ammattitaidon tai osaamisen hankkiminen ja osoittaminen suunnitellaan yksilöllisesti. Samalla huomioi-
daan yksilöllisesti muun muassa mahdollinen ammattitaitovaatimuksista ja osaamistavoitteista poikkeami-
nen, erityisen tuen sisältö ja ohjaus- ja tukitoimet. Opiskelijan yksilöllisen tuen tarpeisiin vastaamisen rinnal-
la koulutuksen järjestäjien yhteisöllisyyttä tukevat keinot, opetusmenetelmät, yhteiset pelisäännöt, opiskeli-
jakuntatoiminta, vertais- ja tutortoiminta, harrastustoiminta sekä opiskeluhuolto tukevat opiskelijoiden osalli-
suutta ja hyvinvointia koulutuksessa. Ammatillinen koulutus muodostaa tärkeän arjen toimintaympäristön,
jossa opiskelijan tarpeet otetaan huomioon ja häntä tuetaan kokonaisvaltaisesti ja ongelmia ennaltaeh-
käisevästi. Opiskelijaa tukevaan verkostoon voivat kuulua huoltajien lisäksi opettajat, ohjaaja ja avustaja,
opinto-ohjaaja, kuraattori, psykologi, terveydenhoitaja, erityisopettaja, työpaikkaohjaajat ja -arvioijat sekä
muut opiskelijan sidosryhmät tarpeen mukaan.

Ammatillisessa koulutuksessa tuetaan opiskelijoiden kehitystä hyväksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmi-
siksi ja yhteiskunnan jäseniksi sekä annetaan opiskelijoille jatko-opintovalmiuksien, ammatillisen kehittymi-
sen, harrastusten sekä persoonallisuuden monipuolisen kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja.
Ammatillisen koulutuksen järjestäjät vastaavat opiskelijoiden ja koko työyhteisön hyvinvoinnista ja sitä tuke-
vista toimintatavoista. Ammatillisen koulutuksen kokonaisuutta johdetaan niin, että se muodostaa loogisen
ja yhtenäisen kokonaisuuden. Osana ammatillista koulutusta on monia eri tuen ja ohjauksen muotoja, joilla
tuetaan opiskelijoiden ammatillisen osaamisen saavuttamista ja hyvinvointia.

Nuoren työelämään siirtyminen

Lapsuuden jälkeen seuraa työllistymisen kannalta merkittäviä nivelvaiheita, kun siirrytään perusasteelta
toisen asteen koulutukseen ja edelleen työelämään. Nuorten koulutuksen ja työelämän nivelvaiheet muo-
dostavat useita yhdyspintoja, varsinkin silloin kun työllistyminen ei työttömyyden sattuessa ole ensisijainen
tavoite. Nuoren työllistymisen tukemiseen saattaa liittyä esimerkiksi tarve osaamisen kehittämiseksi ja toi-
meentuloon tai asumiseen liittyvien kysymysten ratkomiseksi. Nivelvaiheissa nuorelle on tälläkin hetkellä
tarjolla runsaasti erilaisia palveluita, joista osa on tulevaisuudessa kunnan (esimerkiksi nuorisotyö ja sivi-
tystoimi), osa maakunnan (kasvu- ja sote-palvelut) ja myös valtion (sähköiset valtakunnalliset palvelut).
Julkisen sektorin ohella yksityinen ja kolmas sektori tarjoavat monipuolisesti palveluita. Suurimmalla osalla
nuorista nivelvaiheet sujuvat haasteitta, mutta osa nuorista kokee nämä varhaiset siirtymävaiheet haasteel-
lisina. Nuorisotakuun toimeenpanossa on haasteeksi tunnistettu palvelukentän hajanaisuus, mikä johtaa
pitkittyviin ja nuorta asiakasta turhauttaviin palveluprosesseihin.

Palveluiden hajanaisuutta on osittain pystytty vähentämään esimerkiksi etsivän nuorisotyön avulla. Par-
haimmillaan palveluita on pystytty sovittamaan yhteen nuoren tarpeiden edellyttämällä tavalla. Kaikki nuoret
eivät tarvitse pitkäaikaista tukea, mutta jo etsivän nuorisotyön yhteyden ottaminen nuoreen antaa viitteitä
mahdollisesta tuen tarpeesta. Etsivän nuorisotyön lakisääteinen (nuorisolaki 72/2006) tehtävä on auttaa
nuori sellaisten palvelujen tai muun tuen piiriin, joilla edistetään nuoren kasvua, itsenäistymistä, osallisuutta
yhteiskuntaan ja muuta elämänhallintaa sekä pääsyä koulutukseen tai työhön. Kokonaisvaltaisempaa tukea
arjenhallintaan ja -taitoihin tarjotaan myös työpajojen kautta.

Hajanainen palveluverkosto yhdistettynä työelämän käynnissä olevaan muutokseen voidaan arvioida johtavan kasvavaan ohjauspalveluiden tarpeeseen eri vaiheissa nuoruutta (ja myöhempää työelämää). Ura- ja suunnittelutaitojen kehittämisestä (oppilaitoksissa, työttömyyden aikana, työelämässä) yhdistettynä yksilöllisiin palvelutarvearvioihin (työelämän ulkopuoliset, työttömät ym.) voidaan arvioida muodostavan merkittävän kokonaisuuden nuorten hyvinvoinnin, terveyden ja työllisyyden edistämiseksi. Kun palvelukenttä on hajanainen, työelämä ja sen tarpeet muuttuvat ja moniammatillista tukea tarvitsevien nuorten tarpeet saada kokonaisvaltaista palvelua johtavat luonteeltaan sellaisiin haasteisiin, joista hallinnon alat tai yhteiskunnan sektorit eivät selviä toimimalla toisistaan erillään.

Opintoihin ja työelämään siirtymisen vaiheeseen liittyy nuorilla miehillä kutsunnat ja asevelvollisuuden suorittaminen. Jokainen miespuolinen Suomen kansalainen määrätään kutsuntoihin sinä vuonna, jolloin hän täyttää 18 vuotta. Kutsunnassa määritetään asevelvollisen palveluskelpoisuus sekä päätetään palvelusajankohta ja -paikka tai palveluksesta vapauttaminen. (Asevelvollisuuslaki 1438/2007.) Hakemuksen aseetomaan palvelukseen saa kutsunnassa (siviilipalveluslaki 1446/2007). Myös naiset voivat hakeutua vapaaehtoiseen asepalvelukseen (laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 194/1995).

Kutsuntoihin liittyy terveydentilan selvittäminen, joka perustuu ennakkoterveystarkastuksessa saatuihin tietoihin. Suurin osa kunnista tekee kutsuntatarkastukset osana opiskeluterveydenhuoltoa, usein nuoren omassa oppilaitoksessa. Jatkuvuuteen ja tuttuuteen perustuvien tarkastusten on todettu vähentävän palveluksen keskeyttämisistä. Palveluksen suunnittelematon keskeytyminen voi aiheuttaa riskin nuoren elämässä. Time out! tarjoaa psykososiaalisia tukitoimia nuorten miesten syrjäytymiskehityksen ehkäisemiseksi, mahdollistaa aktiivisen tuen tarjoamisen nuorille miehille kutsunnoissa ja varusmies- tai siviilipalveluksen keskeytyessä. Arviointitutkimusten mukaan tulokset ovat myönteisiä.

Kutsuntarkastukset ovat ainutlaatuinen mahdollisuus saavuttaa koko nuorten miesten ikäryhmä. Kutsuntojen järjestämisessä tarvitaan puolustusvoimien, kunnan (paikka kutsuntojen toteuttamista varten ja edustaja), terveydenhuollon (asevelvollisten ennakkoterveystarkastus ja siihen tarvittavat tilat, lääkäreitä kutsutaan) ja poliisin (toimivaltaan kuuluva virka-apu) yhteistyötä. Puolustusministeriö ohjaa asevelvollisuuden toteuttamista, työ- ja elinkeinoministeriö puolestaan siviilipalvelusta. Työpalvelu suoritetaan lähinnä sosiaali- ja terveydenhuollon, opetus- ja kulttuuritoimen, pelastustoimen, väestönsuojelun tai ympäristönsuojelun tehtävissä.

Nuori joutuu usein valitsemaan opiskelun ja asevelvollisuuden suorittamisen välillä. Opiskelun aloituksen voi lähes aina siirtää odottamaan kotiutumista. Varusmies.fi -sivustolla suositellaan varusmiespalveluksen suorittamista mahdollisimman pian koulun päättämisen jälkeen, ennen perheen perustamista ja pitkäaikaisen opintojen aloittamista. Palveluksen aikana voi suunnitella palveluksen jälkeisiä opintoja. Ohjausta ja neuvontaa saa joukko-osaston sosiaalikuraattoreilta. Varusmiespalveluksessa oleva asevelvollinen sekä hänen omaisensa voivat saada Kelasta sotilasavustusta palvelusajalta.

Lasten ja nuorten vapaa-aika

Vapaa-ajan ympäristöjen toiminta koskettaa kaikenikäisiä lapsia ja nuoria sekä heidän vanhempiaan. Eri-ikäisille lapsille ja nuorille on tarjolla runsaasti erilaisia musiikin, teatterin, taiteen ja liikunnan ympärille kehitettyä toimintaa. Kunnan lisäksi toimintaa järjestävät järjestöt, seurakunnat ja yritykset.

Lasten ja nuorten elämisen ympäristö ja toimintakulttuuri ovat murroksessa. Erityisesti sosiaalisen median ja teknologioiden integroituminen osaksi arkea on muuttanut lasten ja nuorten vapaa-aikaa huomattavasti. Monipuolinen lasten ja nuorten mediamaailma on laajentanut ja/tai osin korvannut arjen toimintaympäristöjä. Lähes kaikilta yksilön kannalta merkittäviltä elämänalueilta voidaan löytää yhtymäkohtia mediakulttuuriin. Eri medioita käytetään limittäin ja yhtäaikaaisesti ja tuotetaan niihin itse sisältöjä. Median kautta saadaan myös oma ääni kuuluviin. Lapsi ja nuori saavat median kautta myös oma ääni kuuluviin paremmin digitaalisen ajan kulttuurissa paremmin kuin aikaisemmin. Tutkimuksen mukaan aikuiset kasvattajat tietävät varsin vähän lasten mediamaailmoista. (Kangas ym. 2008.) Sähköisiä toimintaympäristöjä voidaan käyttää palveluissa enenevästi. Muun muassa hallituksen kärkihankkeissa oppimisympäristöjä ollaan uudistamassa huomioiden uuden teknologian antamat mahdollisuudet.

Varhaiskasvatuksen ja koulujen kautta lapset ja nuoret pääsevät tasavertaisesti laadukkaiden *lastenkulttuuripalveluiden* pariin. Tätä ovat edistäneet kulttuuri- ja opetuspalveluiden sopimat kuntien kulttuurikasvatussuunnitelmat, joiden mukaan kokonaiset ikäluokat tutustuvat paikalliseen kulttuuriin ja kulttuurilaitoksiin sekä pääsevät itse tekemään taidetta ammattilaisten kanssa. Kulttuurikasvatussuunnitelmia on tällä hetkellä noin 75 kunnassa. Suomen lastenkulttuurikeskukset järjestävät alueillaan lapsille, nuorille ja perheille monimuotoisesti kulttuuripalveluita kouluihin ja varhaiskasvatukseen. Yhteistyötä tehdään opetussektorin, varhaiskasvatuspalveluiden, sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Taiteen ja kulttuurin ennaltaehkäisevät hyvinvointivaikutukset huomataan yhteiskunnassa entistä laajemmin. Lastenkulttuuritoimintaa voidaan toteuttaa muun muassa sairaalaympäristöissä, neuvoloissa sekä yhteistyössä lastensuojelutoimijoiden kanssa. Tästä esimerkkeinä ovat eri taiteenalojen taiteilijoiden työpaikat ja projektit, kulttuuriläheteet lapsiperheille sekä näyttelytoiminta.

Ihmiset harrastavat liikuntaa vapaa-ajallaan melko aktiivisesti. Tämä ei kuitenkaan riitä turvaamaan terveyden kannalta riittävää päivittäistä fyysistä aktiivisuutta. Arkiliikunta on varsin vähäistä varhaiskasvatuksessa, koulussa, työssä, työmatkoilla ja vapaa-ajalla. Varhaiskasvatuksessa lapset ovat paikallaan 60 prosenttia ajastaan. Vain kolmannes peruskoululaisista liikkuu riittävästi terveytensä kannalta. Ylemmille luokasteille siirryttäessä nuorten liikunnan määrä vähenee (liitetaulukko 3). Liikunnan edistämiselä on huomattava merkitys sosioekonomisten ja terveyserojen kaventamisessa. Asiaan vaikuttaminen ja puheeksi ottaminen edellyttää opetustoimen, lastenneuvolan, koulu- ja opiskeluterveydenhuollon, liikennesuunnittelun, nuorisotyön ja varhaiskasvatuksen saumatonta yhteistoimintaa, seurantaa ja asian tiedostamista. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2013:10.)

Liikkumista tukee varhaiskasvatuksessa Ilo kasvaa liikkuen – varhaiskasvatuksen liikkumis- ja hyvinvointiohjelma (OKM, OPH, LIKES) ja kouluissa Liikkuva koulu (OKM, OPH, LIKES) -ohjelma. Ilo kasvaa liikkuen -ohjelma on laajan asiantuntijaverkoston ja satojen pilottipäiväkotien yhteistyöllä kehitetty valtakunnallinen liikkumis- ja hyvinvointiohjelma, jonka tavoitteena on mahdollistaa jokaiselle lapselle liikkumisen ilo sekä riittävä päivittäinen fyysinen aktiivisuus. Maksuton valtakunnallinen ohjelma tarjoaa varhaiskasvattajille välineitä lasten liikkumisen lisäämiseen sekä oman työn kehittämiseen varhaiskasvatussuunnitelman (VA-SU2017) sekä varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositusten pohjalta. Ohjelma tarjoaa konkreettisia askelmerkkejä fyysisesti aktiivisen oppimisympäristön sekä toimintakulttuurin luomiseen. Ohjelmassa on mukana tällä hetkellä yhteensä noin 40 prosenttia Suomen varhaiskasvatuksen yksiköistä.

Yhdyspinnat kehitysympäristöissä

Lasten ja nuorten kasvun ja kehityksen myötä muodostuu nivelvaiheita varhaiskasvatuksen aloittamisesta, sieltä esi- ja perusopetukseen, toisen asteen koulutuksen sekä työelämään siirtymisestä (kuvio 4). Lasten, nuorten ja perheiden päivittäinen elämä kotona muodostaa ikäkauden mukaisia yhdyspintoja lapsen varhaiskasvatukseen, kouluun, harrastuksiin ja kavereihin sekä vanhempien työhön sekä vaikuttamiseen lähiympäristössä.

Kaikenikäisillä lapsilla ja nuorilla on oikeus tulla kuulluksi, osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin palveluissa ja päätöksenteossa. Kaikilla lasten, nuorten ja perheiden parissa työskentelevillä on keskeinen rooli lapsen osallisuuden tukemisessa. Osallistuminen ja vaikuttaminen voivat liittyä oman lähi- ja kehitysympäristön ja iän karttuessa myös alueen, kunnan ja maakunnan asioihin ja toimintaan.

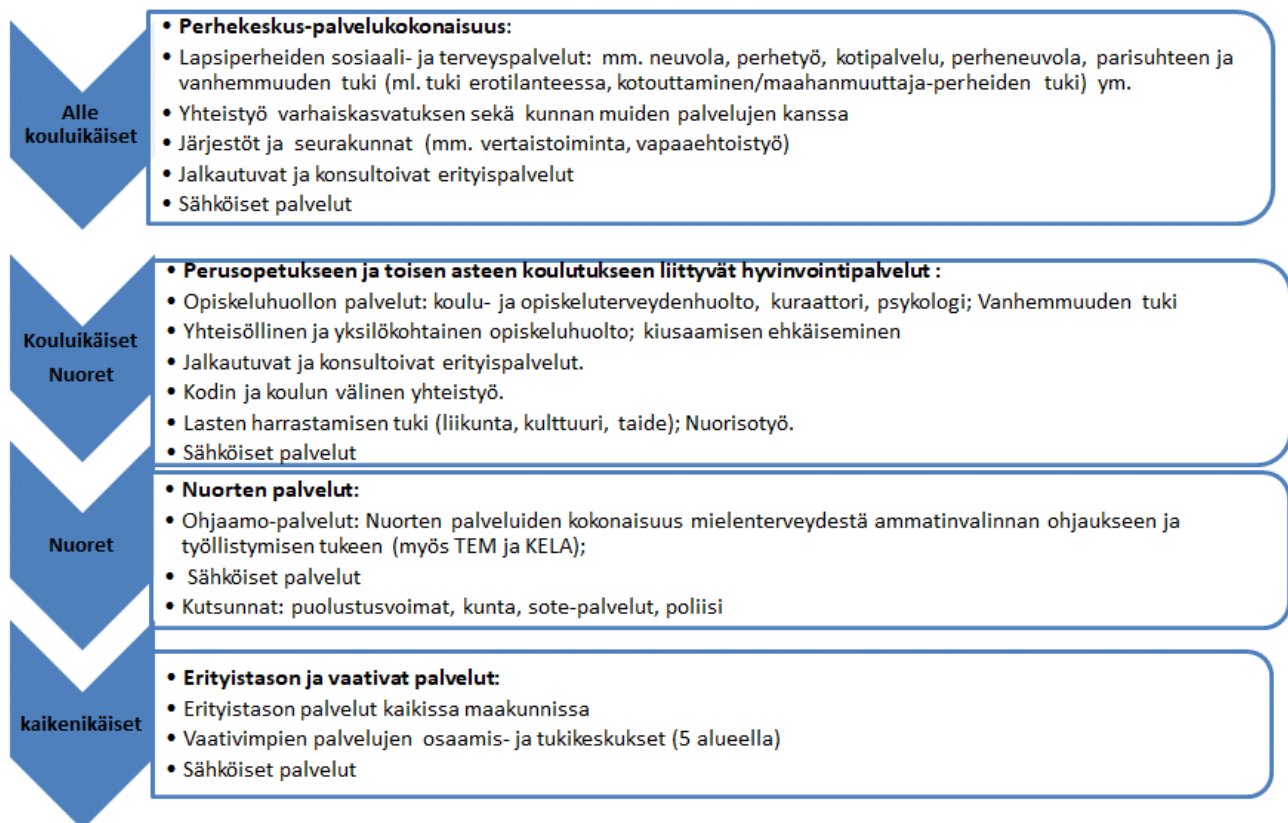
Yhdyspintoja muodostuu lapsen, nuoren ja perheen hakeutumisesta ikäkauden mukaisiin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin (mm. neuvolaan ja opiskeluhuoltoon) sekä tarpeen mukaan muihin sosiaali- ja terveysterveysterveyspalveluihin. Kohtaamiset voivat liittyä tiedon saamiseen, palvelun hakemiseen ja pääsyyn sekä avun saamiseen ja tukien hakemiseen.

Haasteet

- Jokainen lapsi ja nuori joutuu kasvunsa ja kehityksensä myötä kohtaamaan siirtymät alkaen varhaiskasvatuksen aloittamisesta koulumuodosta toiseen ja työelämään siirtymiseen. Siirtymisissä lapsi ja nuori voi joutua etsimään omaa paikkaansa koulu- tai opiskeluympäristössä, kaverijoukossa tai työelämässä. Miten lasten ja nuorten kanssa toimivat voivat tukea lapsia ja nuoria elämään kuuluvissa siirtymisissä ja osaltaan edistää heidän mahdollisuuksia hyvään elämään?
- Lukuisat tahot (julkiset, yritykset, järjestöt, seurakunnat) järjestävät palveluja ja toimintaa lapsille ja nuorille. Miten varmistetaan, että lasten ja nuorten parissa toimivat osaltaan edistävät lapsen ja nuoren suotuisaa kasvua ja kehitystä sekä hyvinvointia? Haasteena on, miten sovitaan samansuuntaisista hyvinvointia ja terveyttä edistävästä tavoitteista ja pelisäännöistä. Lapsilta ja nuorilta saadun palautteen mukaan palveluissa toimivat henkilöt ovat ensisijaisesti aikuisia ja roolimalleja. Lapset ja nuoret kokevat tilanteen hämmentävänä, jos hänen asiaansa hoitavien aikuisten viestit ovat ristiriitaisia, olivatpa aikuiset ammattilaisia, vanhempia tai muita läheisiä.
- Tilanteessa, jossa lasten, nuorten ja perheiden turvaverkosto on pettänyt, voidaan tarvita useita palveluja samanaikaisesti. Lapsen, nuoren ja perheen näkökulmasta on haasteellista, jos työntekijät vaihtuvat eri tapaamiskerroilla; ei ehdi muodostua luottamuksellista suhdetta eikä kokonaiskuvaa palveluista. Tällöin voidaan tarvita ulkopuolista tukea (tukihenkilö, palveluohjaaja, asiakasvastaava tms.) esimerkiksi tarpeen tunnistamiseen ja riskiarviointiin sekä useiden palvelujen yhteen sovittamiseen toimivaksi kokonaisuudeksi. Palvelujen kokoamista kokonaisuuksiksi edistää, kun lapsen, nuoren ja perheen tuki ja palvelut saadaan samasta paikasta.
- Teknologisiin välineisiin tottuneeltakin lapselta ja nuorelta tiedon hakeminen itsenäisesti eri palveluista voi olla haasteellista. Usein tieto on hajallaan. Tietoa ei saada kootusti ja helposti yhden sähköisen portin kautta, jossa voi hakeutua palveluihin, saada yhteyden ammattilaiseen, varata aika, asioida, valita palveluista, saada vertaistukea, omahoitoa ja etähoitoa sekä saada palautetta (liite 14). Tiedonvälittämisessä tärkeää on ottaa huomioon lapset ja nuoret ikäkautensa mukaisesti, erityisryhmien (mm. maahanmuuttajat) ja toimintakykyrajoitteisten erityispiirteet (esim. digitaalisissa palveluissa) sekä lasten vanhemmat, joilla ei ole osaamista, mahdollisuuksia tai muita edellytyksiä hakea ja saada tietoa tai käyttää sähköisiä palveluja (vrt. Hyppönen & Ilmarinen 2016).

5.3 Yhdyspinnat ja haasteet lasten ja nuorten palveluissa

Lasten, nuorten ja perheiden palveluihin muodostuvia yhdyspintoja tarkastellaan elämäntarpeiden mukaisesti tuotettavissa kokonaisuuksissa (kuviot 8). Palvelujen kokoaminen ikäryhmän mukaisiin kokonaisuuksiin helpottaa palvelujen johtamista ja suunnittelua sekä palvelujen yhteensovittamista toimintaympäristössä, jossa palveluja järjestävät kunnan ja maakunnan lisäksi muutkin tahot. Kokonaisuuksien kehittämisen taustalla on ollut lasten, nuorten ja perheiden sekä palvelujen tuottajien kokemus palvelujen hajanaisuudesta.

Kuvio 8. LAPE rakentaa lapsi- ja perhelähtöistä siltaa kunnan ja maakunnan toimintaympäristössä. (Mukailtu: VNK/Hallituksen strategiasuhteistöstä, Muistio 10.1.2017).

Palvelukokonaisuuksia ovat tässä tarkastelussa perhekeskus-palvelukokonaisuus, perusopetukseen ja toisen asteen koulutukseen liittyvät hyvinvointipalvelut ja nuorten ohjaamopalvelut sekä lasten, nuorten ja perheiden erityistason ja vaativan tason palvelut. Perhekeskustoimintamalli kokoaa yhteen eri tahojen järjestämiä ja tuottamia lasten ja lapsiperheiden palveluja. Perusopetukseen ja toisen asteen koulutukseen liittyvät hyvinvointipalvelut ja tuki sisältävät koulu- ja opiskeluiden lasten ja nuorten palveluja. Ohjaamo kokoaa osan eri tahojen tuottamista nuorten palveluista. Kaiken ikäisille tarkoitettujen erityistason palvelut tuotetaan maakunnissa keskitetysti, mutta ne jalkautuvat perhekeskusten sekä koulujen ja oppilaitosten hyvinvointipalvelujen tueksi. Vaativimmat palvelut kootaan viidelle yhteistyöalueelle perustettaviin osaamis- ja tukikeskuksiin.

5.3.1 Perhekeskus-palvelukokonaisuudessa verkostoidaan hajanaiset palvelut

Perhekeskustoimintamalli vastaa lasten ja perheiden peruspalveluissa tunnistettuihin haasteisiin: palvelujen hajanaisuuteen, avun saannin hitauteen, tarpeisiin vastaamattomuuteen ja osatimoinnin mahdollistavaan sektorimaisuuteen. Kyseessä on ekosysteeminen malli, jossa verkostoidaan muun muassa sivistystoimen, sosiaali- ja terveystoimen sekä järjestöjen ja seurakuntien palvelut ja toiminta sekä horisontaalinen ja vertikaalinen verkostomainen toiminta. Perhekeskuksia kehitetään lapsi- ja perhelähtöisesti eli lasten ja perheiden tarpeiden mukaisesti kaikissa tulevaisuudessa maakunnissa. Taustalla on yli 10 vuoden kehitystyö, mutta tässä laajuudessa ja muodossa malli on uusi.

Tavoitteena on vahvistaa lasten ja perheiden voimavaroja sekä osallisuuden ja kohdatuksi tulemisen kokemuksia sekä parantaa tarpeisiin vastaamista ja varhentaa avun ja tuen saantia. Lisäksi tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta ja ottaa huomioon lasten ja perheiden monimuotoisuus.

Perhekeskustoimintamalli mahdollistaa lapsille ja perheille tarpeiden mukaisen avun ja tuen saannin: ohjauksen viiveettä oikealle työntekijälle ja paremmin koordinoitua, kohdennettua ja vastuutettua palvelua. Kullekin perheelle nimetään vastuhenkilö, joka voi olla esim. neuvolan tai kouluterveydenhuollon terveydenhoitaja (vrt. oma työntekijä). Tavoitteena on, että palveluissa toteutuu kynnyksettömyys eikä erillisiä lähteitä tarvita. Perhekeskuksen asiakkuus alkaa raskauden aikana, kun käytännössä kaikki raskaana olevat ottavat yhteyttä äitiysneuvolaan. Asiakkuus jatkuu luontevasti neuvolapalveluissa. Eri-ikäisten lasten vanhemmat voivat ottaa yhteyttä mihin tahansa perhekeskuksen palveluverkostoon kuuluviin palveluihin. Lähelle lapsiperheitä perustettavat tai muodostettavat perhekeskuksen kohtaamispaikat ovat avoimia kaikille lapsille ja vanhemmille ja tarjoavat arjen tukea muun muassa vertaistukea ja vapaaehtoisten tukea sekä uusia toimintamahdollisuuksia. Kohtaamispaikkojen toiminta suunnitellaan yhdessä lasten ja perheiden kanssa.

Perhekeskustoimintamallilla tarkoitetaan

- terveydenhuollon uudistuksessa lähipalvelujen kokonaisuutta, joka sisältää lapsille ja perheille suunnatut hyvinvointia ja terveyttä sekä kasvua ja kehitystä edistävät sekä varhaisen tuen ja hoidon palvelut.
- uutta tapaa verkostoida nykyisin hajanaiset lasten ja perheiden palvelut ja sovittaa ne yhteen toiminnalliseksi kokonaisuudeksi synergiaetuja tuottavasti ja lapsi- ja perhelähtöisesti siten, että jokainen lapsi ja perhe saisivat tarvitsemansa tuen ja avun.
- rakennetta maakuntien sosiaali- ja terveystoimen palveluiden ja kuntien järjestämien palveluiden sekä järjestöjen ja seurakuntien toiminnan yhteensovittamiseksi ja koordinoimiseksi maakunta- ja sosiaali- ja

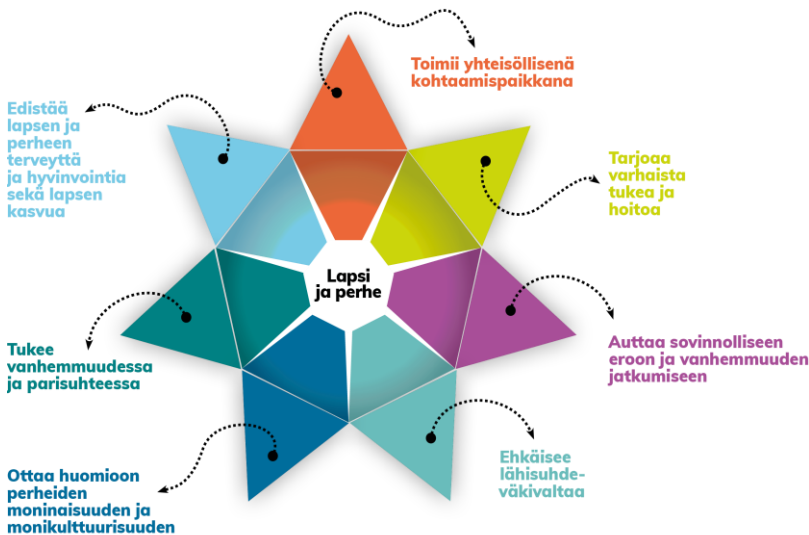
Perhekeskus palvelee kaikkia lapsiperheitä mukaan lukien monikulttuuriset perheet, moninaiset perheet ja vammaisten lasten perheet. Alle kouluikäisten lasten perheiden lisäksi perhekeskus palvelee myös kouluikäisiä ja heidän vanhempiaan tarjoamalla muun muassa perheneuvontaa ja vanhemmuuden tukea. Koulu- ja opiskeluiden palvelut kiinnittyvät varsinaisesti kouluihin ja oppilaitoksiin ja muodostavat yhdyspinnan perhekeskukseen ja sen toimintaan. Maakunnan ja sen kuntien tarpeiden mukaan perhekeskukseen voidaan verkostoida myös nuorten palveluja, etenkin tavanomaisten palvelujen ulkopuolelle jäävien nuorten palveluja.

Perhekeskustoimintamallin mukaisia palvelukokonaisuuksia muodostetaan LAPEn perhekeskustoimintamallin projektisuunnitelmaan (LAPE 2016) sisältyvien kansallisten linjausten mukaisesti. Linjausten tarkoi-

tuksena on yhtenäistää perhekeskustoiminnan toteuttamista, jotta perheet eri puolilla maata ovat yhdenvertaisessa asemassa. Yhteiset linjaukset ovat kuitenkin riittävän väljiä ja mahdollistavat alueiden erityispiirteiden huomioon ottamisen.

Kansallisten linjausten mukaisesti maakuntien kehittämistyössä

- Selkiytetään ja konkretisoidaan perhekeskuksen tehtävät (kuvio 9) lasten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi ja varmistamiseksi.
- Verkostoidaan tehtävien toteuttamiseksi tarvittavat lapsiperheiden palvelut ja toiminnot lapsi- ja perhelähtöiseksi kokonaisuudeksi, perustetaan yhteisöllisiä matalan kynnyksen kohtaamispaikkoja ja otetaan käyttöön sähköisiä palveluja.^{1 1}
- Sovitaan perhekeskuksen, sen toimipisteiden ja kohtaamispaikkojen asemoitumisesta maakunnan alueella (organisointi). Perhekeskus toimii verkostona, mutta sillä on aina myös rakennuksia/tiloja. Asemoimisessa noudatetaan lähipalveluperiaatetta.
- Sovitaan tarvittavista yhteistyörakenteista ja käytännöistä kuntien, maakuntien sekä järjestöjen ja seurakuntien kanssa.

Kuvio 9. Perhekeskuksen tehtävät.

- Uudistetaan toimintakulttuuria LAPEn toimintaperiaatteiden avulla (lapsen oikeudet, lapsi- ja perhelähtöisyys, voimavarojen vahvistaminen, lasten ja perheiden moninaisuus, osallisuus)
- Otetaan lapset, nuoret ja perheet mukaan toimintaa kehittämään ja arvioimaan

^{1 1} Perhekeskus-palvelukokonaisuuteen kuuluvat

- terveyspalvelut kuten äitiys- ja lastenneuvolapalvelut, lääkärin ja psykologin palvelut, fysio- ja puheterapiapalvelut
- sosiaalipalvelut kuten perhetyö, kotipalvelu, kasvatus- ja perheneuvonta, lapsiperheiden sosiaalityö, perheoikeudelliset palvelut
- yhteistyö kuntien varhaiskasvatuksen ja muiden tarvittavien palvelujen sekä järjestöjen ja seurakuntien kanssa
- erityispalvelujen tuki, konsultaatiot ja jalkautuvat palvelut
- sähköiset palvelut
- avoimet kohtaamispaikat lapsille ja perheille

Perhekeskukseen liittyvät keskeiset yhdyspinnat

Keskeisin yhdyspinta on lapsen ja perheen sekä perhekeskuksen palvelujen yhdyspinta. Tietoisuutta palveluista ja niiden saatavuutta ja saavutettavuutta parannetaan myös sähköisten palvelujen (nk. sähköinen perhekeskus) avulla. Niitä ovat mahdollisimman kattava ja ajantasainen tieto maakunnan alueella tarjolla olevista lasten, nuorten ja perheiden palveluista (nk. sähköinen palvelutarjotin), sähköinen asiointi sekä varsinaiset sähköiset palvelut. Yhdyspintojen merkitys on vähäisempi, jos lapsella tai perheellä ei ole ongelmia tai ongelmat ovat lieviä verrattuna tilanteeseen, jossa ongelmat edellyttävät intensiivisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tai monialaista yhteistoimintaa. Perhekeskustoimintamallin toiminta-ajatuksena on toisaalta vahvistaa lasten ja perheiden voimavaroja (mm. vanhemmuutta) ja toisaalta tarjota varhaista tukea, hoitoa ja kuntoutusta.

Keskeinen yhdyspinta muodostuu myös maakunnan sote-palveluiden ja kuntien palveluiden, ensisijaisesti varhaiskasvatukseen, mutta myös koulun ja opiskeluhuoltopalvelujen sekä kunnan terveyttä ja hyvinvointia edistävien palvelujen välille. Jos perhekeskus tarjoaa palveluja nuorille, on tarkasteltava myös näihin liittyviä yhdyspintoja. Keskeinen edellytys maakunnan ja kuntien palveluiden yhdyspintojen vahvistamiseen on, että huolehditaan sote-palvelujen sisäisestä horisontaalisesta ja vertikaalisesta integraatiosta. Tämä parantaa merkittävästi palvelujen saavutettavuutta.

Yhdyspinnat tilanteessa, jossa lapsella ja perheellä ei ole ongelmia tai ongelmat ovat pieniä tai lieviä

Lapsi- ja perhelähtöisyys edellyttää, että maakunnan ja sen alueen kuntien lasten ja perheiden terveyttä ja hyvinvointia edistetään yhtenäisten periaatteiden ja linjausten mukaisesti. Yhtenäiset linjaukset tukevat henkilöstövoimavarojen tarkoituksenmukaista ja kustannustehokasta käyttöä.

Keskeiset yhdyspinnat perhekeskustoimintamallissa muodostuvat sote-palvelujen ja varhaiskasvatukseen; sote-palvelujen ja järjestöjen ja seurakuntien palveluiden sekä varhaiskasvatukseen ja järjestön ja seurakuntien välille.

- *Lapsen ja perheen sekä perhekeskuksen palvelujen välillä.* Varmistetaan ajantasainen tieto palvelutarjonnasta ja omaehtoisesta avun ja tuen hakemisesta.
- *Neuvolapalvelujen ja varhaiskasvatuksen välinen yhdyspinta.* Neuvolan ja varhaiskasvatuksen pitkään jatkuneen yhteistoiminnan toimintamuodot vaihtelevat kunnittain. Lakisäateistä yhteistyö on muun muassa laajoissa terveystarkastuksissa (VNA 338/2011).
- *Terapiapalvelujen ja sosiaalipalvelujen ja varhaiskasvatuksen välinen yhdyspinta.* Alle kouluikäisten lasten tarvitsemää puhe- ja/tai fysioterapiaa voidaan järjestää päiväkodin tiloissa ja ohjata samalla henkilökuntaa lapsen tukemisessa. Osa perheistä tarvitsee sosiaalihuoltolain mukaisia ehkäiseviä palveluja kuten kotipalvelua ja perhetyötä.
- *Perhekeskuksen ja koulun mukaan lukien opiskeluhuoltopalvelujen välinen yhdyspinta.* Perhekeskus palvelee kouluikäisiä lapsia ja heidän perheitään tarjoamalla heille säädetyt sosiaalipalveluja sekä vanhemmuuden tukea.
- *Perhekeskuksen ja järjestöjen ja seurakunnan välinen yhdyspinta.* Järjestöt tarjoavat perheille runsaasti erilaista universaalista apua ja tukea: lastenhoitoapua, vertaistoimintaa, seurakuntien kerhoja jne. Tämä toiminta on sovitettava yhteen julkisten palvelujen kanssa. Pääosa toiminnasta tarjotaan kohtaamispaikoilla tai niiden kautta.

Yhdyspinnat tilanteessa, jossa lapsella ja/tai perheellä on selviä ongelmia

Kun lapsella tai perheellä on useita ongelmia, tehdään tarpeiden arviointi monitoimijaisesti tai monialaisesti yhteistyössä lapsen ja perheen kanssa. Huolellinen tarpeiden arviointi mahdollistaa tuen ja avun tarkoituksemukaisen ja oikea-aikaisen kohdentamisen ja tulosten saavuttamisen.

Sote-palveluita tarvitaan useampia ja intensiivisempinä tarpeen mukaan (sosiaalipalveluita, lastensuojelua, perus- ja erityistason terveyspalveluita tai vanhempien tarvitsemia sote-palveluita). Lapsi- ja perhelähtöisyys edellyttää sote-palvelujen yhteensovittamista.

- Sote-palvelujen yhdyspinta varhaiskasvatukseen muuttuu monitahoiseksi, sillä yhdyspintoja saattaa olla useaan sektoriin ja moniin henkilöihin. Tavoitteena on, että palvelut tuodaan ensisijaisesti varhaiskasvatustympäristöön ja pois-lähtemistä vältetään. Varhaiskasvatuksen ja sote-palvelujen yhteistoimintaa varten on kehitetty monialaisia malleja (esim. Triangeli-malli).
- Yhdyspinta on vaativa, kun varhaiskasvatuksessa oleva lapsi on myös lastensuojelun asiakkaana.
- Yhdyspinnat järjestöjen kanssa varhaisen ja intensiivisen tuen järjestämiseksi.

Yhdyspintoihin muodostuvat haasteet

Kansallisten linjausten mukainen perhekeskustoimintamalli on kehittyvä malli, jollaista ei ole vielä *yhdenkään maakunnan alueella*. *Maakunnan kunnat yhdessä* ovat lähteneet kehittämään perhekeskusta omalla alueellaan omista lähtökohdistaan ja aikaisemman kehittämistyön perustalle.

Perhekeskustoimintamallin yhdyspintoja koskevat haasteet liittyvät jatkossa palvelujen *järjestämiseen ja tuottamiseen; palveluverkoston johtamiseen, organisointiin ja yhteensovittamiseen (ml yhtenäiset linjaukset); yhteistyörakenteiden luomiseen sekä toimintakulttuurin uudistamiseen*.

Järjestäminen ja tuottaminen

- Keskeisiä järjestäjiä on useita: maakunta (sote-palvelut) ja alueen kunnat (niiden vastuulle kuuluvissa palveluissa) sekä järjestöt ja seurakunnat.
- Perhekeskustoimintamalli tulee olemaan monituottajamalli, jonka puitteissa eri palveluntuottajat tuottavat perheille ja lapsille suunnattuja palveluja: maakunnan liikelaitos (perustason terveyspalveluista mm. neuvolapalvelut, sosiaalipalvelut, lastensuojelu, erityispalvelut), sote-keskukset (liikelaitoksen oma sote-keskus, muiden tuottajien sote-keskukset; laissa säädetyt ja maakunnan päättämät palvelut) ja kunnat sekä järjestöt ja seurakunnat. Kunkin maakunnan alueella on todennäköisesti useita eri tuottajien sote-keskuksia, ja tästä syntyy merkittäviä toiminnan yhteensovittamiseen liittyviä haasteita perhekeskustoimintamallin osalta. Varhaiskasvatusta toteuttaa myös yksityiset palveluntuottajat ja tällöin yhdyspinta voi olla suoraan siis yksityisestä varhaiskasvatustalouden tuottajasta esimerkiksi perhekeskukseen tai neuvolaan.
- Maakunnalla on tulevan järjestämislain mukaan vastuu tuottajien toiminnan yhteensovittamisesta. Haasteena on, kuinka maakunta kykenee sen käytettävissä olevilla välineillä, kuten järjestämiseen liittyvillä päätöksillä ja suunnitteluasiakirjoilla (strategiat, palvelulupaus) luomaan edellytykset sujuvalle toiminnalle, perhekeskustoiminnan yhdyspintojen vahvistamiselle ja kuinka tuottajien toiminta onnistutaan sovittamaan yhteen. Maakunta voi myös asettaa sote-keskusten tuottajille ehtoja, joiden avulla voidaan edistää lasten, nuorten ja perheiden palvelujen yhteensovittamista.

- Osa lasten ja perheiden tarvitsemista palveluista tuotettaisiin ottamalla käyttöön asiakasseteli laissa määritellyissä palveluissa (mm. kotipalvelu, lääkinnällinen kuntoutus). Lisäksi maakunta voisi päättää asiakassetelin käyttöönotosta liikelaitoksen tuotantovastuun piiriin kuuluvissa muissa kuin suoran valinnan piiriin kuuluvissa palveluissa (tulevan valinnanvapauslain sisältö määrittelee tarkemmin asiakasetelin käyttöönotosta).

Palveluverkoston koordinointi, johtaminen, organisointi ja yhteensovittaminen

- Maakunnan tasolla haasteena on perhekeskustoimintamallin osien ja kokonaisuuden johtamisen ja koordinaation onnistuminen. Perhekeskustoimintamallissa tarvitaan sekä linja- että verkostojohdantaa. Tarvitaan myös taho, joka ottaa kokonaisvastuun perhekeskustoimintamallin koordinoinnista, organisoinnista ja yhteensovittamisesta; luontevasti vastuu koordinoinnista voisi kuulua maakunnan liikelaitokselle. Maakunta vastaa järjestämiensä (ja osin tuottamiensa) perhekeskustoimintamalliin kuuluvien sote-palvelujen sisäisestä yhteensovittamisesta ja koordinaatiosta. Vastaavasti maakunnan alueen kunnat sekä järjestöt ja seurakunnat huolehtivat perhekeskustoimintaan kuuluvien palvelujensa sisäisestä koordinaatiosta. Kokonaisuuden koordinoimiseksi tarvitaan toimintatapa ja toimijataho, joiden avulla maakunnan koordinoimat sote-palvelut, kuntien koordinoimat palvelut (varhaiskasvatus ym.) sekä järjestöjen ja seurakuntien koordinoimat palvelut ja toiminnot muodostavat maakunnassa lapsia ja perheitä palvelevan yhteen sovitettun ja toiminnallisen kokonaisuuden. Kokonaisuuden koordinointiin tarvitaan eri toimijatahoista muodostettu elin, verkosto- tai johtoryhmä.
- Perhekeskustoiminnan johtamisesta vastuussa oleva taho (esim. johtoryhmä) vastaa perhekeskustoimintamallin suunnittelusta, yhteistyörakenteista, yhtenäisten toimintalinjojen luomisesta, toimijoiden työn yhteensovittamisesta, toimintakulttuurin uudistamisesta ja osaamisen vahvistamisesta siten, että yhteen sovitettu toiminta näkyy asiakkaiden tasolla eheänä palvelukokonaisuutena ja sujuvana avun saantina.
- Johtamiseen liittyvä haaste on johtamisen tueksi saatavissa olevan tietoperustan laatu ja käyttökelpoisuus. Tärkeä tehtävä on maakunnan ja sen alueen kuntien hyvinvointikertomustyöllä: kuinka kattavasti ja koordinoitusti kertomustyöhön otetaan lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia ja palveluita koskeva tieto. Ratkaisevaa on, kuinka tietoa päätöksenteon tueksi käytetään.

Yhteistyörakenteiden luominen

- Haasteena on luoda toimivat yhteistyörakenteet maakuntien liikelaitosten, julkisten ja yksityisten sote-keskusten, kuntien, järjestöjen ja seurakuntien sekä eräiden muiden tahojen (esim. Kela) kanssa. Kunnan palveluista keskeisiä ovat varhaiskasvatus sekä koulut ja opiskeluhuollon psykologi- ja kuraattoripalvelut. Yhteistyö opiskeluhoitopalvelujen kanssa tulee olemaan haasteellista, jos osa opiskeluhoitopalveluista (psykologin ja kuraattorin palvelut) on kuntien järjestämisvastuulla ja osa maakunnan (koulu- ja opiskeluterveydenhuolto). Lisäksi yhteistyötä tarvitaan kunnan terveyttä ja hyvinvointia edistävien tahojen kuten liikunta-, ravitsemus- ja kulttuuripalvelujen (ml kirjastot) kanssa.
- Yhteistyörakenteiden valmistelu järjestöjen ja seurakuntien kanssa on käynnissä. Kelan kanssa on käynnistetty kokeiluja muutamassa maakunnassa Kelan ja perhekeskusten yhteistyön tiivistämiseksi.
- Yhteistyörakenteita tarvitaan myös sote-palvelujen sisälle lasten erityispalvelujen sekä aikuisten perus- ja erityispalvelujen kanssa. Jatkossa tarkoituksena on, että erityispalvelut (mm. lastenpsykiatria, pediatria) tukevat peruspalveluja mm. jalkautamalla perustasolle ja konsultaatiokäytänteiden avulla. Lasten vanhempien avuksi tarvitaan perus- ja erityistason yhteistyötä erityisesti mielenterveys- ja päihdetyön sekä aikuissosiaalityön kanssa.
- Viidelle yhteistoiminta-alueelle perustettavien osaamis- ja tukikeskusten haasteena on luoda tarvittavat yhteiset linjaukset alueen maakuntien perhekeskusten kanssa.
- Yhtenäisiä linjauksia ja toimintatapoja tarvitaan lapsen kasvun ja kehityksen sekä vanhemmuuden tukemiseksi ml. voimavarojen vahvistaminen. Ne tuovat synergiaetuja ja tukevat lasta, vanhempia ja työntekijöitä. Yhtenäisiä tapoja toimia tarvitaan myös lapsen ja perheen ongelmien ja riskien tunnistamiseksi mahdollisimman varhain sekä tarvittavan avun ja tuen järjestämiseksi viiveettä ja perheen kannalta suju-

vasti. Linjauksia tarvitaan tuen tuomiseksi varhaiskasvatuksen tiloihin. Yhteistyötä on tiivistettävä erityistasolle siirtyvän lastensuojelun kanssa. Sote-palvelujen mukaan lukien erikoissairaanhoidon tuen koordinaatio perhekeskustoimintamallissa on keskeistä.

Toimintakulttuurin uudistaminen

- Toimintakulttuurin uudistaminen LAPEn periaatteiden avulla luo perustan yhteen sovitetulle toiminnalle sekä lapsi- ja perhelähtöisille palveluille. Toimintaperiaatteet ohjaavat perhekeskuksen kaikkea toimintaa: sen johtamista, yhteistoimintaa ja asiakastyötä. Haasteena on, miten periaatteet konkretisoidaan ja sisäistetään siten, että kaikilla toimijoilla ja kaikilla tasoilla niin kunnissa kuin maakunnassa on niistä riittävän yhteinen käsitys. Myös lasten ja perheiden on oltava niistä tietoisia.

Haasteena on myös, että valmisteilla olevat ja tulevat ICT-ratkaisut tukevat eri tahojen saumatonta yhteistyötä ja että perhekeskustoimintamalliin kuuluvat sähköiset palvelut hyödyttävät perheitä.

5.3.2 Perusopetukseen ja toisen asteen koulutukseen liittyvät hyvinvointipalvelut

Varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus sekä toisen asteen koulutus ovat keskeisiä lapsen ja nuoren elinympäristöjä, jotka muuttuvat lapsen ja nuorten kehityksen myötä. Opiskeluhoito on oppilaan ja opiskelijan oppimisen, psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä koulu- ja oppilaitosyhteisössä (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013). Opiskeluhoito järjestetään opetuksen ja sosiaali- ja terveystoimen monialaisena yhteistyönä ja toteutetaan kouluissa ja oppilaitoksissa lähellä oppilaiden ja opiskelijoiden (jatkossa opiskelijoiden) arkea.

Lain mukaisesti opiskeluhoillon kokonaisuus sisältää yhteisöllisen ja yksilökohtaisen opiskeluhoitotyön. Opiskeluhoillon palveluita (oppilas- ja opiskelijahuoltolakia 1287/2013) ovat koulu- ja opiskeluterveydenhoito (terveydenhoitaja ja lääkäri) sekä opiskeluhoillon kuraattori- ja psykologipalvelut. Oppilas- ja opiskelijahuoltolakia sovelletaan esiopetuksesta (terveyspalvelut järjestää lastenneuvola) toiselle asteelle. Opiskeluhoito on lasten ja nuorten peruspalvelu, joka on tarjolla lasten ja nuorten luontaisessa kehitysympäristössä, kouluissa ja oppilaitoksissa.

Yhteisöllinen opiskeluhoito tukee ennaltaehkäisevästi koko oppilaitosyhteisöä. Yhteisöllisellä opiskeluhoitolla tarkoitetaan toimintakulttuuria ja toimia, joilla luodaan edellytyksiä yhteenkuuluvuudelle, huolenpidolle ja avoimelle vuorovaikutukselle. Niillä edistetään koko oppilaitosyhteisössä opiskelijoiden oppimista, hyvinvointia, terveyttä, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta sekä opiskeluympäristön terveellisyttä, turvallisuutta ja esteettömyyttä. Yhteisöllistä opiskeluhoitoa toteuttavat kaikki opiskeluhoillon toimijat: rehtori, opettajat, ohjaava henkilöstö, kuraattori (myös sosiaalityöntekijän kelpoisuuden omaava vastaava kuraattori), psykologi, koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstö sekä kouluyhteisössä työskentelevät muut aikuiset. Oppilaitoksen henkilökunnalla on ensisijainen vastuu oppilaitosyhteisön hyvinvoinnista.

Oppilaitoskohtainen opiskeluhoitoryhmä vastaa oppilaitoksen opiskeluhoillon suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta ja arvioinnista. Myös vanhemmat ja opiskelijat osallistuvat opiskeluhoitoryhmän toimintaan. Opiskeluhoitoryhmällä on keskeinen rooli oppilaitoksen toimintakulttuurin ja ennaltaehkäisevien ra-

kenteiden luomisessa yhteisöön. Yhteisölliseen hyvinvointityöhön kuuluvat yhdessä tekeminen sekä rakenteellinen ja suunnitelmallinen työ hyvinvoinnin, oppimisen ja osallisuuden edistämiseksi. Yhteisöllisten toimintatapojen kehittämisessä tehdään yhteistyötä opiskelijoiden, huoltajien sekä muiden lasten ja nuorten hyvinvointia edistävien viranomaisten ja toimijoiden kanssa.

Yksilökohtainen opiskeluhoito. Yksilökohtaisella työllä pyritään tukemaan yksittäistä opiskelijaa ja hänen perhettään heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Tuki voi olla ennaltaehkäisevää sekä varhaista tukea ja hoitoa tarjoavaa ja toisen asteen opinnoissa myös sairaanhoidollista. Yksilökohtaista opiskeluhoitoa toteutetaan sekä ennaltaehkäisevästi että tunnistettujen tarpeiden mukaisesti. *Ennaltaehkäisevästi* jokaisen yksittäisen opiskelijan kanssa yksilökohtaista opiskeluhoitoa toteuttavat tavallisesti koulu- ja opiskeluterveydenhuollon terveydenhoitajat ja lääkärit terveystarkastusten ja terveysneuvonnan muodossa (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013). *Tunnistettujen tarpeiden mukaista* yksilökohtaista opiskeluhoitoa toteuttaa opiskeluhoitopalvelujen henkilöstö. Lisäksi sitä toteuttavat tapauskohtaisesti opiskelijan tueksi kootussa monialaisessa opiskeluhoitoryhmässä opiskeluhoollon vastaava kuraattori, kuraattori ja psykologi, koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstö, opettajat, luokanvalvojat tai ryhmäohjaajat, opinto-ohjaajat ym. tapauskohtaisesti tarvittavat tahot oppilaitoksessa. – Yksilökohtainen opiskeluhoito perustuu aina vapaaehtoisuuteen ja sen toteuttaminen edellyttää opiskelijan suostumusta, tai, ellei hänellä ole edellytyksiä arvioida annettavan suostumuksen merkitystä, hänen huoltajansa suostumusta.

Opiskelijalla on oikeus *koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluihin*, jotka järjestetään terveydenhuoltolain (1326/2010) ja asetuksen (VNA 338/2011) mukaisesti, ja asiakkuudessa ovat säännöllisten ja kattavien terveystarkastusten ja terveysneuvonnan kautta kaikki opiskelijat.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa:

- Järjestetään kouluterveydenhuollon laajat terveystarkastukset (terveydenhoitaja ja lääkäri) vuosiluokilla 1, 5 ja 8, ja niihin kutsutaan molemmat huoltajat mukaan. Tukea järjestetään tarvittaessa sekä oppilaalle, opiskelijalle että vanhemmille.
- Järjestetään tarvittavia lisäkäyntejä ja seurantoja sekä avoimia ilman ajanvarausta tarjolla olevia vastaanottoja, jonne lapset ja nuoret voivat oma-aloitteisesti hakeutua tarpeensa mukaan.
- Selvitellään myös erityisen tuen tarvetta. Tukea tarjotaan ja järjestetään tarpeen mukaisesti, usein moniammatillisessa yhteistyössä opetustoimen henkilöstön sekä muiden opiskeluhoollon toimijoiden tai hoitotahojen kanssa.
- Opiskeluterveydenhuoltoon sisältyvät muut terveyden- ja sairaanhoitopalvelut mukaan lukien mielenterveys-, päihde- ja seksuaaliterveyspalvelut.
- Oppilaitoksen henkilöstö sekä opiskeluhoollon psykologit ja kuraattorit ohjaavat opiskelijoita tarvittaessa koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluihin.

Opiskeluhoollon kuraattorin ja psykologin yksilökohtaisten palvelujen piirissä on tavallisesti osa oppilaitoksen opiskelijoista.

- He selvittelevät opiskelijan tilannetta ja tuen tarvetta, tukevat opiskelijaa ja vanhempia sekä järjestävät tarvittavaa tukea ja tekevät yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa.
- Kuraattori tekee tarvittaessa sosiaalisia selvityksiä ja psykologi psykologisia tutkimuksia ja lausuntoja.
- Opiskelijoilla on omasta aloitteestaan tai muiden ohjaamana lakisääteinen oikeus päästä kuraattorin tai psykologin kanssa henkilökohtaiseen keskusteluun oppilaitoksen seitsemän työpäivän sisällä tai, jos on

kyse kiireellisestä asiasta, jo samana tai seuraavana päivänä. Asian kiireellisyyden arvioi psykologi tai kuraattori.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tehtäviin kuuluu oppilaitosympäristön terveellisuuden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin edistäminen ja tarkastaminen kolmen vuoden välein. Tarkastukset ovat osa oppilaitoksen yhteisöllistä työtä ja ne toteutetaan laajassa yhteistyössä eri toimijoiden sekä opiskelijoiden ja huoltajien kanssa. Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisyyn liittyvien työtapojen tai ohjelmien selvittäminen kuuluu tarkastuksen sisältöön. Tarkastusten tueksi on laadittu yhteinen monialainen tarkastusmalli (Hietanen-Peltola & Korpilahti 2015).

Opiskeluhoolto järjestetään monialaisessa yhteistyössä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen sekä huoltajien ja opiskelijoiden sekä muiden tarvittavien yhteistyötahojen kanssa siten, että siitä muodostuu toimiva ja yhtenäinen kokonaisuus (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013 § 9 § mom. 1). Tarvittaessa saadaan myös jalkautuvia ja konsultoivia sosiaali- ja terveydenhuollon erityispalveluja.

Opiskeluhoolto muodostaa kiinteän osan ammatillisen koulutuksen toimintaa, josta vastaa ja jota johtaa ammatillisen koulutuksen järjestäjä. Oppilas- ja opiskelijahuoltolakia muutetaan ammatillisen koulutuksen reformista johtuen. Opetushallitus määrää opiskelijahuollon keskeisistä periaatteista sekä opiskelijahuollon tavoitteista. Koulutuksen järjestäjä päättää opiskelijahuollon järjestämistavoista Opetushallituksen määräykseen perustuen. Muiden kuin oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa tarkoitettujen opiskelijoiden osalta koulutuksen järjestäjän tulee antaa opiskelijoille tietoa käytettävissä olevista opiskelijahuollon eduista ja palveluista sekä tarvittaessa ohjata opiskelijaa hakemaan näitä etuja ja palveluita. Koulutuksen järjestäjän tulee toimia yhteistyössä opiskelijahuollon palveluita antavien ja järjestävien viranomaisten ja muiden tahojen kanssa.

Opiskelijoiden tulee saada tarvitsemansa opiskeluhoolto osana koulutusta omassa toimintaympäristössään ja osana arjen toimintaa lähipalveluna. Opiskeluterveydenhuollosta säädetään terveydenhuoltolaissa (L 1326/2010). Opiskeluhoollon asiantuntijat (kuraattorit ja psykologit) toimivat koulutuksen järjestäjän ja lasten, nuorten ja perheiden palveluiden yhdyspinnalla ja voivat välittää nuoren ja hänen perheensä kanssa sovittulla tavalla tiedon niistä asioista koulutuksen järjestäjälle, jotka vaikuttavat koulutuksen järjestämiseen ja jotka on hyvä tietää opiskelijan tuen tarpeiden näkökulmasta koulutuksessa. Tämä mahdollistaa luottamuksellisen ja eettisesti hyväksytyyn tavan tukea nuorta ja perhettä vaativissa elämäntilanteissa.

Perusopetuksessa sairaalaopetuksen järjestäminen kuuluu sairaalan sijaintikunnan järjestämisvastuulle. Sairaalaopetuksen järjestämisen lähtökohtana on oppimisen ja koulunkäynnin jatkuvuuden turvaaminen sairauden ja sen hoidon aikana. Valtion koulukodeilla on viisi valtakunnallisesti toimivaa vaativan lastensuojelun ja perusopetuksen palveluita tuottavaa yksikköä. Valtion koulukotien lisäksi toimii kaksi yksityistä koulukotia.

Yhdyspinnat

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut muodostavat esi- ja perusopetuksen sekä varhaiskasvatuksen kanssa palveluiden yhdyspintoja. Yhdyspinnat muodostuvat maakunnan sote-palveluiden ja kuntien palveluiden, ensisijaisesti varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen, mutta myös kunnan muiden terveyttä ja hyvinvointia edistävien palvelujen välille. Keskeiset sosiaali- ja terveydenhuollon ja opetustoimen yhdyspinnat muodostuvat ensisijaisesti opetustoimen palveluiden ja lastensuojelun, neuvolapalveluiden, vammaispalveluiden, perhekeskuksen sekä erityistason ja vaativien sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. Lasten ja nuorten

sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut järjestetään lähellä lapsia ja oppilaita, ja ovat siten helposti ja oikea aikaisesti nuorimpienkin lasten saavutettavissa.

Opiskeluhoito järjestetään opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen monialaisena yhteistyönä. Opiskeluhoitoa toteutetaan yhteisöllisenä ja yksilökohtaisena opiskeluhoitona. Sekä yhteisöllisen että yksilökohtaisen opiskeluhoitoon toteuttamisessa tehdään yhteistyötä oppilaitoksen ulkopuolisten kumppanien, kuten nuorisotoimen, perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon, mielenterveys-palvelujen, sosiaalityön, lastensuojelun ym. tahojen kanssa.

- Kunnan koulujen ja oppilaitosten (ml. kuraattorit ja psykologit) yhdyspinta koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluihin (sote) opiskeluhoitoon kokonaisuudessa
- Esiopetus ja neuvola
- Koulu ja perustason terveyspalvelut esimerkiksi terapia- ja kuntoutuspalvelut
- Koulu ja erityistason palvelut jatkossa lastensuojelu, samoin erikoissairaanhoidon palvelut
- Koulu ja sosiaalipalvelut esimerkiksi perheneuvola, sosiaalityö, perhetyö
- Nuorisotyön yhdyspinta oppilaitosten kautta sote palveluihin
- Vanhemmuuden tuki, sote-koulu -yhteistyö
- Koulu ja maahanmuuttajille suunnatut sote-palvelut
- Osallisuus; lasten ja nuorten äänen kuuleminen sote-palveluissa koulujen ja oppilaitosten kautta
- Sairaalaopetus ja koulukodit muodostavat peruspalveluista poikkeavan yhdyspinnan
- Ammatillisessa koulutuksessa opiskelevilla opiskelijoilla on yhdyspinta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin opiskeluhoitoon kautta
- Ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien vammaisten opiskelijoiden vammaispalvelulain mukaiset palvelut (mm. kuljetuspalvelut, henkilökohtainen apu, taloudellinen tuki laitteiden, välineiden ja koneiden hankkimiseksi) sekä yhdyspinnat muun muassa kuntouttavaan työtoimintaan, työ- ja päivätoimintaan tai muuhun sellaiseen.

Haasteet kouluun ja oppilaitoksiin liittyvissä hyvinvointipalveluissa sote- ja kunta rajapinnassa

Monet kouluun ja oppilaitoksiin liittyvien hyvinvointipalvelujen haasteet aiheutuvat ainakin välillisesti maakunta- ja sote-uudistuksen tuomasta muutoksesta opiskeluhoitoon palvelukokonaisuudessa. Haasteita muodostuu myös yhdyspinoista perheeseen, perhekeskukseen, nuorisotyöhön (ohjaamoon), erityistason ja vaativiin palveluihin ja muihin sosiaalipalveluihin. Opiskeluhoitoon kehittäminen tulevassa yhdyspintarakenteessa haastaa turvaamaan oppilaan lakisääteisen oikeuden saada oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaiset palvelut palveluiden järjestäjästä riippumatta. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisten palvelujen saaminen oppilaan ja opiskelija lähiympäristöissä, kouluissa ja oppilaitoksissa edistää palveluihin pääsyä (SiVL 11/2017 vp). Yhdyspintatyössä pyritään rakentamaan toimimalleja, jotka tukevat kaikkien kuntien alueella tapahtuvaa palveluiden järjestämistä. Opiskeluhoitoon toimiva palvelukokonaisuus tukee opiskeluhoitoon ennaltaehkäisevien palvelujen toteuttamista.

Voimassa olevan oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) mukaan oppilaitoksen sijaintikunta vastaa opiskeluhoitoon palvelujen (psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuolto) järjestämisestä. Kunta päättää myös sen, minkä hallintokunnan alaisuudessa psykologi- ja kuraattoripalvelut järjestetään. Yksityisellä opetuksen/koulutuksen järjestäjällä on lisäksi vapaus päättää, haluaako se poiketa sijaintikunnan järjestämisvastuusta ja tuottaa psykologi- ja kuraattoripalvelut itse ja omalla kustannuksellaan. Ammatillisten oppilaitosten opiskeluhoitopalvelut järjestää usein koulutuskuntayhtymä, jonka koko

vaihtelee muutamasta kunnasta yli 20 kuntaan. Ammatillisen koulutuksen osalta tulee ottaa lisäksi huomioon, että merkittävä osa opiskelusta tapahtuu työpaikoilla. Eduskunnassa keväällä 2018 käsiteltävänä olevan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislakiluonnoksen (HE 15/2017) mukaan kouluterveydenhuollon ja toisen asteen opiskeluterveydenhuollon järjestää jatkossa maakunta ja maakuntalakiluonnoksen mukaan opiskeluhuollon psykologi- ja kuraattoripalvelut kunta. Opiskeluhuollon osalta haasteena on, miten sovitaan kunnan ja maakunnan yhteistyöstä ja resursseista, jotta lapsen ja nuoren näkökulmasta palvelut muodostavat toimivan kokonaisuuden.

Opiskelijoilla on oikeus saada yhdenvertaisia ja korkealaatuisia opiskeluhoitopalveluja. Haasteena on turvata yhdenvertaiset opiskeluhoollon palvelut mahdollistavat voimavarat kaikissa kunnissa. Tällä hetkellä voimavarat (erityisesti opiskeluhoollon kuraattori- ja psykologipalvelujen osalta) ja toimintatavat vaihtelevat jopa koulu- ja/tai oppilaitoskohtaisesti.

- Miten maakunnan ja sen alueen kunnan kanssa sovitaan niin, että lapset ja nuoret saavat yhdenvertaisia ja yhtenäisiä opiskeluhoollon palveluja kaikissa maakunnan kunnissa ja oppilaitoksissa?
- Miten turvataan, että lapset ja nuoret saavat yhdenvertaiset opiskeluhoollon psykologi- ja kuraattoripalvelut kaikissa kunnissa ja oppilaitoksissa?

Kuraattorien ja psykologien rooli terveydenhuollon hoitoketjuissa (esim. mielenterveyspulmat) jää uudistuksessa epäselväksi. Opiskeluhoollon psykologit ovat tärkeä osa perustasolla toteutettavaa psykologitoimintaa ja heidän asiantuntemustaan käytetään sekä psykiatristen, neuropsykiatristen että neurologisten pulmien selvittelyssä osana terveydenhuollon hoitoketjuja, esimerkiksi ohjattaessa lastenneurologisiin erityistason palveluihin. Koulujen näkökulmasta askarruttaa myös, miten kouluterveydenhuollon resursseja ja toimintatapoja ohjataan maakunnasta kouluille ja miten oppilashuollon kokonaisuuden kehittäminen ja yhteydenpito tapahtuu.

Nykyisen lainsäädännön mukaan terveydenhuollon ammattihenkilöiden, mukaan lukien psykologien, potilaskertomukset tallennetaan potilasrekisteriin ja kuraattorin asiakaskertomukset opiskeluhoollon kuraattorin asiakasrekisteriin. Kun opiskeluhoollon psykologi- ja kuraattoripalvelut pysyvät kunnallisina palveluina muun sosiaali- ja terveydenhuollon siirtyessä maakuntien järjestettäväksi, kunnat tarvitsevat riittävät edellytykset ja osaamista sosiaali- ja terveydenhuollon rekistereiden ylläpitoon psykologi- ja kuraattoripalveluiden osalta.

Haasteena on yhdenvertaisten opiskeluhoollon psykologi- ja kuraattoripalvelujen saatavuus kunnissa. Psykologi- ja kuraattoripalvelujen saatavuuteen ja laatuun vaikuttavat tällä hetkellä, ja jatkossakin, kunnan sijainti, koko ja taloudellinen tilanne sekä halukkuus ja mahdollisuus palkata työntekijöitä ja kehittää toimintatapoja. Suurilla kunnilla tähän on paremmat mahdollisuudet. Psykologien rekrytointi on vaikeutunut, kun työmarkkinoilla ei ole tarjolla riittävästi psykologeja (Kuntaliitto 2014, 2016). Niissä kunnissa, joissa ei ole varsinaisia opiskeluhoollon psykologi- tai kuraattorivakansseja ja joissa opiskeluhoitopalveluja on saatu kouluun ja oppilaitoksiin sosiaali- ja terveystoimesta tai ostettu yksityisiltä palveluntuottajilta, syntyy uudistuksen myötä tilanne, joka edellyttää neuvotteluja ja sopimista palvelun järjestämisestä jatkossa.

Miten tulevaisuudessa järjestetään yhteisöllisen ja yksilökohtaisen opiskeluhoollon ohjaus, tuki ja täydennyskoulutus? Opetushallitus on huolehtinut opetustoimeen kuuluvan opetussuunnitelman mukaisen opiskeluhoollon ohjauksesta ja täydennyskoulutuksesta. Yksilökohtaisen opiskeluhoollon lisäksi yhteisöllinen työ on laissa määritelty myös psykologien ja kuraattoreiden sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tehtäväksi. Jotta ohjausta voitaisiin antaa ja palveluja kehittää lain tarkoittamalla tavalla, tarvittaisiin kiinteä yhteys niin koulujen ja oppilaitosten arkeen kuin kuntiin. Tehtävä edellyttää ohjauksen ja kehittämistyön edellyttämän substanssiosaamisen ja resurssien turvaamista.

5.3.3 Erityistason ja vaativat palvelut

Lapset ja nuoret perheineen tarvitsevat erityistason tai vaativimpia palveluita kaikkina ikäkausina silloin, kun perustason palvelut eivät riitä lapsen tai nuoren hyvinvoinnin ja terveyden ylläpitämiseen tai kun muista palveluista ei ole ollut vaikeisiin ongelmiin ja sairauksiin apua.

Lasten, nuorten ja heidän perheidensä erityispalveluita ovat esimerkiksi erikoissairaanhoido, lastensuojelu, lasten ja nuorten erityistason vammaispalvelut, erityistasoinen kuntoutus sekä alaikäisille, odottaville ja lapsiperheiden vanhemmille suunnatut päihdehuollon erityispalvelut, yhteistyössä poliisin tai rikosseuraamuslaitoksen kanssa toteutetut erityistason työmuodot sekä järjestöjen ja yksityisten palveluntuottajien tuottamat erityispalvelut. Erityispalvelut liittyvät tiiviisti varhaiskasvatukseen, koulun ja oppilaitosten hyvinvointia tukevaan työhön ja erityisen tuen toimintamuotoihin.

Eritystason palvelut ovat maakunnan alueella keskitettyjä, mutta osittain perustasolle jalkautuvia palveluita. Keskeistä erityispalvelujen uudistamisessa on integroitujen toimintamallien käyttöönotto, esimerkiksi erityispalvelujen jalkautuminen perhekeskuksiin sekä yhtenäiset toimintamallit, voimavarojen taloudellinen käyttö, asiakkaiden osallisuuden lisääminen ja toimivat yhdyspinnat.

Pieni osa lapsista ja nuorista, vain noin yksi prosentti, tarvitsee hyvin vaativaa erityisosaamista ja erikoistumista sekä monen toimijan yhteistyötä edellyttäviä palveluita, joiden saatavuudessa nykyisellään on puutteita ja suuret alueelliset erot. Nämä vaativaa erityisosaamista edellyttävät palvelut kootaan viidelle yhteistyöalueelle perustettaviin osaamis- ja tukikeskuksiin (OT-keskus) ja keskusten verkostomaiseen yhteistyörakenteeseen. Vaativimpien palveluiden lisäksi OT-keskusten tehtäviä ovat tutkimus-, kehittämis- ja koulutustoiminta yhteistyössä muiden toimijoiden, esimerkiksi yliopistojen kanssa sekä mahdollisesti lasten, nuorten ja perheiden palveluiden yhteistyöalueen tasoinen koordinointi yhteistyössä erityis- ja perustason toimijoiden kanssa.

OT-keskuksia muodostettaessa otetaan huomioon olemassa oleva ja vakiintunut opetusta ja koulutusta tukeva osaamiskeskustoiminta, esimerkiksi Valteri-koulun konsultatiivinen malli (ja kehitteillä oleva VIP-verkosto), nuorille suunnattu Ohjaamo-toiminta sekä ammatillisten erityisoppilaitosten erityisen tuen kehittämis-, ohjaus- ja tukitehtävä, jolla ne tukevat ammatillisen koulutusten järjestäjien erityisen tuen kehittämistä asiantuntijapalveluilla (mm. konsultoinnit, koulutukset ja hankkeet). Varhaiskasvatukseen, koulun ja oppilaitosten osalta OT-keskusten palvelujen kokonaisuuteen linkittyvät vaativan erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten hyvinvointia tukevat palvelut, yhteistyökumppaneina sairaala- ja laitosopetus sekä koulukodit.

Sairaalaopetusyksiköt, Elmeri-koulut, valtion koulukotikoulut, kunnalliset erityiskoulut, oppimis- ja ohjauskeskus Valteri sekä yliopistolliset ja muut erityispedagogiikan tutkimus- ja koulutusyksiköt ovat muodostamassa sote-uudistuksen yhteistyöalueita mukaillen viisi alueellista yhteistyöverkostoa (VIP-verkostot) vaativan erityisen tuen ohjaus- ja palveluverkostoiksi. VIP-toiminnan tavoitteena on päivittää, kehittää ja vakiinnuttaa opetuksen järjestäjien vaativan erityisen tuen yhteistyön organisoimista. VIP-verkostojen ja OT-keskusten tiivis yhteistyö on yhteisenä tavoitteena.

Yhdyspinnat

Erityistason ja vaativissa palveluissa muodostuvat keskeiset yhdyspinnat sote-palveluiden sisällä, sote-palveluiden ja varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitosten välillä (SI-SO-TE) sekä yhdyspinnat muiden sektoreiden, järjestöjen ja yksityisten palvelutuottajien palveluihin. Erityistason ja vaativissa palveluissa on tavallista, että lapsi tai nuori perheineen tarvitsee samanaikaisesti monia palveluita, jolloin yhdyspinnat muodostuvat moniulotteisiksi. Yhdyspinnat näyttävät erilaisilta riippuen mistä palvelusta käsin niitä katsotaan. Käytännössä kaikki lapset ja nuoret käyvät neuvolassa ja tämän jälkeen koulua. Useimmat ovat myös varhaiskasvatuksessa. Kun mennään erikoistuneempien palvelujen puolelle, kasvaa erilaisten perus- ja erityistason yhdyspintojen määrä. Erityispalvelujen sisälläkin on eroja. Esimerkiksi lasten- ja nuorisopsykiatrian asiakkaista kaikki käyttävät peruspalveluja ja monet myös lastensuojelun palveluja, mutta eivät kaikki. Lastensuojelun palveluissa olevista taas valtaosa on sekä peruspalvelujen että lasten- tai nuorisopsykiatrian asiakkaita.

Sote-palveluiden sisäiset yhdyspinnat

Horisontaalinen integraatio ja systeeminen palvelukokonaisuus ovat haasteena sekä sosiaalipalveluiden sisällä lastensuojelun ja sosiaalipalveluiden uudella yhdyspinnalla, että sosiaalipalveluiden ja terveystalouden välillä. Sosiaalihuoltolain uudistuksessa tarkoituksena oli vahvistaa peruspalveluja ja sitä kautta vähentää lastensuojelun korjaavien toimenpiteiden tarvetta. Laki edellyttää, että kunnat varaavat riittävät resurssit palvelujen toteuttamiseen ja että kuntalaisille kerrotaan selkeästi, mihin heillä on oikeus ja mistä yleisiä sosiaalihuollon palveluja ja apua voi hakea. Vaikka lain voimaantulosta on kulunut kolme vuotta, ei palvelurakenteen muutos kohti varhaisen tuen palveluita ole vielä toteutunut täysimääräisesti. Tulevien maakuntien sote-palvelujen organisoinnilla on suuri merkitys sille, miten lain uudistuksen tavoitteet voidaan saavuttaa.

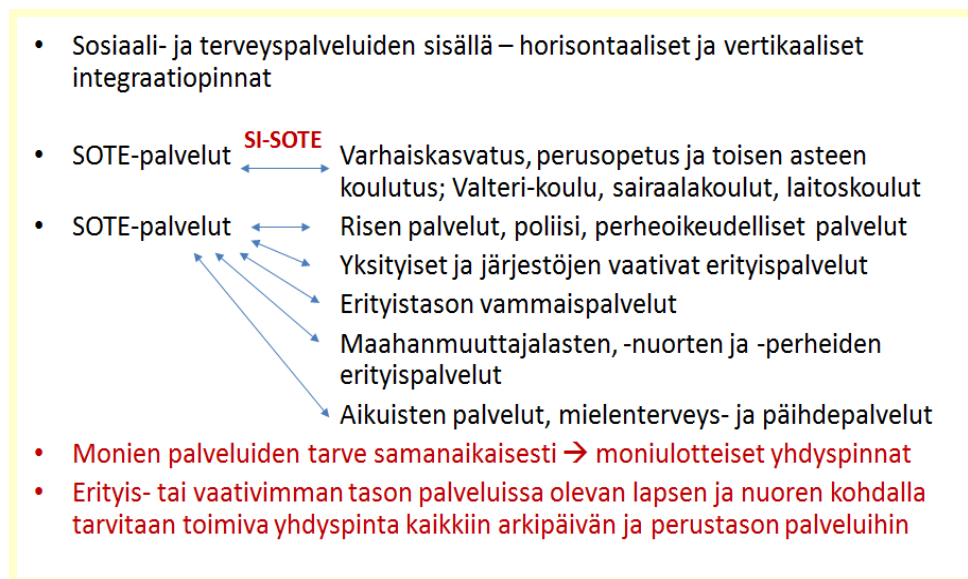
Nykyisessä palvelujärjestelmässä erityisesti lastenpsykiatrian tai nuorisopsykiatrian ja lastensuojelun palveluiden samanaikainen tarve on usein muodostanut vaikean rajapinnan, jossa on ollut vaikea ratkaista kumpia palveluita ensisijaisesti tai kiireisimmin tarvitaan. Lapsi tai nuori perheineen on voinut joutua työntekijöiden erilaisten näkemysten ristiaallokkoon. On syntynyt palvelukatveja ja toisaalta palvelujärjestelmälle mahdollisuus osaoptimointiin. Sote-uudistus tuo nämä palvelut samaan maakunnan liikelaitokseen ja LAPE-muutosohjelma luo uusia toimintamalleja integraation ja paremmin toimivan asiakaslähtöisen yhteistyön mahdollistamiseksi näissä tilanteissa.

Vertikaalinen integraatio (erityistason ja peruspalvelujen yhteistyö) tuo erityistason palvelut etulinjaan, esimerkiksi perhekeskuksiin tai kouluterveydenhuoltoon lähelle lasten, nuorten ja perheiden arkipäivää ja toisaalta jakaa perustason tietämystä erityistason kanssa. Erityistason jalkautuminen perustasolle edellyttää uusien konsultaatiomuotojen ja uudentyypisen yhdessä työskentelyn kehittämistä sekä soten sisäisten vertikaalisten yhdyspintojen hyvää hallintaa.

Monitoimijainen palvelutarpeen arviointi edellyttää sekä horisontaalisten että vertikaalisten yhdyspintojen sujuvaa toimintaa. Arviointi ja asiakasohjaus toteutuvat lähtökohtaisesti peruspalveluissa etulinjaan tulevan ja monialaisen erityisosaamisen tuella. Lapsen tai nuoren ja hänen perheensä erityistason palvelutarvetta arvioitaessa on sektorirajat ylittävä tiedon keruu ja yhteistyö keskeisesti tarpeen.

Sote-palveluiden ja muiden lasten, nuorten ja perheiden palveluiden yhdyspinnat

Erityistason ja vaativien palveluiden olennainen yhdyspinta muodostuu sote-palveluiden ja lapsen tai nuoren kehitysympäristön tärkeän osa-alueen, varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen välille. Yhdyspinnan merkitys kasvaa maakunta- ja sote-rakenteessa maakunnan ja siihen kuuluvien kuntien välillä, kun sote-palveluiden järjestämisvastuu siirtyy maakunnille. Erityistason ja vaativissa palveluissa horisontaalisena yhdyspintatasona ovat varhaiskasvatus, esi- ja perusopetuksen erityistason tai vaativissa erityinen tuki, Valteri-koulu sekä sairaala- ja laituskoulut. Vertikaalinen yhdyspinta erityistason ja vaativissa palveluissa ulottuu usein myös perustasolle omaan kouluun tai varhaiskasvatukseen lähelle lapsen tai nuoren arkipäivää. (Kuvio 10.)

Kuvio 10. Yhdyspinnat lapsille, nuorille ja perheille suunnatuissa erityistason ja vaativissa palveluissa.

Lape-muutosohjelma kokoaa erityistason ja vaativat palvelut niiden käyttäjille helposti avautuviksi kokonaisuuksiksi siten, että palveluja ei tarvitse etsiä monesta eri paikasta ja monelta eri taholta. Yhdyspintojen verkostosta muodostuu monitahoinen ja laaja. Muutostyössä pitää varmistaa hyvin toimivat yhdyspinnat nykyisten rajapintojen tilalle. Lapsen tai nuoren ja hänen perheensä ympärille kootaan tarpeen mukaan myös erityistason vammaispalvelut ja kuntoutuspalvelut, erityistason päihdepalvelut alaikäisille ja perheen aikuisille sekä tarpeen mukaiset muut perheen aikuisten palvelut, esimerkiksi mielenterveyspalvelut. Maahanmuuttajalasten ja -nuorten sekä heidän perheidensä palvelut muodostavat tärkeän yhdyspinnan, erityisesti huomioiden yksin maahan tulleet alaikäiset. Yhdyspinnoilla työskentelyyn sisältyy myös osaamisen kehittämisen haasteita liittyen kulttuuritaustan tuntemukseen ja esimerkiksi vaikeaan traumatisoitumiseen tavoilla, joita omassa maassamme ei tunneta. Erityistason ja vaativiin palveluihin liittyy yhteistyötä poliisin, syyttäjän, oikeuslaitoksen ja rikosseuraamuslaitoksen kanssa, kun palveluita tarvitaan seksuaali- tai pahoinpitelyrikosepäilyjen selvittämiseen, erittäin vaikeisiin huoltoriitoihin ja muihin vaativiin perheoikeudellisiin kysymyksiin liittyen.

Sekä sote-uudistus että Lape ovat tuomassa järjestöjen ja yksityisten palvelutuottajien palvelut aiempaa systemaattisemmin lasten, nuorten ja heidän perheidensä käyttöön osana julkista palvelujärjestelmää. Tärkeitä yhdyspintoja muodostuu siis sote-palveluiden ja kolmannen sektorin tuottamien erityistason ja vaativien palveluiden välille sekä näistä kummastakin varhaiskasvatuksen ja koulun suuntaan.

Haasteet

Järjestämisvastuu erityistason ja vaativien sote-palveluiden osalta kuuluu eduskunnan käsiteltävänä olevan järjestämislain mukaan jatkossa maakunnille, joilla on myös vastuu palvelukokonaisuuksien yhteen sovitamisesta, yhdenvertaisesta saatavuudesta, tuottamistavasta ja viranomaistoimivallan käytöstä. Maakunnan liikelaitos vastaa erityis- ja vaativan tason sote-palveluiden tuottamisesta. Kaikki sosiaalipalvelut, myös lastensuojelupalvelut, olisivat jatkossa liikelaitoksen palveluja. Sosiaali- ja terveydenhuollon integraation turvaamiseksi ja riittävän sosiaalihuollon asiantuntemuksen varmistamiseksi maakunnalla olisi ehdotuksen mukaan oltava yksi tai useampi maakunnan alueella sosiaali- ja terveyskeskusten yhteydessä työskentelevä ryhmä, joka olisi muodostettu sosiaalityöntekijästä, muista sosiaalihuollon ammattihenkilöistä ja tarpeen mukaan terveydenhuollon ammattihenkilöistä. Maakunnan liikelaitoksen liikkuva sosiaalihuollon ryhmä voisi sosiaali- ja terveyskeskuksen tiloissa antaa sosiaali- ja terveyskeskukselle sosiaalihuollon konsultatiivisia palveluja tai tehdä sosiaali- ja terveyskeskuksen tiloissa palvelutarpeen arviointeja liikelaitoksen tuotantovastuulla oleviin palveluihin asiakkaiden saumattomien palveluketjujen varmistamiseksi. Tämän lisäksi maakunnan liikelaitos voisi antaa tuotantovastuullaan olevia muita kuin suoran valinnan palveluja maakunnan päättämällä tavalla sosiaali- ja terveyskeskusten yhteydessä siitä suoran valinnan palvelun tuottajan kanssa sopien. Näin voidaan turvata asiakkaiden yhden luokun palveluja. Uusi rakenne haastaa ja antaa mahdollisuuksia entistä tiiviimpään yhteistyöhön ja palvelujen yhteensovittamiseen.

Maakunnalla on paljon valtaa rakentaa omasta palveluverkostaan alueen väestön tarpeisiin vastaava ja eheä kokonaisuus. Maakunnan ja maakunnan liikelaitoksen on neuvoteltava ja sovittava kaikkien maakunnan kuntien kanssa toimivien yhdyspintojen toteutumisesta kuntien palveluiden ja toimintojen kanssa. Lasten, nuorten ja perheiden palveluiden laajassa kokonaisuudessa nämä yhdyspinnat ovat palveluiden vaikuttavuuden ja taloudellisuuden kannalta oleellisia.

OT-keskusten muodostaminen edellyttää terveystalouden osalta keskuksien sijoittuvien toimintojen määrittelyä ja vuoden 2018 alussa voimaan tulevan keskittämisasetuksen huomioimista. Sosiaalipalveluiden porrasteisuus on vasta muodostumassa ja terveydenhuollon vastinpariksi sosiaalihuollon vastaavan lainsäädännön sisällöllistä valmistelua on aloitettu. OT-keskuskonseptin kehittämisen haasteena ovat sote-palveluiden sisäiset yhdyspinnat ja toisaalta OT-keskusten verkostomaiseen rakenteeseen liittyvien muiden palveluiden ja toimintojen muodostamat monitahoiset yhdyspinnat.

Erityistason ja vaativien palveluiden rakenteet muuttuvat monella tavalla maakunta- ja sote-uudistukseen liittyen. Erityistason palvelut siirtyvät osittain peruspalveluiden yhteyteen ja toisaalta vaativia tertiääritason palveluita kootaan osaamis- ja tukikeskuksiin. Palvelut integroituvat ja verkostoituvat. Järjestöjen, seurakuntien ja yksityisten toimijoiden palvelut liittyvät julkisiin palveluihin uudella tavalla. Johtamisen, ohjauksen ja koordinaation uudistuminen uusia toimintamalleja tukeväksi on muutoksen tulosten kannalta keskeistä.

Jalkautuvan työn käytännöt, vastuukysymykset, koordinointi ja johtaminen ovat haasteena näitä palvelumuotoja kehitettäessä. Tavoitteista, työnjaosta ja toimintatavoista sopiminen yhteneväisesti koko maakunnan alueella ja myös maakuntien välillä tulee varmistaa.

Erilaiset palveluiden säädöspohjat ja päätöksentekomekanismit pitää tiedostaa ja huomioida niiden vaikutus yhdyspintafunktioihin. Palveluntuottajien toimintaa valvovat sekä järjestäjämaakunta että valvontaviranomainen. Yksittäisen maakunnan mahdollisuus valvoa valtakunnallisesti toimivaa suurta yksityistä palveluntuottajaa on rajallinen, mutta valvontaviranomaisen toimivalta on sama suhteessa yksityisiin kuin julkisiin

tuottajiin. Palvelurakenteiden ja palveluiden uudistuminen sekä uudenlaisten palvelukokonaisuuksien muodostuminen edellyttävät myös rahoituksen uudistamista ja rahoituspohjan uudelleen järjestelyä.

5.3.4 Maahanmuuttajien tuki osana lasten, nuorten ja perheiden palveluita

Maahanmuuttajalapsen, -nuoren ja -perheen ovat heterogeeninen ryhmä. Pääasiallisesti maahanmuuttajalasten ja -nuorten sekä heidän perheidensä hyvinvointia tuetaan pääasiallisesti osana kaikille suunnattuja lasten, nuorten ja perheiden palveluja. Tukemisen kannalta keskeisiä palveluja ovat edellä esitetyt perhekeskustoimintamalliin liittyvät palvelut ja koulu- ja opiskeluiden palvelut sekä tarvittaessa erityisen tason ja vaativat palvelut ja ohjaamatoiminta.

Maahanmuuttajalasten, -nuorten ja -perheiden palveluiden ja palvelukokonaisuuksien järjestämiseen liittyy lisäksi erityiskysymyksiä. Maahanmuuttajien erityiset tuen tarpeet saattavat liittyviä esimerkiksi suomen- tai ruotsinkielien taidon vähäisyyteen kotoutumisen alkuvuosina, yhteiskunnallisten rakenteiden vierauteen ja sosiaalisten verkostojen vähäisyyteen. Yhteiskunnan palvelurakenteen vieraus voi vaikeuttaa myös olemassa oleviin palveluihin ohjautumista. Myös hyvinvointiin ja terveyteen saattaa liittyä erityiskysymyksiä, esimerkiksi pakolaistaustaisilla perheillä saattaa olla taustalla traumaattisia kokemuksia, jotka vaikeuttavat uuteen yhteiskuntaan ja arkeen kiinnittymistä. Myös luottamuksen puute viranomaisia kohtaan voi vaikeuttaa palveluihin hakeutumista tai niiden vastaanottamista.

Maahanmuuttajaperheiden hyvinvoinnin edistäminen on yhteydessä vanhempien ja koko perheen kotoutumisen tukemiseen. Laissa kotoutumisen edistämisestä säädetään erityisistä kotoutumisen edistämisen palveluista, joilla pyritään vastaamaan maahanmuuton alkuvaiheen tuen tarpeisiin. Laissa säädetään esimerkiksi aikuisten maahanmuuttajien alkuvaiheen ohjauksen ja neuvonnan sekä alkukartoitusten, kotoutumissuunnitelmien ja kotoutumiskoulutuksen järjestämisestä. Erityisesti maahanmuuton alkuvaiheessa ohjauksella ja neuvonnalla on keskeinen rooli, jotta maahanmuuttajat löytävät palveluihin ja osaavat hyödyntää niitä. Laissa säädetään myös perheiden kotoutumissuunnitelmista, joiden avulla voitaisiin tunnistaa maahanmuuttajien palveluiden ja niihin ohjaamisen tarve sekä koordinoita maahanmuuttajaperheiden palveluita.

Yhdyspinnat

Maahanmuuttajalasten, -nuorten ja -perheiden palveluiden osalta monet yhdyspinnat ovat samoja kuin muidenkin lasten, nuorten ja perheiden palveluiden osalta. Keskeistä on, miten maahanmuuttajalasten, -nuorten ja -perheiden tarpeet tunnistetaan palveluissa ja miten tämän pohjalta pystytään muodostamaan tarvittavia palvelukokonaisuuksia sekä edistämään maahanmuuttajalasten, -nuorten ja -perheiden osallisuutta.

Lisäksi maahanmuuttajaperheiden osalta tulee huomioida lasten, nuorten ja perheiden palveluiden yhdyspinnat aikuisten maahanmuuttajien ohjaus- ja neuvontapalveluihin ja muihin aikuisten kotoutumispalveluihin. Jatkossa maahanmuuttajien kotoutumispalveluiden järjestämisestä vastaisivat maakunta ja kunta. Myös järjestöjen toiminta on keskeisessä roolissa maahanmuuttajien kotoutumisen tukemisessa.

Eriyisen haavoittuva ryhmä ovat ilman huoltajaa tulleet alaikäiset maahanmuuttajat. Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten maahanmuuttajien osalta maakunta on jatkossa vastuussa tuen järjestämisestä (mm. asuminen) ja kunta esimerkiksi koulutuksesta.

Yhdyspintoihin muodostuvat haasteet

Keskeistä on, miten lasten, nuorten ja perheiden palveluissa, suunnittelussa, johtamisessa ja resursoinnissa sekä toteuttamisessa pystytään vastaamaan maahanmuuttajalasten, -nuorten ja -perheiden tarpeisiin kokonaisvaltaisesti myös kotoutumisen tarpeita huomioon ottaen. Haasteena on, mikä taho vastaa perheen kotoutumisen kokonaistilanteen arvioinnista.

Eriyisesti maahanmuuton alkuvaiheessa vanhempien kielitaidon puute ja yhteiskunnan palvelurakenteen vieraus voi haastaa vanhemmuutta suomalaisessa yhteiskunnassa ja vaikeuttaa palveluiden löytämistä. Haasteena on, miten hallinnonalat ylittäviä, monikanavaisia ja -kielisiä ohjaus- ja neuvontapalveluita on maahanmuuttajien saatavilla. Palveluiden saavutettavuuden kannalta on myös tärkeää, että maahanmuuttajalapsia, -nuoria ja -perheitä kohtaavat ammattilaiset tunnistavat maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyviä tarpeita ja osaavat ohjata perheitä tarpeen mukaan muihin palveluihin yli hallinnonalojen rajojen.

Yksin tulleiden alaikäisten osalta maakunta vastaa jatkossa asumisyksiköiden perustamisesta ja niihin ohjaamisesta. Keskeisiä yhdyspintoja muodostuu asumisyksiköiden, maakunta- ja sote-palveluiden sekä kunnan koulutuspalveluiden ja nuorisotyön välille. Haasteena on, miten maakunnan, kunnan ja asumisyksiköiden välinen yhteistyö järjestetään.

5.3.5 Vammaiset lapset

Vammaiset lapset ovat heterogeeninen ryhmä. Osa lapsista on ollut vammaisia syntymästään ja osa esimerkiksi tapaturmaisesti vammautunut lapsuuden aikana. Vammaisten lasten toimintakyky on aina yksilöllinen lääketieteellisestä diagnoosista huolimatta. Vammaisuus aiheuttaa yleensä pysyvän toimintakyvyn muutoksen, josta aiheutuvia haittoja ja esteitä voidaan vähentää tai kompensoida asianmukaisella kuntoutuksella, apuvälineillä, toimintaympäristön muokkaamisella sekä tarkoituksenmukaisin palveluin. Tämän vuoksi vammaisen lapsen ja hänen perheen tilanne on huomioitava varhaislapsuudesta nuoruuteen ja sittemmin tukien aikuisuuteen siirtymistä.

YK:n vammaissopimuksen yleisperiaatteita ovat osallistuminen ja osallisuus sekä esteettömyys ja saavutettavuus laaja-alaisesti ymmärrettynä. Vammaissopimuksen mukaisesti vammaisten lasten on saatava nauttia täysimääräisesti kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa.

Sopivien palvelujen järjestämisen lähtee lapsen edun lähtökohdista. Sitä tukee lapsen mielipiteen selvittäminen ottaen huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. Palveluiden on voitava joustaa muutoksissa ja muissa yllättävissä tilanteissa. Osallisuutta ja osallistumisen yhdenvertaisempia edellytyksiä voidaan luoda mm. huolehtimalla siitä, että kuntien /maakuntien nuorisovaltuustoissa on vammaisten nuorten edustus.

Vanhemmat tarvitsevat alkuvaiheessa runsaasti asianmukaista tietoa lapsen tilanteesta ja siihen tulevaisuudessa vaikuttavista asioista sekä tietoa palveluista ja muista tukimuodoista, jotta he voivat rakentaa

toimivaa arkea lapsen kanssa. Keskeisiä asioita ovat terveyden- ja toimintakyvyn seuranta, kunnan (jatkossa maakunnan) kautta järjestyvät sosiaalipalvelut kotiin, tuki varhaiskasvatukseen, esiopetukseen ja tuki koulunkäyntiin (jatkossakin kunnalla), taloudelliset tuet ja vammaisetuudet Kelasta sekä kuntoutukseen ja mahdollisiin apuvälineisiin liittyvät asiat terveydenhuollosta ja Kelasta. Viranomaistahojen keskinäinen yhteistyö sekä yhteistyö lapsen ja perheen kanssa muodostaa arjen sujumisen perustan ja on näin merkittävä yhdyspinta.

Palvelujen sekä hoidon ja kuntoutuksen tarpeen asiantunteva arviointi on merkityksellistä riittävän ja lapsen tarpeisiin vastaavan palvelujen kokonaisuuden muodostamiseksi ja sen avulla tavanomaisen elämän mahdollistamiseksi yhdenvertaisesti vammattomien lasten kanssa. Lapsen tavanomaiseen elämään kuuluu mm. harrastustoimintaa, sosiaalisten suhteiden luomista ja ylläpitämistä ja perheen arkeen osallistumista. Osallistuminen varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa sekä riittävän tuen saaminen niihin ovat lapsen perusoikeuksia. Lapselle vammaisuuden perusteella järjestyvät erityispalvelut tukevat sitä, että vammaisen lapsi voisi osallistua ja olla osallinen ikätasonsa mukaisesti. Vammaiselle tai muuten tukea tarvitsevalle järjestään tulkitsemis- ja avustajapalveluja, apuvälineitä tai muuta tukea, mikä tukee arjessa selviytymistä sekä osallistumista varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen.

Tiedon saaminen vertaistuen mahdollisuudesta on sekä lapselle että perheelle tärkeää. Vertaistuki voi palvelujen rinnalla tai jopa niiden sijaan osaltaan auttaa perhettä tilanteessa, jossa arkeen perheessä vasta totutellaan. Lisäksi vanhemmat voivat tarvita työelämän joustoja ja sosiaaliturvaa esim. erityishoitorahaa korvaamaan mahdollista palkanmenetystä. Tämä tulee huomioitavaksi myös niissä tilanteissa, joissa vammaisen lapsi asuu kahdessa kodissa.

5.3.6 Koulutuksesta työelämään siirtymisen yhdyspinnat

Nuorten työllistyvyyttä tukeviksi palveluiksi voidaan lukea varsin useiden eri hallinnon alojen ja sektoreiden tuottamia palveluita; julkisella sektorilla esimerkiksi kuntien nuoriso-, sivistys- ja sote-palvelut sekä valtion tuottamat työ- ja elinkeinopalvelut. Myös yksityiset yritykset tuottavat moninaisia nuorten työllistyvyyteen liittyviä palveluja. Lisäksi myös hyvin kirjava ja rikas järjestökenttä tuottaa palveluja nuorten työllistyvyyden tueksi. Nuorten työllistyvyyttä tukevien palveluiden tuottajakenttä on hyvin monipuolinen.

Haasteeksi nykyisessä järjestelmässä on laajasti tunnistettu palvelukentän hajanaisuus ja hajanaisuudesta juontuva palveluiden yhteensovittaminen. Palveluiden yhteensovittamisen haasteisiin lukeutuu myös tiedonsiirto toisaalta viranomaisten välillä, mutta myös eri sektoreiden toimijoiden välillä. Käytännössä nuoren kohdalla yhteensovittamisen haasteet näkyvät esimerkiksi nuorisotakuu -tyyppisten politiikkatoimien toimeenpanossa. Nuorisotakuun kohdalla keskeistä on työttömäksi rekisteröityvän nuoren nopeutuva palveluprosessi ja kolmen kuukauden aikana tarjottu palvelu.

Yksi tällä hetkellä toimiva väline palveluiden yhteensovittamiseen ovat työvoiman palvelukeskukset, joissa yhdistyvät TE-toimistojen, kuntien ja Kelan palvelut erityisesti pitkäaikaistyöttömien osalta. Toinen esimerkki valtakunnallisesta palveluiden yhteensovittamistavasta ovat alle 30-vuotiaita palvelevat Ohjaamot. Ohjaamot ovat ensisijaisesti palveluiden tuottamisalusta, eikä niinkään uusi palveluiden tuottaja. Ohjaamot koostuvat varsin laajan kirjon erityisesti julkisen sektorin palvelun tuottajia, mutta enenevässä määrin myös

yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoita. Ohjaamoiden tavoitteena on vastata myös työelämän muutokseen ja muutoksen aiheuttamaan kasvavaan ohjauspalveluiden tarpeeseen.

Monimutkaistuvassa maailmassa sopimuksellisuus tarjoaa puitteet yhteisen toiminnan ja tavoitteiden määrittelylle. Sopimuksellisuus vaatii uudenlaisia työtapoja ja uudenlaista johtamista, joka keskittyy enemmän verkostojen hallintaan. Uudistuksessa on tärkeää varmistaa sote-palvelujen sisäisen integraation lisäksi myös sote-palveluiden ja muiden palveluiden riittävä integraatio. Tämä tarkoittaa käytännössä esimerkiksi sote-palveluiden ja heikossa työmarkkina-asemassa olevien työnhakijoiden työllistymistä edistävien palveluiden (kasvupalvelut) integroimista asiakkaiden tarpeita vastaavaksi palvelukokonaisuudeksi.

Sote- ja kasvupalvelu-uudistusten vaikutukset yhdyspintoihin

Käynnissä olevat rakenteelliset uudistukset tulevat vaikuttamaan olennaisella tavalla edellä yksinkertaistusti kuvattuun nykytilaan. Maakunta- ja sote-uudistukseen liittyvän lainvalmistelun mukaan sosiaali- ja terveyspalvelut ja TE-palvelut, eli tulevat kasvupalvelut siirtyvät maakuntien järjestämisvastuulle. Kunnissa taas pysyvät muun muassa nuorisopalvelut, osaamisen ja sivistyksen edistäminen, liikunta- ja kulttuuripalvelut ja elinvoimatehtävät. Järjestämis- ja tuottamisvastuun jakautuminen tulee tuomaan jo itsessään uusia yhdyspintoja järjestäjien välille.

Maakunnalla on nuorten palvelupolun näkökulmasta merkittävä rooli kasvu- ja sote-palveluiden järjestämisvastuun omaajana. Valtion, maakuntien ja kuntien vastuulle jakautuvien palveluiden tulee muodostaa nuoren asiakkaan näkökulmasta yhtenäinen ja saumaton palvelukokonaisuus alkaen palvelun tarvearviosta ja maakunnan/kunnan järjestämien tai tuottamien palveluiden tunnistamisesta jatkuen aina koulutukseen tai työhön siirtymiseen ja kiinnittymiseen. On luonnollista, että ei ole olemassa yhtä ainoaa palvelupolkua tarvearviosta työhön saakka. Joillain työllistymisen tapahtuu nopeasti ja toisilla reitti on pidempi sisältäen useita erilaisia palveluita. Mitä pidempi reitti asiakkaalla on työelämään sitä useampia nivelvaiheita ja palveluilta siirtymiä hänelle tulee. Tällöin palveluiden osuvuuden ja oikea-aikaisuuden näkökulmasta tulevat tärkeäksi tiedonsiirto viranomaisten ja palvelun tuottajien välillä ja kesken.

Todellisen elämän esimerkki palveluiden yhteensovittamisen ja tiedonsiirron haasteista kertoo nuoresta, jolla on vuonna 2010 tapahtuneen lukion keskeyttämisen jälkeen noin 150 palvelutapahtumaa. Hänen näkökulmastaan palveluverkostossa liikkumisen osien tuoma hyöty jää hämäräksi, jolloin subjektiivinen kokemus hyödyistä katoaa. Toisaalta organisaatioiden näkökulmasta saattaa syntyä palveluiden katvealueita ja päällekkäisyyksiä.

Tällä hetkellä väline tietojen liikkumiseen viranomaisten välillä edellä kuvatun kaltaisissa tilanteissa on etsivä nuorisotyö, josta säädetään nuorisolaissa. Etsivälle nuorisotyölle voidaan luovuttaa nuoren yhteystiedot siinä tapauksessa, kun on syntynyt käsitys siitä, että nuori tarvitsee viipymättä tukea päästäkseen palvelujen ja muun tuen piiriin. Etsivä nuorisotyö, nuoren suostumuksella, voi toimia myös rinnalla kulkijana palveluiden välillä. Etsivä nuorisotyö toimii täten eräänlaisena turvamekanismina, kun on syntynyt huoli nuoren putoamisesta pois palveluiden piiristä. Etsivä nuorisotyö ei sinällään ratkaise yhteisen suunnitelman tarvetta, mutta tukee nuorta palveluihin löytämisessä ja niiden välillä.

Yhtälailla nykyisissä kuin myös tulevaisuudessa rakenteissa tiedon siirtyminen viranomaisten ja toisaalta palveluiden tuottajien välillä saattaa muodostua haasteeksi palvelupolkujen kokonaisuuden näkökulmasta edellä kuvatun kaltaisissa tilanteissa. Tiedonsiirron kysymysten ratkaisemista voidaan lähestyä useista eri näkö-

kulmista, kuten lainsäädännön harmonisoinnista, erillislainsäädännöstä tai tietoteknisin ratkaisuin. Tulevaisuudessa ihmisistä kerätään joka tapauksessa merkittävässä määrin erilaista tietoa useiden eri toimijoiden toimesta. Tästä kerätystä tiedosta osa on relevanttia hyvinvoinnin, osaamisen ja työllisyyden näkökulmista. Huomioiden ihmisistä kerätyn tiedon moninkertaistuminen, on perusteltua nostaa entistä merkittävämpään asemaan se periaate, että ihminen omistaa tietonsa tai vanhemmat alaikäisten kohdalla. Näin ihmisillä olisi aiempaa enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa omatoimisesti tietojensa käyttöön palveluiden suunnittelussa.

Uudistuksessa tavoiteltavat hyödyt rakentuvat paljolti sen varaan, että kuluttajat liikkuvat aktiivisesti markkinoilla ja omalla käyttäytymisellään ohjaavat palveluita kehittymään ja näin luovat painetta palveluntuottajien väliseen kilpailuun. Tästä syystä on kiinnitettävä huomiota kuluttajien tietoisuuteen valinnanvapauteen liittyvistä mahdollisuuksista. Tällä hetkellä ei ole olemassa esimerkiksi organisaatiota tai toimintoa, joka hoitaisi tätä tehtävää. Jos uudistuksessa ei aidosti etsitä keinoja kuluttajien aktivoimiseksi, uudistuksen tavoitteet jäävät toteutumatta. Ajan myötä juuri tämä saattaa muodostua tekijäksi, joka heikentää kuluttajanäkökulmaa. Uudistuksen käyttöönotto edellyttää, että käytössä on myös riittävät valmiudet asiakastietojen siirtoon, listautumisjärjestelmän käyttöön ja korvausjärjestelmän ylläpitoon. Palveluntuottajat pystyvät suunnittelemaan toimintaansa vasta, kun niillä on palvelun tuottamiseen tarvittavat keskeiset tiedot käytettävissään. Asiakkaiden on puolestaan saatava riittävän ajoissa tietoa päätöksentekonsa tueksi, jotta valinnanvapautta osattaisiin hyödyntää.

Ohjaamo. Muuttuva työelämä tulee lisäämään paineita yhteiskunnan ohjauspalveluille. Koulutuksen ja työelämän välillä liikkuminen koko työuran ajan tuo kasvavan tarpeen elinikäiselle ohjaukselle. Tällaista tulevaisuuden ohjauspalvelua on ryhdytty mallintamaan nuorten kohdalla niin sanotuissa ohjaamopalveluissa. Ohjaamoissa on kyse julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteisestä toiminta-alustasta. Ohjaamomallia ja verkostoa on suunniteltu ja valmisteltu eri ministeriöiden ja työmarkkinajärjestöjen kesken. Ohjaamojen periaatteena on paikalliset lähtökohdat ja palvelun ”alhaalta ylöspäin kasvaminen”. Ohjaamotoiminnan määrittely on ollut väljää ja se on jättänyt tilaa paikallisille tulkinnoille. Ohjaamoiden kehittämisessä on kyse toimivien käytäntöjen edelleen kehittämisestä ja valtakunnallistamisesta varsinaisen uuden palvelun luomisen sijaan.

Sektoroituneessa palvelujärjestelmässä yhteen sovitetuille palveluille sekä palveluohjaukselle on ollut kysyntää jo pitkään. Ohjaamoissa tähän vastataan tekemällä monialaista yhteistyötä saman katon alla (liite 13). Ohjaamo- toiminta onkin tähän mennessä suurin valtakunnallinen panostus nuorten monialaisten palvelupisteiden luomiseen.

Ohjaamojen ydinajatuksina ovat koko ajan olleet kynnyksettömyys, eli nuori voi tulla Ohjaamoon millä asialla tahansa, sekä moniammatillisuus, eli palveluja on tarjolla usealta eri palveluntuottajalta yhdestä paikasta. Toiminnan tavoitteena on palveluiden yhteen kokoaminen, yhteensovittaminen ja palveluprosessien lyhentäminen. Kaiken kehittämisen ytimessä on kuitenkin asiakas eli nuori. Poikkeuksellisen monet tahot ovat tukeneet Ohjaamojen kehittymistä. Useat ministeriöt, ELY-keskukset, Kela, TE-toimistot, kunnat, järjestöt ja yritykset ovat osallistuneet monialaisen työn kehittämiseen, arjen johtamisen käytäntöjen työstämiseen ja ennen kaikkea toimijat ovat rohjenneet haastaa vanhoja tapoja ja toimintakulttuuria. Ohjaamo on ”yhden luukun” palvelu, joka tarjoaa monialaisesti tietoa ja ohjausta matalalla kynnyksellä, jotta nuoren olisi helppo tulla Ohjaamoon pelkäämättä leimautumista. Siellä voi hoitaa monenlaisia asioita, myös ilman ajanvarausta ja tarvittaessa nimettömänäkin. Ohjaamot tarjoavat palveluja, jotka edistävät nuoren työllistymistä, opintoihin ohjautumista ja elämänhallinnallisten kysymysten ratkaisemista. Tämä on kolmijako, jonka useimmat Ohjaamot tunnistavat ja se näkyy myös ohjaavissa nuorisotakuun asiakirjoissa. Nämä tavoitteet on nähty keskeisiksi ja riittävän avariksi toiminnan suuntaviivoiksi.

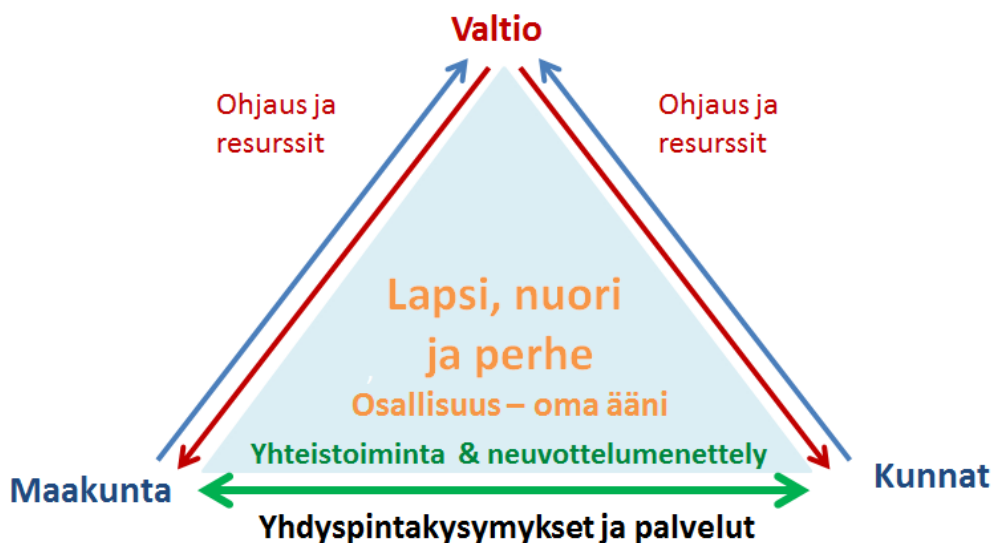
Ohjaamot ja yhdyspinnat

Ohjaamot ovat muutokset keskellä. Ohjaamoiden toiminnan kannalta keskeisiä yhdyspintoja muodostuu julkisen, yksityisen kuin myös kolmannen sektorin välille. Ohjaamoiden tehtävänä on yhdistää työllisyys-, nuoriso-, koulutus- ja sote-palveluita sekä niiden tuottajia. Monialaisen työn tuloksellisuuden kannalta keskeistä on verkostojohtaminen ja asiakkaan kokonaistilanteen tarkastelun mahdollisuus.

5.4 Yhdyspinnat ja haasteet kunnan, maakunnan ja kansallisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa

Maakunta- ja sote-uudistuksessa muodostuu kolme eri laajuista hallintotasoa: valtio, maakunta ja kunta (HE 15/2017). (Kuvio 11.)

- *Kunnan* vastuulla on osaamisen ja sivistyksen edistäminen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, liikunta-, kulttuuri- ja muut vapaa-ajan palvelut, nuorisotoimi, paikallinen elinkeinopolitiikka, maankäyttö, rakentaminen ja kaupunkisuunnittelu.
- *Maakunnat* vastaavat sosiaali- ja terveydenhuollosta, kasvupalveluista, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä, pelastustoimesta, ympäristöterveydenhuollosta, alueellisista kehittämistehtävistä ja elinkeinon edistämisen tehtävistä, alueiden käytön ohjauksesta ja suunnittelusta sekä maakunnallisen identiteetin ja kulttuurin edistämisestä sekä maakunnalle lain perusteella annettavista muista alueellisista palveluista.
- *Valtio* vastaa oikeusvaltion ylläpitämisestä ja kehittämisestä, perusoikeuksien turvaamisesta ja arvioinnista sekä turvallisuustehtävistä samoin kuin kansainvälisistä ja valtakunnallisista tehtävistä ja yhdenvertaisuuden ja yleisen edun valvonnasta. Valtion hallintotehtävissä on periaatteena valtakunnallinen toimivalta silloinkin, kun tehtävät edellyttävät alueellista tai paikallista läsnäoloa. Toisena periaatteena valtion hallintotehtävissä on valtakunnallisesti yhtenäisen toimintatavan ja ratkaisukäytännön soveltaminen.

Kuvio 11. Maakuntaudistuksen kokonaisuus – Lapset, nuoret ja perheet keskiössä. (Mukailtu: Kuntaliitto 2016.)

5.4.1 Kunnan ja maakunnan yhteistoiminta

Sote-palveluihin liittyvä yhteistoiminta

Kuntalaissa (410/2015) kunta veloitetaan edistämään asukkaidensa hyvinvointia ja alueensa elinvoimaa. Kuntastrategiassa asetetaan myös pitkántähtäimen tavoitteita muun muassa hyvinvoinnin edistämisen osalta. Terveystieteiden laki (1326/2010, järjestämislakiluonnos) velvoittaa kuntia raportoimaan vuosittain kuntalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista sekä toteutetuista toimenpiteistä väestöryhmittäin. Kerran valtuustokaudessa valmistellaan laajempi *hyvinvointikertomus* valtuustolle. Hyvinvointikertomus valmistellaan kunnassa tai alueellisesti hyvinvointipolitiikan suunnittelun, arvioinnin ja raportoinnin työvälineeksi. Kunnassa laaja kertomus valmistellaan kerran valtuustokaudessa ja sen tavoitteita ja toimenpiteitä päivitetään vuosittain osana kuntasuunnittelua. Hyvinvointikertomus on toimitettava maakunnalle ja julkaistava julkisessa tietoverkossa (järjestämislaki 7 §). Kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava lasten ja nuorten hyvinvoinnin suunnitelma, joka hyväksytään kunkin kunnan kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Suunnitelma on otettava huomioon, kun laaditaan kunnan toiminta- ja taloussuunnitelmaa. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Maakunta- ja sote-uudistuksen tarkoitus on luoda edellytyksiä väestön hyvinvoinnille ja terveydelle sekä varmistaa yhdenvertaiset, kustannusvaikuttavat ja tuottavuudeltaan hyvät sosiaali- ja terveyspalvelut. Maakunnan palveluiden järjestäminen perustuu maakunnan väestön palvelutarpeeseen. Maakunnan väestön tarpeen määrittelystä on säädetty sosiaali- ja terveydenhuollon erityislainsäädännössä. Tarvetta arvioitaessa on otettava huomioon tarve sekä väestötasolla että yksilötasolla.

Maakunnan on laadittava taloutensa ja toimintansa suunnittelua ja johtamista varten *maakuntastrategia*, *palvelustrategia* ja *palvelulupaus*. Lisäksi maakunta laatii maakuntastrategiaan perustuvan *maakuntaohjelman* (laki alueiden kehittämisestä ja kasvupalveluista 10 §).

- *Maakuntastrategiassa* maakuntavaltuusto päättää maakunnan toiminnan ja talouden pitkän aikavälin tavoitteista. Strategiassa otetaan huomioon asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen maakunnan tehtäväalalla, palvelujen järjestämistä ja tuottamista koskevat strategiset linjaukset, maakunnan tehtäviä koskevissa laeissa säädetyt palvelutavoitteet, alueiden, alueiden käytön, elinympäristön laadun ja alueen elinkeinojen kehittäminen, omistajapolitiikka, henkilöstöpolitiikka sekä asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet. Maakunnan strategian tulee perustua arvion maakunnan tilanteesta strategian laatimishetkellä sekä tulevista toimintaympäristön muutoksista ja niiden vaikutuksista maakunnan tehtävien toteuttamiseen. Strategiassa tulee määrittellä myös sen toteutumisen arviointi ja seuranta. Maakuntastrategiassa otetaan huomioon maakunnan talousarvion ja -suunnitelman laatimisessa. Strategia tarkistetaan vähintään kerran maakuntavaltuuston toimikaudessa. (Maakuntalakiluonnos 35 §.)
- *Palvelustrategiassa* maakunta päättää sen järjestämisvastuulle kuuluvan sosiaali- ja terveydenhuollon pitkän aikavälin tavoitteista. Maakunnan järjestämisvastuulla olevan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäminen perustuu palveluja koskevaan erityislainsäädäntöön. Maakunta päättää palvelustrategiassa myös yksityisiltä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelun tuottajien vastuulla olevista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista. Lisäksi palvelustrategiassa on määriteltävä, mikä osa hankinnoista kilpailutetaan palvelujen innovatiivisuutta ja kustannusvaikuttavuutta parantavien uusien ratkaisujen kehittämiseksi.

(Järjestämislakiluonnos 14 §.) Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelustrategiassa on lisäksi otettava huomioon asiakkaan sosiaali- ja terveyspalvelujen sovittaminen yhteen siten, että asiakkaiden tarvitsemat palvelut muodostavat tarpeen mukaisen kokonaisuuden.

- *Palvelulupauksessa* maakunta asettaa tavoitteet sille, miten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut toteutetaan maakunnan asukkaiden tarpeet ja paikalliset olosuhteet huomioiden sekä miten palvelutuotannossa huomioidaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus. Asukkaiden näkemykset on otettava huomioon valmisteltaessa palvelulupausta. (Järjestämislakiluonnos 34 §.) Maakunnan palvelulupauksessa on otettava huomioon sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnalliset tavoitteet. Palvelulupaus voidaan laatia osana maakuntastrategiaa. Maakunnan on julkaistava palvelulupauksensa.
- Maakuntastrategiaan perustuvalla *maakuntaohjelmalla* maakunta tarkentaa maakunnan aluekehittämiseen liittyvien tehtävien toimeenpanoa lähivuosina. Se valmistellaan yhteistyössä kuntien, muiden maakunnan viranomaisten sekä alueiden kehittämiseen osallistuvien yhteisöjen ja järjestöjen sekä muiden toimijoiden kanssa ja sen hyväksyy maakuntavaltuusto. (Laki alueiden kehittämisestä ja kasvupalveluista 10 §)

Maakunnan tulee varmistaa, että sen järjestämisvastuulle kuuluvia palveluja tuottavalla liikelaitoksella sekä palveluja tuottavilla yrityksillä, yhteisöillä, säätiöillä ja yksittäisillä ammatinharjoittajilla on riittävät ammatilliset, toiminnalliset ja taloudelliset edellytykset huolehtia palveluiden tuottamisesta. Maakunnan tulee ottaa hallintosääntönsä, palvelutuottajia koskeviin ehtoihin ja palveluntuottajien kanssa tehtäviin sopimuksiin maakunnan järjestämisvastuun toteuttamiseksi tarvittavat määräykset ja ehdot. Niiden tehtävänä on varmistaa maakunnan järjestämisvastuulle kuuluva palveluiden saatavuuden ja laadun turvaaminen. (Maakuntalakiluonnos 9 §)

Maakunnan järjestämisvastuuseen liittyvät kokonaisuudet muodostuvat

- väestön palvelutarpeeseen liittyvästä palvelustrategiaehdotuksesta (osana maakuntastrategiaa),
- ehdotuksesta maakunnan palvelulupauksesta,
- esityksestä strategian mukaisesta palvelujen tuottamisen tavasta,
- maakunnan palvelutarpeen mukaisista väestö- tai asiakasryhmäkohtaisista palveluketjuista ja palvelukokonaisuuksista,
- palveluiden rahoitus- ja korvauserusteista sekä palvelun tuottajia koskevista ehdoista, palveluiden ohjaus- ja valvontatoiminnoista sekä palveluiden yhtiöittämisen valmisteluista.

Maakunnan on seurattava alueensa väestön hyvinvointia ja terveyttä väestöryhmittäin (järjestämislakiluonnos 31 §). Maakunta vastaa tarpeen, määrän ja laadun määrittelemisestä (maakuntalakiluonnos 7 §). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen maakunnissa muodostuu kolmesta osa-alueesta:

- Ehkäisevät sote-palvelut (tuottajat)
- Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen strateginen johtaminen maakunnan organisaatiossa
- Maakuntien tuki kunnille hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen

Hyvinvointikertomus on maakunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ja eriarvoisuuden vähentämisen strategisen johtamisen työkalu ja yhteistyön väline kuntien ja maakuntien välillä. Alueellinen hyvinvointikertomus sisältyy maakunnan tehtäviin (järjestämislakiluonnos 8 §). Maakunnan on valmisteltava omalta osaltaan valtuustolleen valtuustokausittain alueellinen hyvinvointikertomus väestön hyvinvoinnista, terveydestä

ja niihin vaikuttavista tekijöistä sekä toteutetuista toimenpiteistä. Hyvinvointikertomus laaditaan yhteistyössä alueen kuntien kanssa. Hyvinvointikertomus on julkaistava julkisessa tietoverkossa. Maakunnan on toimitettava yhteistyössä alueen kuntien kanssa ja tuettava niitä asiantuntemuksellaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos määrää 1 momentin mukaisen seurannan hyvinvointikertomuksen vähimmäistietosisällön. Hyvinvointikertomukset lähetetään Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle. (Järjestämislakiluonnos 31 §.)

Maakunnan on seurattava alueensa väestön hyvinvointia ja terveyttä, järjestämänsä sosiaali- ja terveydenhuollon laatua ja vaikuttavuutta, kustannuksia ja tuottavuutta sekä sitä, miten asiakkaiden palvelujen yhteensovittaminen on toteutunut. Maakuntien on toimitettava seurantatiedot Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle sen määräämällä tavalla. Maakunnalle palveluja tuottavien yksityisten palvelun tuottajien on toimitettava seurannan edellyttämät tiedot maakuntien ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen käyttöön Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen määrittelemällä tavalla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos laatii sosiaali- ja terveysministeriölle 26 §:n mukaisten valtakunnallisten tavoitteiden laadinnassa ja maakuntien kanssa käytävissä neuvotteluissa tarvittavat selvitykset sosiaali- ja terveydenhuollon tilasta ja toteutumisesta. Selvitykset julkaistaan julkisessa tietoverkossa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos määrää 1 momentin mukaisen seurannan vähimmäistietosisällön, mukaan lukien hyvinvointikertomukset. (Järjestämislakiluonnos 31 §.)

Maakunnan ja kunnan tehtävänä on huolehtia, että *palveluita järjestettäessä yhdenvertaisuus* toteutuu. (yhdenvertaisuuslaki 1325/2014). Maakunnan tulee huomioida myös palveluiden esteettömyydestä ja saatavuudesta, väestöryhmien yhdenvertaisuuden edistämisestä ja osallisuuden tukemisesta, kielilainsäädännön (perustuslaki 731/1999 kansalliskielet, viittomakielilaki 539/2015, saamenkielilaki 1086/2003) sekä tasa-arvolain (609/1986) edellyttämistä velvollisuuksista.

Maakunnat ohjaavat tuotantoa sopimuksilla. Niitä tehdään sekä palveluntuottajien että muiden maakuntien kanssa. Järjestämislakiluonnoksen 15 § koskee maakuntien yhteistyösopimusta. Sosiaali- ja terveydenhuollon alueelliseksi yhteensovittamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueeseen kuuluvien maakuntien on tehtävä yhteistyösopimus valtuustokausittain. Sopimuksessa on otettava huomioon asiakkaiden tarpeet sekä sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnalliset tavoitteet. Maakuntien yhteistyösopimuksia käsitellään myös sosiaali- ja terveysministeriön välisissä neuvotteluissa.

Yhdyspinnat kunnan ja maakunnan yhteistoiminnassa

Toimintaympäristön muutoksen myötä muodostuu yhdyspintoja maakunnan ja kunnan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Maakunnan ja kunnan välille muodostuu uusi yhdyspinta, kun jatkossa palveluita järjestetään ja tuotetaan aidosti eri organisaatioissa ja päätöksentekojärjestelmä muuttuu. Yhdyspintoja syntyy myös maakunnassa lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kokonaisuuden ja toiminnan ja talouden suunnitteluun sekä päätöksentekoon.

Kunnan ja maakunnan yhdyspinnat

Järjestämisen tasolla lasten, nuorten ja perheiden palvelujen ohjaukseen, suunnitteluun ja päätöksentekoon liittyvät yhdyspinnat liittyvät muun muassa seuraaviin toimintoihin:

- Maakunnan ja kuntien neuvottelu valtuustokausittain: tehtävien hoitamiseen liittyvä yhteistyö, tavoitteet ja työnjako (maakuntalakiluonnos 15 §).

- Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma (kunta), opiskeluhuollon suunnitelma (kunta), kunnan hyvinvointikertomus (ja niiden yhteys maakunnan hyvinvointikertomukseen) (terveydenhuoltolaki 132672010, lasten-suojelulaki 417/2007, järjestämislakiluonnos 8 §)
- Maakunnan palvelustrategian ja palvelulupauksen yhteys maakunnan hyvinvointikertomukseen ja yhteistyösopimukseen
- Maakuntien yhteistyösopimus, valtakunnallisten tavoitteiden valmistelu yhdessä ja hyväksyttävä maakuntien valtuustossa
- Kunnan ja maakunnan tietotuotantoon liittyvä yhteistyö ja sen käyttö maakunnan sote- ja muiden palvelujen suunnittelussa sekä kansallisen tason neuvotteluissa ja päätöksenteossa.
- Maakuntaohjelman laatiminen (maakuntalakiluonnos 10 §)

Yhdyspinnat lasten, nuorten ja perheiden sekä maakunnan välillä

Toimintaympäristön muutoksen myötä muutoksia tulee myös lasten, nuorten ja perheiden osallistumiseen ja vaikuttamiseen. Jäsenet vaikuttamistoimielimiin, maakunnan nuorisovaltuustoon tai vastaavaan nuorten vaikuttajaryhmään ja maakunnan vammaisneuvostoon tulee valita maakunnan kunnissa toimivien vastaavien vaikuttamistoimielinten jäsenistä (maakuntalaki 26 §).

- Näiden lisäksi järjestämislaki velvoittaa ottamaan huomioon asukkaiden näkemyksiä, kun valmistellaan maakunnan palvelulupausta, maakunnan ja kuntien neuvottelua, maakuntien yhteistyösopimusta sekä yhteistyöalueen ehdotusta sosiaali- ja terveysministeriölle siitä, miten alueen palvelut ja niiden kehittäminen sekä maakuntien välinen yhteistyö pitäisi ottaa huomioon (26 §) valtakunnallisissa tavoitteissa kuten myös valmisteltaessa maakuntaohjelmaa (maakuntalaki 10 §).
- Yhdyspinta lasten, nuorten ja perheiden kuulemiseen sisältyy myös lapsivaikutusten arviointiin ja veloitteeseen palvelujen yhteensovittamisesta (järjestämislaki 13 §), jossa on veloite asiakasryhmien ja asiakkaiden tunnistamisesta, palveluketjujen ja palvelukokonaisuuksien määrittelemisestä sekä asiakasta koskevan tiedon hyödyntämisestä eri tuottajien välillä.

Haasteet kunnan ja maakunnan yhdyspinnoissa

Uudessa toimintaympäristössä suunnittelu- ja päätöksentekojärjestelmät uudistuvat. Haasteena on saada toimivat yhteiset suunnitelmien valmistelu- ja päätöksentekoprosessit maakunnissa ja kunnissa (mm. vastuutahot ja yhteistyökäytännöt):

- kun laaditaan hyvinvointikertomus (maakunnassa ja sen alueen kunnissa), maakunnan palvelulupaus, yhteistyösopimus, palvelustrategia, maakuntastrategia ja -ohjelma
- kun toimintaa ja voimavaroja sovitetaan yhteen eri tasoilla ja toimissa
- kun suunnitelmien toteutumista seurataan ja arvioidaan maakunta–kunnat -kokonaisuudessa. Kuka seuraa, mikä on hyvinvointikertomusten yhteys toimenpidesuunnitelmiin?

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on osa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisuutta ja kokoaa lapsia ja nuoria koskevan tiedon ja suunnitelmat paikallisesti sisältäen mm. opiskeluhuollon suunnitelman. Suunnitelmasta ei ole suoria mainintoja järjestämislakiesityksessä (7 - 8 §). Mikä on lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman yhteys muihin mahdollisiin hyvinvointisuunnitelmiin ja -raportointiin sekä substanssilainsäädäntöön?

Miten lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyys ja palvelukokonaisuudet otetaan huomioon, kun suunnitellaan maakunnan sote-palvelujen päätöksentekojärjestelmää ja hallintoa sekä budjetointia? Voidaanko kustannusten seuranta kehittää siten, että voidaan seurata erikseen edistävän ja ehkäisevän toiminnan sekä korjaavan toiminnan kustannuksia?

Haasteena on saada lasten, nuorten ja perheiden palvelujen tilanne ja näkökulma esille maakunnan päätöksenteossa ja erityisesti, kun voimavaroista ja tavoitteista neuvotellaan valtion ja ministeriöiden kanssa. Samoin haasteena on lasten, nuorten ja perheiden näkökulman saaminen myös maakunnan palvelustrategiaan ja palvelulupaukseen ja voimavarojen seurantaan.

Haasteena uudessa tilanteessa on

- yhteisen näkemyksen ja toiminnan löytäminen, nimenomaan asukkaan ja asiakkaan näkökulmasta, jos osapuolilla on erilaisia intressejä. Tarvitaan erilaisia menettelytapoja ja sovittuja toimintamalleja, joilla erilaisia asukkaiden tarpeita ja eri toimijoiden intressejä sovitetaan yhteen.
- yhteistoimintaa helpottavien toimivien yhteistyörakenteiden, toimintakäytäntöjen ja välineiden (mm. digitaalisten) kehittäminen kuntien ja sivistystoimen yhteistyöhön, jossa maakunta ja kunta yhdessä suunnittelevat ja koordinoivat lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kokonaisuutta maakunnan alueella.
- yhteinen tietopohja maakunnassa ja kunnissa hyvinvoinnin ja terveyden sekä oppimisen seurannassa kuten myös hyvinvointikertomustyössä.

Tavoitteena on koota yhteen kaikki lasten, nuorten ja perheiden parissa työskentelevien voimavarat mukaan lukien järjestöt. Uudistuvassa toimintaympäristössä myös järjestöt joutuvat hakemaan paikkaansa. Haasteita ovat myös valinnanvapauden toteutuksen vaikutukset sekä sopimuspolitiikkaan ja hankintatoimintaan liittyvät kysymykset.

Kasvupalveluihin ja aluekehittämiseen liittyvä yhteistoiminta

Nuorisolaki (1285/2016) 9 § velvoittaa kuntia ylläpitämään monialaisen yhteistyön yleistä suunnittelua ja toimeenpanon kehittämistä varten ohjaus- ja palveluverkostoa tai muuta vastaavaa yhteistyöryhmää, jonka kohderyhmänä ovat kaikki kunnassa asuvat nuoret. Verkoston tehtävänä on: 1) koota tietoja nuorten kasvu- ja elinoloista sekä arvioida niiden pohjalta nuorten tilannetta paikallisen päätöksenteon ja suunnitelmien tueksi; 2) edistää nuorille suunnattujen palvelujen yhteensovittamista, yhteisiä menettelytapoja nuoren palveluihin ohjaamisessa sekä tiedonvaihdon sujuvuutta; 3) edistää yhteistyötä nuorisotoiminnan toteuttamiseksi. Oheinen verkosto voi myös olla useamman kunnan yhteinen. Tämän verkoston kautta kunnalla on aiemmin ollut vahvempi mahdollisuus ja toisaalta myös velvoite pitää yllä kokonaiskuvaa nuorten palveluista kunnan alueella. Uudistetussa nuorisolaissa on jo varauduttu tuleviin rakenteisiin väljentämällä yhteistyöryhmään kuuluvien tahojen määrittelyä.

Aluekehitys- ja kasvupalvelulaki. Lain luonnoksen 14 § (luonnos 3.10.2017) määrittellään, että kasvupalvelut järjestetään yhteen sovitettuina valtion, maakunnan ja kunnan muiden palvelujen kesken tarkoituksenmukaisina toimivina palveluketjuina sekä väestön ja yritysten tarpeet huomioon ottaen hyödyntäen sähköistä asiointia. Maakunnat ottavat kasvupalveluja järjestäessään huomioon alueen kuntien elinvoimatehtävät sekä pyrkivät kasvupalvelujen ja kuntien elinvoimatehtävien tehokkaaseen yhteensovittamiseen. Lakiluonnoksen 22 § mukaan maakunnan on huolehdittava kasvupalvelujen sekä maakunnan muiden palvelujen yhteensovittamisesta tarkoituksenmukaisiksi palveluketjuiksi. Palveluketjuun voi kuulua myös kunnan, muun viranomaisen tai tahon järjestämiä palveluja.

Maakunnan on huolehdittava, että kasvupalveluja ja yhteensovitetuista palveluista tarvitsevat asiakasryhmät ja asiakkaat tunnistetaan, heidän tarvitsemansa palveluketjut määritellään sekä asiakasta koskevaa tietoa hyödynnetään eri tuottajien välillä. Maakunnan ja sille palveluja tuottavan toimijan on tunnistatessaan, että asiakas tarvitsee momentissa 1 tarkoitettuja palveluja, huolehdittava siitä, että asiakas 1) saa maakunnan ja muun tahon järjestämistä varten kuuluvat palvelut tarkoituksenmukaisena kokonaisuutena ja 2) ohjataan muun tahon järjestämistä varten olevien palvelujen piiriin. Järjestämistä varten oleva maakunta huolehtii lisäksi siitä, että palvelun tuottajat toimivat keskenään yhteistyössä siten, että asiakkaiden käytössä on yhteen sovitettuja palveluja.

Näin ollen lakiluonnosten perusteella nuorten palveluiden seuranta ja yhteensovittamisvelvollisuudet jakautuvat osin Nuoris- ja Aluekehitys ja kasvupalvelulain perusteella kunnan ja maakunnan välille. Kunnalla on velvollisuus ylläpitää monialaisen yhteistyön yleistä suunnittelua varten ohjaus- ja palveluverkostoa ja maakunnalla on velvollisuus yhteensovittaa kasvupalvelut kuntien palveluihin sekä varmistaa monialaisia palveluita tarvitsevien asiakkaiden palveluketjut. Maakunnan vastuulla olisi myös tunnistaa monialaista palvelua tarvitsevat asiakkaat. Lainsäädännössä ei tehdä erotusta ikäluokittain, joten mainitut velvollisuudet kattavat kaikkien asiakkaiden palvelut.

Valmisteilla olevassa julkisista rekrytointi- ja osaamispalveluista koskevassa laissa (luonnos tarkistettu 4.1.2017) olisi tarkoitus säätää siten, että laki määrittelee osaltaan työllistymistä edistävästä monialaisesta palvelusta ja henkilökohtaisen palvelun järjestämisestä. Rekrytointi- ja osaamispalvelulain mukaan työttömällä työnhakijalla on työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun tarve, jos hänen työllistymisensä edistäminen edellyttää rekrytointi- ja osaamispalvelujen ja muiden kasvupalvelujen sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden tai Kansaneläkelaitoksen kuntoutuspalvelujen yhteensovittamista.

Maakunnan tai palveluntuottajan on arvioitava työttömän työnhakijan tarve monialaiseen yhteispalveluun viimeistään, kun työnhakija on: 1) saanut työttömyysturvalaissa (1290/2002) tarkoitettua työmarkkinatukea 300 päivää lukuun ottamatta mainitussa laissa tarkoitettua työllistymistä edistävän palvelun ajalta maksettua työmarkkinatukea; 2) täyttänyt 25 vuotta ja ollut työtön yhtäjaksoisesti 12 kuukautta; tai 3) alle 25-vuotias, joka on ollut työtön yhtäjaksoisesti kuusi kuukautta.

Jos työttömällä työnhakijalla on monialaisen yhteispalvelun tarve palvelut, on sovittava yhteen tarkoituksenmukaiseksi kokonaisuudeksi. Monialaiseen palvelukokonaisuuteen voi kuulua myös kunnan tai muun viranomaisen tai toimijan järjestämiä palveluja. Yhteensovittaminen tapahtuu yhteistyössä Kansaneläkelaitoksen tai muun palvelua tuottavan tai järjestävän toimijan kanssa.

Rekrytointi- ja osaamispalvelulain mukaan maakunnalla on velvoite järjestää

- työnhakijoille mahdollisuuksia henkilökohtaiseen asiointiin. Tätä varten maakunnassa on oltava riittävä määrä palvelupisteitä, joissa henkilöasiakkaat voivat aloittaa työhaun sekä saada työllistymiseen ja osaamisen kehittämismahdollisuuksiin liittyvää neuvontaa ja ohjausta.
- alueelleen yhteistyössä Kansaneläkelaitoksen kanssa riittävä määrä palvelupisteitä työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun tarjoamiseksi. Monialaiseen yhteispalveluun voi osallistua myös kunta sekä muita toimijoita. Maakunta, Kansaneläkelaitos ja monialaiseen yhteispalveluun osallistuvat muut toimijat sopivat yhteispalvelun järjestämisestä aiheutuvien kustannusten jaosta.
- järjestää yhteistyössä alueensa kuntien sekä nuorille palveluja tarjoavien toimijoiden kanssa riittävä määrä palvelupisteitä, joissa nuoret voivat saada opiskelumahdollisuuksiin, työllistymiseen ja elämänhallintaan liittyvää neuvontaa, ohjausta ja palveluja. Maakunta, kunta ja muut toimintaan osallistuvat toimijat sopivat toimintaan liittyvien kustannusten jaosta.

Rekrytointi- ja osaamispalvelulain luonnoksen mukaisesti maakunnalle tulisi velvollisuus varmistaa työllistymistä edistävän monialaisen palvelun järjestäminen. Alle 25-vuotiaiden nuorten kohdalla palvelun tarpeellisuutta tulisi arvioida nykyisen käytännön mukaisesti kuuden kuukauden työttömyyden jälkeen. Lakiluonnos velvoittaisi myös maakuntaa järjestämään työnhakijoille mahdollisuuden henkilökohtaiseen asiointiin. Nuorten kohdalla maakuntien ja kuntien sekä muiden nuorille palveluita tarjoavien tahojen on yhteistyössä tarjottava riittävä määrä palvelupisteitä. Ohjaamo-toimintamalli on yksi mahdollisuus tällaisen palvelun järjestämiseen.

Yhdyspinnat

Yllä kuvataan lainsäädännöllisesti palveluiden yhteensovittamisvelvollisuuksia. Sote-, maakunta- ja kasvu- palvelu-uudistukset tuottavat uusia yhdyspintoja maakuntien ja kuntien välille.

- Palveluiden yhteensovittaminen ja palveluiden seuranta. Kunnilla on velvollisuus ylläpitää ohjaus- ja palveluverkosta. Kyseisen verkoston tiedon saanti ja tuottaminen maakunnalle.
- Palveluiden tuottaminen tapahtuu aiempaa vahvemmin markkinaehtoisesti. Uusi palveluiden tuottamis- painotus muodostaa yhdyspintoja markkinaehtoisesti toimivien palveluiden tuottajien välille sekä myös markkinaehtoisesti toimivien tuottajien ja julkisen sektorin viranomaistyön välille.
- Palveluiden tuottajat voivat tulla julkiselta, yksityiseltä tai kolmannelta sektorilta. Palveluiden koordinaatio tuottajien ja järjestäjän välillä muodostaa yhdyspinnan.
- Maakunnat käyvät vuosittain neuvotteluita tavoitteistaan kasvupalveluiden suhteen myös valtion kanssa. Tämä muodostaa yhdyspinnan maakuntien ja valtion välillä.
- Osa nuorille keskeisistä palveluista on jatkossa kunnilla ja osa maakunnilla. Tämä muodostaa yhdyspin- nan maakuntien ja kuntien välille.

Haasteet

- Haasteena on lasten ja nuorten äänen kuuluville saattaminen kunnan ja maakunnan kautta.
- Miten eri toimijat tunnistavat maakunnassa olevat palvelumahdollisuudet, jotta palveluketjut muodostuvat tehokkaiksi?
- Maakuntien rajat ylittävä yhteistyö palveluiden tuottamisessa ja järjestämisessä saattaa tuoda haasteita kokonaisuuden koordinaatioon.
- Palveluiden järjestämisvastuu jakautuu maakuntien ja kuntien välillä. Tämä muodostaa yhdyspintoja ja mahdollisesti haasteita kokonaisuuden suunnittelun ja koordinaation näkökulmasta. Haasteita todennäköisyys kasvaneen erityisesti paljon palveluita tarvitsevien asiakasryhmien kohdalla.
- Yhteinen tiedon tuottaminen ja tiedolla johtaminen järjestämisvastuun jakautuessa maakuntien ja kuntien välille.

5.4.2 Maakunnan ja valtioneuvoston yhteistoiminta

Valtiovarainministeriö ohjaa ja seuraa yleisesti maakuntien toimintaa ja taloutta sekä huolehtii, että maakun- tien itsehallinto otetaan huomioon maakuntia koskevan lainsäädännön valmistelussa. Sosiaali- ja terveys- ministeriö vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnallisten tavoitteiden valmistelusta ja niiden huomi- oon ottamisesta maakuntien toiminnassa. Valtioneuvosto vahvistaa joka neljäs vuosi valtakunnalliset stra- tegiset tavoitteet ja tarvittaessa kullekin maakunnalle omat strategiset tavoitteet sosiaali- ja terveydenhuol- lon järjestämiseksi. Tavoitteilla turvataan muun muassa palvelujen integraatio ja yhdenvertainen saatavuus,

valinnanvapaus, asukkaiden osallistumisoikeudet ja kielelliset oikeudet. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tehtävänä on seurata ja arvioida väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä maakuntien järjestämää sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Aluekehittämisestä kokonaisuutena valtioneuvostotasolla vastaa työ- ja elinkeinoministeriö, jonka johdolla on valmisteltu aluekehittämis- ja kasvupalvelulakia.

Maakuntien talousohjauksen keskeiset välineet ovat julkisen talouden suunnitelma (JHS), valtion talousarvio ja maakuntia koskeva lainsäädäntö. Julkisen talouden suunnitelmassa hallitus asettaa tavoitteet julkiselle taloudelle ja päättää tavoitteiden saavuttamista koskevista toimenpiteistä. Valtiontalouden kehyspäätös sisältyy julkisen talouden suunnitelmaan. Julkisen talouden suunnitelman valmistelun yhteydessä arvioidaan maakuntien tehtäviä ja niiden rahoitusta. Maakunnille kohdennettavaa valtion rahoitusta tarkistetaan maakuntien rahoituslaissa säädetyn mukaisesti vuosittain.

Valtion ja maakuntien välinen neuvottelu tukee julkisen talouden suunnitelman ja sen kerran vuodessa tehtävän tarkistuksen valmistelua. Neuvotteluissa arvioidaan maakunnan taloutta, kustannuskehitystä ja mahdollisten sopeuttamistoimien tarvetta sekä käsitellään maakuntien investointisuunnitelmia. Valtion ohjaus koskee investointeja, jotka ovat taloudellisesti merkittäviä tai muuten poikkeuksellisen laajakantoisina merkittäviä palvelurakenteen kokonaisuuden tai useamman kuin yhden maakunnan palvelujen järjestämiseksi. Suorien investointien lisäksi valtio ohjaa myös investointeihin rinnastettavia pitkäaikaisia sitoumuksia ja maakuntien yhteisten palvelukeskusten toteuttamia investointeja.

Valtio ohjaa maakuntien toimintaa ja sitä kautta jossain määrin myös tuotantoa *valtakunnallisilla tavoitteilla*. Valtioneuvoston joka neljäs vuosi vahvistamien valtakunnallisten strategisten tavoitteiden sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseksi tulee perustua väestön hyvinvointi- ja terveysseurantatietoihin, palvelutarpeeseen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa ja taloutta koskeviin seurantatietoihin. Valtakunnalliset strategiset tavoitteet muodostavat sote-uudistuksen valtakunnallisesti keskeisen ohjauskeinon.

Aluekehittämisjärjestelmää uudistetaan maakunta- sekä aluekehittämis- ja kasvupalvelulakiuudistuksilla. Alueiden kehittämisen ja kasvupalvelulain mukaisesti valtion ja maakuntien välillä käydään vuosittain keskustelut aluekehittämisen tavoitteista ja toimeenpanosta. Näihin tavoitteisiin kytkeytyy myös sosiaali- ja terveydenhuollon painopisteet ja kehittämistavoitteet. Keskustelut perustuvat valtioneuvoston aluekehittämispäätökseen ja aluekehityksen ajankohtaiseen tilannekuvaan. Keskustelujen tarkoituksena on luoda valtion ja maakuntien yhteinen näkemys aluekehittämisen tavoitteista ja toimintaedellytyksistä. Keskustelujen on tarkoitus tukea maakuntalain 13 §:ssä tarkoitettua neuvottelua sekä edistää ministeriöiden ja maakuntien välistä yhteistyötä. Maakunnat vastaavat alueellaan aluekehittämisen strategisesta kokonaisuudesta ja maakunnan yleisestä kehittämisestä sekä siihen liittyvästä kansainvälisestä yhteistyöstä ja yhteistyöstä valtion viranomaisten, alueen keskuskaupunkien ja muiden kuntien, korkeakoulujen sekä muiden alueiden kehittämiseen osallistuvien tahojen kanssa sekä tarvittaessa muiden maakuntien kanssa. Maakunta laatii maakuntalain mukaisesti maakuntastrategian ja aluekehitys- ja kasvupalvelulain mukaisen maakuntastrategiaan perustuvan maakuntaohjelman, joka tarkentaa maakunnan aluekehittämiseen liittyvien tehtävien toimeenpanoa lähivuosina.

Yhdyspinnat maakunnan ja valtion yhteistoiminnassa

Lasten, nuorten ja perheiden palvelut ovat maakunnan sosiaali- ja terveyspalvelujen kokonaisuudessa, joiden rahoituksesta ja toiminnasta valtio ja maakunta neuvottelevat.

- Valtion ja maakunnan neuvottelu. Julkisen talouden suunnitelman tekemiseksi ja maakunnan taloudellista ohjausta varten vastaava ministeriö valmistelee valtiovarainministeriön ohjauksessa tehtävät ja kustannusarvion. Neuvottelu tukee julkisen talouden suunnitelman ja sen kerran vuodessa tehtävän tarkistuksen valmistelua.
- Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnallisten tavoitteiden valmistelusta (yhteistyössä maakuntien kanssa) ja niiden huomioon ottamisesta maakuntien toiminnassa. Sosiaali- ja terveysministeriön ja maakunnan neuvottelusta laaditaan yhdessä asiakirja
  - Maakuntien ja maakuntien palvelujen tuottajien velvollisuus tuottaa seurantatiedot Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle. Palvelujen saatavuuden ja rahoituksen riittävyyden arviointi toteutetaan maakunnittain ja valtakunnallisesti.
- Valtioneuvosto
  - vahvistaa joka neljäs vuosi valtakunnalliset strategiset tavoitteet ja tarvittaessa kullekin maakunnalle omat strategiset tavoitteet sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseksi.
  - päättää maakuntien yhteistyösopimuksesta ja työnjaosta. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueeseen kuuluvien maakuntien on tehtävä yhteistyösopimus valtuustokausittain.
- Valtioneuvosto/työ- ja elinkeinoministeriön johdolla valmistellaan aluekehittämistä- ja kasvupalvelulakia.
- Maakuntien yhteistyösopimus tehdään palveluntuottajien ja muiden maakuntien kanssa (järjestämislaikluonnos 16 §).

Haasteita maakunnan ja valtion yhteistoiminnassa

Haasteena maakunnan, valtioneuvoston ja sosiaali- ja terveysministeriön neuvotteluissa on saada asiakasryhmiä (esim. lapsia, nuoria ja perheitä) koskevat asiat kokonaisuutena esille. Jos lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kustannuksia ei seurata maakunnissa, lasten ja nuorten palvelujen kokonaisuus on sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kokonaisuudesta. Lisäksi, sote-palvelujen kustannukset ovat vain osa kaikista maakunnan alueen kustannuksista. Kokonaisuutteen kuuluvat myös kuntien lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kustannukset.

Miten varmistetaan, että valtion, ministeriöiden ja maakuntien neuvotteluihin saadaan kattavaa ja vertailukelpoista tietoa lasten, nuorten ja perheiden terveyden tilasta ja hyvinvoinnista sekä palveluiden tarpeista, saatavuudesta, tarpeisiin vastaavuudesta ja laadusta? Tarvitaan myös varmistus siitä, että valmistelussa on kuultu lapsia ja nuoria. Riskinä on, että ainakin alkuvaiheessa kuntien ja maakuntien kokoama tieto on epäyhtenäistä ja vaihtelee huomattavasti kuntien ja maakuntien välillä.

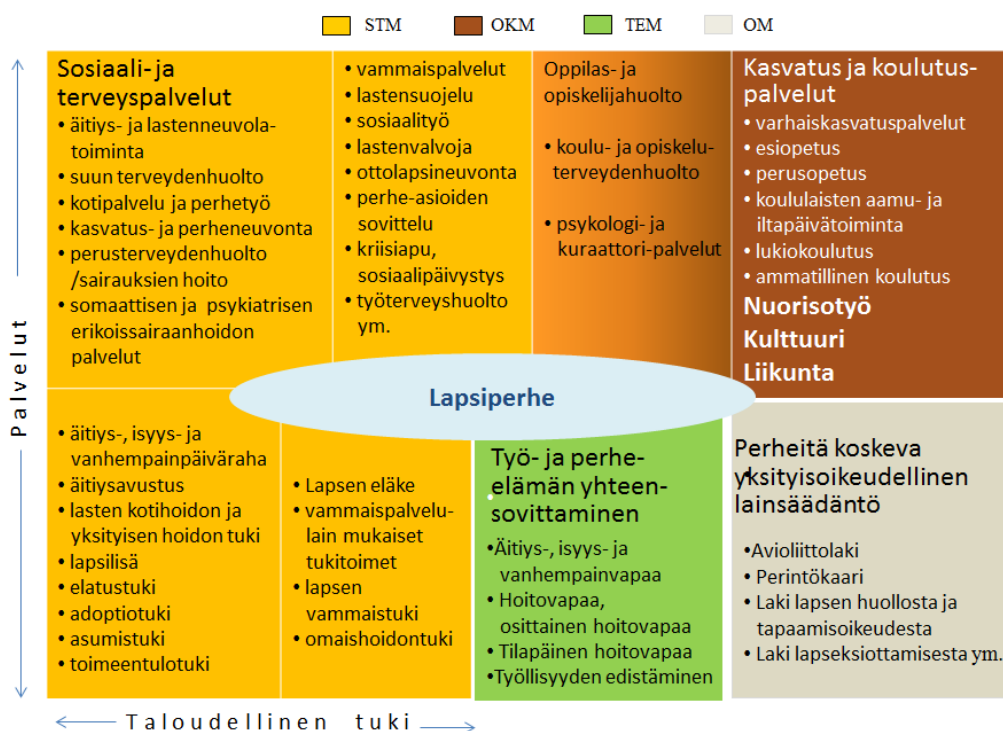
Miten varmistetaan yhteinen lapsikäsitys, joka ohjaa kaikkea päätöksentekoa ja toimintaa kansallisella tasolla, maakunnissa ja kunnissa sekä ammattilaisten työssä? Toimintakulttuurin muuttaminen lapsi-, nuori- ja perhelähtöiseksi hyödyttäisi strategisten tavoitteiden laatimista, lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivia sekä ennen kaikkea lapsia ja nuoria itseään. Millaisilla toimenpiteillä saataisiin lainsäädännön ja toimintaympäristön muutoksen myötä käynnistymään palvelujärjestelmässä asiakaslähtöisen toimintakulttuurin omaksuminen?

5.4.3 Yhteistoiminta valtioneuvostossa ja ministeriöissä sekä kansallisessa ohjauksessa

Lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikan ohjaus valtioneuvostossa

Lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikkaan liittyviä asioita kuuluu kaikkien ministeriöiden toimialaan, keskeisimpiä ovat opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, oikeusministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö ja sisäministeriö. Lapsi- ja perhepolitiikkaan voidaan katsoa kuuluvaksi *sosiaali- ja terveysministeriöstä* lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja lapsiperheiden taloudellinen tuki, perhevapaajärjestelmä, *opetus- ja kulttuuriministeriöstä* opetus- ja koulutuspalvelut (ml. varhaiskasvatus), nuorisotyö, kulttuuri, taide ja liikunta, *työ- ja elinkeinoministeriöstä* työn- ja perhe-elämän yhteensovittaminen ja työllisyyden edistäminen, *oikeusministeriöstä* perheitä koskeva yksityisoikeudellinen lainsäädäntö ja *sisäministeriöstä* sisäiseen turvallisuuteen liittyvät asiat (Sosiaali- ja terveysministeriö 9/2013, VN 2017). (Kuvio 12.) Kukin ministeriö vastaa omaan tehtävälänsä kuuluvien lapsi- ja perhepolitiikkaan kuuluvien tehtävien suunnittelusta, ohjauksesta ja toimeenpanosta.

Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa perhepolitiikan linjauksista sekä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ylläpitämisestä ja kehittämisestä yhdessä muiden ministeriöiden kanssa. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa myös nuorisotyön ja -politiikan yleisestä johdosta, yhteensovittamisesta ja kehittämisestä sekä yleisten edellytysten luomisesta valtionhallinnossa nuorisolain 1285/2016 mukaisesti. Tavallisimmin yhteistoiminta on komitea-, asiantuntijaryhmä- ja neuvottelukuntatyöskentelyä lakien ja muiden säädösten ja ohjelmien valmistelussa, ohjauksessa ja toimeenpanossa. Kansalliset perhepolitiikan linjaukset ohjaavat lasten, nuorten ja perheiden palvelujen järjestämistä, tuottamista ja seurantaa sekä hallinnonalojen ja muiden lasten nuorten ja perheiden parissa työskentelevien yhteistoimintaa kunnissa ja tulevaisuudessa myös maakunnissa (Sosiaali- ja terveysministeriö 9/2013).

Kuvio 12. Lapsia, nuoria ja perheitä koskevat asiat valtioneuvostossa. (Lähde mm. VNK/Hallituksen strategiasihteeristö 20 17.)

Yhteistoiminnan ohjaus lainsäädännössä ja muissa säädöksissä

Useat lapsiin ja nuoriin liittyvät substanssilait (mm. opetus-, terveys- ja sosiaaliala) sisältävät yhteistoiminnan ohjausta sekä lasten ja nuorten huomioon ottamista aikuisten palveluissa. Uudemmissa laeissa ja muissa säädöksissä on enemmän veloituksia lasten ja nuorten parissa työskentelevien tahojen ja ammattilaisten yhteistoimintaan (Perälä ym. 2012).

Kolmessa laissa, oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa ja nuorisolaissa sekä lastensuojelulaissa on velvoite monialaisista yhteistyörakenteista toiminnan suunnittelussa ja päätöksenteossa kunnassa.

- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013) on velvoite nimetä järjestäjäkohtainen opiskeluhoollon ohjausryhmä, jonka vastaa opiskeluhoollon yleisestä suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta ja arvioinnista sekä monialainen oppilaitoskohtainen opiskeluhoollon ryhmä, joka vastaa oppilaitoksen opiskeluhoollon suunnittelusta, kehittämisestä, toteuttamisesta ja arvioinnista. (kohta 5.3.2.)
- Vastaavasti nuorisolaki (1285/2016) edellyttää, että paikallisilla viranomaisilla on oltava monialaisen yhteistyön yleistä suunnittelua ja toimeenpanon kehittämistä varten kunnassa ohjaus- ja palveluverkosto tai muu vastaava yhteistyöryhmä, jonka kohderyhmänä ovat kaikki kunnassa asuvat nuoret. Verkoston tai muun yhteistyöryhmän tulee toimia vuorovaikutuksessa nuorisolaan järjestöjen, seurakuntien ja muiden nuorten palveluja tuottavien yhteisöjen kanssa. Verkosto voi olla kahden tai useamman kunnan yhteinen. (ks. luku 3.4.1.)
- Lastensuojelulaissa (417/2007, 14.2 §) on velvoite, jossa kunnan tai useamman kunnan yhdessä tulee asettaa sosiaali- ja terveydenhuollon edustajista, lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoista sekä muista lastensuojelutyössä tarvittavista asiantuntijoista koostuva lastensuojelun asiantuntijaryhmä. Lastensuojelun asiantuntijaryhmä avustaa sosiaalityöntekijää lapsen huostaanottoa sekä sijaishuoltoa koske-

vien asioiden valmistelussa ja muussa lastensuojelun toteuttamisessa. Lisäksi asiantuntijaryhmä antaa lausuntoja lastensuojelutoimenpiteitä koskevan päätöksenteon tueksi.

Keskeisimpiin lakeihin perustuvista yhteistyövelvoitteita on liitteessä 15. Yhteistyötä ja tietojen keskinäistä luovuttamista ohjaavat säännökset on koottu Luo luottamusta, suojele lasta -oppaan lakiosaan (<https://verkkokoulut.thl.fi/fi/web/suojele-lasta>). Lisäksi muuta valtioneuvoston lasten ja perheiden toimintapolitiikan ohjausta ovat Opetushallituksen varhaiskasvatus- ja opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet sekä määräykset, Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE), jossa kehitetään ohjausta yhteistoimintaan ja yhteistoimintarakenteita.

Lapsi- nuoriso- ja perhepolitiikkaa ohjaavat neuvottelukunnat

Lasten ja nuorten asioissa on valtionhallintoon nimetty eri lakeihin perustuvia neuvottelukuntia tai vastaavia. Näistä kolme ensimmäistä ovat lakisäätteisiä.

- *Lapsiasianeuvottelukunta*. (Laki lapsiasiaavaltuutetusta (1221/2004) Neuvottelukunnan kokoonpanosta, asettamisesta ja tehtävistä säädetään valtioneuvoston asetuksella.
- *Valtion nuorisoneuvosto* (Nuorisolaki 1285/2016), oli aikaisemmin valtion nuorisoasiain neuvottelukunta. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan asetuksella Valtion nuorisoneuvoston opetus- ja kulttuuriministeriön yhteyteen. Tehtäviin kuuluu nuorten kannalta laajat ja periaatteelliset asiat, aloitteet ja esitykset, tietoa nuorista ja heidän elinoloistaan, antaa lausuntoja, seuraa kansainvälistä alan kehitystä.
- *Lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin neuvottelukunta* (Kansanterveyslaki 66/1972; 25.5.2007/626). On lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin laaja-alaista kehittämistä varten, toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Neuvottelukunnan kokoonpanosta, asettamisesta ja tehtävistä säädetään valtioneuvoston asetuksella.
- *Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta*: Opetus- ja kulttuuriministeriö asettaa varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan kolmivuotistoimikaudeksi (15.9.2016 – 14.9.2019). Neuvottelukunnan tehtävänä on vahvistaa varhaiskasvatuksen asemaa yhteiskunnassa, edistää yhteistyötä eri hallinnonalojen, järjestöjen, tutkimus- ja koulutuslaitosten, ja kuntien kanssa sekä tehdä ehdotuksia varhaiskasvatuksen pitkäjänteiseksi kehittämiseksi.

Hallinnonalarajat ylittävä yhteistoiminta lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikan kansainvälisissä kysymyksissä

YK:n lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan määritellyt YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen yleisiä toimeenpanotoimia, joita se suosittaa kaikille sopimuksen allekirjoittaneille maille. Ulkoministeriö raportoi Suomen valtion lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumisesta YK:n lapsen oikeuksien komitealle. YK:n lapsen oikeuksien komitea on kaikissa määräaikaisraporteista antamissaan suosituksissa moittinut Suomea lapsipolitiikan hajanaisuudesta ja koordinaation puutteesta. Edelliset suositukset annettiin vuonna 2005, ennen nykyisten yhteistyörakenteiden perustamista. (Lapsiasianeuvottelukunta 2010.) YK:n komitean suositusten tiedottamisen ja toimeenpanon kannalta raportoinnin tiiviimpi yhteys kansalliseen lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikkaan (mm. lasten, nuorten ja perheiden asioiden substanssia hoitavien ministeriöiden toimintaan) voisi olla eduksi.

Yhdyspinnat valtioneuvostossa ja ministeriöissä sekä ohjauksessa

Lasten, nuorten ja perheiden asioita koskevat yhdyspinnat muodostuvat kuten muussakin valtioneuvoston toiminnassa suunnitteluun ja päätösten valmisteluun sekä niiden toimeenpanoon:

- Ministeriöiden sisäiset yhdyspinnat: lapsiin liittyvät työryhmät, ministeriöiden alaiset laitokset
- Lapsia koskevat strategiat ja politiikat, ohjaus, keskinäiset työryhmät ym: ministeriöiden väliset
- Ohjausneuvottelut: Valtioneuvosto, substanssiministeriö, maakunta ja kunnat -yhdyspinta
- Kansallinen päätöksenteko: ministeriöt ja eduskunta -yhdyspinta (mm. kuulemiset, lausunnot, lakien valmistelu)
- Neuvottelukunnat, toimikunnat, kuulemiset ja muu valmistelu: substanssiministeriö, asiakohtaisesti palvelujärjestelmän, tutkimuksen, potilasjärjestöjen ja muut asiantuntijat
- Ministeriöt ja muut kansallisen tason toimijat -yhdyspinta (media, potilasjärjestöt ja -yhdistykset, etujärjestöt, ammatilliset järjestöt ym.)
- Lapsia, nuoria ja perheitä koskeva lainsäädäntö: yhdyspinnat muodostuvat lakien hierarkkisuudesta (esim. yleis- ja erityislaki) ja substanssilakien yhteensovittamisesta.

Haasteet yhteistoiminnassa valtioneuvostossa ja ministeriöissä sekä ohjauksessa

Miten valtioneuvosto varmistaa, että lasten, nuorten ja perheiden palvelut suunnitellaan ehyeksi kokonaisuudeksi kunnissa ja maakunnissa ja että eri ministeriöiden ohjaus perustuu samansuuntaiseen ohjaukseen ja yhteiseen tietoon lasten, nuorten ja perheiden tarpeista? Jos kukin ministeriö esittelee valtioneuvostolle omaan substanssialaansa perustuvat asiat maakunnan ja valtioneuvoston neuvottelussa, voi tulla eriytymistä painotuksissa ja puutteita tiedottamisessa, mikä puolestaan voi aiheuttaa erilaisia tulkintoja ohjeiden soveltamisessa.

Miten ohjauksella varmistetaan sellaisten lasten, nuorten ja perheiden palvelukokonaisuuksien (mm. perhekeskus) voimavarat ja sujuva toiminta, jotka edellyttävät maakunnan ja kunnan voimavaroja ja sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin?

Millaiset kansallisen tason toimenpiteet (mm. rakenteet) voisivat vahvistaa yhteistä näkemystä lapsesta (Pulkinen ym. 2017), lapsi- ja perhepolitiikasta sekä tavoitteista ja toimenpiteistä lasten ja nuorten oppimisen, terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi (ml. kulttuuri-, taide- ja liikunta- taidenäkökulmat)? Lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyys -näkökulman yhtenäistyminen kansallisella tasolla voi tukea maakuntien ja kuntien lapsi-, nuori- ja perhelähtöisen toimintakulttuurin omaksumista.

Kokonaiskuvan saaminen lapsia ja nuoria koskevasta lainsäädännöstä vaatii useiden lakien tarkastelua, kun lasten, nuorten ja perheiden asioita sivutaan useissa substanssialaeissa. Tämä voi myös monimutkaistaa lakien toimeenpanoa, niiden toteutumisen seurantaan sekä mahdollisesti myös uusien lakien laadintaa. Ei myöskään ole kansallista strategiaa, jota päivitetään määrävälein, joka toisi yhteistä ymmärrystä ja linjauksia lasten, nuorten ja perheiden tilanteen kehittämiseksi.

6 Tietoon perustuva ohjaus sekä toiminnan ja osaamisen johtaminen

6.1 Tietotuotanto ja tiedon hyödyntämisen kehittäminen

Tietoon perustuva johtaminen

Kaikki julkinen toiminta, päätöksenteko ja palvelut perustuvat tietoon. Kansallisissa linjauksissa korostetaan tietoon perustuvaa johtamista ja päätöksentekoa, jossa hyödynnetään paikallista, alueellista ja kansallisen tason tietoa. Tiedolla johtaminen, päätöksenteko ja tie tuotanto edellyttävät laadukasta ja kattavaa tietopohjaa (Valtiovarainministeriö 37/2017), relevanttia tietoa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista, terveydestä ja oppimisesta sekä palveluista (ml. kustannukset). Johtajalta edellytetään alan ja jatkuvasti uudistuvan toimintaympäristön hallintaa ja kykyä tehdä päätöksiä kyseistä toimintaympäristöä koskevissa asioissa. Lisäksi johtajan tulee olla tietoinen siitä, että päätöksenteon taustalla vaikuttavat aina toimintaorganisaation ja -yksikön julkilausutut ja piiloiset sekä yhteiskunnan arvot. (Kuvio 13.)

Tavoitteena on saada optimaalinen määrä tietoa elämän eri alueista päätöksenteon tueksi. Keskeisiä teema-alueita ovat lasten, nuorten ja perheiden elämäntilanne ja elinympäristö, kasvu, kehitys ja oppiminen, hyvinvointi ja terveys, odotukset, osallisuus sekä tuen ja palvelujen saatavuus, tarpeisiin vastaavuus ja laatu (ks. liitetaulukko 3). Käytössä tulisi olla myös vaikuttavia ja hyviä menetelmiä ja käytäntöjä, joilla on todettu olevan myönteisiä vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvointiin, terveyteen ja oppimiseen tai elämään laajemmin. Vaikuttavia menetelmiä ovat näyttöön perustuvat suositukset sekä muut tutkimuksiin perustuvat toimintatavat.

Johtamisessa edellä kerrottua tietoa tarkastellaan suhteessa siihen, millaiset edellytykset toimintaympäristöllä on vastata tarpeeseen. Tässä tarvitaan myös tietoa toimintaympäristöstä ja toimintakulttuurista, miten helposti tuki ja palvelu ovat saavutettavissa sekä miten asiakaslähtöisesti ne ja niihin liittyvät toimintaprosessit on järjestetty. Keskeistä on myös tieto henkilöstön määrästä, sijoittumisesta ja osaamisesta (ml. digitaalisten menetelmien käyttö), muista voimavaroista (ml. kustannukset) sekä koko organisaation kyvystä uuden oppimiseen.

Myös kansallinen ohjaus suuntaa johtamista palvelujärjestelmässä. Yhdenvertaisen palvelujen saavutettavuuden ja laadun seuranta edellyttää myös paikallisia, alueellisia ja kansallisia sopimuksia siitä, millaiseen seurantatietoon päätökset ja ohjaus perustuvat. Yhdenvertainen palvelujen saavutettavuus ja laatu edellyt-

tävät yhteisiä sopimuksia hyvistä suositeltavista toimintatavoista. Tietoon perustuvan johtamisen näkökulmasta avainasemassa on tiedon helppo saavutettavuus sekä johtajan kokemus monialaisen kompleksisen jatkuvasti uudistuvan kokonaisuuden johtamisesta, alan tuntemus ja kyky erilaisen tiedon yhdistämiseen päätöksenteossa.

Kuva 13. Erilaisen tiedon ja näytön käyttö johtamisessa. (Mukailtu: Perälä, Halme & Nykänen 2012, 34.)

Tiedonkulku

Kaikki asiantuntijatoiminta ja johtaminen perustuvat tietoon. Oikean tiedon välittyminen oikea-aikaisesti oikeaan paikkaan on kriittistä niin asiakastyössä, toiminnan suunnittelussa ja seurannassa kuin johtamisesakin päätöksenteon eri tasoilla.

Lasten, nuorten ja perheiden kohdalla tiedon välittymisen yksi keskeisimmistä menetelmistä kasvokkain tai sähköisesti välitetyn tiedon lisäksi on asiakassuunnitelma. Lapsella voi olla useita alakohtaisia suunnitelmia, mistä voi seurata palvelun ja tuen antamisen katkoksia tai päällekkäisyyttä. Kokonaiskuva lapsen, nuoren ja perheen tilanteesta jää vaillinaiseksi, kun suunnitelmia ei soviteta yhteen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 36/2017.)

LAPE-ohjelmaan liittyvä moniammatillinen tiedonhallinnan kehittäminen -työryhmä (Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma, STM 36/2017) pohti yhteisen suunnitelman mahdollisuuksia. Ryhmän näkemyksen mukaan laaja-alaisesti ja moniammatillisesti yhdessä lapsen, nuoren ja perheen kanssa laadittu yhteinen suunnitelma johtaa lapsen, nuoren ja perheen näkökulmasta toimivamman ja laadukkaamman avun ja tuen saamiseen. Yhteinen suunnitelma vahvistaisi myös lapsen, nuoren ja perheen tiedollisesta itsemääräämisoikeutta ja onnistuisi parhaiten, kun toiminta perustuu lapsen, nuoren ja perheen omaan haluun ja kiinnostukseen.

Työryhmä esittääkin yhteisen suunnitelman laatimisen perustuvan aina lapsen, nuoren ja perheen vapaaehtoisuuteen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 36/2017.) Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma -työn jatkotoimenpiteistä ei ole vielä yksityiskohtaisesti sovittu.

Viranomaisten sujuva tiedonvaihto on keskeinen osa viranomaisten toimivaa yhteistyötä ja hyvän hallinnon toteuttamista. Tiedonkulkua, välittämistä ja käyttöä ohjaavat useat lait. Tiedonhallinnan lainsäädännön kehittämistä selvittäneen työryhmän (Valtiovarainministeriö 37/2017) mukaan tiedonhallintaa koskeva lainsäädäntö on nykyisessä tilanteessa hajanaista, runsasta ja epätarkkaa, eikä se vastaa 2000 -luvulla tapahuneisiin toimintaympäristön muutoksiin, jossa on siirrytty asia- ja palvelukeskeiseen tiedonhallintaan. Tiedonhallinnan lainsäädännön kehittämistä selvittänyt työryhmä ehdottaakin yleislakia julkisen hallinnon tiedonhallinnasta, jossa huomioitaisiin erilaiset salassapitointressit sekä henkilötietojen suojakysymykset.

Hyvää tiedonhallintaa ja tiedonkulkua tarvitaan myös uudistuvassa toimintaympäristössä. Maakunta- ja sote-uudistus sisältää laajan maakunnan ja kunnankin toiminnan ja johtamisen sekä toimintarakenteiden ja toimintakulttuurin muutoksen. Tässä onnistuminen edellyttää yhteistä ymmärrystä edistävää tietoa uudistuksesta. Yhteisen ymmärryksen muodostumista voi hidastaa myös se, että muutoksen myötä ainakin osa aikaisemmista tiedonvälittämisen rakenteista, opituista tiedon välittämisen tavoista ja tiedottamisen kulttuurista edellyttää uudistumista. Tiedonvälittämisessä tarvitaan teknologisia (mm. sähköisiä) ja sosiaalisia viestintärakenteita, ammatillista osaamista ja kykyä käyttää tietoa tarkoituksenmukaisesti eri tilanteissa sekä yhteistä toimintakulttuuria. Nämä antavat edellytyksiä dialogille, jonka myötä voi kehittyä uutta osaamis-pääomaa ja innovaatioita. (Vrt. Lehtonen 2000 /Hytönen 2005.)

Lapsiin ja nuoriin liittyvän tietopohjan kehittäminen

Jokaisesta ihmisestä kertyy tietoja eri tavoin eri tahoille. Jokaisen tulisi voida helposti tarkistaa ja tarvittaessa korjata itseään koskevat tiedot rekistereissä, joita kertyy yhä enemmän erilaisiin julkishallinnon ja yritysten tietojärjestelmiin. Tulevaisuudessa korostuu kansalaisen aktiivinen rooli tiedon käyttäjänä, asiakkaana ja itseään koskevien tietojen (omadata) hallinnoijana omadataperiaatteen mukaan. Omadatan hallinnan on katsottu vahvistavan ihmisten tiedollista itsemääräämisoikeutta ja olla tulevaisuudessa osa asiakaskeskeistä palvelua. (Valtiovarainministeriö 37/2017.)

Seuraavassa rajaudutaan tarkastelemaan lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin, sosiaali- ja terveystalveluihin sekä opetukseen ja koulutukseen liittyvää tietopohjaa (vrt. kuvio 2).

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin sekä sosiaali- ja terveystalveluihin liittyvä tietopohja

Väestön hyvinvoinnin ja kustannusten seurannan indikaattoreita kuntien, maakuntien ja valtion tarpeisiin tehdään maakunta- ja sote-uudistuksen osana niin kutsutussa kustannusvaikuttavuustyöryhmässä (KUVA-työryhmä) sekä osana julkisen hallinnon (JHS) -palveluluokitusten valmistelua. Nämä kytkeytyvät myös valtiovarainministeriössä valmistelussa olevaan Maakuntatieto-hankeeseen. On välttämätöntä, että erilaiset maakunta- ja sote-uudistuksen osana kehitettävät hyvinvoinnin ja kustannusten seurannan välineet (KUVA-mittaristo, JHS- luokitukset, HYTE-indikaattorit, hyvinvointiraportointi) mahdollistavat lasten ja perheiden hyvinvoinnin, palveluiden ja kustannusten seurannan kokonaisuutena kunta–maakunta -rajan ylittäen. Tärkeää on mahdollistaa LAPE-sote-palveluiden johtaminen maakunnassa kokonaisuutena. (LAPE 2017.)

Maakunta- ja sote-uudistuksen tietotarpeita ennakoiden tuotettiin LAPE-muutosohjelmaan liittyvä projekti-suunnitelma *Tietopohja ja hyvinvoinnin seuranta – järjestelmä ja välineet lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja palvelujen seurantaan ja raportointiin* (Halme ym. 2016; <https://verkkojulkaisut.valtioneuvosto.fi/stm/zine/16/toc>). Siinä koottiin lasten, nuorten ja perheiden terveyteen ja hyvinvointiin ja palveluihin saatavilla olevaa tietotuotantoa: muun muassa tietolähteet (lapset, nuoret, vanhemmat, ammattilaiset), kansallisella tasolla saatava tieto (kyselyt, tilastot, rekisterit) sekä indikaattoreiden kehittäminen (kansallinen ja kansainvälinen) ja indikaattoripankit. Tunnistettujen puutteiden korjaamiseksi on käynnistetty Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksella kehittämistoimintaa.

Tavoitteena on (1) kehittää lapsia, nuoria ja perheitä koskevaa tietotuotantoa terveydestä ja hyvinvoinnista sekä palveluista (ml. lapsen oikeuksien toteutumisesta) niin, että saadaan kattavasti tietoa LAPE-palvelujen johtamiseen lapsi-, nuori- ja perhelähtöisesti. Tavoitteena on myös (2) kehittää tiedon hyödyntämisen välineitä niin, että kunnissa, maakunnissa ja kansallisissa tehtävissä toimivilla viranomaisilla on käytössä ajantasaista tietoa päätöksenteon tueksi. Samoin tiedolla mahdollistetaan kunnan palveluiden johtaminen sekä kunnan ja maakunnan yhdyspinnat ylittävän toiminnan johtaminen LAPE-palveluissa. (Vrt. LAPE 2017.)

Lähtökohtana on kehittää tiedonhankintaa, indikaattoreita, raportointia ja tiedon hyödyntämistä niin, että samasta aineistosta voidaan tuottaa indikaattoreita eri tehtävissä toimiville viranomaisille eri tarkoitusta varten (kuvio 14).

Kuvio 14. Tiedon käyttö eri tarkoituksiin. (Lähde: <https://verkkojulkaisut.valtioneuvosto.fi/stm/zine/16/toc>)

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja palvelujen seurannan osalta maakunta- ja sote-uudistuksen toimeenpano, vaikutusten arviointi ja seuranta, tuottajien valvonta sekä palvelujärjestelmän ohjaus edellyttävät tietotuotannon uudistamista ja nykyisen valtakunnallisen tietotuotannon kehittämistä. Tietoa tarvitaan niin, että lasten hyvinvoinnin ja palvelujen kattava seuraaminen on mahdollista niin, että saadaan tietoa niin julkisista kuin yksityisistäkin palveluista. Lisäksi on pohdittava, miten varmistetaan tietopohjan kattavuus niin, että siihen sisältyy sekä maakuntiin siirtyvien että kuntien järjestämien lasten, nuorten ja perheiden palveluiden muodostama kokonaisuus.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen nykyiseen tietotuotantoon pohjautuvat tilasto-, rekisteri- ja väestökyselytietovarannot muodostavat merkittävän osan siitä sosiaali- ja terveydenhuollon tietopohjasta, jonka perustalle uuden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän tietopohja rakennetaan. Lasten, nuorten ja

perheiden hyvinvoinnin, terveyden ja palveluiden seuranta edellyttää sekä tilasto- ja rekisteritietopohjan että väestökyselyjen kehittämistä sekä tiedon jalostamista esimerkiksi yhdistelemällä eri tietolähteistä saatavaa tietoa. Lapsia ja nuoria koskevan asiakasrekisteritiedon sekä lapsilta ja nuorilta kerättävän väestökyselytiedon lisäksi tarvitaan tietoa myös lasten ja nuorten vanhemmilta osana aikuisväestölle suunnattuja kyselyitä. Ammattilaisten rekistereihin kirjaaman asiakastiedon ohella voi olla tarpeen kerätä ammattilaisilta laajemmin tietoa myös kyselyillä. (LAPE 2017.)

Tietotuotannon koko prosessi uudistetaan vastaamaan maakuntien sosiaali- ja terveystietopalvelujärjestelmän arvioinnin, ohjauksen ja seurannan tietotarpeita. Tietopohjaa luodaan ja kehitetään yhteistyössä valtakunnallisten ja maakunnallisten kumppaneiden kanssa niin, että mittarit soveltuvat eri käyttäjäryhmille ja eri tarkoituksiin. Tiedon raportointia (ml. indikaattoreita) kehitetään yhdessä tiedon käyttäjien kanssa. Kehittäminen yhdessä edistää tietoon perustuvan päätöksenteon ja johtamisen sekä toimintakulttuurin aikaansaamista. Tiedon (datan) luotettavuuden varmistamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntuottajat tarvitsevat tukea kirjaamisessa. (LAPE 2017, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 19.9.2017.)

Tiedontuotannossa huomioidaan tiedon käyttäjät kansalliselta tasolta asiakkaaseen (lapset, nuoret ja perheet). Tiedon hyödyntäjinä asiakkaat ovat kasvava ryhmä. Osallisuuden vahvistumisen myötä asiakkaat odottavat palvelujen läpinäkyvyyttä ja saavutettavuutta ja näistä tiedon saamista sähköisesti. Tähän kuuluu myös tieto palvelujen laadusta ja saavutettavuudesta sekä sen myötä mahdollisuus verrata palveluja. Myös tämän tiedon mahdollistava tietohallinnan kokonaisuus on suunnitteilla (liite 14).

Opetukseen ja koulutukseen liittyvä tietopohja

Laki valtakunnallisista opinto- ja tutkintorekistereistä (884/2017) tuli voimaan vuoden 2018 alussa. Laissa säädettiin perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen valtakunnallisesta tietovarannosta, ylioppilastutkintorekisteristä, opiskelijavalintarekisteristä sekä korkeakoulujen valtakunnallisesta tietovarannosta. Laissa säädettiin myös Opetushallituksen ylläpitämästä palvelusta, jossa edellä mainituissa rekistereissä ja tietovarannoissa olevia tietoja tarjottaisiin henkilön nähtäväksi ja käytettäväksi sekä luovutettaisiin tietojen saamiseen oikeutetuille.

Perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen valtakunnallinen tietovaranto olisi uusi tietojärjestelmä, johon tallennettaisiin perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen opiskelua, suorituksia ja tutkintoja, läsnäoloa sekä opetuksen ja koulutuksen järjestämistä koskevia tietoja, joita henkilö tarvitsee hakeutuessaan koulutukseen, koulutuksen aikana, työelämässä sekä hakiessaan koulutukseen liittyviä etuisuuksia. Tietovarantoon tallennettaisiin lisäksi tietoja, joita tarvitaan myönnettäessä opetuksen ja koulutuksen rahoitusta. Opetuksen ja koulutuksen järjestäjät toimivat tietovarannon rekisterinpitäjinä ja Opetushallitus teknisenä ylläpitäjänä.

Tietovarannosta voitaisiin luovuttaa tietoja viranomaiselle, jolla lain säännöksen tai laissa säädetyt tehtävänsä nojalla on oikeus saada tietovarantoon sisältyviä tietoja opetuksen tai koulutuksen järjestäjältä, Koulutusrahastolle lain säännöksen perusteella sekä sille, jolla henkilön suostumuksen perusteella on oikeus saada tietovarantoon sisältyviä tietoja. Ylioppilastutkintorekisteristä, opiskelijavalintarekisteristä ja korkeakoulujen valtakunnallisesta tietovarannosta säädettäisiin pääasiassa vastaavasti kuin voimassa olevassa opiskelijavalintarekisteristä, korkeakoulujen valtakunnallisesta tietovarannosta ja ylioppilastutkintorekisteristä annetussa laissa.

Opinto- ja tutkintotietojen luovutuspalvelun avulla laissa mainituissa rekistereissä ja tietovarannoissa olevia tietoja yhdistettäisiin ja tarjottaisiin keskitetysti henkilön nähtäväksi ja käytettäväksi sekä luovutettaisiin henkilön suostumuksen tai lain nojalla tietojen saamiseen oikeutetuille. Palvelussa henkilö voisi katsoa ja käyttää ehdotetussa laissa tarkoitettuihin rekistereihin ja tietovarantoihin sisältyviä omia tietojaan. Tietoja voitaisiin luovuttaa viranomaiselle opinto- ja tutkintotietojen luovutuspalvelun avulla viranomaisen lakiin tai laissa säädettyyn tehtävään perustuvan tiedonsaantioikeuden nojalla. Vastaaivin edellytyksin voitaisiin palvelun avulla luovuttaa tietoja Koulutusrahastolle. Henkilö voisi palvelussa lisäksi antaa suostumuksensa rekistereissä tai tietovarannossa olevan tiedon luovuttamiseen palvelun avulla. Opetushallitus ylläpitäisi opinto- ja tutkintotietojen luovutuspalvelua ja vastaisi palvelun kautta tapahtuvasta tietojen luovutuksesta.

Oppijanumeroa käytettäisiin henkilön yksilöintiin tallennettaessa, käsiteltäessä ja luovutettaessa ehdotetussa laissa tarkoitettuja tietoja. Oppijanumero annettaisiin, kun henkilö ensimmäistä kertaa hakee tai otetaan ehdotetun lain soveltamisalan piiriin kuuluvaan koulutukseen tai kun henkilöstä tallennetaan ensimmäisen kerran muita laissa tarkoitettuja tietoja. Oppijanumeroista muodostuisi oppijanumerorekisteri, jota ylläpitäisi Opetushallitus.

Perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen valtakunnallisen tietovarannon lisäksi tietotuotantoa tuottavat seuraavat tahot:

- Tilastokeskus on tilastointia varten perustettu viranomainen, joka laatii yhteiskuntaoloja koskevia tilastoja ja selvityksiä.
- Ammatillisten tutkintojen ja koulutuksen järjestämislupaa koskeva järjestelmä, joka on palvelu ammatillisen koulutuksen järjestämislupien ja koulutustehtävien muutosten hakemiseen.
- Opetushallituksen Vipunen on opetushallinnon tilastopalvelu, jonka sisällöstä vastaavat yhdessä opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus. Tilastot perustuvat Tilastokeskuksen, opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen keräämiin tietoihin ja rekistereihin.
- Opetushallitus ylläpitää toisen asteen koulutuksen ja korkeakoulukoulutuksen yhteishaku- ja valintarekistereitä, joiden tietoja käytetään myös tilastoinnissa, Opintopolku.fi.
- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (KARVI) toteuttaa koulutukseen sekä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien toimintaan liittyviä arviointeja varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen.
- Rahoitusjärjestelmän hallinnossa valtionapuviranomaisena toimii opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta Opetushallituksen Valtionosuudet-yksikkö vastaa valtionosuusjärjestelmän tiedonkeruusta, tietopalveluista ja asiakkaiden neuvonnasta. Osa tiedoista saadaan Tilastokeskukselta.
- Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus voivat toteuttaa tarvittaessa muita tarvittavaa tiedonkeruuta.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos tuottaa tilastoja varhaiskasvatuksesta.

Yhdyspinnat

Tietopohjan kehittämiseen liittyvät yhdyspinnat muodostuvat muun muassa seuraavien tahojen ja henkilöiden toiminnasta

- Lapset, nuoret ja perheet; tiedonantajina (tulevaisuudessa omien tietojen hallinnoijina, vrt. omadata)
- Palvelujärjestelmässä toimivat ammattilaiset; yhä suurempi osuus tiedosta syntyy osana toimintaa, tiedon luotettavuuden ja kattavuuden varmistaminen
- Sote-tietopohjaa tuottavat tahot/tutkijat
- Indikaattoreita lasten, nuorten ja perheiden osalta tuottavat tutkijat

- Lapsi, nuoria ja perheitä koskevan tietotuotannon kokonaisuuden kehittäjät/ tietojärjestelmien asiantuntijat
- Tiedon hyödyntäjät valtiolla/ministeriöissä, maakunnissa ja kunnissa (kehittäminen, hyödyntäminen)
- Tietotuotannon ja raportointijärjestelmän rahoittajat ja muut edellytysten varmistajat
- Muut tiedon hyödyntäjät: tutkijat mm. yliopistoissa, ammattikorkeakouluissa ja muissa tutkimuslaitoksissa

Haasteet

Vertailun mahdollistavan tiedon kokoaminen ja saaminen käyttökelpoisena paikalliseen, alueelliseen ja kansalliseen päätöksentekoon edellyttää kunnissa ja maakunnissa työskentelevien, tutkijoiden, kehittäjien, tietotekniikan asiantuntijoiden ja eri tason päätöksentekijöiden yhteistyötä.

Sote-tietopohjan ja -arvioinnin sidosryhmätyöskentely on keskeistä. Haasteena on, miten saada sote-arviointiin myös mahdollisuus seurata lapsia, nuoria ja perheitä koskevia tietoja kokonaisuutena. Miten sote-palvelujen lisäksi lasten ja nuorten kannalta olennaiset sote-sektorin ulkopuoliset sivistys-, nuoriso-, kulttuuri-, työllisyys- ja turvallisuuspalvelut huomioidaan sidosryhmätyöskentelyn organisoinnissa?

Sote- ja maakuntauudistukseen kytkeytyvä toimeenpanon vaikutusten arviointi ja seuranta eivät yksin mahdollista lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin ja palvelukokonaisuuden seuranta. Tietoa ei saada suurista palvelukokonaisuuksista, esimerkiksi perhekeskuksesta tai opiskeluhuollosta kokonaisuutena.

Tietojohtamiseen sisältyviä yhteistyöhaasteita uusissa sote-rakenteissa:

- Kunnat: lasten, nuorten ja lapsiperheiden elinolojen, terveyden ja hyvinvoinnin seuranta, hyvinvointikertomus, järjestää osan lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluista (ml. varhaiskasvatus, koulutus), kuntastrategia
- Maakunnat järjestävät lasten, nuorten ja lapsiperheiden sote-palvelut, palvelujen tuottajien ohjaaminen sopimuksin, raportointi, lasten, nuorten ja lapsiperheiden terveyden ja hyvinvoinnin seuranta, hyvinvointikertomus, omavalvontasuunnitelma, maakuntastrategia
- Palvelujen tuottajat: raportointi, omavalvontasuunnitelma
- Tiedontuottajien yhteistyö lapsiin, nuoriin ja perheisiin liittyvien tunnuslukujen ja tietotuotannon kehittämiseksi kansallisella tasolla

Haasteena on saada voimavarat pysyvän kansallisen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia ja palveluja koskevan tietotuotannon vakiinnuttamiseksi. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja palvelujen seurantaan tarvitaan pysyvää tietotuotantoa ja raportointijärjestelmä, joka tarjoaa maakunnan ja kunnan päätöksentekijöille vertailukelpoista maakunta- ja kuntakohtaista tietoa eri-ikäisistä lapsista ja nuorista. Tietopohjan vahvistaminen -suunnitelman mukaisesti vie vuosia, jotta se on käytössä koko potentiaalissaan. Tarvitaan myös jatkuvaa ylläpitoa ja edelleen kehittämistä. Haasteena on käynnistyneen kehittämistyön turvaaminen ja ylläpitäminen.

Haasteena on saada yhteisymmärrystä asiakastiedon välittymiseen liittyvissä kansallisen tason kysymyksissä kuten sähköiset tietojärjestelmät, toiminta- ja taloussuunnitelma, asiakassuunnitelmat (esim. yksi lapsi, sama suunnitelma).

6.2 Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen johtaminen

Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen päättäjät ja johtajat elävät uudistuvan lainsäädännön tuomien haasteiden keskellä maakunnissa ja kunnissa. Tavoitteita ei kuitenkaan saavuteta yksin rakenteellisilla muutoksilla, vaan tarvitaan myös taitavaa muutosjohtamista, jonka avulla uudet toimintakäytännöt saadaan juurtumaan arkeen. Johtamisessa yhdistellään erilaista osaamista ja muita voimavaroja haluttujen tulosten saavuttamiseksi (mm. Härkönen & Airaksinen 2012). Johtamista tukee organisaatio, joka määrittelee työnjaon ja yhteistoiminnan sekä niihin liittyvät vastuut ja valtuudet. Johtaminen yhdistää työnjaon mukaisesti eriytyneen osaaminen yhteistoiminnassa halutun tuloksen saavuttamiseksi (vrt. linjajohtaminen).

Kirjallisuudessa korostetaan enenevästi siirtymistä perinteisestä hallinnosta hallintaan (vrt. governance). Juntunen (2011) tarkoittaa hallinnalla uuden julkisen hallinnon mukaista johtajuutta, jossa huomio kohdistuu yhteisöjen, verkostojen ja kumppanuuksien johtamiseen. Hallintaan liitetään eri ja saman hallinnon tason vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa. Hallinta on liitetty usein hallinnon ja politiikan tason toimintaan ja se käsittää myös muutkin kuin valtiolliset ja hallinnolliset toimijat. Hallinta soveltuu palveluverkostojen kehittämiseen vähentäen hallinnonalojen rajojen vaikutusta. Se myös edistää markkina- ja asiakaslähtöisyyden omaksumista julkisyhteisöjen johtamisessa (Anttiroiko 2007). Hallinnan on katsottu edistävän sektoreiden välistä yhteistoimintaa, ylläpitävän kumppanuussuhteita ja vahvistavan keskinäistä luottamusta ja sosiaalista pääomaa (Hyde 2008, Davies 2009) sekä horisontaalista ja vertikaalista ajattelua ja toimintaa (Davies 2009).

Hallinta sisältää horisontaalisen ja vertikaalisen ulottuvuuden. Horisontaalinen ulottuvuus viittaa erilaisiin toimijoihin, kuten julkisyhteisöihin, yrityksiin, säätiöihin, kansalaisjärjestöihin ja kansalaisiin, jotka tietyllä institutionaalisella tasolla tekevät yhteistyötä. Toimijakenttä voi muodostua globaalin, kansallisen, alueellisen tai paikallisen tason toimijoista. Vertikaalinen ulottuvuus kuvaa eri organisaatiotasojen välisiä suhteita, joissa esimerkiksi maakunta neuvottelee valtioneuvoston kanssa. Yleisessä merkityksessään hallinnalla voidaan tarkoittaa ”uusia koordinoitukäytäntöjä”, joita toteutetaan verkostojen, kumppanuussuhteiden ja keskusteluperustaisten yhteistyömuotojen avulla pyrkimyksenä resurssien kokoaminen, avaintoimijoiden kapasiteetin hyödyntäminen ja sosiaalisen pääoman kasvattaminen. (Anttiroiko 200, Härkönen & Airaksinen 2012.)

Uudelle hallintatavalle on ominaista toimijakentän laajuus ja moninaisuus, toiminnan monitasoisuus sekä toimijoiden verkostomainen yhteistyö. Palvelujärjestelmän johtaminen voi sisältää toimijasuhteiden hallintaa ja/tai toimintaprosessien hallintaa. *Toimijasuhteiden* hallinnalla pyritään parantamaan koordinaatiota itenäisten yksiköiden välillä ja hallinta koskee toimijasuhteiden horisontaalista ohjausta läpi verkoston (vrt. järjestäjä–tuottajat). *Toimintaprosessien* hallinnassa keskitytään parantamaan prosesseja ja tapahtumaketjuja, joiden kautta asioita hallinnossa tehdään. Näitä ovat muun muassa toimintojen koordinointi, palveluiden järjestäminen ja asiakkuuden hallinta (vrt. palveluprosessit). (Juntunen 2011.)

Verkosto on hallintaan olennaisesti liittyvä toiminta- ja organisoitumismalli. Verkosto toiminta-, organisoitumis- ja hallinnan muotona merkitsee muutosta perinteiseen hallintoajatteluun. (Juntunen 2011.) Hallinnan verkosto on suhteellisen pysyvä, horisontaalinen toisistaan riippuvien, mutta toiminnallisesti autonomisten julkisten ja/tai yksityisten toimijoiden yhteistyöorganisaatio (kohtaamo, nivel). Toimijoiden keskinäinen vuorovaikutus sisältää jatkuvia neuvotteluja, joilla on suhteellisen institutionalisoitunut sisältö (hallinnolliset, normatiiviset, tiedolliset), rakenne ja toimintatapa. Hallinnan verkosto auttaa toimijoita itsesääntelyssä (on eräänlaista sidottua autonomiaa) sekä edistää julkista tarkoitusta, julkisia arvoja, visioita, sääntelyä ja konk-

reettisiä päätöksiä. (Sörensen & Torfing 2007, Torfing & Sörensen 2014.) Tällaiset tietoisesti muodostetut verkostot tukevat organisaation tai yksiköiden strategista toimintaa yhteisten tavoitteiden saavuttamisessa (Järvensivu ym. 2010, Laitinen 2011). Kun taas avoimet itsestään muodostuvat verkostot, jotka ovat olemassa ilman tietoista verkoston muodostamista. Niiden toiminta on vapaamuotoista yhteistoimintaa ja yhteistyön edellytyksiä hakevaa.

Organisaatioiden välisiin pitkäkestoisiin kumppanuuksiin liittyy strategisia haasteita, joka voi liittyä kumppaniorganisaatioiden strategiaan ja koskettaa laajasti organisaatioita tai sen osaa. Työskentelylle on ominaista osapuolten yhdenvertaisuus, vastuun jakautuminen kaikille osapuolille, rajojen ylittäminen muun muassa tiedon saamisessa sekä läpinäkyvyys. Kumppanuus vaatii yleensä myös uudenlaisia ennakoivia sopimuksia, joilla määritellään osapuolten velvollisuudet sekä yhteistoiminnan tavoitteet ja muodot (mm. yhteisiä suunnitelmia, joissa turvataan osapuolten sitoutuminen). (Engeström 2006, Härkönen & Airaksinen 2012, Puustinen 2012.)

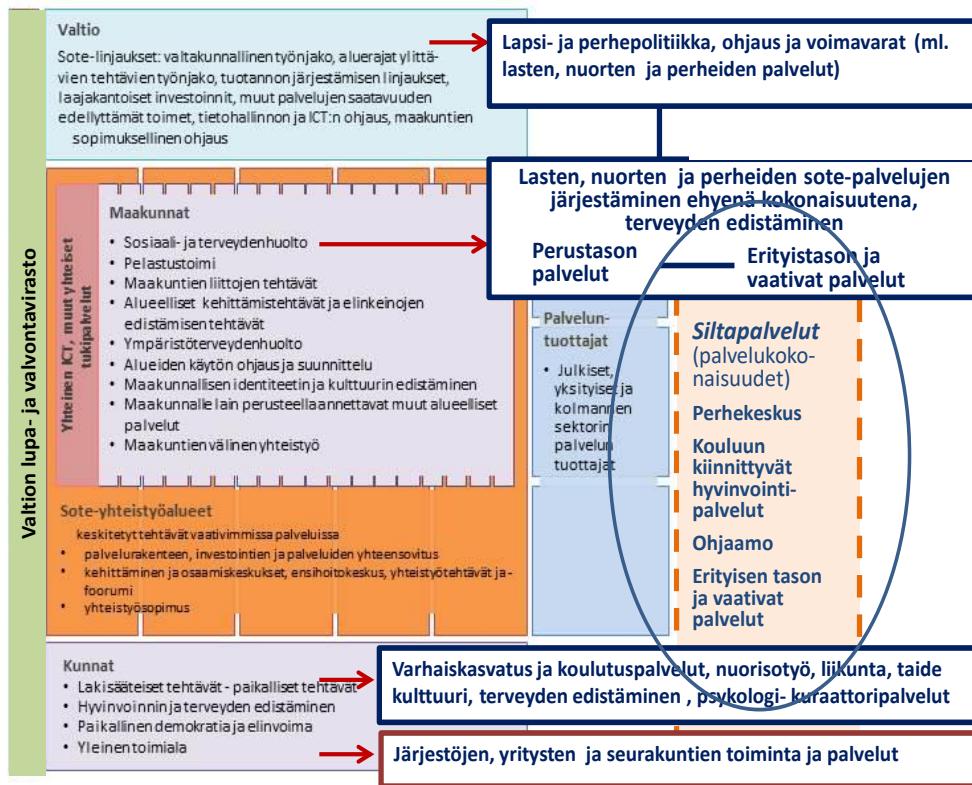
Verkostojohtaminen koordinoi toimijoiden yhteistyötä tilanteessa, jossa on olemassa erilaisia organisaatioiden välisiä suhteita ja erilaisia päämääriä. Verkostojohtamisen rakenteita on erilaisia. *Jaetun johtamisen* mallissa ei ole erillistä hallinnollista kokonaisuutta, eri organisaatioissa työskentelevät yhdessä. Yhteisten toimintojen hallinnointi jakautuu verkoston jäsenten kesken. *Johtavan organisaation* mallissa verkostoa johtaa yksi organisaatio, jolla on voimavaroja ja valtuuksia toimia. *Hallinto-organisaation* mallissa on muodostettu verkostolle erillinen hallinto-organisaatio. Käytetty organisaatiomalli vaihtelee verkostoon kuuluvien tahojen mukaan. Lainsäädäntöön ja muihin säädöksiin perustuva toiminta kuten sosiaali- ja terveystalvet ja muu kunnallinen toiminta, edellyttää selkeitä vastuusuhteita. Nämä mahdollistuvat parhaiten johtavan organisaation tai hallinto-organisaatiomalleissa. Järjestöjen verkostoissa taas jaetun johtajuuden järjestelmä on todennäköisempi, mikä antaa johtamiselle enemmän vapauksia. (Puustinen 2012 ja 2017.)

Yhdyspinnat

Lasten, nuorten ja perheiden palveluissa muodostuu monia yhdyspintoja, joissa tarvitaan hallinnonalarajat ylittävää yhteistoiminnan johtamista. Yhdyspintoja muodostuu

- kuntien ja maakunnan, samoin kuin maakuntien välillä on keskinäistä yhteistoimintaa lasten, nuorten ja perheiden palvelujen yhteensovittamisessa
- maakunnan sote-järjestäjän ja sote-tuottajien välillä (maakunta ja maakunnan liikelaitos, kunta, yritykset, järjestöt, taide- ja kulttuuritoimijat),
- maakunnan soten ja kuntien lasten, nuorten ja perheiden palvelujen välillä (mm. varhaiskasvatus, koulutus, nuorisotyö, terveydenedistäminen),
- kunnan (ja maakunnan soten) ja maakunnan työvoimapaalvelujen välillä
- maakunnan sisäisessä (maakunnan soten) toiminnassa muodostuu yhdyspintoja mm. lasten, nuorten ja perheiden perustason ja erityistason palvelujen yhdyspinnat

Kuviossa 15 on kuvattu lasten, nuorten ja perheiden palvelut, joita järjestävät maakunta, kunta järjestöt, taide- ja kulttuuritoimijat sekä lasten parissa työskentelevät muut tahot. Lasten, nuorten ja perheiden palvelukokonaisuudet (= siltapalvelut) sijoittuvat kunnan ja maakunnan välimaastoon.

Mukailtu /<http://alueuudistus.fi/uudistuksen-yleisesittely>

Kuvio 15. Palvelukokonaisuudet (siltapalvelut) maakunnan soten ja kunnan lasten, nuorten ja perheiden palvelujen yhdysrakenteena.

Haasteet

Johtamisen kysymykset sekä hallintomalli ja tuottajia koskevat asiat ovat monelta osin vielä auki. Nämä ovat oleellisesti yhteydessä siihen, millaisia haasteita lasten, nuorten ja perheiden palvelujen johtamiseen liittyy. (Ks. liite 3.)

Avainedellytyksiä johtamiselle luodaan sillä, miten lasten, nuorten ja perheiden näkökulma ja palvelut näkyvät lakisääteisissä asiakirjoissa, suunniteluissa ja neuvotteluissa (mm. maakunnan palvelustrategia, palvelulupaus, maakunnan ja kuntien neuvottelu, maakuntien yhteistyösopimus, maakuntaohjelma, yhteistyöalueen ehdotus sosiaali- ja terveysministeriölle alueen palveluista ja niiden kehittämisestä sekä maakuntien välisestä yhteistyöstä valtakunnallisiin tavoitteisiin).

Keskeinen erityisesti tiedolla johtamiseen vaikuttava tekijä on, miten lapset, nuoret ja perheet näkyvät tietoperustassa ja budjetoinnissa: millaista tietoa heiltä kerätään ja voidaanko budjetissa erottaa lapsiin, nuoriin ja perheisiin kohdistuvat palvelut sekä antaako tieto kattavan kuvan maakunnan ja kunnan lasten, nuorten ja perheiden palveluista.

Monet edellä mainitut asiat kulmineituvat kysymyksiin, miten ehyen kokonaisuuden LAPE- palvelut muodostavat maakunnissa ja kunnissa sekä miten palvelujen johtamisella tuetaan voimavarojen kohdentamista

tarpeisiin nähden oikeudenmukaisesti niin, että turvataan yhdenvertainen tuen ja palvelujen saavutettavuus (ml. saatavuus) ja laatu maan ja maakunnan eri osissa. Miten toiminnan suunnittelussa turvataan lapsen ja nuorten oikeuksia toteuttava toimintapolitiikka ja -kulttuuri kaikilla toiminnan tasoilla?

6.3 Osaamisen johtaminen

Maakunta- ja sote-uudistus muuttaa lasten, nuorten ja perheiden palveluiden toimintakulttuuria ja haastaa vahvistamaan osaamista ja uudenlaiseen tapaan tehdä työtä. Tarvitaan uudenlaista työtettä ja osaamista yksilötason asiantuntijatyössä, ammattilaisten keskinäisessä yhteistoiminnassa ja johtamisessa.

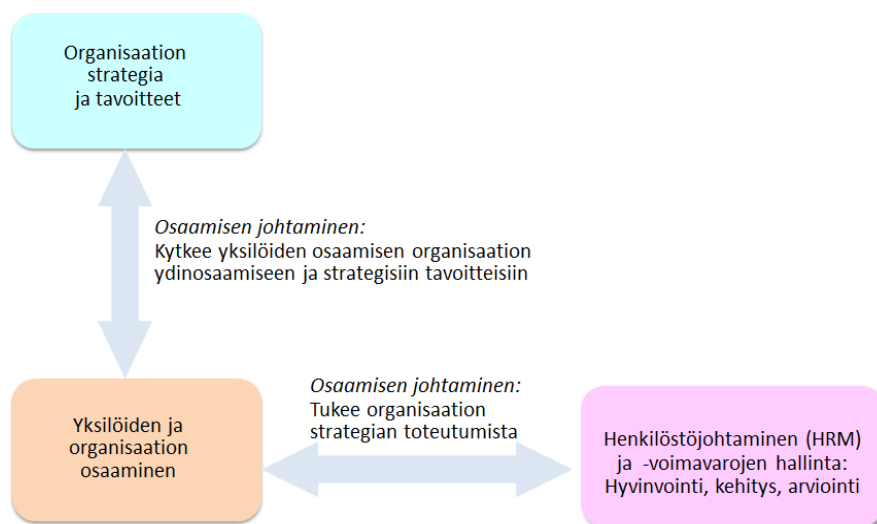
Lasten ja nuorten oppimiseen, terveyteen ja hyvinvointiin ovat yhteydessä monet tekijät (mm. käyttäytymiseen ja elämäntapoihin liittyvät, ympäristö- ja sosiaaliset tekijät, avun/tuen saatavuus). Monissa lasten, nuorten ja perheiden haasteellisissa tilanteissa yksittäinen työntekijä, ammattikunta, organisaatio ja/tai toimiala ei yksin omaa kaikkea tarvittavaa asiantuntemusta, vaan tarpeisiin vastaaminen vaatii monenlaista, toisiaan täydentävää asiantuntemusta. Sitä muodostuu käytännön työssä, kun työskennellään yhdessä, tunnistetaan ongelmia ja haetaan ratkaisuja yhdessä. Uudenlainen horisontaalinen asiantuntijuus on jatkuvaa erikoisalojen, ammattien ja organisaatioiden yhdyspintojen ylittämistä, ammatillisten osaamisten rajoittamista saumattomaksi kokonaisuudeksi. Horisontaalinen asiantuntijuus auttaa ennakoimaan ja hallitsemaan monimutkaisia tilanteita ja tunnistamaan niitä jo varhaisessa vaiheessa. Hallinnon yhdyspintojen ylittävissä toiminnassa tarvitaan yhdessä sovittuja toimintatapoja. Tilanteissa, joissa osapuolilla on erilaisia näkemyksiä toimintavasta tai vaikeutta sitoutua yhteisiin tavoitteisiin, avoin luottamuksellinen keskustelu auttaa parhaiten löytämään toimivia innovatiivisia ratkaisuja. (Engeström 2006; Gutierrez 1999).

Jatkossa odotetaan myös koko sote-järjestelmältä kykyä jatkuvaan uudistumiseen. Edellä kuvatulle integroidulle toiminnalle on ominaista, että ammattilaisten tarkastelun fokus on palveluiden kokonaisuudessa, ei yksittäisissä palveluissa. Osallistujat ja organisaatiot laativat yhteisistä asioista tavoitteet ja suunnitelman yhdessä, päättävät niistä yhdessä, sitoutuvat yhteisiin tavoitteisiin sekä toimivat niiden mukaan. Jotta sitoumuksia voidaan tehdä, tarvitaan yhteistyörakenteita ja henkilöstön yhteistyöosaamista. Organisaatioiden välistä toimintaa edistää, jos saa johdolta selkeän mandaatin yhteistoimintaan, yhteistoimintaa johdetaan ja organisaatiot sitoutuvat sopimukseen. Vastuullisuus kumppaneille sopimusten ylläpitämisestä rajoittaa joiltain osin kunkin osapuolen (organisaation tai yksilön) autonomisuutta (vrt. palvelujen tuottajat, professiot). Siirtyminen toimijakeskeisyydestä kumppanuuteen muuttaakin organisaatiota itseään ja muodostaa organisaatioille uuden identiteetin. (Vrt. Horwath & Morrison 2007, Veil & Herbert 2008)

Henkilöstö on johtajan tärkein ja kustannuksia sitovin investointi. Henkilöstön osaamisella ja hyvinvoinnilla on toiminnan tehokkuuteen ja kustannusvaikuttavuuteen kiistaton vaikutus. Osaamisen johtaminen on osa kaikkea maakunnan ja kunnan johtamista. Johtaminen kytkee yksilöiden osaamisen koko organisaation ydinosaamiseen ja yksilön suorituskyvyn strategiaan tavoitteisiin (Hyrkäs 2009; Hondeghem 2002). Henkilöstövoimavarojen johtamisella ja hallinnalla tuetaan organisaation strategian toteutumista varmistamalla henkilöstön tarvittava osaaminen.

Organisaation strategian toimeenpanossa johtajan on tärkeä ottaa huomioon kunkin hallinnonalan ja työyksikön osaaminen. Vastaavasti hallinnonalan ja työyksikön johdon on puolestaan otettava huomioon yksikön työntekijöiden osaamisen. (Kuvio 16.) Osallistava johtaminen tukee henkilökunnan mahdollisuutta vaikuttaa

omaan työhönsä. Samoin se parantaa henkilöstön ja johtajien välistä vuorovaikutusta sekä voimavaraistaa henkilöstöä. Osallistuminen konkretisoituu sitoutumisessa oman työn kehittämiseen. Johdon tuella on suuri merkitys, kun opetellaan uutta työtettä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012:7.)

Kuvio 16. Osaamisen johtamisen kytkeytyminen organisaation strategiaan ja tavoitteisiin. (Mukaiiltu: Hyrkäs 2009; Hondeghem & Vandermeulen 2000.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristön muutoksessa tarvitaan maakunnissa pitkäkestoista toimipaikka- ja täydennyskoulusta tai vastaavaa, joka tukee uudistumisen onnistumista ja toimintakulttuurin muutosta. Rinnalla tarvitaan ammatillisen koulutuksen sisältöjen päivittämistä vastaamaan uudistuksen tarpeita toisella asteella ja korkeakouluissa. Uudet osaamistarpeet tulee kartoittaa, jotta riittävä osaaminen pystytään koulutuksella varmistamaan sekä muutostilanteessa että sen jälkeen. Työnantajalla on velvoite varmistaa työntekijöiden ammattitaito ja huolehtia henkilöstön jatkuvasta täydennyskoulutuksesta muuttuvissa tilanteissa. Myös työntekijän vastuulla on ylläpitää ja kehittää omaa ammattitaitoaan sekä osallistua työtä ja organisaatiota palvelevaan täydennyskoulutukseen. (Laki terveydenhuollon ammattihenkilöstöstä 559/1994.) Sote-uudistukseen liittyen maakunnissa ja alueilla on käynnistetty useita osaamiseen keskittyviä hankkeita, mutta valtakunnallista kokonaisnäkemyistä kaivataan.

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö ovat yhteistyössä tunnistaneet erityisiksi haasteiksi järjestämis- ja tuottamisvastuisiin, palveluohjaukseen sekä kustannusvaikuttavuuteen liittyvät osaamistarpeet. Korkeakoululaitoksen ja tutkintorakenteen kehittäminen on opetus- ja kulttuuriministeriön vastuulla. Sosiaali- ja terveysalan koulutuksen kehittäminen edellyttää yhteistä näkymää sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän uudistuksen aiheuttamista osaamistarpeista, esimerkiksi sote-uudistuksen edellyttämistä ammateista, uusista tehtäväkuvista ja integraation edellyttämästä osaamisesta (vrt. Kangasniemi ym. 2017). Koulutuksen ja sosiaali- ja terveysjärjestelmän asiantuntijoiden, tutkijoiden ja kehittäjien asiantunteuksen yhteensaattaminen vaatii valtakunnallista koordinaatiota, jota oppilaitokset ja korkeakoulut ovat toivoneet.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt Osaamisella soteen -hankkeen. Hankkeen avulla lisätään valtakunnallista koordinaatiota sosiaali- ja terveysalan koulutuksen kehittämisessä sote-uudistuksen tarpeisiin ja vauhditetaan sosiaali-, terveys- ja kuntoutusalan ja koulutusjärjestelmän välistä vuoropuhelua sekä asiantuntijoiden yhteistyötä. Hankkeen toimikausi on 4.7.2017 – 31.5.2019.

Osaamisella soteen -hankkeen ja sen ohjausryhmän tehtävänä on luoda tiekartta sote-uudistuksen vaikutuksista osaamisen uudistamiseen. Hankkeessa tunnistetaan keskeiset osaamisen uudistamisen tarpeet sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää tukevassa koulutuksessa. Täydennyskoulutustarpeet ja niihin liittyvät mahdolliset lisärahoitusehdotukset on koottu vuoden 2017 loppuun mennessä. Tutkintoon johtavan koulutuksen muutostarpeet kartoitetaan 2018 loppuun mennessä. Hankkeessa kartoitetaan ja kootaan tieto uudistuksen tuottamista keskeisistä osaamisen muutostarpeista.

Hankkeessa tehdään tiiviissä yhteistyössä korkeakoulujen ja ammatillisen koulutuksen järjestäjien kanssa siitä,

- Miten koulutus- ja tutkimusjärjestelmä voi vastata näihin muutostarpeisiin?
- Miten koulutusjärjestelmän tuottamaa osaamista voidaan hyödyntää nykyistä paremmin?
- Miten korkeakoulujen tulisi jatkossa organisoida työelämä- ja kehittämissyhteistyönsä sote-sektorilla maakuntien kanssa?
- Millä tavoin korkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistoiminnalla voidaan tukea uudistuvan sote-järjestelmän tarpeita?

Hanke lisää valtakunnallista koordinaatiota koulutuksen kehittämisessä ja vauhdittaa sosiaali-, terveys- ja kuntoutusalan ja koulutusjärjestelmän välistä vuoropuhelua ja asiantuntijoiden yhteistyötä.

Tulevaisuuden osaamistarpeisiin pitkällä aikavälillä vastaa myös opetus- ja kulttuuriministeriön käynnistämä Uusi peruskoulu -ohjelma (2016-). Siinä tuetaan muun muassa oppijalähtöistä ja yhteisöllistä toimintakulttuuria sekä vahvistetaan opettajien digiosaamista, kehitetään opettajankoulutusta varhaiskasvatuksesta ammatilliseen opettajankoulutukseen muun muassa vahvistamalla monialaista ja eri ammattilaisten välistä yhteistyötä, verkostoitumalla alueellisesti, kansallisesti, globaalisti ja kulttuurienvälisesti. Monialainen ja eri ammattilaisten yhteistyö tulisi saada osaksi opettajankoulutusta ja muiden koulussa työskentelevien ammattilaisten osaamisen kehittämistä. Käytännön harjoittelujaksot tulisi nähdä paikkoina oppia monialaista työskentelyä. Opiskelijujen aikaiset yhteiset kenttäharjoittelujaksot saattavat yhteen niin opettajaopiskelijat kuin psykologian, sosiaalialan ja terveydenhuollon opiskelijat, jolloin he luontaisesti oppivat taitoja, miten toimia monialaisessa yhteistyössä ja työympäristössä valmistuttuaan.

Osaamisen johtaminen ammatillisessa koulutuksessa. Ammatillisen koulutuksen reformia tarvitaan, koska koko toimintaympäristö muuttuu. Työ- ja elinkeinoelämän osaamistarpeet muuttuvat yhä nopeammin. Uusia ammatteja syntyy ja nykyisiä katoaa. Teknologia kehittyy nopeasti, monet työt automatisoituvat ja työn tekemisen tavat muuttuvat. Myös opiskelijoiden tarpeet yksilöllistyvät ja osaamista tulee voida uudistaa läpi koko työuran. Tarvitaan järjestelmä, joka mahdollistaa ja kannustaa joustavien ja yksilöllisten opintopolkujen rakentamiseen. Koulutukseen suunnatut resurssit on saatava tehokkaampaan käyttöön. Samanaikaisesti yhteiskunnassa huono-osaisuus kasautuu ja osa nuorista syrjäytyy jo varhaisessa vaiheessa. On huolehdittava, että kaikki perusopetuksen päättäneet pääsevät jatkamaan opintojaan toisen asteen koulutukseen heti peruskoulun jälkeen ja että mahdollisimman moni suorittaa tutkinnon.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on valmistellut ammatillisen koulutuksen reformin kiinteässä yhteistyössä koulutuksen järjestäjien, työelämäjärjestöjen ja muiden sidosryhmien kanssa yhteisissä työpajoissa ja kuulemistilaisuuksissa sekä ohjaus- ja projektiryhmissä. Syksyllä 2017 on siirrytty uudistuksen toimeenpanoon. Sitä tuetaan toimeenpanon tukiohjelmalla.

Ammatillisen koulutuksen uusi sääätely-, ohjaus- ja rahoitusjärjestelmä luo puitteet ammatillisen koulutuksen järjestäjän osaamisperusteiselle ja asiakaslähtöiselle toiminnalle. Ohjausjärjestelmässä painottuvat jatkossa

tuloksellisuus, laatu ja vaikuttavuus. Koulutuksen järjestäjien toimivaltaa työelämän ja yksilöiden osaamistarpeisiin vastaamisessa on samalla lisätty.

Ammatillisten tutkintojen ja ammatillisen koulutuksen tarkoituksena on kohottaa ja ylläpitää väestön ammatillista osaamista, antaa mahdollisuus ammattitaidon osoittamiseen sen hankkimistavasta riippumatta, kehittää työ- ja elinkeinoelämää ja vastata sen osaamistarpeisiin, edistää työllisyyttä, antaa valmiuksia yrittäjyyteen ja työ- ja toimintakyvyn jatkuvaan ylläpitoon sekä tukea elinikäistä oppimista ja ammatillista kasvua. Koulutuksen tarkoituksena on lisäksi edistää tutkintojen tai niiden osien suorittamista.

Myös lukiokoulutuksen ja perusopetuksen opetussuunnitelmien uudistaminen pitkällä aikavälillä antaa pohjaa uudentyyppiselle osaamiselle, joka tukee yhteiskunnan muutosta.

Yhdyspinnat

Ammatillinen peruskoulutus, täydennyskoulutus ja perehdyttäminen toimivat osaamisen ja toimintakulttuuriin uudistajana. Osaamisen johtamiseen liittyviä yhdyspintoja muodostuu uutta osaamista tarvitsevien, osaamisen vahvistamista tukevien ja koulutusta antavien tahojen kanssa

- maakunta- ja sote-toimintaympäristön työelämän vaatimukset ja koulutus ammatillisissa oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistollisessa koulutuksessa
  - Uusien työntekijöiden koulutus uudistuvien työelämän tarpeiden mukaan
  - Työelämässä olevien työntekijöiden ammatillisen osaamisen uudistaminen uudistuvien työelämän tarpeiden mukaan – osaamista lisäävää koulusta
  - Maakunta- ja sote-ympäristössä henkilöstökoulutuksesta vastaavat johtajat ja organisaatiot

Haasteet

- Ammattilaisten ja johtajien osaamisen uudistaminen haastaa maakunnat, kunnat ja kansallisen tason toimijat sekä yliopistot, ammattikorkeakoulut ja toisen asteen oppilaitokset yhteistoimintaan ja tarjoamaan koulutusta työelämässä oleville sote-ammattilaisille.
  - Miten järjestetään tarvittavaa uuden toimintaympäristön edellyttämää täydennyskoulutusta siinä laajuudessa, jota tarvitaan? Miten varmistetaan koulutuksen samansuuntaisuus ja saatavuus?
  - Muodostaako jokainen organisaatio, kunta ja maakunta omansa vai onko tarpeen laatia yhteisiä linjauksia koulutuksen järjestämisestä? Jos linjauksia laaditaan, mille toiminnan tasolle niitä tehdään ja missä linjaukset tehdään?
  - Miten selvitetään, millaista uutta osaamista toimipaikkakoulutusta ja perehdytystä uudistuvassa toimintaympäristössä tarvitaan johtamisessa ja muussa toiminnassa?
- Miten Muutosakatemia voi olla linjaamassa toimipaikkakoulutuksen sisältöä ja tukemassa järjestämistä muun muassa maakuntien johtamisosaamisen vahvistamisessa?
- Ammatillisen koulutuksen valmistaa uudet työntekijät toimimaan uudessa toimintaympäristössä. Ammatillisella koulutuksella on myös toimintakulttuuria uudistava tehtävä pitkällä aikavälillä.
  - Miten kattavasti nykyiset koulutusten sisällöt antavat valmiuksia uudistuvan monitoimijaisen toimintaympäristön tarpeisiin ja missä aikataulussa uusia osaamisalueita saadaan opetussuunnitelmiin, jos siihen on tarvetta?
  - Miten ennakoivasti ammatilliset oppilaitokset, ammattikorkeakoulut ja yliopistot ovat ottaneet perus- ja täydennyskoulutuksessa huomioon uudistuvan toimintaympäristön osaamisvaatimukset (mm. monialaisen kokonaisuuden hallinta, yhteistyöosaaminen, tiedolla johtaminen, uusien digitaalisten välineiden käytön hallinta ja verkostomainen työskentely)?

Lähteet

- Anttiroiko A-V, Haveri A, Karhu V, Ryyänen A & Siitonen P (toim.) 2007. Kuntien toiminta, johtaminen ja hallintasuhteet. Kunnallistutkimuksia. Tampereen yliopistopaino Oy, Tampere.
- Bamming R. 2017. Etsivä nuorisotyö 2016 - Valtakunnallisen etsivän nuorisotyön kyselyn tulokset. Aluehallintovirastojen julkaisuja 31/2017. Vaasa 2017.
- Bamming R. 2017. Työpajatoiminta 2016 - Valtakunnallisen työpajakyselyn tulokset. Aluehallintovirastojen julkaisuja 30/2017. Vaasa 2017.
- Davies JS. 2009. The limits of joined-up government: towards a political analysis. *Public Administration* 87(1), 80-96.
- Engeström Y. 2006. Kaksikäinen asiantuntijaorganisaatio. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B0 2. Publications of the National Public Health Institute B0 2.
- Every Child Matters. 2004. Change for Children, The management, organisational and governance implications. 2004.
- Gutierrez KD, Baquedano-Lopez P & Tejeda C. 1999. Rethinking diversity: Hybridity and hybrid language practices in the third space. *Mind, Culture, and activity* 6, 286-303.
- Hakulinen T, Hietanen-Peltola M, Vaara S, Merikukka M & Pelkonen M. Laajoista terveystarkastuksista hyötyvät sekä perheet että neuvolahenkilöstö – ammattilaisten kokemuksia. Tutkimuksesta tiiviisti 33, marraskuu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Halme N, Vuorisalmi M & Perälä M-L. 2014. Tuki, osallisuus ja yhteistoiminta lasten ja perheiden palveluissa. Työntekijöiden näkökulma. Raportti 4/2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Halme N, Perälä M-L & Aula M-K. 2016. Tietopohja ja hyvinvoinnin seuranta. Järjestelmä ja välineet lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja palvelujen seurantaan ja raportointiin. Projektisuunnitelma. Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://verkkojulkaisut.valtioneuvosto.fi/stm/zine/16/toc>.
- Hastrup A, Fagerlund-Jalokinos S, Hakulinen T, Halme N, Heino T, Hietanen-Peltola M, Kivimäki H, Mölläri K, Perälä M-L, Saaristo V & Wiss K. Lasten ja perheiden palvelut. Teoksessa Peruspalvelujen tila -raportti 2016, osa II. Valtiovarainministeriön julkaisu 9/2016. Helsinki.
- Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi (HE 15/2017 vp.).
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi julkisista rekrytointi- ja osaamispalveluista, alueiden kehittämisen ja kasvupalveluiden rahoittamisesta ja yksityisistä rekrytointipalveluista sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta 5.5.2017.
- Hietamäki J & Lammi-Taskula J. 2017. NEVA-pilottitutkimus nelivuotiaiden lasten ja heidän perheidensä hyvinvoinnista ja terveydestä, palveluista ja lastenhoidon ratkaisuista. Tuloksia tuen tarpeesta, palveluiden käytöstä ja palveluihin ohjaamisesta. CHILDCARE-tutkimushanke 2015-2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Jyväskylän yliopisto ja Tampereen yliopisto. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Julkaisemattomat tulokset.
- Hietanen-Peltola M & Korpilahti U (toim.) 2015. Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos. Opas ympäristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen. Ohjaus 7/2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

- Hondeghem A. 2002. Competence Management: The State of the Art in the Public Sector? Teoksessa: Horton S, Hondeghem A & Farnham D. (toim.) *Competence Management in the Public Sector. European Variations on a Theme*. University of Portsmouth, England.
- Horwath J & Morrison T. 2007. Collaboration integration and charge in children's services: critical issues and key ingredients. *Child Abuse and Neglect* 31(1), 55-68.
- Huikko E, Kovanen L, Torniainen-Holm M, Vuori M, Lämsä R, Tuulio-Henriksson A-M & Santalahti P. 2017. Selvitys 5–12-vuotiaiden lasten mielenterveyshäiriöiden hoito- ja kuntoutuspalvelujärjestelmästä Suomessa. Raportti 14/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Hyde J. 2008. How to make the rhetoric of joined-up government really work. *Australia and New Zealand Health Policy* 2008, 5:22.
- Hyppönen H & Ilmarinen K. 2016. Sosiaali- ja terveydenhuollon digitalisaatio. Tutkimuksesta tiiviisti 22/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Hyrkäs E. 2009. Osaamisen johtaminen Suomen kunnissa. *Acta Universitatis Lappeenrantaensis* 338. Lappeenranta: Lappeenranta teknillinen yliopisto.
- Hytönen T. 2005. Työyhteisön tiedonkulkuun vaikuttavia tekijöitä. Tapaustudkimus tietotyöläisten tietämyksenhallinnasta. Yhteisöviestinnän pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto Viestintätieteiden laitos.
- Härkönen H & Airaksinen J. 2012. Johtajuuksien rajapinnat sosiaali- ja terveydenhuollossa. *Kuntoutus* 1, 5-20.
- Institute of Public Care. 2011. Families First. Research Review: Integrated processes & models of delivery.
- Juntunen P. 2011. Palveluverkon johtaminen hallinnan näkökulmasta. Teoksessa Jalonen H, Aarva K, Juntunen P, Laihonen H, Laitinen I & Lönnqvist A. 2011. Arvoverkkoa kokemassa—saaliina tuottavuutta ja innovaatioita. Suomen Kuntaliitto. Kuntaliiton verkkojulkaisu 226, 113–135.
- Järvensivu T, Nykänen K & Rajala R. 2010. Verkostojohtamisen opas: Verkostotyöskentely sosiaali- ja terveysalalla. Versio 1.0 (30.12.2010). Muutosvoimaa vanhustyön osaamiseen -hankkeen julkaisu <http://verkostojohtaminen.fi/wp-content/uploads/2010/12/Verkostojohtamisen-opas-versio-1-0-30-12-2010.pdf>.
- Kangas S, Lundvall A & Sintonen S. 2008. Lasten ja nuorten mediamaailma pähkinänkuoressa. Lasten ja nuorten mediafoorumi. Liikenne- ja viestintäministeriö 2008. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78302/Lasten_ja_nuorten_mediamailma_p%C3%A4hkin%C3%A4nkuoressa_-kooste_18.11.2008?sequence=1.
- Kangasniemi M, Voutilainen A, Kapanen K, Tolmala A, Koponen J, Hämäläinen M & Elovainio M. 2017. Työn uusjako - Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattiryhmien työnkuvien ja keskinäisen työnjaon kohdistaminen ja tehostaminen SOTE-reformissa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 66/2017.
- Kanste O, Halme N & Perälä M-L. 2013. Miten yhteistyö toimii lasten ja perheiden palveluissa kunnissa? Yhteistyön toimivuus ja siihen yhteydessä olevat tekijät vanhempien ja työntekijöiden näkökulmista. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 41: 1, s. 10-32.
- Kela.fi
- Kirkkohallitus.2016. Kirkon tilastollinen vuosikirja 2016. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp3?open&cid=Content240FFA>.
- Kopponen A. 2017. Palveluiden suunnittelu lapsen, nuoren ja perheen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista, Yhdyspinnat lasten ja nuorten palveluissa. Esitys 8.11.2017.
- Kuntaliitto 2016. Rajapinnoilta yhdyspintoihin. Kuntaliiton verkkojulkaisu 2016.
- Kuntaliitto. 2017. Kuntien sivistystoimen johdon näkemyksiä lasten ja perheiden palvelujen valmistelusta sote- ja maakuntaudistuksessa. (<https://www.kuntaliitto.fi/ajankohtaista/2017/kuntien-sivistysjohto-toivoo-etta-sivistyspalvelujen-ja-maakunnan-sote>)
- Kuoppala T & Säkkinen S (toim.) 43/2016. Lastensuojelu. Tilastoraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

- Kuoppala T & Säkkinen S (toim.) 29/2017. Varhaiskasvatus. Tilastoraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lakiluonnos alueiden kehittämisestä ja kasvupalveluista. 4.10.2017.
- Lapsiasianeuvottelukunta. 2010. Lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikan koordinaatio valtionhallinnossa. Lapsiasianeuvottelukunnan muistio ja kannanotto. Muistio 11.3.2010.
- Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) 2017. Lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin ja palvelujen sekä kustannusten seurannan kokonaisuuden varmistaminen muuttuvassa toimintaympäristössä. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) ohjausryhmä 16.11.2017.
- Larja L. 2016. NEET ja muita nuorten elinoloja kuvaavia indikaattoreita. Tilastokeskus. Joulukuu 2016.
- Leväsluoto J & Kivisaari S. Kohti asiakaslähtöisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelumalleja. VTT. Espoo 2012.
- Lehtonen J. 2000. Toimiva viestintä. Yrityksen aineeton pääoma. Teoksessa Aula P & Hakala S (toim.) Kolmet kasvot Näkökulmia organisaatioviestintään. Helsinki: Loki-Kirjat, 187-210.
- Maakuntatietoa hankkeen käynnistämistä (11.10.2017) http://alueuudistus.fi/artikkeli/-/asset_publisher/maakuntatieto-ohjelman-kaynnistamista-valmistellaan.
- Mahkosen S. 2017. Konfliktit kouluissa. <https://www.opettajantietopalvelu.fi/Sami-Mahkonen/Konfliktit-kouluissa.html>.
- Mölläri K & Saukkonen S-M. 2017. Varhaiskasvatus 2016. Tilastoraportti 29/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Opetushallitus 1/2016. Esiopetuksen opetussuunnitelmien perusteet. Opetushallitus määräykset ja ohjeet.
- Opetushallitus 17/2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus määräykset ja ohjeet.
- Opetushallitus 96/2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus määräykset ja ohjeet.
- Opetushallitus. 48/2015. Lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus määräykset ja ohjeet.
- Opetushallitus. 2015. Ammatillisten perustutkintojen perusteet.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). 3/2017. Varhaiskasvatuksen yksityiset palvelut, valtakunnallinen selvitys 2015, OKM julkaisuja.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. Lukioselvitys - Kooste lukion nykytilaa ja kehittämistarpeita koskevista selvityksistä ja tutkimuksista. Opetus- ja kulttuuriministeriö 21.11.2017.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 34/2017. Vaativa ja erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämissuunnitelman loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö & sosiaali- ja terveysministeriö (OKM & STM). 2017. Muistio osaamisella soteen II työseminaariin 21.12.2017.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö (OKM & STM). 2017. Nuorten keskeisten palvelujen selvittäminen. LAPE Nuorten palvelut. Luonnos 16.8.2017.
- Perälä M-L, Halme N & Nykänen S. 2012. Yhteensovittava johtaminen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Opas 19. Tampere.
- PoPSTer -hanke 2016-2017. Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen arvioidut kustannukset 2015. Pohjois-Pohjanmaan maakunnassa.
- Pulkinen L. 2017. Yhteinen lapsikäsitys johtamisen perustana. Lasten hyvinvointiseminaari 28.3.2017.
- Puustinen A. 2012. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistoiminta-alueet verkostojohtamisen näyttämönä. Premissi 7(4), 26-31.

- Puustinen A. 2017. Voiko verkostoja johtaa? Tapaustutkimus sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistoiminta-alueen hallinnan kietoutuneesta luonteesta. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 149. Publications of The University of Eastern Finland. Kuopio 2017.
- Puustinen-Korhonen A. 2017. Lasten ja perheiden palvelut kohti uusia rakenteita ja prosesseja. Kysely maakuntien sote-vastuuvalmistelijoille lasten ja perheiden palvelujen valmistelutilanteesta 5/2017.
- Pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelma.
- Sivistysvaliokunta. Valiokunnan lausunto SiVL 11/2017 vp–HE 15/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 36/2017. Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma: LAPE-hankeeseen liittyvän moniammatillista tiedonhallintaa kehittävän työryhmän raportti 36/2017. http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tyoryhma-lapsi-ja-perhepalveluiden-asiakastiedoille-yhteinen-sahkoinen-tietojarjestelma.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 10/2013. Muutosta liikkeellä! Valtakunnalliset yhteiset linjaukset terveyttä ja hyvinvointia edistävään liikuntaan 2020. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:10.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 9/2013. Lapsi- ja perhepolitiikka Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriö, Esitteitä 9. Helsinki.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 29/2016. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:29.
- Sosiaali- ja terveysministeriö: Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma I (Kaste: 2008–2011) ja II (2012–2015).
- Sosiaali- ja terveysministeriön ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteinen virkamiestyöryhmä. 2015. Lasten ja nuorten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kustannuksia kuvaavia lukuja. 1.9.2015.
- Stiglitz JE & Sen A & Fitoussi J- P. 2009. Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Julkaistu 14.9.2009, luettavissa sivustossa. www.stiglitz-sen-fitoussi.fr.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Esi- ja peruskouluopetus [verkkojulkaisu].ISSN=1799-3709. 2016. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 27.1.2018]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/pop/2016/pop_2016_2016-11-14_tie_001_fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Erityisopetus [verkkojulkaisu]. ISSN=1799-1595. 2015. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 28.1.2018]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/erop/2015/erop_2015_2016-06-13_tie_001_fi.html.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Koulutukseen hakeutuminen [verkkojulkaisu]. ISSN=1799-4500. 2015. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 27.1.2018]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/khak/2015/khak_2015_2016-09-28_tie_001_fi.html?ad=notify.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Opintojen kulku [verkkojulkaisu].ISSN=1799-1005. 2015. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 27.1.2018]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/opku/2015/opku_2015_2017-03-17_tie_001_fi.html.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. 2015. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 30.9.2017]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/perh/2016/perh_2016_2017-05-26_tie_001_fi.html.
- Suomen virallinen tilasto (SVT); Oppimisvalmiudet ja erilaiset oppijat Tilastokeskus [viitattu: 2.10.2017]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/erop/2015/erop_2015_2016-06-13_tie_001_fi.htm.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Ammatillinen koulutus [verkkojulkaisu]. ISSN=1799-196X. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 4.11.2017]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/aop/index.html> Tilastokeskuksen koulutusluokitus 2016
- Suomidigi //Ennakointikykyinen yhteiskunta //Digitalisaatiossa tieto on kokonaisvaltaista <https://suomidigi.fi/ennakointikykyinen-yhteiskunta>.
- Säkinen S & Kuoppala T. 29/2017. Varhaiskasvatus Tilastoraportti. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

- Sörensen E & Torfing J (eds.) 2007. Theories of democratic network governance. Basingstoke: Palgrave-McMillan.
- Torfing J & Sörensen E. 2014. The European debate on governance networks: Towards a new and viable paradigm? *Policy and Society* 33, 329-344. <http://dx.doi.org/10.1016/j.polsoc.2014.10.003>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2017. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja palvelujen seurannan koko naisuuden varmistaminen muuttuvassa toimintaympäristössä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen luonnosmuistio 19.9.2017.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2017. Luo luottamusta –suojele lasta. Opas yhteistyöstä lapsia ja perheitä työssään kohtaaville. <https://verkkokoulut.thl.fi/documents/34091/34432/Luo+luottamusta+opas/>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Suomen virallinen tilasto & Sosiaaliturva 2016. Sosiaali- ja terveysalan tilastollinen vuosikirja 2016. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131969/URN_ISBN_978-952-302-784-8.pdf?sequence=1
- Veil A & Herbert R. 2008. Measuring integration of services between stakeholders in the continuum of services for the elderly in the three territories. Teoksessa Herbert R, Touringny A & Raihe M (toim.) Integration of services for disabled people. Research leading to action. Edisem, Quebec, Kanada.
- Valtiovarainministeriö. 37/2017. Tiedonhallinnan lainsäädännön kehittämissuunnitelmat. Työryhmän raportti Valtiovarainministeriön julkaisu.
- Valtiovarainministeriö 2017. Sote- ja maakuntauudistuksen lainsäädäntö. Tiivistelmä hallituksen esityksen keskeisistä asioista. <http://alueuudistus.fi/documents/1477425/3223876/>.
- VNK/Hallituksen strategiasuhteistö 2017. Lapsia, nuoria ja perheitä koskevat asiat valtioneuvostossa.
- VNK/Hallituksen strategiasuhteistö. 2017. *Lasten ja perheiden hyvinvointi ja omien voimavarojen vahvistuminen*. Muistio 10.1.2017.
- Vuorenmaa M. 2016. Äitien ja isien osallisuus perheessä ja lasten palveluissa sekä osallisuuteen yhteydessä olevat tekijät. Tampereen yliopisto, Universitatis Tamperensis 2134.
- Välikangas E. 2017. *Lapsibudjetointi. Lapsiystävällisyys syntyy arjessa 15.11.2017*, UNICEFin Lapsiystävällinen maakunta -koulutus 15.11.2017, Oulu. https://www.toimiva-arki.fi/tapahtumien_materiaalit/lapsiystavallinen_maakunta_koulutus/_unicef.
- Wiss K, Halme N, Hietanen-Peltola M & Ståhl T. Perusopetuksen opiskeluhoollon tilannekuva 2017 – Yhdenvertaisuus haasteena yksilökohtaisessa ja yhteisöllisessä työssä. Tutkimuksesta tiiviisti 23, syyskuu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen YK:n lapsen oikeuksien komitean määräaikaissuunnitelma 2005.

Lakeja:

- Asevelvollisuuslaki (1438/2007)
- Kansalliskielet, viittomakielilaki (539/2015)
- Kansanterveyslaki (66/1972; 25.5.2007/626)
- Kuntalaki (410/2015)
- Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017)
- Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010)
- Laki lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004)
- Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta (1128/1996)
- Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta (194/1995)
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (HE 2.3.2017)
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä (569/2009)

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöstöstä (559/1994)

Laki valtakunnallisista opinto- ja tutkintorekistereistä (884/2017)

Lastensuojelulaki (417/2007)

Lukiolaki (629/1998)

Maakuntalaki (HE 15/2017)

Nuorisolaki (1285/2016)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013)

Perusopetuslaki (628/1998), lukiolaki (629/1998) ja laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998)

Perustuslaki (731/1999)

Saamenkielilaki (1086/2003)

Siviilipalveluslaki (1446/2007)

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

Tasa-arvolaki (609/1986)

Terveydenhuoltolaki (1326/2010) ja asetus (338/2011)

Työttömyysturvalaki (1290/2002)

Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011)

Varhaiskasvatuslaki (36/1973)

Liitetaulukot

Liitetaulukko 1. Ammatillisen koulutuksen erityisopiskelijat erityisopetuksen toteutuspaikan mukaan 200–2015.

Vuosi	Ammatillisen saerityis-oppilaitoksessa erityisopetuksen	Muussa ammatillisesta koulutusta antavassa oppilaitoksessa		Yhteensä 1)	Osuus ammatillisen koulutuksen opiskelijamäärä ammatillisen	Ammatillisen koulutuksen opiskelijamäärä koulutuksen
		Erityisopetusryhmässä	Yleisopetuksen ryhmässä 2)			
2004	2 493	1 557	8 401	12 451	5,4	230 823
2005	2 464	1 863	9 618	13 945	5,7	243 398
2006	2 461	1 693	10 762	14 916	5,8	256 872
2007	2 461	1 718	11 279	15 458	5,8	266 479
2008	2 397	1 605	12 460	16 462	6	275 498
2009	2 536	1 659	14 066	18 261	6,5	281 572
2010	2 497	1 872	14 944	19 313	6,9	279 863
2011	2 579	1 805	15 679	20 063	7,2	279 266
2012	2 678	1 720	16 778	21 176	7,7	276 471
2013	2 873	1 487	17 414	21 774	7,9	277 184
2014	2 776	1 258	19 612	23 646	8,4	280 826
2015	3 196	1 049	20 100	24 345	8,6	282 338
1) Vuonna 2015 erityisopiskelijoista 22 261 opiskeli oppilaitosmuotoisessa opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa, 1 694 näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa ja 390 oppisopimuskoulutuksessa.						
2) Sisältää yleisopetuksen ryhmässä järjestetyn oppilaitosmuotoisen opetussuunnitelmaperusteisen ammatillisen koulutuksen, muualla kuin ammatillisissa erityisoppilaitoksissa järjestetyn näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen sekä kaiken						
<i>Lähde: Koulutustilastot. Tilastokeskus</i>						
Lisätietoja: Heli Hiltunen 029 551 3314, koulutustilastot@tilastokeskus.fi						

Liitetaulukko 2. Palvelujen käyttö ja tarjoaminen nelivuotiaan laajassa terveystarkastuksessa lastenneuvolassa.

	Avun/ tuen piirissä viimeisten 12 kk aika- na N=743 %	Tarjottiin – perhe ei nähty tarpeelliseksi / jäi pohtimaan. Ohjattiin itse hakeutumaan N = 743 %	Tehtiin lähete, konsultaatio- pyyntö tms. varattiin aika N = 743 %
LASTENNEUVOLAN KOHDENNETUT PAL- VELUT			
Lisä- tai seurantakäynti terveydenhoitajalle	7,5	3,9 (n = 29)	6,2 (n = 46)
Lisäkäynti neuvolalääkärille	1,5	0,5	2,2
Kotikäynti	0,3	0	0
Kohdennettu ryhmätoiminta (esim. maahan- muuttajien ja vammaisten lasten perheille)	0,5	0	0
Neuvolan perhetyö	2,2	2,7	0,1
Lasten kuntoutustyöryhmä, muu moniammatilli- nen työryhmä	1,3	0,1	0,8
Muu mm. perheneuvola, puheterapia	2,6	0,9	1,2
MUUT TERVEYDENHUOLLON AMMATTILAI- SET/ PALVELUT			
Fysioterapeutti, toimintaterapeutti	2,8	1,3	5,0
Ravitsemusterapeutti	1,5	0,7	0,3
Puheterapeutti	7,0	1,9	5,9
Psykologi	3,2	3,4	1,9
Hammaslääkäri (muu kuin tarkastus)	2,0	0,5	0
Lastenlääkäri	5,5	0,1	0,7
Lastenneurologi	1,1	0	0
Lastenpsykiatri	0,7	0	0
Korva-, nenä- ja kurkkutautien erikoislääkäri	3,2	0,3	0,3
Silmälääkäri	1,5	0,1	1,2
Pitkäaikaissairauden hoito ja seuranta (van- hempi)	2,0	0	0
Terveyskeskus tai työterveyshuolto (vanhempi)	4,3	0,1	0,1
Mielenterveyspalvelut (vanhempi)	4,2	0,7	0
Muu mm. foniatria, ihotautien pkl, lasten kirurgi	1,6	0,8	0,7
SOSIAALIPALVELUT			
Kasvatus- ja perheneuvola	1,9	4,0	0,1
Lastensuojelu	2,3	0,4	0,3
Toimeentulotuki	1,1	0	0
Kotipalvelu	1,9	2,3	0
Perhetyö	2,4	1,9	0
Tukihenkilö, tukiperhe	0,7	0,5	0
Turvakotipalvelut	0,1	0	0
Perheoikeudelliset palvelut (lapsen huoltoa, elatusta ja tapaamisoikeutta koskevat asiat)	3,0	0,3	0
Kehitysvammahuollon palvelut (lapsen asia)	0,4	0	0
Vammaispalvelut	0,4	0	0
Päihdepalvelut	0,4	0,5	0
Muu mm. hk. avustaja	0,3	0,3	0,1
VARHAISKASVATUSPALVELUT			
Perhepäivähoito	5,8	0	0
Päiväkoti	71,3	0,7	0
Erityispäivähoito, erityisvarhaiskasvatus	0,7	0	0
Avoin päivähoito/ avoin varhaiskasvatus	1,5	0,1	0

MUUT PALVELUT

Perheasiain neuvottelukeskus (srk.)	0,5	0	0
Poliisi	0,3	0	0

JÄRJESTÖJEN PALVELUT

Lapsille ja lapsiperheille suunnattu avoin toiminta (esim. MLL, väestöliitto)	2,6	1,6	0,1
Lapsi- ja perhekerhot	7,5	0,9	0
Päihdehuolto (esim. AA-kerho)	0,1	0	0
Kriisiapu (esim. nettiturvakoti, auttava puhelin)	0	0	0
Muu mm. eroneuvonta, maahanmuuttajille suunnattu palvelu, srk:n kerho	0,9	0,3	0,1

Lähde: Hietämäki J & Lammi-Taskula J. 2017. NEVA-pilottitutkimus nelivuotiaiden lasten ja heidän perheidensä hyvinvoinnista ja terveydestä, palveluista ja lastenhoidon ratkaisuista. Tuloksia tuen tarpeesta, palveluiden käytöstä ja palveluihin ohjaamisesta. CHILDCARE-tutkimushanke 2015-2017 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Jyväskylän yliopisto ja Tampereen yliopisto. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Julkaisemattomat tulokset.

Liitetaulukko 3. Lasten ja nuorten palveluiden tarve ja käyttö

1. VÄESTÖ	4.-5. lk	8.-9. lk	Lukio	AOL	Yhteensä	Vuosi
0–6-vuotiaat, % väestöstä ¹					7,5	2016
16–24-vuotiaat, % väestöstä ¹					10,5	2016
7–15-vuotiaat, % väestöstä ¹					9,8	2016
Toimeentulotukea saaneet lapsiperheet, % lapsiperheistä ¹					9,1	2016
Yhden vanhemman perheet, % lapsiperheistä ¹					21,6	2016
Nuorisotyöttömät, % 18–24-vuotiaasta työvoimasta ¹					17	2016
Lasten pienituloisuusaste ¹					11,8	2015
Mielenterveysperusteisesti sairauspäivärahaa saaneet 18–24-vuotiaat / 1000 vastaavanikäistä ¹					15,3	2016
2. PALVELUNTARVE	4.-5. lk	8.-9. lk	Lukio	AOL	Yhteensä	Vuosi
2.1 Opintojen edistäminen ja järjestäminen hyvinvointia tukevasti						
Luvattomia poissaoloja vähintään viikoittain (%) ¹		3,8	4,4	8,7		2017
Ei opintosuunnitelmia peruskoulun jälkeen (%) ²		9,8				2017
Koulustressi (%) ¹	33,2					2017
Koulu-uupumus (%) ¹		13,8	13,3	6,8		2017
On yksinäinen välitunnilla (%) ¹	4,2	6,2	5,7	6,2		2017
2.2 Terveiden ja hyvinvoinnin edistäminen						
Ei syö koululounasta päivittäin (%) ¹		29,8	23,1	26,7		2017
Ei syö aamupalaa joka arkiamu (%) ¹	22,9					2017
Nukkuu arkisin alle 8 tuntia (%) ¹		33,9	43	50,6		2017
Ylipainoisuus (%) ¹		18,9	15,6	26,2		2017
Vähintään tunnin päivässä liikkuvat (%) ¹	45,1	19,2	13,1	12,6		
Tosihumalassa vähintään kerran kuukaudessa (%) ¹		10,2	18,3	28,1		2017
Kokeillut laittomia huumeita ainakin kerran (%) ¹		7,9	11,8	20,9		2017
Kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi (%) ¹	7	18,8	19,7	22,7		2017
Usein päänsärkyä (%) ²	13,1					2017
Usein niska- ja hartiakipuja (%) ²	8,3					2017
Päivittäin vähintään kaksi oiretta (%) ¹		18,4	18,1	19,9		2015
Mielialaan liittyviä ongelmia kahden viime viikon aikana, 4.-5. lk (%) ¹	12,6					2017
Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus (%) ¹		12,2	12,7	11		2017
Ongelmia oppimisyhteisön ilmapiirissä (%) ¹		7,2	2	3,7		2017
Tuntee itsensä usein yksinäiseksi (%) ¹	2,7					2017
Tuntee itsensä yksinäiseksi (%) ¹		9,5	10,4	10		2017
Raskauden aikana tupakoineet, % synnyttäjäistä ¹					14,2	2016
13–17-vuotiaiden tyttöjen raskaudenkeskeytykset / 1 000 vastaavanikäistä tyttöä ¹					2,9	2016
Perusterveydenhuollon perhesuunnitteluneuvolan käynnit yhteensä / 1 000 asukasta ¹					26	2016
	136					

2.3 Oppilasympäristön ja -yhteisön terveellisyys ja turvallisuuden edistäminen	4.-5. lk	8.-9. lk	Lukio	AOL	Yhteensä	Vuosi
Tapaturma koulussa tai koulumatkalla lukuvuoden aikana (%) ¹	18,2	22,2	8,9	10,2		2017
Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa (%) ¹	7,3	5,8	1,1	3,3		2017
Koulukiusaaminen jatkunut tai pahentunut kiusaamisesta kertomisen jälkeen (%) ²	16,3	29,1	32,2	22,7		2017
Kokenut seksuaalista häirintää koulussa vuoden aikana (%) ¹		4	1,2	2,5		2017
2.4 Toimintakulttuuri ja osallisuuden edistäminen						
Opettajat usein kiinnostuneita siitä, mitä oppilaalle kuuluu (%) ¹	36,2					
Opettajalta saatu välittävä ja oikeudenmukainen kohtelu (%) ¹		87,9	56,4	67,8		2017
Osallistunut koulun asioiden suunnitteluun (%) ¹	51,9					2017
Hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa (%) ¹		9,5	10,3	22,2		2017
Ei koe olevansa tärkeä osa koulu- eikä luokkayhteisöä (%) ¹	3,9	14,9	14,7	10,2		2017
2.5 Perhe ja elinolot lapsen hyvinvoinnin edistäjänä						
Keskusteluvaikeuksia vanhempien kanssa (%) ¹	2,3	7,9	6,3	7,4		2017
Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus avointa (%) ¹	71,9					2017
On yksin monta tuntia jokaisena koulupäivänä (%) ²	6					2017
Joku vanhemmista käyttää liikaa alkoholia (%) ²	6,1	11	12,5	12,7		2017
Vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö aiheuttanut haittaa (%) ²	1,7	5	6,7	6		2017
Kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa vuoden aikana (%) ²	12,5	25,4	28,3	19,3		2017
Kokenut vanhempien fyysistä väkivaltaa vuoden aikana (%) ²	5,1	6,4	3,7	3,5		2017
2.6 Opiskeluhoitopalvelujen toimivuus ja avun saanti koulussa						
Käynyt kouluterveydenhoitajalla vähintään 2 kertaa lukuvuoden aikana (%) ²	47,1					2017
Käynyt kouluterveydenhoitajalla muuten kuin terveystarkastuksessa lukuvuoden aikana (%) ²		38	35,4	34,5		2017
Käynyt koululääkärillä muuten kuin terveystarkastuksessa lukuvuoden aikana (%) ²		22,4	20,6	20,8		2017
Käynyt koulukuraattorilla lukuvuoden aikana (%) ²	12,3	11,2	6,4	9,2		2017
Käynyt koulupsykologilla lukuvuoden aikana (%) ²	4,4	8,5	7,9	6,8		2017
Ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin kouluterveydenhoitajalta lukuvuoden aikana, vaikka olisi tarvinnut (%) ¹		11,2	10	9,9		2017
Ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin koululääkäriltä lukuvuoden aikana, vaikka olisi tarvinnut (%) ²		16,5	17	15,9		2017
Ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin koulukuraattorilta lukuvuoden aikana, vaikka olisi tarvinnut (%) ¹		25,2	32,5	22,3		2017

Ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin kou- lupsykologilta lukuvuoden aikana, vaikka olisi tarvinnut (%) ²		30,5	38,2	28,2		2017
3. PALVELUJEN KÄYTTÖ	4.-5. lk	8.-9. lk	Lukio	AOL	Yhteensä	Vuosi
3.1 Erityis- ja vaativan tason palvelut						
Lasten- ja nuorisopsykiatriseen hoitoon yli 3 kk odottaneet alle 23-vuotiaat ¹					51	2016
Sairaalahoidon hoitopäivät 0–17-vuotiailla / 1 000 vastaavanikäistä ¹					340,3	2016
Erikoissairaanhoidon avohoitokäynnit, lasten- taudit / 1 000 0–14-vuotiasta ¹					455,4	2016
Lastensuojelun palvelutarpeen arviointi / val- mistunut 3 kk kuluessa (%) ³					94,4	2016
Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0–17-vuotiaat, % vastaavanikäisestä väestöstä ¹					1,4	2016
Huostassa vuoden aikana olleet 0–17- vuotiaat, % vastaavanikäisestä väestöstä ¹					1	2016
Lastensuojelun avohuollon asiakkaat 0–17- vuotiaita vuoden aikana, % vastaavanikäisestä väestöstä ¹					4,6	2016
Lastensuojelun asiakassuunnitelmien määrä suhteessa avohuollon asiakkuuksiin 0–17 v. ⁴					44,7	2016
Lastensuojelun avohuoltopalvelujen nettokäyt- tökustannukset, euroa / asukas ⁵					45,8	2016
Lastensuojelun laitos- ja perhehoidon netto- käyttökustannukset, euroa / asukas ¹					123,8	2016
Turvakotien asiakkaat, lapset (2015-), luku- määrä ¹					1726	2016
Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0–17-vuotiaat, % vastaavanikäisestä väestöstä ¹					1,4	2016
Perheitä lastensuojelun kodin- ja lastenhoito- palveluissa, % lapsiperheistä, kunnan kustan- tamat palvelut ¹					0,4	2016
Erikoissairaanhoidon avohoitokäynnit, nuori- spsykiatria / 1 000 13–17-vuotiasta ¹					1080,1	2016
Erikoissairaanhoidon avohoitokäynnit, lasten- psykiatria / 1 000 0–12-vuotiasta ¹					305,1	2016
3.2 Opiskeluhoito						
Terveystarkastus toteutuu lapsella laaduk- kaasti (%) ¹	49					2017
Terveystarkastus toteutuu nuorella laaduk- kaasti (%) ¹		62,8	66,6	70,1		2017
Laajat terveystarkastukset lääkäriellä ja hoitajal- la (% väestöstä) / lkäluokka Koululainen (8.lk) ⁶					24	2016
Koulutuksen ulkopuolelle jääneet 17–24- vuotiaat (%) syntyperän mukaan / %-osuus ulkomaat yhteensä ⁷					33,5	2014
Opettajan arvio oppilaan selviytymisestä ja hyvinvoinnista koulussa 2015 (suunnitelmalli- sesti) (mediaani) ⁸					74	2015
Vähintään kolme laajaa terveystarkastusta kouluterveydenhuollossa peruskoulun aikana (mediaani) ⁸					99,5	2016
Lääkärintarkastus lukiossa (mediaani) ⁸					100	2016
Lääkärintarkastus ammatillisessa oppilaitok- sessa (mediaani) ⁸					99	2016

3.3 Perhekeskus	4.-5. lk	8.-9. lk	Lukio	AOL	Yhteensä	Vuosi
Laajat terveystarkastukset lääkäri- ja hoitajalla (% väestöstä) / Ikäluokka 4-kuukautiset ⁶					39	2016
Laajat terveystarkastukset lääkäri- ja hoitajalla (% väestöstä) / Ikäluokka 4-vuotiaat ⁶					34	2016
Lastenneuvola-asiakastyytyväisyys: Palvelun hyödyllisyys (asteikolla 1–5) ⁹					4,6	2016
Lastenneuvola-asiakastyytyväisyys: Kohtaminen, asiakaspalvelu (asteikolla 1–5) ⁹					4,7	2016
Vähintään 1 laaja terveystarkastus ensimmäisen ikävuoden aikana ¹⁰					99	2016
Vähintään 2 laajaa terveystarkastusta 1–6 vuoden iässä ¹⁰					96	2016
Vähintään 1 laaja terveystarkastus lasta odottaville perheille (mediaani) ⁸					100	2016
Muiden lasten ja perheiden avopalvelujen nettokäyttökustannukset, 1000 euroa ⁵					256488	2016
Alle 5-vuotiaiden kansallisen rokotusohjelman rokotekattavuus (2012-2014 syntyneet lapset, DTaP-IPV-Hib ja MPR keskiarvo) rokottamattomia (%) ¹¹					3,3	2016
Suun terveystarkastus ensisynnyttäjälle (maakuntakohtainen arvio 0-100, jossa 100 paras mahdollinen) ¹⁰					54	2016
Perheitä kodin- ja lastenhoitopalveluissa, % lapsiperheistä, kunnan kustantamat palvelut ¹					1,9	2016

¹ Sotkanet (THL)

² Kouluterveyskysely (THL)

³ Lastensuojelun käsittelyajat (THL)

⁴ Lastensuojelun avohuollon asiakkaat (THL)

⁵ Kuntatalous (Tilastokeskus)

⁶ AvoHilmo (THL)

⁷ Terveystemme (THL)

⁸ Terveiden ja hyvinvoinnin edistäminen peruskouluissa 2015

⁹ Kansallinen asiakaspalautekysely (THL)

¹⁰ TEAviisari (THL)

¹¹ Rokotusrekisteri (AvoHilmo)

Liitteet

Liite 1. Päätös selvityshenkilöiden asettamisesta

SOSIAALI- JA
TERVEYSMINISTERIÖ

ASETTAMISPÄÄTÖS

1(4)

6.6.2017

STM/2284/2017
STM066:00/2017

LAPSI- JA PERHEPALVELUIDEN MUUTOSOHJELMAAN LIITTYVÄN SIVISTYS- JA SOTE-PALVELUIDEN YHDYSPINTOJA SEKÄ VERKOSTOJOHTAMISEN MALLEJA UUDESSA TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ KARTOITTAVIEN SELVITYSHENKILÖIDEN ASETTAMINEN

Asettaminen

Sosiaali- ja terveysministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö ovat tänään päättäneet antaa pääjohtaja Olli-Pekka Heinoselle (Opetushallitus; selvityshenkilöiden puheenjohtaja), pormestari Anna-Kaisa Ikoselle (Tampereen kaupunki), toimialuejohtaja Matti Kaivosojalle (Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveyspalvelukuntayhtymä Soite) ja varatoimitusjohtaja Timo Reinalle (Kuntaliitto) tehtäväksi selvittää sivistys- ja opetustoimen, varhaiskasvatuksen ja koulutuksen järjestäjien sekä sote-palveluiden yhdyspintoja tulevassa uudessa toimintaympäristössä lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyyden varmistamiseksi palveluiden ja tuen kokonaisuudessa. Lisäksi selvityshenkilöiden tehtävänä on koota tietoa erilaisista toimivista verkostoivan ja yhteen sovittavan johtamisen malleista lapsi-, nuoriso- ja perhepalveluissa.

Lähtökohtana selvitystyölle on Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa tehty kehittämistyö ja sen hankesuunnitelman (Sosiaali- ja terveysministeriön raporteja ja muistioita 2016:29) toimeenpano.

Selvityshenkilöiden työn tueksi asetetaan taustaryhmä.

Toimikausi

Selvityshenkilöiden toimikausi on 8.6.2017 - 31.12.2017

Tausta

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman lähtökohtana on lapsen edun edistäminen ja perheiden monimuotoisuus. Hallitusohjelman mukaan tavoitteena on vahvistaa vanhemmuutta ja matalan kynnyksen palveluita. Palvelut koordinoidaan lapsi-, nuori- ja perhelähtöisesti hallintorajat ylittävällä verkostojohtamisella. Verkoston johtaminen on osa kaikkien hallinnonalojen yhteistyötä. Myös perusopetusta ja varhaiskasvatusta kehitetään tukemaan lapsen ja nuoren hyvinvointia.

Meritullinkatu 8, Helsinki
PL 33, 00023 VALTIONEUVOSTO
www.stm.fi

Puhelin 0295 16001
Telekopio 09 6980 709

e-mail: kirjaamo@stm.fi
etunimi.sukunimi@stm.fi

2(4)

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman kehittämistyössä lasten, nuorten ja perheiden palveluita yhteen sovitetaan asiakaslähtöisiksi kokonaisuuksiksi, jotka luovat asiakaslähtöistä siltää yli tulevan maakunta - uusi kunta -yhdyspinnan. Tällaisia siltapalveluita muodostavat matalan kynnyksen palveluita yhteen kokoava perhekeskustoimintamalli, koulun ympärille rakentuvat lapsen ja nuoren hyvinvointia edistävät palvelut ja tuki sekä alueellisesti keskitetyt, mutta perustason tueksi jalkautuvat erityistason palvelut. Nuorisoikäisten osalta Ohjaamot muodostavat vastaavanlaisen palveluita yhteen kokoavan siltarakenteen.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman hankesuunnitelmassa kärkihankkeen yhdeksi tavoitteeksi on asetettu: Mallinnetaan ja otetaan käyttöön lapsi- ja perhepolitiikan sekä palveluiden hallinnonalarajat ylittävä (verkosto)johtaminen. Ensimmäisessä vaiheessa painopisteenä on sote-integraatio/uusi kunta 2016-2018 -kehitystyö ja toisessa vaiheessa valtioneuvoston taso 2018-2019.

Lasten, nuorten ja perheiden palvelukokonaisuus muodostuu usean eri toimijan vastuulla olevista palveluista. Maakunta- ja sote-uudistusten myötä lapsi-, nuoriso- ja perhepalveluiden toimintaympäristö tulee muuttumaan perustavanlaatuisesti sote-palveluiden sekä työvoima- ja esim. kotoutuspalveluiden järjestämisvastuun siirtyessä maakuntien vastuulle. Samalla keskeiset lasten, nuorten ja perheiden arkeen kuuluvat palvelut kuten varhaiskasvatus, perusopetus, nuorisotyö ja kulttuuritoimi jäävät kuntien järjestämisvastuulle. Lasten, nuorten ja perheiden eriarvoisuuden vähentäminen ja hyvinvoinnin edistäminen edellyttää kunnan ja maakunnan lapsi-, nuoriso- ja perhepalveluiden tiivistä lapsi- ja perhelähtöistä koordinoitua.

Selvitystyössä tulee kartoittaa keskeiset uudistuksen myötä syntyvät kunnan ja maakunnan yhdyspinnat sekä tehdä ehdotuksia, millaista kansallista ohjausta ja tukea maakuntien ja kuntien yhdyspintojen osalta tarvitaan, jotta lapsi-, nuoriso- ja perhepalveluiden kokonaisuuden lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyys ja toimivuus voidaan varmistaa.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa ja palveluiden yhteensovittamista toimeenpannaan vuosina 2017 - 2018 18+1 maakunnallisessa hankekokonaisuudessa. Selvittäjien tulee toimia vuorovaikutuksessa LAPEn maakunnallisten hankkeiden kanssa ja ottaa niiden kokemuksia huomioon, kuten myös muun kehittämistyön kokemuksia, jota tehdään useilla hallinnonaloilla. Hallituksen Neet-tavoitteiden ja nuorten palvelukokonaisuuksien kartoittamisen osalta on tarpeen toimia yhteistyössä Nuorisotakuu-kärkihankkeen toimijoiden kanssa.

Tavoitteet

Tavoitteena on turvata oikea-aikainen ja tarpeen mukainen tuki lapsen, nuoren ja perheen erilaisiin tarpeisiin myös kunta-, sote- ja maakuntauudistusten myötä muuttuvassa toimintaympäristössä. Selvitystyössä kartoitetaan syntyvät yhdyspinnat, tehdään ehdotuksia siitä, millaisella ohjauksella lapsi- ja perhelähtöisyys palveluissa varmistetaan sekä kerätään tietoa toimivista johtamisen malleista palvelukokonaisuuden toimivuuden varmistamiseksi.

Selvitystyön sisältö

Selvityshenkilöiden tehtävänä on:

1. Selvittää sivistys- ja opetustoimen, varhaiskasvatuksen ja koulutuksen järjestäjien sekä sote-palveluiden sekä tarpeellisilta osin työvoima- ja kotouttamispalveluiden yhdyspintoja uudessa toimintaympäristössä lasten, nuorten ja perheiden palveluissa.
2. Tehdä ehdotuksia, minkälaista maakuntien ja kuntien uuden toimintakulttuurin tukea yhdyspintojen osalta tarvitaan lapsi-, nuori- ja perhelähtöisen palvelun ja tuen varmistamiseksi. Useilla hallinnonaloilla tavoitteeseen liittyvä kehittämistyö huomioidaan.
3. Tehdä ehdotuksia erilaisista verkostoivan ja yhteen sovittavan johtamisen malleista, joilla varmistetaan lapsi-, nuori ja perhelähtöisyys.
4. Tehdä ehdotuksia mahdollisista muutostarpeista toimintakulttuurissa, joilla varmistetaan lapsi-, nuori ja perhelähtöisyys lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kokonaisuuden lapsi-, nuori- ja perhelähtöisen ohjaamisen ja toimivuuden varmistamiseksi.

Selvityshenkilöiden tulee antaa työstään väliraportti syyskuun 2017 loppuun mennessä. Väliraportti esitellään myös LAPEn ohjausryhmälle. Lopullinen raportti selvitystyöstä tulee luovuttaa sosiaali- ja terveysministeriölle ja opetus- ja kulttuuriministeriölle 31.12.2017 mennessä.

Selvityshenkilöt voivat kuulla työssään tarpeelliseksi katsomiaan asiantuntijoita ja teettää erillisiä selvityksiä. Selvityshenkilöillä on mahdollisuus kutsua työnsä tueksi tarpeelliseksi katsomansa asiantuntijasihteeristö.

Taustaryhmä

Taustaryhmän tehtävänä on edistää ja tukea selvityshenkilöiden työtä. Taustaryhmään kuuluvat seuraavat jäsenet:

4(4)

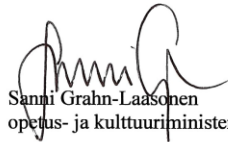
Maria-Kaisa Aula, ohjausryhmän puheenjohtaja, Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma
Jari Gustafsson, kansliapäällikkö, TEM
Anita Lehikoinen, kansliapäällikkö, OKM
Päivi Sillanaukee, kansliapäällikkö, STM
Terhi Päivärinta, johtaja, Kuntaliitto

Kustannukset ja rahoitus

Palkkiosta sovitaan sosiaali- ja terveysministeriön ja selvityshenkilöiden välisillä erillisillä sopimuksilla. Taustatyöryhmän työ tehdään osana virkatyötä, eikä sen tekemisestä makseta erillisiä palkkioita. Selvityshenkilöiden samoin kuin mahdolliset sihteeristön menot maksetaan momentilta 33.03.31, TY 5500500300, proj. OH330-S33100-01. Toimint numerona käytetään numeroa 5 500 510 100.

Juha Rehula
perhe- ja peruspalveluministeri

Sanni Grahn-Laasonen
opetus- ja kulttuuriministeri

Hanne Kalmari
hankepäällikkö

JAKELU

Päätöksessä mainitut

TIEDOKSI

Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystyöryhmä Soite kirjaamo
Kuntaliitto kirjaamo
OKM kirjaamo
OPH kirjaamo
STM kirjaamo
Tampereen kaupunki kirjaamo
TEM kirjaamo

Liite 2. Selvitystyöhön liittyviä muita hankkeita

- Tietosuojaan, tietohallintoon ja tietopohjan vahvistamiseen liittyvät selvitykset
  - Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2017:36
  - Tietopohja ja hyvinvoinnin seuranta - Järjestelmä ja välineet lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja palvelujen seurantaan ja raportointiin
  - Tietosuoja-asetus ja henkilötietolain muutokset
- Kohti yhteistä lapsikäsitystä, Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) tieteellinen neuvosto.
- Aluekehittämisjärjestelmän ja kasvupalvelujen säädösvalmistelun lakityöryhmä sekä ohjausryhmän työ
- Valtakunnallinen nuorisotyön ja –politiikan ohjelma vuosiksi 2017–2019: elinolojen kehittäminen, vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen, harrastusmahdollisuuksien kehittäminen, työelämän ja itsenäisen asumisen taitojen vahvistaminen sekä mielenterveysongelmien ehkäisy.
- Kehittämistyö liittyen erityisesti lapsiin, nuoriin ja perheisiin mm. *vaativan erityisen tason työryhmän ehdotukset, kiusaamisen vastaisen työryhmän työ*.
- Hallituksen Neet-tavoitteiden ja nuorten palvelukokonaisuuksien kartoittamisen osalta on tarpeen toimia yhteistyössä Nuorisotakuu-kärkihankkeen toimijoiden kanssa.
- OKM:n sivistyskunta-yhteistyöryhmä
- Ammatillisen koulutuksen reformi: on uudistettu koko ammatillisen koulutuksen lainsäädäntö, ohjaus-, säätely ja rahoitusjärjestelmä osaamisperusteiseksi ja asiakaslähtöiseksi kokonaisuudeksi, joka tukee opiskelijoiden yksilöllisiä opintopolkuja ja opiskelijan osallisuutta
- Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelmat (TEAS-hankkeet) mm.
  - OKM:n Osaamisella Sote-hanke, jossa tavoitteena on kehittää sote-uudistuksen edellyttämää henkilöstön osaamista
  - Maakuntauudistus ja uudet yhteistyörakenteet sivistyksen ja hyvinvoinnin edistämisessä,
  - Miten eri maissa lasten ja nuorten terveyttä ja hyvinvointia edistävät palvelut tuotetaan eri hallintokuntien, kuten sosiaali-, terveys- ja koulutoimen yhteistyöllä?
  - Kuntien lakisääteisten tehtävien kuntakohtainen vaihtelu sote- ja maakuntauudistuksen jälkeen (VM).
- Digi-Suomi – ennakointikykyinen yhteiskunta hankkeeseen liittyvä kehittämistyö, mm. hyvinvointia koskevat tiedot hyödynnettävissä kansalaisen hyväksi (esimerkkinä sote-tiedot, siinä myös LAPE-tietopohja-hanke, tieto tutkimuksen mahdollistajana (esimerkkinä sote-tietojen toissijainen hyödyntäminen) (<https://suomidigi.fi/ennakointikykyinen-yhteiskunta/>).

Liite 3. Lasten Parlamentti - Lasten näkemyksiä tuesta ja sen saatavuudesta

Tampere 29.11.2017

Millaiset asiat (millainen apu ja tuki) edistäisivät hyvää oloa, terveyttä ja jaksamista?

Lapset toivovat omalle ikäryhmälleen ylipäättään samoja oikeuksia palveluihin kuin muillakin ikäryhmillä on. Se, että lapset otetaan yhdenvertaisina kuntalaisina huomioon ja heillä on taho, joka ajaa heidän asioitaan ja mielipiteitään, koetaan tärkeäksi.

Usealla lapsella on tunne siitä, että koulukuraattorit, koulupsykologit ja terveydenhoitajat eivät ole luotettavia. Heidän vaitiolovelvollisuuteensa ei voi luottaa ja tästä kerrottiin useita kokemuksia. Lapsille on annettu käsitys vaitiolovelvollisuudesta, mutta luottamuksella kerrotut asiat kulkeutuvatkin opettajan tietoon ja tämä heijastuu opettajan toimesta oppilaan kohteluun luokassa. Kuraattorille tulisi myös päästä helpommin ja ajanvarauksen kynnyksen pitäisi olla matalampi. Siihen tulisi kehittää jonkin lainen, järjestelmä niin, että lapsi itse voi varata ajan niin, ettei tieto mene opettajalle. Lapset pelkäävät leimautumista opettajien silmissä, eivätkä kaikki ole valmiita kertomaan opettajalle koulukuraattorilla tai koulupsykologilla käynnistä. Tämä koetaan edelleen ”tabuna”.

Julkinen terveydenhuolto koetaan ruuhkaiseksi. Ajanvaraus venyy usein pitkälle ja ainoana vaihtoehtona on hakeutua yksityisen terveydenhuollon palveluihin. Kaikilla lapsiperheillä ei ole tähän taloudellisia mahdollisuuksia ja se asettaa lapset eriarvoiseen asemaan. Julkisen terveydenhuollon resurssien lisäämistä toivottiin.

Kouluterveystarkastusten toivottiin käsittelevän kokonaisvaltaisemmin lasten elämää. Kouluun liittyvien asioiden lisäksi lasten kanssa tulisi keskustella vapaa-ajasta. Näin saataisiin lapsen elämäntilanteesta selkeämpi kuva ja mahdolliset ongelmat tulisivat ilmi. Kaikki ongelmat eivät näyttäyty koulussa, vaan vapaa-ajalla ja kotona olevia ongelmia pyritään peittelemään.

Koulumaailmassa koettiin ongelmaksi kiusaaminen, sen vakavasti ottaminen ja siihen puuttumisen hankaluus. Kotaan, etteivät opettajat ota kiusaamistilanteita vakavasti, eikä kiusaamiseen puuttumiseen ole riittävästi keinoja. Lapset toivovat ”kiusaamistuomarointia”, jotta kiusaaminen ja siihen puuttuminen saadaan näkyväksi. Lapset toivoivat, että kiusaamisen todelliset seuraukset pitäisi tuoda kaikkien tietoon ja että se on rikos. Koettiin myös, että lasten tulisi myös itse ymmärtää puuttua kiusaamiseen, kun he sitä näkevät ja kaikilla tulisi olla tunne, että aikuiselle voi kokemastaan tai huomaamastaan kiusaamisesta kertoa. Lapsista tuntui, ettei kiusaamiseen puututa

koulussa tarpeeksi. Joissain kouluissa on otettu käyttöön ”Verso - vertaissovittelu”, jossa oppilaat koulutetaan sovittelijoiksi ja ratkovat keskustellen pienempiä riitoja ja erimielisyyksiä, sekä pienempiä kiusaamistapauksia. Tämä on koettu hyväksi toiminnaksi.

Keskustelua käytiin myös siitä, että kiusaajan käyttäytymiseenkin on jokin syy ja se kertoo usein ongelmista, joihin pitäisi saada apua. Tämä edellyttää aikuisilta tiukkaa puuttumista ja asian vakavasti ottamista. Koettiin myös, että kiusaamisesta ja suvaitsevaisuudesta puhuta tarpeeksi. Luokkien tulisi keskustella enemmän kiusaamiseen liittyvistä asioista ja yhteishengen luomiseen tulisi käyttää enemmän aikaa. Yksinäisten oppilaiden ottamiseksi mukaan, pitäisi löytää myös keinoja ja syrjäytyminen tulisi ottaa puheeksi.

Koulujen alkamista aamuisin tulisi siirtää myöhemmäksi. Kello 8.00 on liian varhainen aika koulun alkamiselle. Lapset ovat usein väsyneitä ja iltapäivään jää pitkä aika yksin oloa ilman aikuista seuraa, kun koulu myös loppuu aiemmin.

Vapaa-aikaan lapsilla ei juuri ollut kommentoitavaa. Harrastuksiin toivottiin koulutettuja ohjaajia ja valmentajia. Kouluttamattomien valmentajien oli kuultu kiroilevan ja kohentelevan lapsia epätasa-arvoisesti. Liikuntaharrastuksissa joukkuepeleissä koettiin ongelmaksi leimautuminen heikompiin ja parempiin, jolloin alempaan tasoryhmään joutuneen on vaikea päästä kehittyessään siirtymään kehittyneempiin ryhmiin tai joukkueisiin.

Jokaiselle toivotaan myös mahdollisuutta ainakin yhteen mieleiseen harrastukseen perheen varallisuudesta riippumatta, esimerkiksi kaupungin tarjoaman harrastussetelin avulla.

Mistä ja keneltä haluaisit saada tukea?

- Suurin osa lapsista haluaisi saada tukea vanhemmilta ja kavereilta. Koulusta toivottiin saatavan tukea opettajalta, kuraattorilta ja psykologilta.
- Ohjaajilta (koulussa ja vapaa-ajalla) toivottiin apua myös ja heidät koettiin useimmissa vastauksissa tutuiksi aikuisiksi, jotka tuntevat lapsen hyvin.
- Lisäksi apua haluttaisiin itseä vähän vanhemmilta nuorilta, jotka on koulutettu tehtävään, sillä heidän koettiin ymmärtävän lapsia paremmin.
- Sukulaisista mainittiin myös vanhemmat sisarukset ja isovanhemmat.
- Valmentajat mainittiin myös useissa vastauksissa. Ylipäätään apua haluttiin aikuiselta, joka ymmärtää lasten asiat.

Jos nyt tarvitset tai tarvitsisit apua tai tukea, mistä sitä saisit helpoiten?

Suurin osa uskoisi saavansa tai saa apua helpoiten kotoa tai koulusta. Lisäksi kommenteissa mainittiin nuorisotyöntekijät, ystävät, sukulaiset, psykologi, kuraattori ja terveydenhoitaja. Myös isommat oppilaat mainittiin.

Yhdessä vastauksessa kerrottiin seuraavaa:

”Olen itse ollut psykologilla omien syiden takia, mutta se ei ole mielestäni auttanut paljoa, koska tuntui siltä, että minussa on jotain väärää. Minulle sanotaan, että vanhemmilleni kerrotaan joka kerrasta, miten minulla menee ja tuli tunne, että minua katsottiin ja tiedettiin, mitä sanoin joka kerralla”

Vastausta tarkennettiin niin, että olisi mukavaa, jos lasta kuunneltaisiin omana itsenään ja nähtäisiin lapsen oma kokemus. Ei niin, että tilanteessa lapsi kokee, että psykologi tietää jo entuudestaan omasta kokemuksesta, mitä lapsella on mielellään.

Jos et ole saanut tarvitsemaasi tukea, miksi sitä oli vaikea saada?

- Jos en vaikka kerro asiasta, apua on vaikea saada.
- Koska en uskaltanut kysyä, koska pelkäsin, että muut saavat tietää.
- Koska en ole luottanut ihmisiin. Psykologeihin ja kuraattoreihin ei ole voinut luottaa.
- Koska joillain perheillä on niin suuria vaikeuksia, ettei apu riitä.
- Koska ihmiset eivät ole ottaneet minua tosissaan.
- Pelkään, että henkilölle / aikuiselle, jolle kerron, kertoo vanhemmilleni. Ja tuskin se, että kertoo, auttaa, koska äiti ei muuta käyttäytymistään.
- Apua oli vaikea saada, koska opettajat eivät uskoneet kiusaamistani todeksi.
- Apua oli vaikea saada, koska kun kerroin kavereille, he pitivät sitä viitsinä.
- Ei ollut tarpeeksi tukihenkilöitä, joihin voi luottaa.
- Koska kaikista asioista ei uskalla puhua.
- Luokkakavereilta oli vaikea saada apua, koska he olivat kiusaajan puolella.
- Meidän kaverin perheeseen kuuluu äiti ja viisi lasta. Äidillä ei ole töitä ja kesti kauan, että he saivat apua esimerkiksi sporttikummin lapsille.
- Koska aiheista on vaikea puhua ja lapset pelkäävät puhua tunteistaan.
- Apua on vaikea saada, kun vanhemmat ovat niin vähän paikalla.
- Apua on ollut vaikea saada, koska kaikki Tampereen mielenterveyspalvelujen paikat ovat todella täynnä.
- Apua on vaikea saada, koska olen ujo.

- Opettajalla on niin monia oppilaitta huolehdittavana, niin aikaa ei välttämättä riitä juuri minulle.
- Jos ei ole ollut ketään, kenelle kertoa huolista.
- Apua on vaikea saada, jos ei tiedä, kenelle ongelmista voi kertoa.
- En ole uskaltanut kertoa opettajalle, koska pelkään, että minua kiusataan vielä enemmän.
- Koska opettajalla on huono asenne eikä hän kannusta.
- Apua on vaikea saada, jos on ollut ärsyttävä muille tai jos ei ole paljoa kavereita.
- Apua on vaikea saada, jos ei ole kovin tykätty ihminen muiden seurassa tai on hankaluuksia olla aikuisten kanssa ja jutella ihmisten kanssa.
- Avun saanti on vaikeaa, koska kaikki pelkäävät, että tieto ongelmista leviää ja se olisi hirveän noloa, että muut saisivat tietää.

Huolestuttavaa vastauksissa oli, että moni lapsi oli kokenut, ettei uskalla pyytää apua. Nämä kokemukset ovat otanta 74 vastauksesta, joten todella suurella osalla alakoulukäisistä lapsista on kokemus siitä, että apua on jostain syystä vaikea saada. Näistä vastauksista on poistettu päällekkäisyydet (samanlaiset kommentit, joita oli noin kymmenen). Apua koetaan pääasiassa olevan vaikea saada, koska sitä ei uskalleta pyytää.

Kun ajattelet perheesi tilannetta, millainen tuki tai millaiset asiat edistäisivät perheesi hyvää oloa, terveyttä, jaksamista? Millaista apua perheet voisivat tarvita?

Keskustelua, kannustusta, läheisyyttä ja auttamista

Useimmissa vastauksissa parhaaksi tueksi hyvinvoinnille koettiin perheen yhdessä olo ja läheiset välit vanhempien kanssa. Puhuminen ja kannustaminen vanhempien taholta koettiin tärkeäksi, se, että lapsi voi kertoa huolistaan vanhemmille. Perheen yhdessä olona koettiin lomat, yhteinen tekeminen arkena ja viikonloppuisin, liikunta, retket, ulkoilu, elokuvissa käynti, yhdessä ruokailu jne. Vähävaraisten perheiden harrastusmahdollisuudet koettiin tärkeiksi. TV:n katselua ei koettu yhdessä vietetyksi ajaksi.

Vanhemmilta toivottiin apua läksyjen tekemisessä ja vaikeissa kaveriasioissa sekä osoittavan välittämistä lapsiaan kohtaan. Vanhempien toivottiin kuuntelevan lasta ja kysyvän vaikka iltaisin, onko lapsella huolia. Ylipäätään tärkeäksi koettiin hyvät välit vanhempiin ja muihin sukulaisiin. Vanhempien ero nähtiin vaaraksi lasten ja perheen hyvinvoinnille ja vanhempien yhdessäolon koettiin tuovan turvaa. Perhetapahtumia toivottiin lisää, jotta perheet löytäisivät ystäviä.

Harrastusmahdollisuudet koettiin tärkeiksi. Kilpatason urheilijoiden tulisi saada tukea tarvittaessa valmentajilta. Koettiin, että kaiken harrastamisen ei pitä olla kilpailua, vaan muutkin harrastukset ovat tärkeitä ja kaikki lapset samanarvoisia.

Koulun toivottiin alkavan vasta kello 9.00, jotta lapset saavat unta riittävästi. Tuolloin myös jaksaa paremmin opiskella, kun herätys ei ole niin aikaisin, kun se nykyisellään on (monilla koulu alkaa jo kello 8.00). Koululta toivottiin hyvää yhteishenkeä. Jos lasta kiusataan koulussa, vanhemmat voisivat myös käydä keskustelemassa asiasta opettajan kanssa ilman oppilasta.

Perheet tarvitsevat kuuntelua, stressiapua ja pientä terapiaa

Lapset kokevat hyviksi yhteiskunnan palvelut, kuten koulu, päiväkoti, terveydenhuolto, sairaalat, ensiapu, hätäkeskus ja sosiaalityö. Enemmän tukea kaivattiin lastenhoitoon (apurahaa), tukea lasten kasvattamiseen, taloudellista tukea sitä tarvitseville perheille sekä työtä työttömille. Vanhempien koettiin tarvitsevan apua lastenhoidossa sekä kiusaamisen tunnistamisessa.

”Kun ei riideltäisi ja kaikki saisivat olla oman laisia”

”Yhteinen tekeminen, kivat asiat niin arjessa kuin viikonlopussakin, esimerkiksi elokuvissa käynti, ulkoilu ja ravintoloissa käynti.”

”Perheet tarvitsevat paljon kaikenlaista tukea. Myös eläimet auttavat.”

”Terapiaa, jossa kävisivät lapset ja aikuiset eri aikoina, sillä lapsella saattaa olla pelko kertoa asioista vanhempien läsnä ollessa.”

”Meidän perheen hyvinvointia edistää rakkaus. Meillä on asiat todella hyvin, kun pidämme toisistamme huolta.”

”Perheet voisivat tarvita apua riitojen ratkaisemisessa. Perheitä voisi myös neuvoa järkevämpään rahankäyttöön.”

”Meidän perheessä olisi parempi, jos olisi enemmän yhteistä aikaa.”

Liite 4. Lasten- ja perheiden palveluiden asiakasraati - kooste vanhempien keskustelusta

27.11.2017 Soite, Lasten poliklinikka

Ajatuksia yhdyspinnoista, olemassa olevista ja tulevaisuudessa tarvittavista palveluis-
ta

- *Päiväkodit ja koulut, varsinkin kyläkoulut, tulisi saada myös iltakäyttöön.* Pitäisi mahdollistaa kuntalaisten omaehtoinen toiminta mahdollistamalla tilojen käyttöä koulu- ja päiväkotiaikojen ulkopuolella. Tämä toisi vireyttä kylille. □ ennaltaehkäisevää sosiaalista toimintaa
- Tilojen varauksille sähköinen varauskalenteri, mikä helpottaisi kuntalaisten omaehtoisen toiminnan järjestämistä
- *Pohdimme, kuka johtaa perhekeskusta?* Kuntalaisten ja asiakkaiden näkökulmasta olisi hyvä, että perhekeskuksessa olisi joku henkilö, joka vastaa sen toiminnasta kokonaisuudessaan tai koordinoi perheen eri palveluiden käyttöä, oikeiden palveluiden saavuttamista ja tiedon siirtymistä toimijalta toiselle. Joku, jonka puoleen voi kääntyä ensimmäisenä matalalla kynnyksellä
- Jos perhekeskuksessa olisi tila perheille kokoontua vaikka kahvin äärelä saamaan vertaistukea ja paikalla voisi olla joku työntekijä, joka tulee juttelemaan, kuuntelee perheiden huolia ja tarvittaessa ohjaa heti perheet ”oikeaan osoitteeseen”. Väsyneen äidin voisi taluttaa kädestä kotipalvelun ovelle tai käydä kertomassa kotipalvelulle, että apua tarvitaan. Tämä henkilö voisi olla myös se ”koordinaattori”.
- Ohjaamo-työ on saman laista opiskelijoille ja nuorille aikuisille, koulussa toimii koulukuraattorit samankaltaisessa työssä, alle kouluikäisiltä ja heidän perheiltään tällainen ”koordinaattori” puuttuu. Ohjaamo-mallia voisi hyödyntää.
- *Kuntalaiset toivovat avointa varhaiskasvatusta, perheille paikan, jossa voi kokoontua ja lapsiparkkia*
- voisiko näillä vähentää kotiavun kysyntää? tällä hetkellä perheet kaipaavat jotain apua, pientä levähdyshetkeä, mutta kotipalvelu tuntuu olevan enemmän kriisipalvelu kuin ennaltaehkäisevää toimintaa
- *Olisi hyvä, että asiantuntijat liikkuisivat sinne, missä lapset ja perheet ovat ja päivänsä viettävät.*
  - Voisiko neuvola jalkautua päiväkotiin? Esimerkiksi rokotukset ja 4 v-tarkastukset olisi helppoa toteuttaa päiväkodissa, mikäli perhe ei sitä erikseen kiellä. Päiväkodissa tehdään jo kettutestejä, mitkä menevät nyt päällekkäin osittain neuvolan testien kanssa. Näin lapsia ei tarvitsisi viedä pois päiväkodista kesken

- päivän, vanhempien ei tarvitsisi lähteä töistä ja terveydenhoitajalla voisi olla monta lasta peräkkäin asiakkaana.
- Edelleen perhe voisi käydä neuvolassa niin halutessaan. Lisäksi päiväkotitarkastuksen jälkeen perheet voisivat käydä vaikka ilta-vastaanotolla keskustelemassa tarkastuksesta ja muusta.
  - Avoimia perhekerhoja voisi hyödyntää ryhmäneuvoloiden ja vertaistukiryhmien pitämiseen.
- Ohjaamo – perhekeskus –yhdyspinta.
  - Perhekeskus –nettisivut. Esimerkiksi tunnistavalla periaatteella. Täältä löytyisi kaikki perheiden palvelut, kuntasektori, sote ja kolmas sektori. Ongelma tällä hetkellä on, etteivät perheet löydä tarvitsemaansa tietoa, koska se on pirstaloituneena. Nettisivuilta löytyisi kaikki tieto samasta paikasta. Jokaisella kunnalla voisi olla oma sivu, jonne jokainen toimija voisi päivittää omasta toiminnastaan ja myös ”menovinkkejä”.

Eri asuinalueilla voisi olla oman asuinalueen asukkaille täsmennettyjä asiantuntijaluentoja

- Haasteena saada vanhemmat lähtemään mukaan □ voisiko vanhempainyhdistykset olla mukana järjestämässä?
  - Kenen näkökulmasta palveluita ollaan nyt kehittämässä toimiviksi? Kuunnellaanko asiakkaita vai rahaa?
  - Miten LAPE-työ jatkuu hankkeen loputtua? Kuka koordinoi jatkoa, ettei koko projekti ”kuivu kasaan” ilman vetäjää?

Liite 5. LAPE-päiville osallistuneille suunnatun kyselyn tulosten kooste

Mitkä toimet ym. parhaiten edistävät lapsi-, nuori- ja perhelähtöisen toimintakulttuurin omaksumista kunnassasi ja maakunnassasi? Vastaajien määrä: 62

Osallisuuden konkretisointi. Asiakas ei ole toiminnan kohde vaan itse ajatteleva ja toimiva subjekti; Se, että päättäjät kuulisivat suoraan, aidosti ja oikeasti lapsia, nuoria ja perheitä heidän tarpeistaan yms. samoin kuin ruohonjuuritason työntekijöitä. Kuntalaisten ja maakuntalaisten osallisuutta tulisi tukea nykyistä enemmän päätöksenteossa.

Osaamisen kehittäminen: Tarvitaan johdon selkeä visio ja työntekijöiden koulutusta sekä työnohjausta; Tiedotus, koulutus ja johdon lupa yhteistyölle; yhteistyön tekemisen velvoite moniammatillisesti; Verkosto-osaamisen korostaminen kaikilla tasoilla; kannustaa opiskeluun, arvostaa uudistavaa työotetta.

Arjen yhteistyö: toimintakulttuuria on edistänyt parhaiten se, että eri tahojen toimijat ovat tehneet arjen yhteistyötä, face-to-face -periaatteella. Perhelähtöinen palveluiden kehittäminen. Perheet kaipaavat hyvää ja sujuvaa arkea; Viranomaistoiminnasta tulisi jalkautua kansan pariin ja painottaa osallistuvaa kynnyksetöntä toimintaa; Ylimmän johdon ja lähiesimiesten antama "lupa" asiakaslähtöisyyteen ja riittävästi resursseja tehdä laadukasta työtä.

Johtaminen & Strategia: Johtamisen muutos oleellista toimintakulttuurin muutoksessa. päättäjät päätöksentekoon sitova strategiatyöskentely; Lapsiperhepalveluiden johtoryhmien perustaminen (sote-työ ja kunnan palvelu sekä kolmas sektori). organisoitu lasten ja nuorten palvelut yhden johdon alle sisote-rajat ylittäen.

Ei osaoptimointia: pois osaoptimoinnista, sijalle kokonaisuuden ja asiakkaan edun näkökulma. Edellyttää yhteistä rahapussia ja riittävää yhteistä keskustelua joka tasolla, erityisesti johdossa.

Arvot, aito tahto, halu ja asenne – asiakaslähtöisyys; Lapsenoikeusperustaisen ymmärryksen lisääminen; mitä tarkoittaa lapsi- ja perhelähtöinen toimintakulttuuri eri toimijoille/miten sitä "meillä" toteutetaan. Arvoperustasta lähtevä suunnittelu. Yhteinen näkemys siitä, mitä tarkoittaa avoimuus ammattilaisten ja perheiden välillä.

Sitoutuminen; Palvelutoiminnassa asiakaslähtöisyyden syvälinen ymmärtäminen; Johdetaan lapsilähtöistä toimintakulttuuria, systemaattinen johto ja sitoutuminen kaikilla tasoilla, sitä kautta asenteet saadaan muuttumaan

Tiedon levittäminen, tiedon välitys; Salassapitosäännökset eivät saa olla esteenä kokonaisvaltaisen tukiverkon luomiseen. Tiedottaminen laajalla rintamalla: näkyvyyttä mediaan (paikallis- ja maakuntalehdet, TV, radio). Tiedottaminen palveluiden joka tasolla palveluja käyttäjille ja ammattilaisille. Tähän kansallisesti toivotaan panostusta.

Yhteinen suunnittelun tuki: Pitkäaikainen työnohjauksellinen koulutus ja seuranta; Konkreettiset esimerkit ja tarinat onnistumisista mitä on saatu aikaan; Tiivis yhteistyö jo

alusta lähtien eri toimijoiden kesken; laaja-alainen työskentely ilman nurkkakuntaisuutta, aidot yhteistyöt hallintokuntien välillä nuorisotyö, perhetyö, koulu, sosiaalityö

Selkeät toimintamallit; Selkeät toimintakokonaisuudet: Toiminnan tulisi olla sektoritonta, eli eripalvelujen rajapinnat eivät saisi olla esteenä. Verkostomaiset työskentelytavat; Matalan kynnyksen palvelut, helppo saatavuus; lapset, nuoret, perheet mukaan palveluiden suunnitteluun

Millaisia verkostoivan ja yhteen sovittavan johtamisen malleja on kehitetty (pitäisi kehittää), joilla varmistetaan lapsi- ja nuorilähtöisyys uudistuvassa toimintaympäristössä? – poimintoja vastauksista

Strategiatyö perusta, verkostorakenne: Lähtökohtana kunnan strateginen työskentely ja strategiat: Olemme verkostoineet kaupungin ja kolmannen sektorin toimijat monialaiseksi strategiseksi ohjausryhmäksi, joka on toiminut useita vuosia. Ryhmä koottiin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadintaa ja seurantaa varten. On suunniteltu uutta verkostorakennetta, jossa em. ryhmän lisäksi on kaupunkitasoinen toiminnallinen johtoryhmä ja kaupungin viidelle perhekeskusalueelle muodostettavat alueverkostot.

Sähköinen verkostotyökalu Sisote: Kuopion kaupunki osallistui VM:N kuntakokeiluun, jossa pilotoitiin nuorten 16-29 -vuotiaiden hyvinvoinnin integroitua toimintamallia; tässä oli käytössä sähköinen verkostotyökalu, josta oli erittäin positiivisia kokemuksia. Johtamisessa oli kokeilun aikana poikkihallinnollinen ohjausryhmä sisotenäkökulmasta, jolla oli iso merkitys yhteen sovittavan toimintatavan onnistumiseksi.

Monialainen verkostojohtoryhmä/yhteen sovittava johtaminen: Sastamalassa toimiva perhepalveluverkoston johtoryhmä, kokoontuu tiiviisti ja kaikki sen jäsenet ovat aidosti halukkaita tekemään yhteistyötä; lasten ja nuorten palveluiden johtoryhmä ja tämän alaisena toimivat nuorten ohjaus ja palveluverkosto ja lapsiperheiden palveluverkosto. Työryhmien kokoonpanoon kuuluvat soten ja sivistystoimen lisäksi kolmannen sektorin, poliisin ja te-toimiston ja seurakunnan edustajat. Päätehtävänä on ollut monialaisen yhteistyön toteutua, suunnittelu ja arviointi.

Monialaiset mallit: Hyvinvointia moniammatillisella yhteistyöllä (HYMYT-malli Helsinki). Huolen häivä (lastensuojelu, perheneuvola, varhaiskasvatus); Perhekeskustoimintamalli; Taide- ja kulttuuritoimijoiden laaja yhteistyöverkosto, joka on sitoutunut lasten ja nuorten kulttuurikasvatustyön kehittämiseen ja toteuttamiseen. Jyväskylän seudulla.

Lapset ja nuoret mukaan: Yhteensovittavassa johtamisessa tulisi huomioida verkostot, esim. nuorisovaltuustot ja asiakasraadit. Vaikka on edustuspaikkoja eri tahoilla, tulisi luoda jatkuvuus uusien valtuustokausien aloittaessa. Lasten ja nuorten edustus, osallisuus kehittämisessä eri toimialoilla, joiden päätöksillä on vaikutus lasten ja nuorten elämään ja elin- ja toimintaympäristöön

Työntekijöiden osallistuminen, verkosto-osaaminen; Työntekijöille enemmän vastuuta ja valtaa rakentaa ja osallistua verkostoihin. Lupa konsultatiiviseen osallistumiseen. Esi-miehet enemmän valmentajia, tuen antajia ja mahdollistajia.

Opiskeluhuollon ohjausryhmän varhaiskasvatus: Opiskeluhuollon ohjausryhmän laajentaminen koskemaan koko varhaiskasvatusta, mietintä nuorten ohjaus- ja palveluverkoston osalta, työnjako kunnan ja maakunnan toimijoiden välillä, niin että molemmilla on vastuuta.

Opiskeluhuollon kokonaisuus - tulevaisuus huolettaa: Suuri huoli on opiskeluhuollon kokonaisuus. Jääkö maakuntiin kuuluville kunnille vapaus johtaa koulukuraattori- ja psykologityötä kukin kunta omalla tavallaan. Lisäksi huolettaa varhaiskasvatuksen ja opetustoimen johtaminen. Niistäkin vastaa jokainen kunta, miten haluaa, eikä maakunnan tasolla ole yhteisiä malleja yhteistyölle. Kun niitä ei ole, yhteistyön taso on riippuvainen esimiesten ja työntekijöiden halusta tehdä yhteistyötä koko maakunnan tasolla.

Tietopohja: Johtamisen tueksi tulisi varmistaa hyvä tiedon keruu eli työn tilastointi. Tämä edellyttää nykyaikaisia asiakastietojärjestelmiä ja sen varmistamista, että tiedon syöttämiseen on sovittu yhteiset käytännöt..

Ohjaus, lainsäädäntö ym.: Kaikki lähtee ylhäältä valtakunnalliselta päättäjätasolta! Tämä antaisi pontta niille yrityksille ja virityksille, joita yksittäiset potentiaaliset tahot kuntatasolla ja toimipisteissä tekevät. Lasten ja nuorten palveluiden lakisääteisten yhteistointimintaelimien toiminnan selkiyttämien Hyvinvointilautakuntamalli, jossa lähes kaikki lapsiin, nuoriin ja perheisiin liittyvät palvelut ovat saman lautakunnan alla.

Kehittää koulutusta, toimintakulttuuria, malleja yhdessä, työpajat: yhteistä koulutusta ja sitä kautta yhteinen ymmärrys esimiehille; malleja yhdessä; monialaisten itseohjautuvien asiantuntijatiimien valmentavaa johtamista. Hierarkioiden purku; Systemiset työpajat (asiakas keskiössä) -> toimintakulttuurin kehittäminen.

Mitä muita evästyksiä haluat lähettää selvityshenkilöiden työhön (koskien esim. lainsäädännön kehittämistarpeita, kaavailtua kunta-maakunta -työnjakoa, kuntien tai maakuntien neuvottelu- ja sopimusmenettelyitä)? Vastaaajien määrä: 50

Lapset ja nuoret keskiöön: lapsi ja nuori on aina kuntalainen ja kunnan peruspalveluiden piirissä. SOTE-palveluiden pitäisi tukea tätä tehtävää. Etsivä nuorisotyö ja ehkäisevä päihdetyö ovat osa nuorisopalvelujen toimintaa, Nuorisopalvelut tekevät kasvatuksellista ennaltaehkäisevää työtä. Hallintarajoja ylittävä yhteistyö on lähes mahdotonta lasten- ja nuorten asioissa ilman pelkoa lain rikkomisesta. Yksi yhteinen numero, mihin voi ottaa yhteyttä. On huoli rikostaustaisten vanhemmuuden tuen sekä heidän lastensa näkymättömyydestä LAPE-työssä.

Kytkeminen kuntien palveluun; Kohtaamispaikkojen ja nuorten ohjaamojen toiminnan ydin tulisi kytkeä kuntien toimintaan, jotta niiden paikallinen monimuotoisuus säilytetään. Maakuntatasolla on syytä kehittää tasavertaiset, jalkautuvat, osaavat perheiden arkea tukevat sote-palvelut. Sote-palveluissa suunnitellaan valinnan vapautta, mutta lasten koulut ja päivähoito on sidottu kuntarajoihin. Kun sote siirtyy maakuntien järjestämisvastuulle voivat kunnat keskittyä esim. sivistyskunnan rooliin vahvemmin ja kehittää ympäristöjohtamista ja luoda edellytyksiä osallisuutta edistäville asumisympäristöille.

Painotus promotiiviseen toimintaan: Promotiivinen hyvinvoinnin edistäminen ja primäripreventio tulisi olla keskiössä ja varmistaa koko valtakunnassa, että sille on varattu joka kunnassa riittävä resursointi ja vaikuttavat työmenetelmät. Yhteistyö budjettirajojen yli on aina haastavaa ja tämä pitää ratkaista (johtaa muuten osaoptimointiin). Ennaltaehkäisevät palvelut: mikä taho rahoittaa ja mikä taho hyötyy

Varhaiskasvatus: Oppilashuoltolain mukainen ennaltaehkäisevä ajattelu tulisi ulottaa koko varhaiskasvatukseen ja luoda sille yhteiset rakenteet perusopetuksen kanssa. Palveluita pitäisi tarkastella kokonaisuutena, kun toimintaa kehitetään. Kun varhaiskasvatukseen, kouluille ja oppilaitoksiin "jalkautuvan" sote-henkilöstön määrä lisääntyy

(hyvä asia), pitäisi tehdä tiivistä yhteistyötä paitsi sivistystoimen myös teknisen toimen kanssa, että kaikille löytyy työtiloja ja tiedetään, kuka maksaa mitään.

Opiskeluhoolto: Miksi opiskeluhoolto halutaan hajauttaa? Meillä se on kaikki yhtenä kokonaisuutena ja käytössä sosiaali- ja terveyseffica. Oppilashuollon rooli tulee olemaan suuri tulevassa maku-rakenteessa. Se on eräänlainen sillanrakentaja sivistyksen ja soten välillä, kuuluipa organisaatioissa kumpaan hyvänsä. Eli oppilashuollon yhdyspinta sote-palveluihin ja kouluun on tärkeä. Nyt pienten kuntien palvelujärjestelmä jää haavoittuvaiseksi. Oppilashuolto-laissa pitäisi viitata myös perusopetuslakiin ja oppilashuoltopalvelujen ammattilaisten rooliin oppimisen ja koulunkäynnin tuessa, jotta työn kokonaiskuva tulisi esiin myös lain kautta.

Arjen kehittäminen: On turvallista kehittää lainsäädäntöä mutta vaikuttavampaa on kehittää arkea. Pelkkä "hyvien" toimintamallien kehittäminen ei riitä, jos hallintorakenteet jäävät ennalleen, tai jos hallintoa uudistetaan irrallaan itse toiminnoista, "hallinnon ehdoilla": Toivottavaa olisi, että valtakunnan tasolla myös visuaaliset mallit tukisivat LAPEn tavoitteita, eli palvelukokonaisuus kuvattaisiin kuntalaisen näkökulmasta.

Maakunnan laajuisia malleja: Palveluohjaus tulee olla järjestäjän eli maakunnan tehtävä ja palveluohjaukselle on luotava pian selkeä vakioitu toimintamalli; Eväitä yhä vain enemmän toimivista malleista, että päästään rajapinnoilta yhdyspintoihin. Lain pykälät eivät oikein tue perhekeskeistä työtä. Perhekeskus-toimintamalli näkyväksi lainsäädäntöön. Yhdys-/rajapinnat ovat käytännön tekijöillä jo melko hyvin tiedossa ja nyt toivottaisiin jo konkreettisia ratkaisumalleja rajojen häivyttämiseksi. Ohjaamo mukaan perhekeskukseen? kuntien ja maakuntien yhteistyön keskiöön nostetaan rakenteellinen sosiaalityö

Tietojärjestelmät, yhteinen sähköinen järjestelmä ja salassapitomääräykset Lupakäytännöt, sähköinen alusta valtakunnallinen jota voisi sorvata alueelle sopivaksi, sähköinen asiakkaan reissuvihko jonka asiakas avaa (Kuopion kuntakoelilu). Lainsäädäntö antaa jo hyvät mahdollisuudet toimijoiden yhteistyöhön, mutta tietojärjestelmien kirjavuus ja yhteensopimattomuus vaikeuttavat tiedonkulkua. Toivoisinkin, että selvityshenkilöt huomioisivat työssään myös tämän näkökulman. Toivoisin Yksi lapsi – yhteinen suunnitelma -raportin ripeää edistämistä sujuvien asiakaspolkujen ja päällekkäisen tehotoman työn välttämiseksi. Miten voitaisiin joustavasti tehdä eri alojen yhteistä työtä yhdessä perheen kanssa, niin etteivät salassapitomääräykset tai -käytännöt sitä estä. Kirjaamiskäytännöt ja tietojärjestelmät tulee saada tukemaan tällaista integratiivista työskentelyä lapsiasiakkaan hyväksi.

Lainsäädäntöön liittyen: Lait eivät saisi määrittää hyvää toimintaa ja lakien tulisi olla minimi nyt maksimi. Lain valmisteluun mukaan oikeita käytännöntyöntekijöitä, substanssiosaaminen mukaan valmisteluun. Lainsäädäntö pakottaa asiakkaan sosiaalihooltolain mukaisiin palveluihin, vaikka esim. perhetyötä tulisi saada ilman sosiaalityön alkukartoitusta. Lainsäädännön tulisi mahdollistaa perheille matalankynnyksen palvelu- ja terveydenhuollonlakien perustella. Esim. neuvolasta ja varhaiskasvatuksesta ohjattuna. Lakitieto-tuntemus heikkoa. Esim. sosiaalipuolen lainsäädäntö ei hallussa kuntallisten toimijoiden puolella. Sotessa on usein ikäraja 13 ja 18 vuodessa, perusopetuksessa ja toisella asteella ei.

Ohjauksesta: Selkeää ohjeistusta kuntiin yhteistyön merkittävydestä. Lisäksi valtakunnan tasolta ja ministeriön tasolta vahvempaa ohjausta resurssien uudelleen kohdentamiseen. Sote-alalle tarvitaan strategista tulevaisuuteen katsovaa johtamista. Sote-alalla budjettivastuu ei voi jakautua kvartaaleihin, vaan budjettia tulisi tarkastella sen

lapsivaikutusten mukaan ja siten siirtää katse budjetin vaikutuksiin vähintään 10 vuoden aikajanalla. Maakuntaan tarvitaan selkeämpiä valtakunnallisia linjauksia kehittämistyön tueksi. Kansallinen ohjaus, mitä tietojärjestelmää käytetään toiveissa. Liian tiukka ohjaus voi aiheuttaa sen, että jo hyvin edenneet toimintamallit joudutaan laittamaan telakalle. Mielestäni kentällä ollaan valmiita suurempaan muutoksen yhteisen työn eteen kuin valtakunnan tasolla.

Opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyö; Toivottavasti muutos ei kuihdu ja kutistu laatikkoleikiksi, josta on jo viitteitä. Halutaan valtaa ja pitää ohjat omissa käsissä! OKM ja STM oikeaan yhteistyöhön yhteisten LAPE-tavoitteiden edistämiseksi. Maakuntavalmisteluun tulisi myös saada verkostomainen ote ja kunnat vahvaan yhteistyöhön. STM:n ja OKM:n yhteinen viesti kaikille toimijoille olla vahvemmin yhteinen etenkin kun tehtävät erkaantuvat kahdelle eri järjestäjälle lähitulevaisuudessa.

Digitalisaatiosta ja resursseista: Digitalisaatio asiantuntijoiden pitää oppia puhumaan tavisten kielellä, jos aikovat saada meidät oikeasti hyödyntämään välineitään. Lisäksi laitteistojen pitää toimia KOKO Suomessa. Työntekijät, osaavat ammattilaiset, ovat voimavara, eivät kuluerä. Enemmän resursseja varhaiskasvatukseen, koulutoimeen ja nuorisotoimeen.

Sopimuksista ja hankinnoista: sopimuksia tehdessä on syytä ottaa huomioon verkostotyöhön osallistumisen mahdollisuus. Jos esim. maakunta tekee sopimuksen sote-palveluista kunnan kanssa, sopimukseen täytyisi olla kirjoitettuna ja edellytettynä osallistuminen verkostomaiseen työhön, esim. perhekeskustoimintaan. Tämä sama huomioiden myös yksityisen palvelutuotannon suuntaan. Seurakuntien ja järjestöjen näkökulmasta tulisi saada selväksi se, että kenen kanssa sopimuksia tehdään. Kunta- ja maakuntatyönjaon tulee olla todella selkeä ja sellainen, ettei erityis- ja vaativan tason palveluiden tarpeessa olevia (kuten lastensuojelun) pompotella näiden välillä. Sote-palveluiden hankintakäytäntöihin tulisi kiinnittää erityistä huomiota ja samalla selvittää, tulisiko joitakin palveluja jättää kokonaan kilpailuttamatta (esim. vammaispalveluiden ja lastensuojelun sijaishuollon osalta). Hankintamenettelyihin liittyvää osaamista on myös lisättävä varsinkin hankkijapuolella. Sote-palveluiden ohjaus- ja valvontarakenteet ja -käytännöt tulee olla selvät maakunnissa ja valtakunnallisesti. Esimerkiksi omavalvonta ei ole riittävä valvontamekanismi kaikissa palveluissa ja toimivan viranomaisvalvonnan tueksi tarvitaan riittävät resurssit.

Odotetaan tilanteen selkiytymistä – muutos vie aikaa, jalkauttaminen sote, nopeasti loppuun. On hyvä, että maakuntahallinto muodostuu ja eri toimijoiden väliset roolit selkiytyvät valmistelun edetessä. Tällä hetkellä väliportaan esimiehet ovat kunnissa todella paljon työllistettyjä sote-maku-lape -uudistuksessa. Nyt tällä hetkellä on jo todella kova huoli, että esimiehet väsyvät, kun asiat ja kehittäminen tällä epävarmuuden tasolla on pitkittynyt. Myös työyhteisöt eivät tahdo enää kestää sitä, että esimiehet ovat poissa työtehtävistään. SOTE tulee saada todella nopeasti maaliin ja loppuun! - Esimiehet pitävät edelleen kiinni omista tonteistaan näkemättä yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Miten toteutetaan jalkauttaminen, kun edelleen ollaan hyvin organisaatiolähtöisiä. Olen huolissani maakuntauudistuksen toteutuksesta ja kuinka toimitaan asiakaslähtöisesti.

Liite 6: Maakuntien ja soten muutosjohtajien kyselyn tuloksia

Yhdyspinnat lasten, nuorten ja perheiden (LNP) palveluissa uudistuvassa toimintaympäristössä

Ysely liittyy Sosiaali- ja terveysministerin sekä opetus- ja kulttuuriministerin asettamaan Yhdyspinnat lasten, nuorten ja perheiden palveluissa - selvityshenkilöiden työhön. LNP palveluilla tarkoitetaan tässä alle 25-vuotiaiden palveluja.

Kyselyllä haettiin vastauksia seuraaviin kysymyksiin

- Miten lasten ja nuorten näkökulma ja palvelut ovat mukana maakunnan palvelujen suunnittelussa
- Millaisia kokonaisuuksia maakunnissa on muodostettu tai aiotaan muodostaa lasten, nuorten ja perheiden palveluihin?
- Miten edistetään lasten, nuorten ja perheiden palvelujen järjestämistä maakunnassa kokonaisuutena niin, että huomioidaan sote-palvelujen lisäksi kuntien ja muidenkin tahojen järjestämät palvelut?
- Millä keinon palvelutarpeen ennakointia varten saadaan tietoa palvelujen tarpeen ja kysynnän muutoksista?
- Millaisin talousohjauksen keinoin varmistetaan kuntien ja maakuntien järjestämien palvelujen toiminnallinen kokonaisuus, jossa painottuvat varhainen tuki ja ongelmien ennaltaehkäisy?

Kysely lähetettiin Sosiaali- ja terveysministeriön sote-uudistuksen muutosjohtajan toimiston kautta maakuntien ja soten muutosjohtajille marraskuun 2017 lopulla. Kyselyyn vastasi 15 maakuntaa: Etelä-Karjala, Etelä-Pohjanmaa, Etelä-Savo, Keski-Pohjanmaa, Keski-Suomi, Kymenlaakso, Lappi, Pohjanmaa, Pirkanmaa, Pohjois-Pohjanmaa, Pohjois-Karjala, Pohjois-Savo, Satakunta, Uusimaa ja Varsinais-Suomi. Puolet vastauksista tuotti ryhmä ja puolet tuotti yksi henkilö.

Lasten ja nuorten näkökulma ja palvelut maakunnan sote-palvelujen suunnittelussa

Maakunnan ja soten suunnitteluryhmässä on mukana LNP palvelujen vastuuhenkilöitä tai muita lapsia, nuoria ja perheitä edustavia tahoja. Mukana oli Lapsi- ja lapsiperhepalveluiden muutosohjelman (LAPE-ryhmän) (15) maakunnassa), LNP sote-palvelujen (15) ja kuntien sivistustoimen (12) vastuuhenkilöitä sekä LNP palveluissa toimivia työntekijöitä (11), LNP edustajia (10), ohjaamo- ja TE-toimiston työntekijöitä (10) sekä järjestöjen, seurakuntien ja yritysten edustajia (9).

Kymmenessä maakunnassa LNP sote-palvelujen kokonaisuutta suunnittelee alatyöryhmä/jaos, joka toimii maakunnan sote-uudistuksen suunnitteluryhmän yhteydessä. LNP palvelujen suunnittelua teki myös muu ryhmä/taho (8 maakunnassa) tai pääasiallisesti perhe- ja sosiaalipalvelujen alatyöryhmä, mutta sen lisäksi LNP palveluja valmistellaan myös muissa alatyöryhmissä (esim. terveyspalvelut, nuorisopsykiatria). Lisäksi LAPE-hanke ja sen kehittäjäryhmät sekä kuntien moniammatilliset LAPE-ryhmät osallistuvat suunnitteluun. Muita mm. Järjestöedustus, Kela, Ely-Keskus, AVI.

Kaikkien vastanneiden maakuntien on tarkoitus ottaa lapset, nuoret ja perheen mukaan valmistelemaan Soten palvelustrategiaa. Yhtä maakunta lukuun ottamatta lapset, nuoret ja perheet on tarkoitus ottaa mukaan myös maakuntastrategian, maakuntaohjelman ja Soten palvelulupauksen valmisteluun.

LNP hyvinvointi ja palvelut on tarkoitus sisällyttää seuraaviin asiakirjoihin: maakuntastrategiaan (12 maakuntaa), maakuntaohjelmaan (11), soten palvelustrategiaan (14) ja soten palvelulupaukseen (13). Erityisryhmiin kuuluvien (esimerkiksi maahanmuuttajat) LNP hyvinvointia ja palveluita on tarkoitus käsitellä useimpien maakuntien maakuntastrategiassa (10 maakuntaa), maakuntaohjelmassa (8), soten palvelustrategiasa (12) ja soten palvelulupauksessa (1).

Maakunnan hallintomallin ja soten hallintorakenteen valmistelu sekä LNP sote-palvelut

Maakunnan hallintomallin ja soten hallintorakenteen valmistelun tilanne sekä lasten, nuorten ja perheiden sote-palvelujen suunniteltu sijoittuminen sotessa ovat eri vaiheissa eri maakunnissa.

Taulukko 1. Maakunnan hallintomallin, soten hallintorakenne ja LNP-palvelut sotessa.

	Täysin valmis	Ei vielä valmis	Vasta aloitettu	Ei vielä aloitettu
Maakunnan hallintomalli	0	6	7	2
Soten hallintorakenne	2	5	6	2
Lasten, nuorten ja perheiden sote-palvelujen sijoittuminen sotessa	3	7	4	1

NP palvelujen kokoaminen kokonaisuudeksi sotessa ja maakunnan alueella

Kuudessa maakunnassa LNP palveluja on organisoitu kokonaisuudeksi soten hallintorakenteessa (esimerkiksi *elinkaarimallin* mukaisesti). Muina tapoina organisoida LNP palvelut mainittiin *perhekeskustoimintamallin* mukaisesti tai palvelukokonaisuudet

muodostetaan 'järjestämisen ja asiakaskohtaisen integraation kautta'. Eksotessa on jo LNP palvelut koottu maakunnallisesti yhteen. – LNP palvelukokonaisuuden muodostamista on käsitelty maakunnan ylimmässä/poliittisen tason valmisteluryhmässä, ohjausryhmässä tai vastaavassa kahdeksassa maakunnassa ja viidessä maakunnassa on tarkoitus jatkossa käsitellä. – Seuraavassa taulukossa (2) kuvataan toimenpiteitä, joilla maakunnan on tarkoitus tukea LNP palvelujen kokonaisuuden muodostamista.

Taulukko 2. Ratkaisut, joilla maakunta tukee LNP sote-palvelujen muodostumista lapsi-, nuori- ja perheläh- töiseksi toiminnalliseksi kokonaisuudeksi sotessa.

	Kyllä	Ei, on tarkoitus	Ei	Ei tietoa
LNP palvelut muodostavat palvelualueen/kokonaisuuden) tms.	3	8	1	3
Maakunnan soten luottamushenkilöjohdon alaisuudessa on toimitin, joka valmistelee maakunnan LNP päätöksiä	0	3	1	11
Nimetään LNP palvelujen johtoryhmä tms., joka tukee palvelujen yhteensovittamista maakunnan alueella.	2	2	0	11
Nimetään lapsiasiamies, joka tukee lapsinäkökulman valtavirtaistamista maakunnassa.	0	1	1	12
LNP osallistumiseen haetaan ratkaisuja (edustuksen lisäksi)	10	4	0	1
Muu: verkostomainen yhteistyörakenne ja digitaalisiin palveluihin perustuva toimintatapa: Sähköinen asiointialusta, (sähköinen) perhekeskus, yhteistyöalueelle muodostuva malli	8	3	0	1

LNP palveluja tuottavat monet tahot, keskeisimpänä maakunta ja kunta. Kysyttiin, millaisia ratkaisuja on maakunnan alueella tukea LNP palvelujen järjestämistä kokonaisuutena niin, että huomioidaan sote-palvelujen lisäksi kuntien ja muidenkin tahojen järjestämät LNP palvelut. Muina tapoina (kuin taulukossa 4) mainittiin perhekeskus-toimintamallin ja yhteen sovittavan johtamisen /verkostojohtamisen mallin rakentaminen.

Taulukko 3. Maakunnan alueella sote-palvelujen, varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen, toisen asteen koulutuksen, kasvupalveluiden ja järjestöjen ym. palvelujen sovittaminen yhteen toisiaan tukevasti kokonaisuudeksi.

	Kyllä	Ei, on tarkoitus	Ei	Ei tietoa
Maakunnan ja kunnan järjestämien LNP palveluiden yhteensovittamiseksi on kuntakohtainen LNP palvelujen johtoryhmä tms.	6	2	1	6
Maakunnanlaajuinen ryhmä LNP palveluiden vastuhenkilöistä, jossa maakunta ja kunnat sopivat palvelujen suunnitteluun ja koordinaatioon liittyvistä kysymyksistä.	9	4	0	2
Laaditaan maakuntaa, kuntia ja muita toimijoita varten yhdys-pintatyön perehdyttämisohjelma tms.	5	2	0	8
Kehitetään sähköisiä menetelmiä, jotka vahvistavat lasten, nuorten ja perheiden palveluja koskevaa keskinäistä tiedon hyödyntämistä maakunnan ja kuntien välillä.	9	4	0	2

Kysyttiin myös onko maakunnassa keskusteltu kuntien kanssa, miten ikäryhmittäisten palvelukokonaisuuksien koordinoinnista ja niihin liittyvästä yhteistyöstä.

Taulukko 4. Kunnat ja maakunta keskustellut niihin palveluihin (siltapalvelut) liittyvästä yhteistyöstä, joita ne järjestävät samoille lapsille ja nuorille.

Onko sovittu kuntien kanssa,	Kyllä on sovittu	Kyllä on keskusteltu	Ei vielä on tarkoitus	Ei	Ei tietoa
miten perhekeskustoimintamallin kokonaisuutta (lapsiperheiden sote-palvelut, kuntien palvelut, järjestöjen ja seurakuntien palvelut) maakunnassanne koordinoidaan?	0	11	3	0	1
miten varmistetaan opiskeluhoitopalvelujen toteuttaminen opiskelijoiden näkökulmasta yhtenäisenä kokonaisuutena maakunnassa?	1	6	6	1	1
miten nuorten palvelut, toisen asteen oppilaitosten sekä nuorisotyön, järjestöjen ja kasvupalvelujen yhdyspinnat sovitetään yhteen toisiaan tukevaksi kokonaisuudeksi?	0	7	6	1	1

Maakunnissa kehitetty tai kehitteillä verkostoivan ja yhteen sovittavan johtamisen malleja

Avoimet vastaukset on ryhmitelty seuraaviin teemoihin:

- *Johtaminen:* Kuntien LAPE-ryhmät ja niiden johdon tuki; Toimijaverkoston johtajille ja esimiehille suunnatut verkostodialogiset valmennukset; mm. kehittäjätiimit ja kokemusasiantuntijat.
- *Si-sote-yhteistyö:* On koottu yhteen sivistystoimen ja soten johtajat maakunnasta. Käyty alustavat keskustelut yhteensovittavan, verkostomaisen johtamisen tavoista.
- *Perhekeskusmalli:* Perhekeskustoimintamallin kehittäminen, perhekeskuskoordinaattorit; yhteistyö perhekeskusten ja järjestöjen kanssa; integraatiotyö perhekeskusmalliin (konsultaatiot, jalkautuvat toimintamallit, yhteisen asiakkuuden toimintakulttuurin vahvistaminen).
- *Lapsiystävällinen maakunta:* Lapsiystävällinen maakunta -toimintamalli/-käytännöt: Uudenlaisen toiminta-kulttuurin omaksuminen kunnissa ja maakunnissa; hallinto ja päätöksenteko uudistuvat lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvaksi; lapsivaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi.
- *Eriyisryhmät ja järjestöt:* Keskustelu käynnistetty järjestöjen kanssa mm. ELO ry.; Eriyisryhmien, kuten vammaisten ja maahanmuuttajien palvelut, on huomioitu valmistelussa osana LAPEA.
- *Asiakaskohtainen integraatio:* Asiakaskohtainen integraatio-malli; Esim. case manager -malli moniasiakkuuksien johtamiseen kehitteillä.

Keinot palvelutarpeen ennakointi ja tieto palvelujen tarpeen ja kysynnän muutokset

Tiedon saaminen LNP tuen ja palvelujen tarpeesta

- Vakiinnutetaan kuntien LAPE-ryhmien toiminta, jolle vastuutetaan seurannan tehtäviä esim. osana hyvinvointikertomusta; Jatkossa digitaaliset ja oma-arvioinnin välineet; Kuntakohtaiset LAPE-työryhmät,

- LNP kuuleminen (perheparlamentit, nuorisovaltuustot); lapsille ja nuorille suunnattu kysely (laadullinen tieto).
- Hyvinvointikoordinaattorit koostavat tiedot maakunnasta, hyvinvointikertomustiedot (Kouluterveyskyselyt ym.)
- HYTE tietoryhmän sekä Sote-neuvottelukunnan avulla, joka on soten ja kuntien yhteinen, maakuntaan samanlainen
- Kartoitetaan osana sote- ja kuntayhtymävalmistelua LNP (sote) palveluiden asiakasmääriä ja palveluita.
- Palvelurakenne, tiedossa jokaisesta maakunnan kunnasta, kuntakohtainen selvitys
- Selvitetään lapsi- ja nuorisoikäisen väestön määrä ja ennuste maakunnan/kuntien alueella, siihen liittyvää indikaattoritietoa (mm. kouluterveyskyselyt, saadaan alueellista kuvaa lasten ja nuorten hyvinvoinnista).
- Erilaisten tietokantojen, indikaattoritietojen avulla; hyvinvointikertomukset, erilaiset tiedolla johtamisen työkalut.
- Hyödynnetään olemassa olevaa dataa (esim. kouluterveyskyselyt, hyvinvointikertomukset, muut paikalliset mm. kuntien, sairaanhoitopiirien, oppilaitosten tekemät selvitykset ja tutkimukset).
- Yhtenäisten toimintamallien ja integraation kautta (mm. kasvun tuen menetelmien kautta). Varsinaisia tiedolla johtamisen työkaluja ei ole vielä valittu.
- Maakuntaan perustettu jo yhteinen sote etupainotteisesti ja tietoja on kerätty.
- Kehitettyä tietojohtamisen mallia laajennetaan kuntien kasvatus- ja opetustoimen / sivistystoimen suuntaan. Jo nykyisin maakunnallinen Eksote neuvottelee palvelusopimusneuvotteluissa kuntakohtaisesti tilanteesta ja tarpeista. Maakunnallinen hyvinvointikertomus, jota analysoi ja työstää kuntien yhteinen hyvinvointiryhmä.

Suunnitteilla olevat toimet säännöllisen vertailukelpoisen tiedon saamiseksi päätöksenteon tueksi

Kahdeksan maakuntaa oli suunnitellut tietopohjaan, viisi maakuntaa ei vielä, mutta on jatkossa on tarkoitus.

- Maakunnissa hyödynnetään ja tukeudutaan osittain *valtakunnalliseen tietopohjaan*: Kustannusseurantaan sote-tietopakettien käyttöönotto; Tietopaketit, KUVA-mittaristo jne.
- *Kehitetään maakunnallista tietopohjaa*: Maakunnallisen hyvinvointikertomuksen sekä lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatiminen; Alueellisen tiedontuotannon kehittäminen, mukaan lukien kokemustiedon kerääminen; Valmistellaan osana maakunnan tiedolla johtamisen kokonaisuutta. Tietojohtamisen mallin (tietoallas) hyödyntäminen perhepalveluissa.

Hyvinvointikertomuksen hyödyntäminen maakunnan hyvinvointikertomuksen laadinnassa

- *Maakunnan hyvinvointikertomuksen valmistelussa kuntien hyvinvointikertomusten painopisteitä ja maakunnan tilannetta kuvaavat indikaattorit*. Kuntien hyvinvointikertomuksista saadaan paikallista tietoa, jota voidaan käyttää tiedolla johtamisen

välineenä - osana maakunnallista hyvinvointikertomusta. Maakunta tarkastelee alueensa kuntien kertomusten painopistealueet ja laatii niiden pohjalta maakunnallisen hyvinvointikertomuksen. Lisäksi tarkastellaan koko maakunnan yleistilannetta hyvinvoinnin ja terveyden mittareiden kautta. Painopistealueet eri toiminnolle eri tahoja tukien laaditaan mm. näiden tietojen turvin. Seuranta ja vaikutusten arviointi sisältyy maakunnalliseen Hyte-työhön. Osalla kuntia on käytössä sähköinen hyvinvointikertomus.

- *Varmistetaan maakunnan ja kuntien hyvinvointikertomusten yhtenevä ja riittävä tietopohja.* Kehitteillä olevan maakunnan TTKI rakenteen rooli hyvinvointitiedon tuottajana. Hyvinvointityöllä on yhteinen visio ja strategiset tavoitteet. Maakunnallisten sekä kunnallisten suunnitelmien yhteensovittamisesta keskustellaan. Seurataan valtakunnallisia linjauksia hyvinvointi-indikaattoreihin liittyen.
- *Hyte-ryhmä ja koordinaattori – kokoa yhteistyönä:* Hyvinvointityöstä vastaava henkilö koordinoi kansallisten linjausten mukaan. Maakunnan ja kuntien hyte-vastuuhenkilöiden toiminnan koordinointi; Maakunnan hyvinvointityöstä vastaava henkilö on yhteistyössä työstämässä kuntien hyvinvointikertomuksia. Hyte-ryhmässä jo nyt maakunnan ja kuntien on laaja-alainen kunta-edustus useilta sektoreilta, myös järjestöyhteistyöedustus sekä sote-uudistukseen liittyvä edustus. Järjestetään yhteistä koulutusta maakunnan ja kunnan tasolle. Hyödynnämme suunnittelussa maakunnan yhteistä hyvinvoinnin yhteistyöryhmää. Toiveena on saada hyvinvointikertomuksiin myös rakenteellista sosiaalityötä kuvaavaa tietoa.

Taulukko 6. Tärkeys kehittää tietuotantoa siten, että tietoa saadaan palvelukokonaisuuksista.

Miten tärkeää on, että	Erittäin tärkeä	Melko tärkeä	Jokseenkin tärkeä	Vähän tärkeä	Ei lainkaan tärkeä
saadaan kokonaiskuva lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista, terveydestä ja palveluista?	14	1	0	0	0
sote-uudistuksen arviointi toteutetaan siten, että saadaan kokonaiskuva sekä maakunnan että kuntien järjestämistä LNP palveluista?	14	1	0	0	0
tietoa tuotetaan siten, että saadaan tietoa palvelukokonaisuuksittain (perhekeskus, opiskeluhoito, ohjaamo, erityisen tason ja vaativat palvelut)?	13	2	0	0	0

Talousohjauksen keinot varmistaa kuntien ja maakuntien järjestämien palvelujen toiminnallinen kokonaisuus

Kolmessa maakunnan oli mietitty kannusteita, jotta kunta edistäisi asukkaitensa terveyttä ja hyvinvointia maakunnan laatiman hyvinvointikertomuksen mukaisesti. Neljä maakuntaa ei ole vielä miettinyt, mutta tarkoitus laatia kannusteita. Muut maakunta eivät olleet niitä vielä miettineet tai siitä vastaajalla ei ollut tietoa. Hyvinvoinnin edistämisen kannustimet olivat vielä aihioasteella. Alustavasti on keskusteltu mahdollisuudesta liikuntapalvelujen palveluketjun pilotoinnista. Hyviä kokemuksia on jo mm.

liikkuvan koulun ja ennaltaehkäisevä päihdetyön osalta. Mainittiin myös yhteisöllisyyden tukeminen. Olennaista on, että on yhteinen tietopohja ja analyysit.

Viisi maakuntaa oli keskustellut, miten maakunnan ja kunnan on tarkoitus jakaa vas- tuuta järjestötoiminnan mahdollistamiseksi. Muiden maakuntien on tarkoitus tehdä se myöhemmin. Kunnan ja maakunnan vastuun jakamisesta ei vielä ole yhtenäistä ratkaisua. Jossain järjestöavustuksista oli sovittu. Yhden maakunnan mukaan päävastuu on kunnilla. Perusteluna on, että kunnilla parhaat edellytykset tuntee alueen toimijoita. Jossain oli keskusteltu, mutta odotetaan STM:n ohjeistusta asiassa, koska vastuut maakunnan ja kunnan kesken asiat ovat epäselvät. Myös järjestöjä koskevan ohjeistuksen päivitykset puuttuvat mm. viimeiseen valinnanvapausmalliin liittyen. Myös maakunnan rooli hankkeiden omarahoituksen rahoittajana nykyisten kuntien sijaan tuntuu esim. STEA -hankkeissa erikoiselta, koska valtion rahasta on maakunnankin osalta kyse.

Kysyttiin LNP palvelujen kustannusten seurannassa maakunnan LNP palvelujen osalta ja toisaalta koko maakunnassa sekä mahdollisuutta seurata erikseen edistävien ja ennaltaehkäisevien palvelujen kustannuksia ja korjaavien palvelujen kustannuksia.

Taulukko 5. Maakuntien suunnitelmat lasten, nuorten ja perheiden palveluihin liittyvään kustannusten seurantaan.

Voidaanko maakunnassa tarkastella ...	.Kyllä	Ei, mutta on tarkoitus	Ei ole suunniteltu	Ei tietoa
sote-kustannuksia kokonaisuutena?	7	8	0	0
erikseen edistävien ja ehkäisevien sekä korjaavien sote-palvelujen kustannuksia?	4	9	0	0
maakunnan järjestämien palvelujen ja kuntien järjestämien palvelujen kustannuksia yhteensä (mukaan ei lasketa nuorisotyöttömyyden kuluja)?	3	10	1	0

Toimintakulttuurin uudistaminen ja tilaaja-tuottajaosaaminen

Toimet lapsi- ja perhelähtöisen toimintakulttuurin omaksumiseksi maakunnassa ja kunnissa

Maakunnista 10 on suunnitellut toimenpiteitä, kaksi maakunta ei vielä, mutta on tarkoitus käynnistää.

Suunniteltu mm. seuraavia:

- Lapsiystävällisen maakunnan toimintakulttuuri ja lapsivaikutusten arviointi; lapsibudjetointi
- Päätäjille, ammattilaisille etc. seminaari osana lape hanketta valmisteilla

- Maakunnassa on erittäin tärkeää toimintakulttuurin muutoksen vieminen myös kuntapäätäjille; koulutusta lapsivaikutuksen arvioinnista; kunta-kohtaisia tapahtumia. LAPE muutosagentin toiminta.
- Perustason palveluja vahvistetaan erityistason tuella. Tuetaan lapsia ja perheitä pääsääntöisesti heidän omissa arkiympäristöissään. Annetaan perheiden itse määrittellä tarvitsemansa tuki.
- LAPEssa on oma toimintakulttuurin alatyöryhmä ja lapsiystävällinen maakunta- toimintamalli.
- Dialogisen toimintakulttuurin vahvistaminen; verkostotyön osaamisen vahvistaminen; verkosto-osaajapankin hyödyntäminen; Luo luottamusta, suojele lasta verkkokoulutus
- Tehdään uutta ja parempaa asiakaslähtöisesti: Lape-hankkeen toimet.

Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen tuottajien valintaan ja tilaajaosaamiseen erityisesti huomioitavat seikat

Yhdeksän maakunnan mukaan on erityiskysymyksiä:

- Kokonaisuuden ja integraation toteutuminen aidosti huoli. Eettinen näkökulma erittäin painava.
- Hankintaosaamisen vahvistaminen: Mahdolliseen valinnanvapauslakiin liittyvien yksityisille palveluntuottajille, maakunnan asettamien ehtojen laatimiseen liittyvä osaaminen, toiminnan seuranta, vaikutusarviointeineen tulee olla tulee olla järjestäjätaholla vahvaa! Lasten, nuorten ja perheiden palvelukokonaisuuden ymmärrystä ja osaamista tulee olla tässä ehtojen laadintatyössä mukana.
- Sujuvat ja ketterät palveluprosessit: laatu, osaaminen, yhteensopivat tietojärjestelmät, omavalvonta, palvelujen saavutettavuus, tiedon vaihto
- Yhteiset säännöt. Insenttiivit, jotka tuottavat vaikuttavia palveluja.
- Kriteerien yhtenäisessä määrittelyssä on opeteltavaa.
- Palveluntuottajien kirjo on laaja ja laatu voi vaihdella. Järjestäjän ja tuottajan roolin eriyttäminen aiheuttaa resurssi- ja rekrytointihaasteita. Järjestäminen vaatii erilaista strategista osaamista ja monituottajamallissa integraatio voi heikentyä ilman erityisiä toimenpiteitä.

Muita evästyksiä selvityshenkilöiden työhön

Yhdenvertaisuus ja integraatio

- Oppilas- ja opiskeluhuollon jakautuminen kahteen osaa voi vaarantaa palvelujen yhdenvertaisen palvelujen saannin (erityisesti pienet kunnat). Maakunnan perhe- ja sosiaalipalvelujen alatyöryhmän näkemys on, että oppilas- ja opiskeluhuollon palvelut (terveys- ja psykososiaaliset palvelut) tulisi järjestää ja tuottaa maakunnassa.

- Kokonaisuuden hallinnan näkökulmasta nähdään myönteisenä lasten ja perheiden sote-palvelujen sijoittuminen pääosin maakunnan liikelaitokseen: Mahdollisuus arvioida uudelleen koulujen kuraattori ja psykologipalveluja?
- Koulupuolen oppilashuollon jakautuminen kahteen on osittain negatiivinen asia
- Valinnanvapauslaki ei saisi muodostua lape -palvelujen integraation toteuttamisen esteeksi.

Maakunnan lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kehittämisessä huomioitavaa

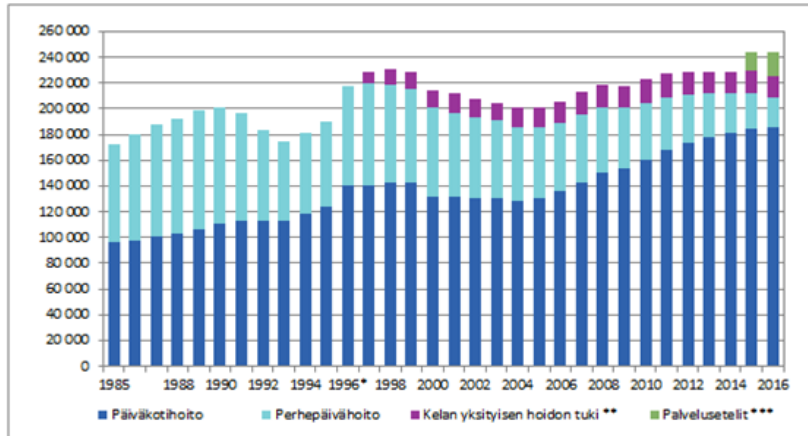
- Kuntien panostuksia LNP terveyden ja hyvinvoinnin tukemiseen seurattava systemaattisesti. Riittävätkö kannustimet?
- LNP kokonaisuus jää maakunnissa terveystalujen ja vanhustalujen valmisteluja vähemmäksi, koska asiakasmäärästään em. ovat suurimmat
- Kuntien LAPE-palveluiden yhtenäistäminen/yhteiskehittäminen maakunnassa kuntien kesken. Miten varmistetaan henkilöstön osallisuus oman maku-sote uudistuksessa (ei saa jäädä kyselyiden varaan)? Rakenteet voidaan uudistaa nopeasti, mutta prosessit muuttuvat hitaasti, toimeenpano ontuu jos liian monet asiat ovat kesken lakien voimaantullessa.
- Huolena kunnan insentiivi vaikuttaa hyvinvointiin ja ennaltaehkäisyyn, kun rahoitus Soteen tulee valtiolta.
- Myös tietojärjestelmiä koskeva kysymys on avoin. Mihin tieto kirjataan?
- Työllisyyden hoitoon liittyvät sosiaalipalvelut tulisi olla osa maakunnan sosiaalipalveluja. Lasten vanhempien palvelut ovat valmistelussa suurelta osin aikuisten palveluissa (esim. työllisyys, mielenterveys- ja päihdepalvelut) - yhdyspinta tulee huomioida valmistelussa.

Ohjaus, lainsäädäntö ja muutoksen tuki

- Eri valtion rahoittamien ja koordinoimien muutosohjelmien täytyisi tuottaa yhtenäisiä valtakunnallisia kehittämissuunnitelmia niin, että niitä voitaisiin hyödyntää sote-uudistuksen valmistelutyössä nykyistä paremmin.
- Miten saadaan aikaan aito monialainen maakuntakonserni? Miten huomioidaan tkki rakenteessa sote-kehittäminen? Kunta-maakunta työnjakoa koskevat sopimusperusteet. Päätöksenteon pohjaksi toimintaa koskevan tiedon systemaattinen kerääminen ja yhtenäiset käytännöt. Miten rajapinnat muuttuvat yhdyspinnoinniksi?
- Lakien voimaan saattaminen on ratkaisevan tärkeää uudistuksen etenemiselle.
- Maakunnan ja kuntien mahdollisimman laaja sopimisoikeus on edellytys toimivalle mallille. Tästä oman maakuntamme kehitys on oiva esimerkki, se on syntynyt vapaaehtoisesti ja omiin tarpeisiin. Pilotoinnit kehittämissuunnitelmassa ovat tärkeitä, mm. liikuntapalvelujen kokonaisprosessin hallinta ja konkreettiset toimet ennaltaehkäisyssä kuntatasolla voivat tuottaa hyötyä myös maakuntatasolla.
- Myös erilaisten insentiivimallien kokeilut tai mallintamiset siitä, miten hyödyn jakaminen maakunnan ja kunnan kesken edistäisi terveyttä ja hyvinvointia maakunnassa, olisivat tervetulleita.

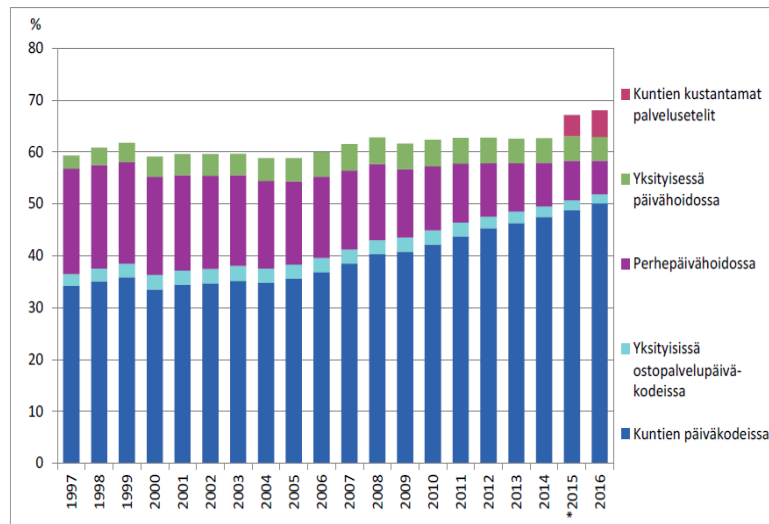
Liite 7. Varhaiskasvatukseen osallistuneet

(Lähde: Mölläri K. & Saukkonen S-M. 2017)

* Vuodesta 1996 alkaen subjektiivinen päivähoito-oikeus kaikille alle kouluikäisille lapsille. ** Laki lasten kotihoitoon ja yksityisen hoidon tuesta tuli voimaan 1.8.1997. *** Muutos tiedonkeruussa ja tilastoinnissa. Toimintavuodesta 2015 alkaen tietoja kerätään myös niistä lapsista, joille kunta on myöntänyt palvelusetelin varhaiskasvatukseen järjestämistä varten.

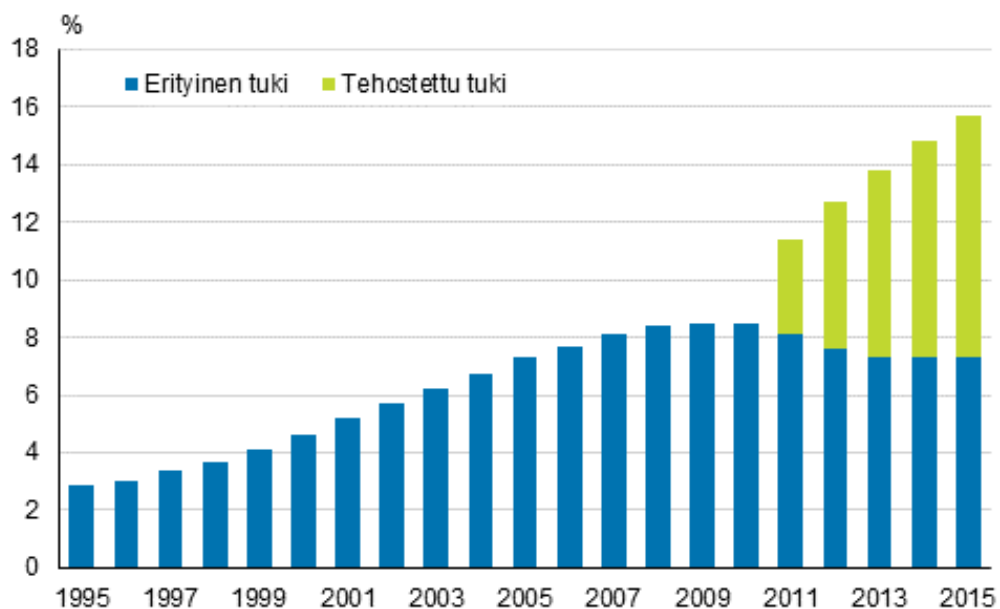
Kuvio 1. Varhaiskasvatukseen osallistuneet lapset 1985 – 2016.

* Toimintavuodesta 2015 alkaen tietoja kerätään myös niistä lapsista, joille kunta on myöntänyt palvelusetelin varhaiskasvatukseen järjestämistä varten.

Kuvio 2. Varhaiskasvatukseen osallistuneet lapsen palveluntuottajan mukaan, prosenttia 1-6-vuotiaista vuosina 1997-2016.

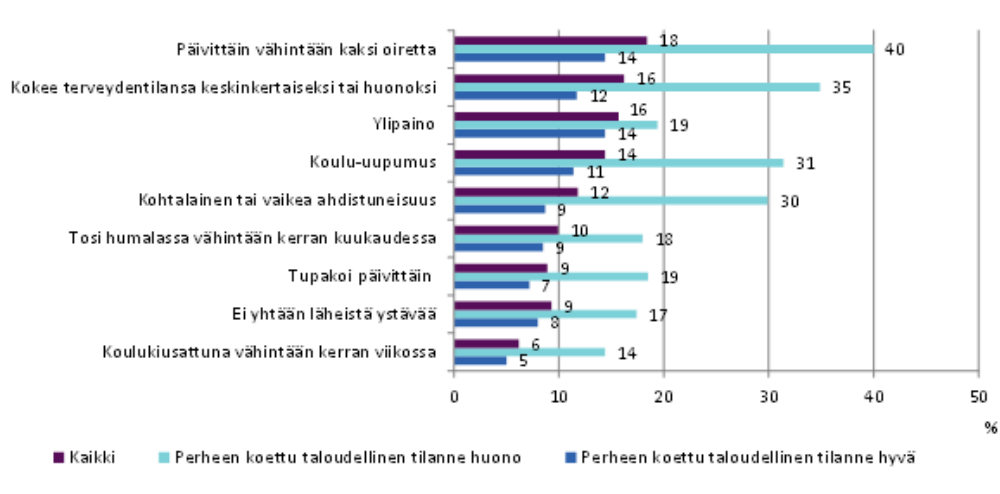
Liite 8. Tehostettua ja erityistä tukea saaneiden peruskoululaisten osuus kaikista peruskoululaisista 1995–2015 (prosenttia).

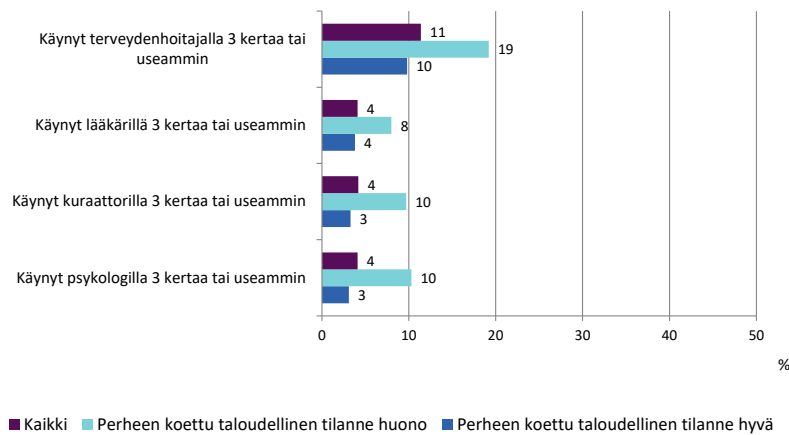
Suomen virallinen tilasto (SVT): Erytisopetus [verkkójulkaisu]. ISSN=1799-1595. 2015. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 2.10.2017]. http://www.stat.fi/til/erop/2015/erop_2015_2016-06-13_tie_001_fi.htm

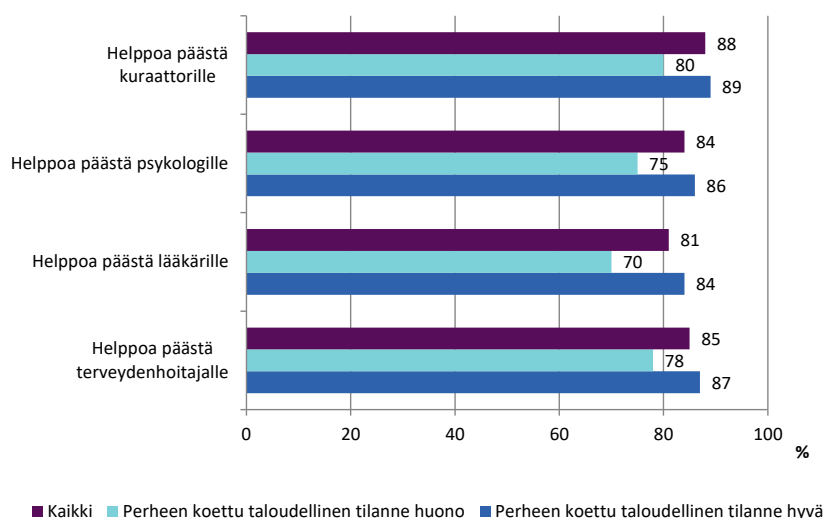
Liite 9. Oppilaiden terveys ja hyvinvointi sekä koulussa tarjottavien palvelujen käyttö ja saatavuus perheen taloudellisen tilanteen mukaan

Kuvio 1. Terveyttä ja hyvinvointia heikentävien tekijöiden esiintyminen 8.–9. luokkalaisilla prosenttiosuuksina perheen taloudellisen tilanteen mukaan.

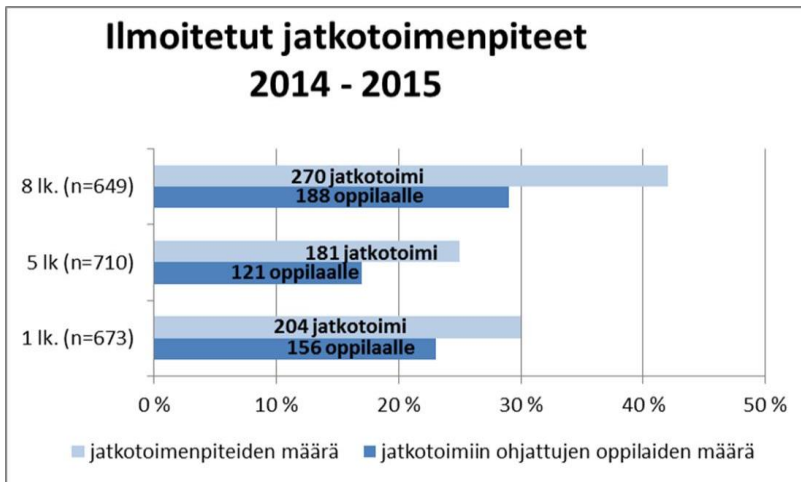
Kuvio 2. Kolme kertaa tai useammin opiskeluhoitopalveluissa käyneiden 8.–9.-luokkalaisten prosenttiosuudet perheen taloudellisen tilanteen mukaan.

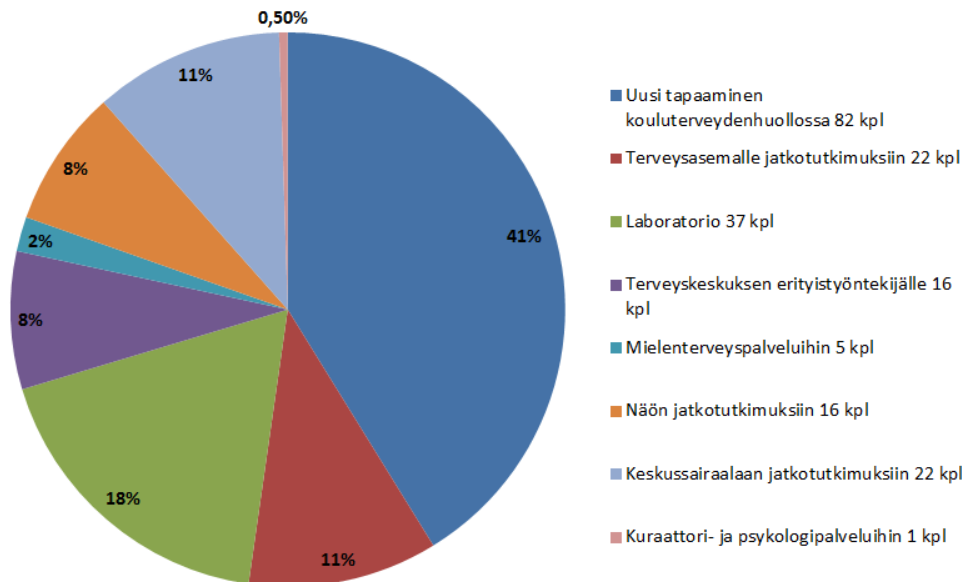
Kuvio 3. Opiskeluhoitopalveluihin pääsyn helppous 8.–9.-luokkalaisten kokemana, prosenttiosuudet perheen taloudellisen tilanteen mukaan.

Lähde: Wiss K, Halme N, Hietanen-Peltola M & Ståhl T. Perusopetuksen opiskeluhoillon tilannekuva 2017 – Yhdenvertaisuus haasteena yksilökohtaisessa ja yhteisöllisessä työssä. Tutkimuksesta tiiviisti 23, syyskuu 2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. (kaikki N=44929–50180, perheen koettu taloudellinen tilanne hyvä N=29233–32428 (65 %), perheen koettu taloudellinen tilanne huono N=3165–3690 (7%)).

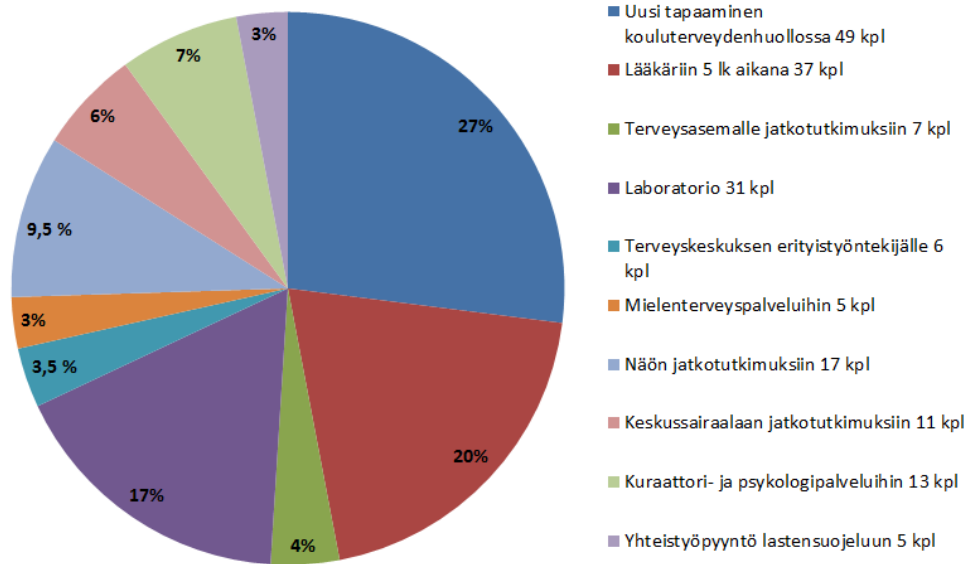
Liite 10. Kouluterveydenhuollon laajoista terveystarkastuksista seuranneet jatkotoimenpiteet. Seuranta Vaasan kouluterveydenhuollosta kouluvuonna 2014–2015.

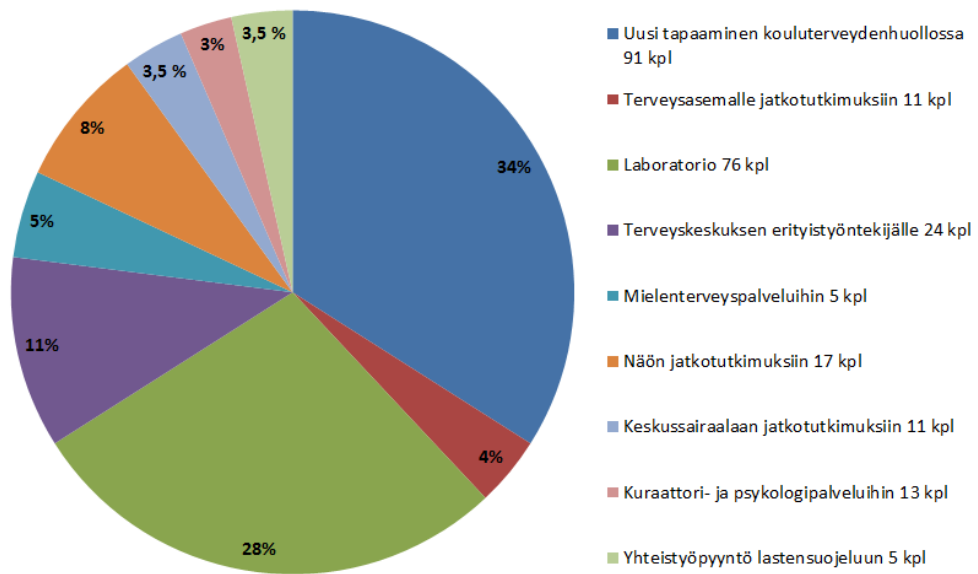
1 lk. (n=201 jatkotoimea) 2014 - 2015 Vaasa

5 lk. (n=181 jatkotoimea) 2014-2015 Vaasa

8 lk. (n=270 jatkotoimea) 2014-2015 Vaasa

Liite 11. Lasten ja nuorten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen käytön kustannuksia kuvaavia lukuja.

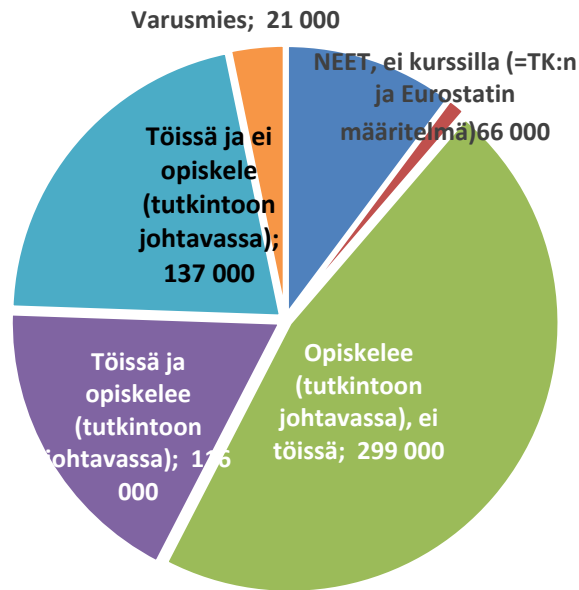
Tiedot on saatu saatiin yhdistelemällä Sotkanet tilasto- ja indikaattoripankkia sekä THL:n toimittamia raportteja, jotka tarkastelevat sosiaali- ja terveystoimen erilaisista näkökulmista ja eri ajankohtina. (lähde: STM:n ja THL:n yhteinen virkamiestyöryhmä. 1.9.2015).

<i>Lasten ja nuorten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen käytön kustannuksia kuvaavia lukuja</i>	
Alle 25-vuotiaiden sote-kustannukset kaikkiaan, arvio 3170 miljoonaa euroa	
Terveydenhuolto 1915 miljoonaa euroa	
• Perusterveydenhuolto	651 milj.euroa, josta
Äitiysneuvola	42
Lastenneuvola	69
Kouluterveydenhuolto	66
Opiskeluterveydenhuolto	166
• Suun terveydenhuolto	225 milj.euroa
• Erikoissairaanhoido	1046 milj.euroa, josta
Somaattinen	766
Psykiatrinen	258
Sosiaalihuolto 1252 miljoonaa euroa	
• Lastensuojelun laitos- ja perhehoito	734 milj.euroa (osittain alle 21v.)
• Muut lasten ja perheiden sosiaalipalvelut	468 milj.euroa
• Vammaispalvelut	n. 50 milj.euroa

Liite 12. NEET-nuoret toiminnan mukaan ja mitä he tekevät

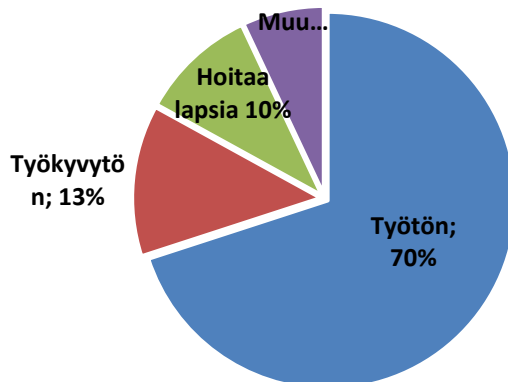
Koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten määrästä on hieman vaihtelevia arvioita riippuen siitä miten ulkopuolisuus ymmärretään.

15-24-vuotiaat nuoret toiminnan mukaan

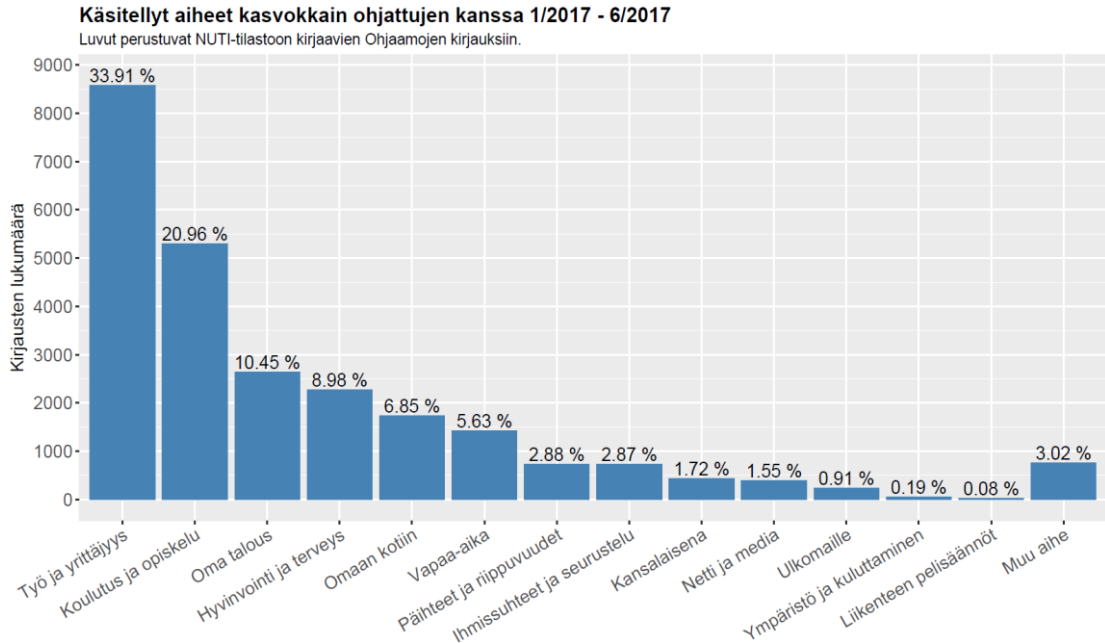

Lähde: Liisa Larja, NEET ja muita nuorten elinoloja kuvaavia indikaattoreita. Tilastokeskus, joulukuu 2016.

Mitä NEET-nuoret tekevät (Liisa Larja, Tilastokeskus)

Liite 13. Tietoa ohjaamoista

TE-toimistojen ammatinvalintapsykologien ohjaustyö. Ammatinvalinnanohjaus on pääasiassa keskustelua, jossa pohditaan asiakkaan koulutus- ja uravaihtoehtoja. Ohjaukseen voi keskustelun lisäksi sisältyä myös mm. ammatin-valintatestejä ja kotitehtäviä. Tavoitteena on tukea asiakasta hänen ratkaisuihinsa. Ammatinvalinnanohjausta tarjoavat työ- ja elinkeinotoimiston psykologit, ja se on luottamuksellista. Yksittäinen ohjauskeskustelu on noin tunnin mittainen, ja keskustelemassa voi käydä yhden tai useamman kerran.

Ammatinvalinnan ohjauksesta tarjotaan tukea koulutus- ja uravaihtoehtojen pohtimiseen esimerkiksi seuraavissa kysymyksissä:

- Mille alalle tai mihin koulutukseen suuntaudun, voisinko vaihtaa alaa?
- Mistä olen kiinnostunut, mikä on minulle tärkeää?
- Miten valitsen, kun kaikki kiinnostaa tai mikään ei kiinnosta?
- Mitä osaan, mitkä ovat vahvuuteni ja mitä voisin kehittää itsessäni?
- Kuinka paljon olen valmis laittamaan peliin tavoitteideni eteen?
- Onko minun huomioitava terveydentilani, kun teen ammatinvalintaratkaisuja?

Vuoden 2016 aikana ammatinvalintapsykologin ohjauksen päätti 9200 alle 30-vuotiasta nuorta. Tämä on lähes puolet kaikista päättyneistä ohjausprosesseista.

Työpajat: Työpaja on yhteisö, jossa työn teon, tekemällä oppimisen ja siihen liittyvän valmennuksen avulla pyritään parantamaan yksilön arjenhallintataitoja sekä kykyä ja valmiuksia hakeutua koulutukseen tai työhön. Työpajojen menetelmiksi ovat vakiintuneet työ- ja yksilövalmennus. Työvalmennuksen avulla kehitetään valmentautujan työkykyä ja työelämässä tarvittavaa osaamista ja yleisiä työelämätaitoja, kun taas yksilövalmennuksella tuetaan toimintakyvyn ja arjenhallinnan kehittymistä. Nuorten työpajoista säädetään nuorisolaissa (Nuorisolaki 1285/2016)

Työpajatoiminta asemoituu julkisen sektorin palvelukokonaisuudessa sosiaalialan palveluiden ja nuorisotyön sekä avointen koulutus- ja työmarkkinoiden välimaastoon. Työpajatoiminnan rahoitus on monikanavaista ja se koostuu mm. valtionavusta (OKM, nuorisotoimi), toiminnan ylläpitäjän rahoitusosuudesta, hankerahoituksesta, valmennuspalveluiden tuloista (ostajina mm. KELA, TE-palvelut, sosiaalitoimi, oppilaitokset) sekä muista mahdollisista työtoiminnan tuotoista.

Työpajatoimintaan osallistui vuonna 2016 yhteensä 25 770 valmentautujaa, joista 14 867 (57,7 %) oli alle 29-vuotiaita nuoria. Valmentautujien kokonaismäärä sekä nuorten valmentautujien määrä olivat hieman suurempi kuin edeltävänä vuonna (14 733). *(Työpajatoiminta 2016 Valtakunnallisen työpajakyselyn tulokset, Ruth Bamming)*

Etsivä nuorisotyö: Etsivä nuorisotyö on erityisnuorisotyötä, jonka tavoitteena on olla läsnä nuorten keskuudessa ja tarjota mahdollisuus turvalliseen ja luottamukselliseen aikuiskontaktiin. Etsivän nuorisotyön ensisijaisena tehtävänä on auttaa alle 29-vuotiaita nuoria, jotka ovat koulutuksen tai työmarkkinoiden ulkopuolella tai jotka tarvitsevat tukea saavuttaakseen tarvitsemansa palvelut. Etsivä nuorisotyö etsii nuoren kanssa ratkaisuja nuoren pulmiin ja kysymyksiin.

Yleensä ensi askel nuorten ja etsivän nuorisotekijän yhteistyössä on nuoren suora yhteydenotto tai yhteydenottopyynnön yhteistyö- tai palveluverkostossa. Etsivät nuorisotyöntekijät olivat yhteydessä 26 499 nuoreen vuonna 2016. Yhteistyö ei aina jatku yhteydenoton tai yhteydenotonpyynnön jälkeen. Viime vuonna 590 etsivää nuorisotyöntekijää tavoitti noin 18 550 nuorta. Tavoitetuilla nuorilla tarkoitetaan tässä raportissa niitä nuoria, joiden kanssa etsivä nuorisotyöntekijä on käynyt keskustelua henkilökohtaisella tasolla, esimerkiksi selvittänyt nuoren kanssa hänen elämäntilannettaan ja tuen tarpeitaan.

Etsivän nuorisotyön piirissä on enemmän miehiä kuin naisia. Yhä suurempi osuus nuorista oli ottanut suoraan (osa kavereiden tai sukulaisten avulla) yhteyttä etsiviin nuorisotyöntekijöihin. Suurin osa tavoitetuista nuorista (60 %) on suorittanut vain peruskoulun. Etsivät nuorisotyöntekijät antavat erityisesti tukea nuorille, jotka ovat keskeyttäneet ammatillisen peruskoulutuksen (28 %). *(Etsivä nuorisotyö 2016 - Valtakunnallisen etsivän nuorisotyön kyselyn tulokset, Ruth Bamming)*

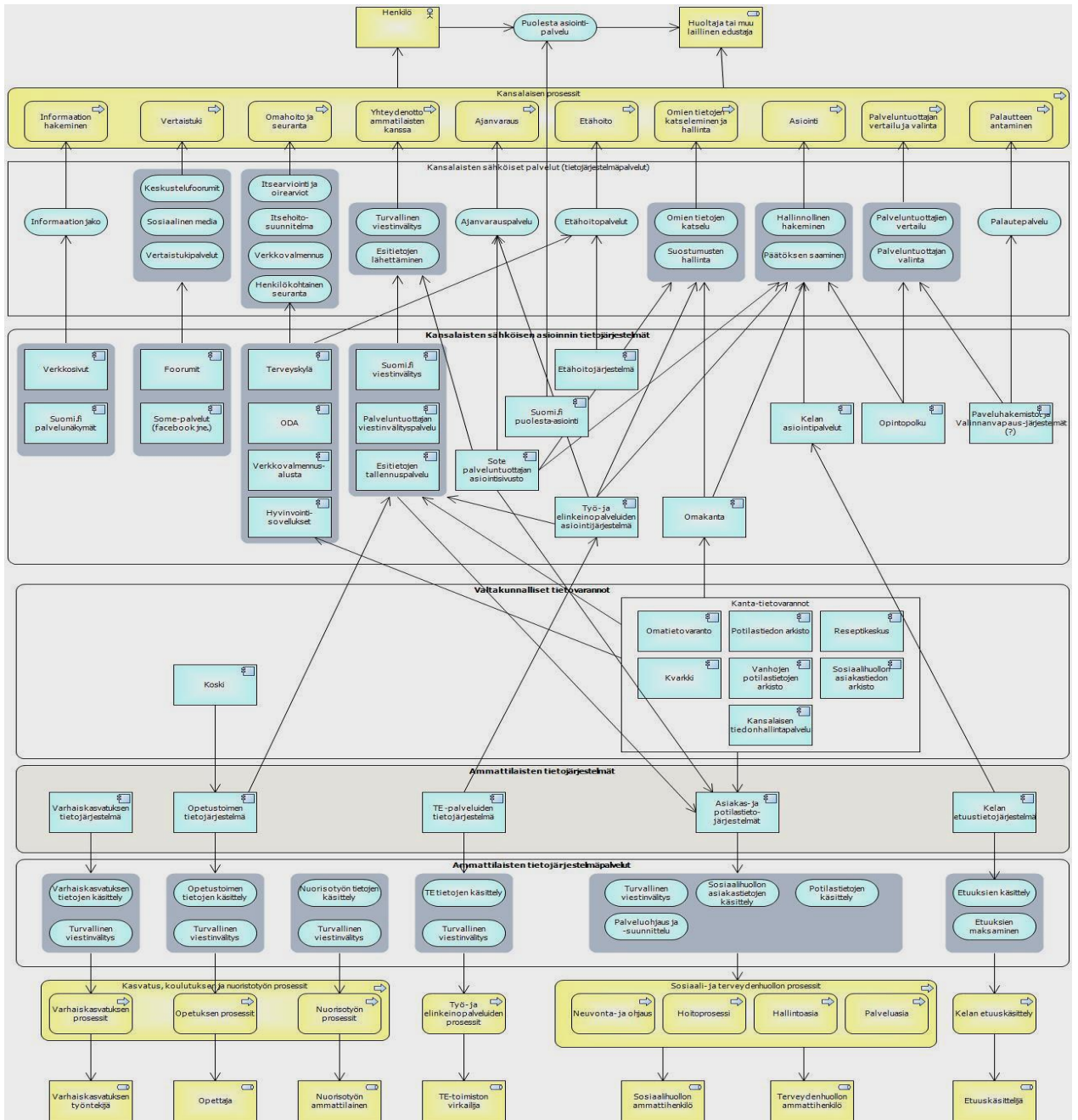
TE-palveluihin osallistuminen: Vuoden 2017 tammi-syyskuun aikana alle 25-vuotiaiden nuorten aktivointiaste oli keskimäärin 29,3 %. Aktivointiaste tarkoittaa palveluissa yhteensä laskentapäivänä olleiden osuutta palveluissa yhteensä laskentapäivänä olleiden ja työttömien työnhakijoiden summasta. Samana aikana oli työttömänä työnhakijana keskimäärin 39 500 alle 25-vuotiaasta nuorta, joista 23 000 oli miehiä ja noin 16 500 naisia. TE-palveluihin osallistui kuukausittain keskimäärin noin 16 500 alle 25-vuotiaasta nuorta. (Työnvälitystilasto)

Monialainen yhteispalvelu: Työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP) on TE-toimiston, kunnan ja Kelan yhteinen toimintamalli, joka palvelee pidempään työttömänä olleita työnhakijoita. Monialainen yhteispalvelu tarjoaa työnhakijalle eri viranomaisten palveluja yhden luukun periaatteella. Palvelu on tarjolla jokaisen TE-toimiston alueella ja kaikissa Manner-Suomen kunnissa. Monialaisessa yhteispalvelussa selvitetään, mitä palveluja tarvitset työllistymisesi edistämiseksi ja kanssasi laaditaan monialainen työllistymissuunnitelma. Suunnitelma voi sisältää julkisia työvoimapalveluja, sosiaali- ja terveystyöpalveluja sekä kuntoutuspalveluja. TE-toimisto, kunta tai Kela ohjaa sinut yhteispalvelun asiakkaaksi. Voit tiedustella palveluun pääsyn kriteerejä omavirkailijaltasi ja tehdä aloitteen monialaiseen yhteispalveluun ohjaamisesta. Alle 25-vuotiaiden nuorten työttömien työnhakijoiden tarve monialaiselle yhteispalvelulle arvioidaan kuuden kuukauden yhtäjaksoisen työttömyyden jälkeen. (Lähde: työnvälitystilasto / www.te-palvelut.fi)

15-29-vuotiaat, alkaneet jaksot monialaisessa yhteispalvelussa.

	15–29-vuotiaat
Yhteensä	25 363
Miehet	16 322
Naiset	9 041

Liite14. Kansalaisten sähköiset palvelut ja sähköisen asiointin tietojärjestelmät osana tietojärjestelmien kokonaisuutta.

Liite 15. Ryhmiä ja yhteistyötä eri lakien perusteella

Lastensuojelulaki 14.2 §: Kunnan tai useamman kunnan yhdessä tulee asettaa sosiaali- ja terveydenhuollon edustajista, lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoista sekä muista lastensuojelutyössä tarvittavista asiantuntijoista koostuva lastensuojelun asiantuntijaryhmä. Lastensuojelun asiantuntijaryhmä avustaa sosiaalityöntekijää lapsen huostaanottoa sekä sijaishuoltoa koskevien asioiden valmistelussa ja muussa lastensuojelun toteuttamisessa. Lisäksi asiantuntijaryhmä antaa lausuntoja lastensuojelutoimenpiteitä koskevan päätöksenteon tueksi.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 14.4 §: Yksittäisen opiskelijan tai tietyn opiskelijaryhmän tuen tarpeen selvittämiseen ja opiskeluhoollon palvelujen järjestämiseen liittyvät asiat käsitellään tapauskohtaisesti koottavassa monialaisessa asiantuntijaryhmässä. Asiantuntijaryhmään voidaan nimetä asiantuntijoita jäseneksi vain opiskelijan, tai, ellei hänellä ole edellytyksiä arvioida annettavan suostumuksen merkitystä, hänen huoltajansa suostumuksella. Asiantuntijaryhmä nimeää keskuudestaan vastuuhenkilön.

Nuorisolaki 9.1 §: Paikallisten viranomaisten monialaisen yhteistyön yleistä suunnittelua ja toimeenpanon kehittämistä varten kunnassa on oltava ohjaus- ja palveluverkosto tai muu vastaava yhteistyöryhmä, jonka kohderyhmänä ovat kaikki kunnassa asuvat nuoret. Verkoston tai muun yhteistyöryhmän tulee toimia vuorovaikutuksessa nuorisotalon järjestöjen, seurakuntien ja muiden nuorten palveluja tuottavien yhteisöjen kanssa. Kahdella tai useammalla kunnalla voi olla yhteinen verkosto. Verkosto ei käsittele yksittäistä nuorta koskevia asioita.

Sosiaalihuoltolaki 26.3 §: Kasvatus- ja perheneuvontaa toteutetaan monialaisesti sosiaalityön, psykologian ja lääketieteen sekä tarpeen mukaan muiden asiantuntijoiden kanssa.

Sosiaalihuoltolaki 41.1 §: Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Perusopetuslaki 16.2 a §: Tehostetun tuen aloittaminen ja järjestäminen käsitellään pedagogiseen arvioon perustuen moniammatillisesti yhteistyössä oppilashuollon ammattihenkilöiden kanssa.

Varhaiskasvatustalaki 11 e §: ”Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, neuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa. Lisäys: Varhaiskasvatustalaki

Terveydenhuoltolaki 15 §: Kunnan perusterveydenhuollon on neuvolapalveluja järjestäessään toimittava yhteistyössä varhaiskasvatuksesta, lastensuojelusta ja muusta sosiaalihuollosta, erikoissairaanhoidosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa

Terveydenhuoltolaki 16 §: Kunnan on kouluterveydenhuoltoa järjestäessään toimittava yhteistyössä vanhempien ja huoltajien kanssa sekä muun oppilashuolto- ja opetushenkilöstön ja muiden tarvittavien tahojen kanssa

Terveydenhuoltolaki 17 §: Kunnan perusterveydenhuollon on opiskeluterveydenhuollon palveluja järjestäessään toimittava yhteistyössä alaikäisen opiskelijan vanhempien ja huoltajien, muun opiskelijahuolto- ja opetushenkilöstön sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa.

Täydennetty: Voutilainen 2017
